

Nr 138

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående studiesocialt stöd till studerande ungdom; given Stockholms slott den 3 april 1964.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av stats rådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att dels antaga härvid fogade förslag till studiehjälpsreglemente, förordning om förlängt barnbidrag och studiemedelsförordning, dels ock bifalla de förslag i övrigt, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framlägges förslag om ett nytt studiesocialt system för studerande inom olika skolformer ovanför grundskolan. Även vissa elever i grundskolan beröres av förslagen.

Förslagen innebär, att de studiesociala stödåtgärderna förstärkes och utvidgas att omfatta väsentligt fler studerande än nu. Tyngdpunkten i förbättringarna ligger på de gymnasiala skolformerna. För de postgymnasiala utbildningslinjerna föreslås en ny stödform som utgör en kombination av bidrag och av medel som skall återbetalas efter avslutade studier. Återbetalningsskyldigheten är så utformad att ingen vid någon tidpunkt skall riskera en mer än rimlig ekonomisk påfrestning.

Den nya studiehjälpen för studerande inom de gymnasiala skolformerna innefattar ett begränsat antal typer av förmåner, vilka skall utgå efter enkla och schablonmässiga regler. Grundförmånen är ett studiebidrag å 75 kronor i månaden vartill i vissa fall kommer inackorderingstillägg med 100 kronor i månaden och resetillägg med 30—75 kronor i månaden. Utöver dessa generella förmåner utgår inkomstprövade tillägg med 25—75 kronor

i månaden och undantagsvis även behovsprövade tillägg med högst 75 kronor i månaden.

En grupp av studerande — de som börjat sin högre utbildning det år under vilket de fyller 21 år eller senare — skall behandlas såsom ekonomiskt fristående från sina föräldrar. I stället för studiebidrag jämte tillägg erhåller de ett förhöjt studiebidrag å 175 kronor i månaden.

Samtliga bidrag utgår under hela studietiden.

Bidragen kan kompletteras med lån ur allmänna studielånefonden. Högsta lånebeloppet är 5 000 kronor om året. Lånen är i princip inte subventionerade.

Elever i grundskolan, som uppnått sådan ålder att de inte längre kan komma i åtnjutande av allmänt barnbidrag, skall enligt förslaget erhålla studiehjälp i form av förlängt barnbidrag med 60 kronor i månaden.

Den nya stödformen för studerande vid universitet och högskolor och andra postgymnasiala utbildningslinjer gör inte skillnad mellan olika ålderskategorier. Alla nyinskrivna studerande och alla andra, som uppfyller vissa krav på studielämplighet, skall under hela studietiden kunna få studiemedel för sitt uppehälle med högst 6 720 kronor om året jämte barn tillägg med 1 200 kronor om året för varje barn. I dessa studiemedel ingår ett bidrag å 1 750 kronor om året.

Inom studiemedelssystemet betraktas de studerande såsom ekonomiskt fristående från sina föräldrar, och rätten till studiemedel påverkas alltså inte av föräldrarnas ekonomiska situation. Däremot reduceras studiemedlen på visst sätt med hänsyn till den studerandes egen och hans makes inkomst och förmögenhet.

Reglerna om den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen har utformats så, att återbetalningsskyldigheten vid varje tidpunkt kommer att vara anpassad till betalningsförmågan, mätt i beskattningsbar inkomst och förmögenhet. I allmänhet behöver någon återbetalning ej ske under ett år, då den återbetalningsskyldiges inkomst ej överstiger i dagens penningvärde 14 000—21 000 kronor.

Återbetalningstiden kommer normalt att bli 20—25 år. I syfte att åstadkomma en jämn belastning över hela återbetalningstiden har de avgifter, med vilka återbetalningsskyldigheten skall fullgöras, indexreglerats. Ränta utgår ej. Skulle likväl indexregleringen göra att återbetalningsskyldigheten blir ofördelaktigare för den återbetalningsskyldige än ett vanligt lån, äger denne rätt till återbäring av för mycket inbetalda avgifter.

Är betalningsskyldigheten ej fullgjord det år då den återbetalningsskyldige fyller 65 år, bortfaller den del av skulden som ännu utestår. Återbetalningsskyldigheten upphör automatiskt, om den återbetalningsskyldige avlider.

På driftbudgeten äskas för studiesociala åtgärder 365 500 000 kronor och på kapitalbudgeten 128 000 000 kronor. Jämfört med innevarande års anslag är utgiftsökningen på driftbudgeten drygt 190 000 000 kronor.

Förslag

till

Studiehjälpsreglemente

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §.

För studier vid de gymnasier, yrkesskolor, fackskolor, folkhögskolor och övriga läroanstalter eller utbildningslinjer, beträffande vilka Konungen så bestämmer, lämnar staten studiehjälp enligt detta reglemente.

Om studiehjälp för studier utom riket stadgas i 25 §.

2 §.

Studiehjälpen handhaves av centrala studiehjälpsnämnden, skolstyrelserna, läroanstalternas rektorer och de övriga organ som Konungen bestämmer.

3 §.

Studiehjälp utgår till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Den som icke är svensk medborgare äger dock icke rätt till studiehjälp, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

4 §.

Till studerande, som börjat sina studier vid läroanstalten eller utbildningslinjen före det år under vilket han fyller tjuogoett år, utgår studiehjälp i form av studiebidrag jämte tillägg och studielån.

Till annan studerande utgår studiehjälp i form av förhöjt studiebidrag och studielån.

I stället för studiebidrag jämte tillägg eller förhöjt studiebidrag utgår i vissa fall vuxenutbildningsbidrag enligt vad därom stadgas i 19 §.

5 §.

Studiehjälp utgår från och med kvartalet efter det, under vilket den studerande fyllt sexton år.

Tillägg till studiebidrag må dock i enlighet med vad därom stadgas i 16 § utgå även före den i första stycket angivna tidpunkten.

6 §.

Studiehjälp utgår för läsåret eller kurstiden.

Läsår skall anses omfatta nio månader, varav höstterminen fyra månader och vårterminen fem månader.

7 §.

Studiebidrag jämte tillägg eller förhöjt studiebidrag utgår, där ej Konungen för visst fall annorlunda förordnar, endast vid heltidsundervisning omfattande minst åtta veckor.

8 §.

Beträffande studier vid läroanstalt för vuxna må förordnande enligt 1 § första stycket begränsas att gälla studiehjälp i form av studielån.

Studiebidrag jämte tillägg

9 §.

Studiebidrag utgår med sjuttiofem kronor i månaden.

10 §.

Är den studerande i behov av inackordering, utgår *inackorderingstillägg* med etthundra kronor i månaden.

11 §.

Är den studerande bosatt på ett avstånd från skolan av minst sju kilometer fågelvägen eller tolv kilometer färdvägen, utgår *resetillägg* efter de grunder och med de belopp, som fastställas av Konungen.

Konungen äger för vissa fall föreskriva, att *resetillägg* ej skola utgå ändock att de i första stycket angivna förutsättningarna äro uppfyllda.

Resetillägg utgår ej till studerande, som åtnjuter *inackorderingstillägg*.

12 §.

Till studiebidrag utgår *inkomstprövat tillägg*, såframt den studerandes och hans föräldrars sammanlagda beskattningsbara inkomst vid senaste taxering till statlig inkomstskatt ej överstiger tjugotusen kronor.

Överstiger den studerandes och hans föräldrars sammanlagda förmögenhet tjugotusen kronor, skall en femtedel av det överskjutande beloppet, avrundat till närmaste lägre fulla hundratal kronor, jämsställas med beskattningsbar inkomst.

Är den studerande gift, skall vid tillämpning av första och andra styckena makens inkomst och förmögenhet beaktas i stället för föräldrarnas.

13 §.

Inkomstprövat tillägg utgår med följande belopp.

Beskattningsbar inkomst, kronor	Belopp i kronor per månad
0— 8 000	75
8 100—12 000	50
12 100—20 000	25

14 §.

Har den studerandes, hans makes eller hans föräldrars inkomst väsentligt minskat i förhållande till vad som framgår av den senaste taxeringen, må rätten till inkomstprövat tillägg bedömas med hänsyn till en beräknad beskattningsbar inkomst för det år, under vilket studiehjälp skall utgå.

15 §.

Är den studerande berättigad till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet och föreligger synnerligen stort behov av ytterligare studiehjälp, må han erhålla *behovsprövat tillägg* med högst sjuttiofem kronor i månaden.

16 §.

Studerande, som ej uppnått sådan ålder att jämlikt 5 § första stycket studiehjälp må utgå, äger likväl åtnjuta tilläggsförmåner enligt 10—15 §§. Inkomstprövat tillägg eller behovsprövat tillägg må dock icke tilldelas studerande, som fullgör skolplikt i yrkesskola.

17 §.

Vid prövning av fråga om tillägg till studiebidrag på grund av ändrade förhållanden må hänsyn ej tagas till sådan ändring, som skett mindre än en månad före slutet av läsåret eller kurstiden.

Förhöjt studiebidrag

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med etthundrasjuttiofem kronor i månaden.

Vuxenutbildningsbidrag

19 §.

Studerande vid läroanstalt för vuxna må under studiernas slutskede tilldelas *vuxenutbildningsbidrag*.

Vuxenutbildningsbidrag utgår, efter behovsprövning, med högst tvåtusen kronor för gymnasiestudier och högst ettusen kronor för andra studier.

Vuxenutbildningsbidrag må ej utgå för tid, då den studerande uppbär studiebidrag eller förhöjt studiebidrag.

Studielån

20 §.

Studerande, som är i behov av studiekredit, må erhålla *studielån*.

Vid bedömande av behovet av studiekredit skall beaktas den studerandes och, om han är gift, makens ekonomiska förhållanden. Beträffande studerande, som avses i 4 § första stycket, skall, om han ej är gift, hänsyn tagas jämväl till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

21 §.

Studielån utgår med högst femtusen kronor för läsår.

Studielånets storlek skall bestämmas under beaktande såväl av den beräknade kostnaden för utbildningen under den tid lånet avser som av de medel, vilka stå den studerande till buds för bestridande av denna kostnad.

22 §.

Studielån löper vid varje tidpunkt med ränta som motsvarar normalräntan för lån från statens utlåningsfonder.

Ränta, som belöper på amorteringsfri tid, lägges till kapitalskulden.

23 §.

Studielån beviljas utan borgen eller annan säkerhet.

Studielån skall återbetalas genom årliga amorteringar. Vid fastställande av amorteringsplan skall iakttagas, att den första amorteringen icke bör äga rum förrän under tredje året efter det, då utbildningen avslutats, och att lånet skall hava återbetalats före utgången av tjugonde året efter den första amorteringen.

24 §.

Om fullgörandet av betalningsskyldighet enligt fastställd amorteringsplan skulle innebära oskälig uppoffring för låntagaren, må för visst år anstånd med amortering eller räntebetalning beviljas honom. Har anstånd beviljats, må amorteringsplanen ändras och amorteringstiden utsträckas.

Låntagare, vars betalningsförmåga på grund av sjukdom eller av annan jämförlig orsak är varaktigt nedsatt, må helt eller delvis befrias från honom åvilande betalningsskyldighet.

Avlider låntagaren, bortfaller skyldigheten att återbetala sådan del av lånet, som vid tiden för dödsfallet ännu icke förfallit till betalning.

Studiehjälp för studier utom riket

25 §.

Studiehjälp enligt detta reglemente må beviljas svensk medborgare för studier utom riket, därest studierna icke med lika stor fördel kunna bedrivas vid svensk läroanstalt.

Även om så ej följer av första stycket, må studiehjälp enligt detta reglemente åtnjutas utom riket, därest Konungen för vissa fall det förordnar.

Vad i denna paragraf är stadgat om studier utom riket gäller endast sådana studier, som motsvara eller äro jämförbara med studier vid svensk läroanstalt eller utbildningslinje, vilken omfattas av förordnande enligt 1 § första stycket.

Särskilda bestämmelser

26 §.

Vad i detta reglemente är stadgat om föräldrar skall, när fråga är om fosterbarn eller adoptivbarn, i stället gälla fosterföräldrarna eller adoptivföräldrarna.

Har make under sin vårdnad barn i tidigare gifte eller utom äktenskap, skall vid prövning av fråga om barnets rätt till studiehjälp andra makens inkomst och förmögenhet beaktas i stället för inkomst och förmögenhet hos den av barnets föräldrar som är skild från vårdnaden.

27 §.

Vid beräkning av studiehjälp för kurstid, som överskjuter eller ej uppgår till hel månad, skall för vecka beräknas en fjärdedel av månadsbeloppet, avrundat till närmaste hela krontal. Studiehjälp beräknas icke för dagar, som ej utgöra hel vecka.

28 §.

Uppbär studerande, som bedriver heltidsstudier, lärlingslön eller annan dylik ersättning må honom eljest tillkommande studiehjälp minskas med hänsyn härtill enligt grunder, som Konungen fastställer.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning beträffande studerande, vars uppehälle helt eller till väsentlig del bekostas av staten eller kommun.

29 §.

Har någon uppburit studiehjälp obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Avbryter någon sina studier, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning beträffande uppburen studiehjälp, som är avsedd för tiden efter avbrottet.

30 §.

Fordran å studiehjälp kan ej överlätas eller tagas i mät för gäld.

31 §.

Annan studiehjälp än studiebidrag eller förhöjt studiebidrag utgår endast efter ansökan.

32 §.

Beslut om studiehjälp meddelas, där ej annat följer av andra eller tredje stycket, av skolstyrelsen, om läroanstalten står under dess förvaltning, och eljest av rektor.

Beslut om behovsprövat tillägg till studiebidrag så ock beslut om vuxenutbildningsbidrag, om studielån eller om studiehjälp för studier utom riket meddelas av centrala studiehjälsnämnden.

Fråga som avses i 29 § prövas av centrala studiehjälsnämnden.

33 §.

Talan mot beslut av skolstyrelse eller rektor i ärende enligt detta reglemente föres genom besvär hos centrala studiehjälsnämnden.

Skolstyrelsens eller rektors beslut länder till omedelbar efterrättelse.

34 §.

Över centrala studiehjälsnämndens beslut må klagan ej föras.

35 §.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av detta reglemente, meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälsnämnden.

Övergångsbestämmelser

1. Detta reglemente skall, i den mån ej annat följer av vad nedan sägs, träda i kraft den 1 juli 1964.

2. Genom det nya reglementet upphävas allmänna studiehjälsreglementet den 30 maj 1958 (nr 326), och

kungörelsen den 30 juni 1953 (nr 515) angående statlig studiehjälp åt elever vid vissa lantbruksundervisningsanstalter m. m.

3. Inkomstprövat tillägg eller behovsprövat tillägg må ej på grund av vad i 16 § första punkten är stadgat utgå till studerande, i vars hemkommun grundskola ej anordnats, för tid under vilken han bedriver studier vid yrkesskola.

4. Meddelas beträffande lärar- eller fackutbildningsanstalt förordnande

enligt 1 § första stycket i det nya reglementet, må i samband därmed för tiden till och med den 30 juni 1965 föreskrivas, att samtliga studerande vid utbildningsanstalten — oavsett ålder — skola erhålla studiehjälp enligt de bestämmelser i reglementet, vilka gälla för annan studerande än sådan som börjat sina studier före det år under vilket han fyller tjuogoett år.

5. Vad i 24 § sista stycket stadgas skall äga tillämpning jämväl å lån ur allmänna studielånefonden, vilket beviljats före ikraftträdandet av det nya reglementet.

6. I fråga om kurs, som pågår vid ikraftträdandet av detta reglemente, skola äldre bestämmelser gälla såvida icke Konungen för visst fall annorlunda förordnar.

7. De ytterligare föreskrifter, som erfordras i samband med införandet av det nya reglementet, meddelas av Konungen.

Förslag
till
Förordning
om förlängt barnbidrag

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Barn, som deltagar i undervisningen i grundskola eller motsvarande undervisning i skola som avses i 33 eller 34 § skollagen, äger, från och med kvartalet efter det under vilket barnet fyllt sexton år, rätt till studiehjälp i form av förlängt barnbidrag med sextio kronor i månaden.

2 §.

Förlängt barnbidrag utgår endast för barn, som är bosatt i riket. Bidraget utgår under läsåret. Läsåret skall anses omfatta nio månader, varav höstterminen fyra månader och vårterminen fem månader.

3 §.

Fordran å förlängt barnbidrag kan ej överlätas eller tagas i mät för gäld.

4 §.

Förlängt barnbidrag utgår, utan föregående ansökan, efter beslut av skolstyrelsen, om skolan står under dess förvaltning, och eljest av rektor.

Talan mot beslut av skolstyrelse eller rektor föres genom besvär hos centrala studiehjälpsnämnden.

Över nämndens beslut må klagan ej föras.

5 §.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpsnämnden.

Övergångsbestämmelser

1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1964.

2. Elev i folkskola, fortsättningsskola, statlig realskola, högre kommunal skola, enskild under statlig tillsyn ställd flickskola och realskollinje inbyggd i folkskolan skall, om ej annat följer av 3. i fråga om rätt till studiehjälp jämföras med elev vid grundskolan.

3. För elev i någon av de under 2. angivna skolorna ävensom för elev som deltagit i undervisningen i grundskolan i annan kommun än den där han är bosatt, utgår inackorderingstillägg eller resetillägg enligt de i 10 och 11 §§ studiehjälpsreglementet angivna grunderna, om grundskola icke anordnats i hans hemkommun.

Tillägg, som avses i första stycket, må utgå endast till sådan elev i grundskolan, som tillhör årskurserna 7—9 eller som tillhör årskurs 6 och vunnit inträde i denna årskurs efter genomgång av årskurs 6 av folkskolan inom kommun, som ej ingår i grundskolans elevområde.

4. Vad i 2. och 3. är stadgat skall ej gälla beträffande elev, som genomgår någon av de två sista årskurserna i kommunal eller i enskild, under statlig tillsyn ställd flickskola.

5. De ytterligare föreskrifter, som erfordras i samband med införandet av det nya reglementet, meddelas av Konungen.

Förslag

till

Studiemedelsförordning

Härigenom förordnas som följer.

*Inledande bestämmelser***1 §.**

För finansiering av studier vid de universitet och högskolor och de övriga läroanstalter eller utbildningslinjer, beträffande vilka Konungen så bestämmer, tillhandahåller staten studiemedel enligt denna förordning.

Om studiemedel för studier utom riket stadgas i 31 §.

2 §.

Studiefinansieringen handhaves av centrala studiehjälpnämnden, studiemedelsnämnderna och de övriga organ som Konungen bestämmer.

3 §.

Studiemedel bestå av studiebidrag och av återbetalningspliktiga studiemedel.

4 §.

Med basbelopp förstås i denna förordning basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring.

Med termin förstås första eller andra hälften av ett kalenderår.

*Om rätt till studiemedel***5 §.**

Studiemedel utgå till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Den som icke är svensk medborgare äger dock icke rätt till studiemedel, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

6 §.

Till studerande, som icke tidigare varit inskriven vid läroanstalt eller utbildningslinje vilken omfattas av förordnande enligt 1 § första stycket, utgå studiemedel utan föregående prövning av hans lämplighet för studierna.

Till annan studerande utgå studiemedel endast om det med hänsyn till de resultat som han uppnått måste anses sannolikt, att han kommer att slutföra studierna inom normal tid. Vid denna bedömning skall skälig hänsyn tagas till förhållanden av personlig natur, som kunna antagas hava inverkat på studieresultaten.

7 §.

Studiemedel må ej utan särskilda skäl utgå för mer än sammanlagt sexton terminer.

Ej heller må utan särskilda skäl studiemedel utgå för termin, som infaller efter det den studerande fyllt fyrtio år.

8 §.

Studiemedel beviljas efter ansökan.

Studiemedel beviljas för högst två eller i fall, för vilka centrala studie-hjälpsnämnden så förordnar, högst tre terminer i sänder.

9 §.

Studiemedel beräknas för termin och utgå, i den mån ej annat följer av 10, 11, 12, 14 eller 16 §, med sjuttio procent av basbeloppet.

10 §.

Har studerande vårdnaden om barn, som icke fyllt sexton år, eller är han pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till barn, som nu sagts, förhöjes det i 9 § angivna beloppet med barntillägg, som för varje barn utgör tolv och en halv procent av basbeloppet.

Äro makar båda berättigade till studiemedel, må dock barntillägg för ett och samma barn utgå endast till endera av dem. Tillägget utgives till mannen eller, om makarna äro ense därom, till hustrun.

11 §.

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makens inkomst för terminen, som överstiger etthundrafyrtio procent av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler, som fastställas av Konungen. Studiemedel och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Vad i andra stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning vid beräkning av makes inkomst.

12 §.

Har den studerande förmögenhet, skall det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas, förutom med inkomst enligt vad därom stadgas i 11 §, även med en femtedel av den del av förmögenheten, som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Är den studerande gift och sammanbo makarna, skall vad i första stycket sägs gälla jämväl beträffande makes förmögenhet.

13 §.

Vid beräkning enligt 9—12 §§ av studiemedel tillämpas det basbelopp, som gäller vid ingången av den termin för vilken medlen äro avsedda, eller, om medel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för flera terminer, det basbelopp, som gäller vid ingången av den första av dessa.

14 §.

Äro studiemedel avsedda för studier under avsevärt mindre del av termin än som är normalt för den utbildningslinje varom är fråga, minskas det belopp för studiemedel som följer av 9—12 §§ i en med hänsyn härtill skäligen omfattning.

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med följande belopp, nämligen,

a) om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, åttahundrasjuttiofem kronor eller,

b) om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av åttahundrasjuttiofem kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel utgöra i första hand studiebidrag.

16 §.

Studerande, som till följd av vad i 11 och 12 §§ sägs ej är berättigad till studiemedel, må likväl erhålla sådana medel, om synnerliga skäl äro därtill.

Likaså må, om synnerliga skäl äro därtill, studiemedel utgå med högre belopp än som följer av 9—12 och 14 §§.

17 §.

För den som ej är berättigad till mer än fem procent av basbeloppet i studiemedel bortfaller rätten till sådana medel.

Om återbetalning av studiemedel

18 §.

Den som uppburit studiemedel skall medelst årliga avgifter återbetala medlen till den del de ej utgöra studiebidrag.

19 §.

Avgift beräknas på grundval av avgiftsunderlag, avgiftsgräns och avgiftskvot.

20 §.

Avgiftsunderlaget utgör summan av
dels den återbetalningsskyldiges inkomst eller, om denna ej uppgår till ett basbelopp, detta belopp,
dels den del av hans förmögenhet som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Är den återbetalningsskyldige gift, förhöjes den i första stycket nämnda summan med hälften av

dels makens inkomst,
dels den del av makens förmögenhet som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Har den återbetalningsskyldige vid årets ingång vårdnaden om barn, som är under tio år, minskas den summa som följer av första och andra styckena med femtio procent av basbeloppet.

Avgiftsunderlag avrundas nedåt till närmaste hela hundratal kronor.

21 §.

Såsom gift anses vid tillämpning av 20 § den som taxeras enligt för gift skattskyldig gällande bestämmelser.

Med inkomst förstås i nämnda paragraf den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten och med basbelopp det vid avgiftsårets ingång gällande basbeloppet.

22 §.

Avgiftsgränsen är två gånger det i 21 § angivna basbeloppet.

23 §.

Avgiftskvoten fastställs så snart två år förflutit från utgången av det år, under vilket den återbetalningsskyldige senast uppburit studiemedel. Kvoten utgör summan i basbelopp av återbetalningspliktiga studiemedel, delad med antalet år från och med det, då kvoten fastställs, till och med det, då den återbetalningsskyldige fyller femtio år, eller, om antalet år ej uppgår till tio, nämnda summa delad med tio.

Har den återbetalningsskyldige efter det avgiftskvot fastställts för ho-

nom ånyo uppburit återbetalningspliktiga studiemedel, förhöjes från och med det följande året avgiftskvoten med summan i basbelopp av nämnda medel, delad med det antal år som då återstår till utgången av det år, för vilket han sista gången skall erlägga avgift för förut uppburna studiemedel. Vid tillämpning av vad nu sagts skall förutsättas, att han varje år kommer att erlägga den avgift som följer av 25 § första stycket.

Avgiftskvoten är alltid minst en tiondel.

Vid beräkning av summa, som omförmäles i första och andra styckena, tillämpas basbeloppet vid ingången av den termin för vilken studiemedlen utgivits. Avgiftskvot anges med tre decimaler.

24 §.

Sedan avgiftskvot fastställts skall den återbetalningsskyldige erlägga avgift för varje år, under vilket hans avgiftsunderlag överstiger avgiftsgränsen.

Vid tillämpning av första stycket skall, om ej särskilda skäl föranleda till annat, med år under vilket den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag överstiger avgiftsgränsen, jämsställas år, under vilket han icke varit bosatt i riket.

25 §.

Avgiften utgör produkten av det vid årets ingång gällande basbeloppet och den för den återbetalningsskyldige fastställda avgiftskvoten.

Den som hela året varit bosatt i riket är dock icke skyldig att erlägga avgift med mer än en tiondel av avgiftsunderlaget och ej heller med mer än en fjärdedel av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen.

26 §.

Om synnerliga skäl äro därtill, må på ansökan av återbetalningsskyldig avgift för visst år utgå med lägre belopp än som följer av 25 §.

27 §.

Återbetalningsskyldigheten upphör, när de avgifter som den återbetalningsskyldige erlagt tillhopa uppgå till lika många basbelopp som de i 23 § första och andra styckena omförmälda summorna sammanlagt utgöra. Omvandlingen av avgift i basbelopp skall för varje år ske med tillämpning av basbeloppet vid ingången av det år avgiften gällt.

Även om så ej följer av första stycket, skall återbetalningsskyldigheten upphöra, när avgift erlagts för åren till och med det, under vilket den återbetalningsskyldige fyller sextiofem år.

Avlider återbetalningsskyldig, bortfaller återbetalningsskyldigheten. Dödsboet efter den avlidne skall dock erlägga ogulden avgift, som påförts den avlidne för år före det, under vilket dödsfallet inträffat.

28 §.

Återbetalningsskyldig må frivilligt inbetala högre belopp än som följer av 25 §.

Frivillig inbetalning tillgodoräknas den återbetalningsskyldige på samma sätt som avgift för året, därvid dock inbetalning, som äger rum före det år under vilket han fyller femtio år, förhöjes med *dels* tre tiondels procent för varje helt år upp till ett antal av fem, som vid inbetalningstillfället återstår till utgången av det år, under vilket han fyller femtio år, *dels* en tiondels procent för varje ytterligare återstående helt år.

29 §.

Erlägger återbetalningsskyldig, som är bosatt utom riket, ej avgift inom föreskriven tid, är han, om ej särskilda skäl föranleda till annat, skyldig att genast fullgöra hela sin återbetalningsskyldighet genom att utgiva det belopp som han haft att erlägga, därest han skolat medelst frivillig inbetalning bringa återbetalningsskyldigheten till omedelbart upphörande.

30 §.

Finnes någon, när hans återbetalningsskyldighet upphör, hava betalat mer än han skulle hava gjort, därest de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett lån, som vid varje tidpunkt löpt med ränta motsvarande sextio hundradelar av normalräntan för lån från statens utlåningsfonder, skall det överskjutande beloppet återbäras till honom.

Vid jämförelsen enligt första stycket med ett lån skall antagas, att lånet skolat återbetalas med lika stora annuiteter fördelade på den tid under vilken återbetalningen av studiemedlen ägt rum.

Särskilda bestämmelser

31 §.

Studiemedel må beviljas svensk medborgare för studier utom riket, därest studierna icke med lika stor fördel kunna bedrivas vid svensk läroanstalt.

Även om så ej följer av första stycket, må studiemedel åtnjutas utom riket, därest Konungen för vissa fall det förordnar.

Vad i denna paragraf är stadgat om studier utom riket gäller endast sådana studier, som motsvara eller äro jämförbara med studier vid svensk läroanstalt eller utbildningslinje, vilken omfattas av förordnande enligt 1 § första stycket.

32 §.

Har någon uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Avbryter någon sina studier, skall vad i första stycket sägs äga mot-

svarande tillämpning beträffande uppburna studiemedel, vilka äro avsedda för tiden efter avbrottet.

33 §.

Fordran å studiemedel kan ej överlåtas eller tagas i mät för gäld.

Rätt till studiemedel är förverkad, om medlen icke lyfts före utgången av den termin för vilken de beviljats så ock om den studerande avlider innan han lyft medlen.

34 §.

Ansökan om studiemedel prövas av studiemedelsnämnd eller för fall, beträffande vilka Konungen så förordnar, av centrala studiehjälpsnämnden.

Fråga om återkrav enligt 32 § prövas av centrala studiehjälpsnämnden.

35 §.

Talan mot beslut av studiemedelsnämnd i ärende angående studiemedel föres genom besvär hos centrala studiehjälpsnämnden.

Beslut av studiemedelsnämnd, vilket grundats på bestämmelserna i 16 §, må upptagas till prövning av centrala studiehjälpsnämnden, ändå att beslutet icke överklagats.

Beslut av studiemedelsnämnd länder till omedelbar efterrättelse, om ej annat föreskrivits i beslutet eller bestämmes av centrala studiehjälpsnämnden.

36 §.

Över centrala studiehjälpsnämndens beslut må klagan ej föras.

37 §.

Om debitering och uppbörd av avgifter förordnar Konungen med riksdagen.

Övriga föreskrifter för tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpsnämnden.

Övergångsbestämmelser

1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1965.

2. Genom förordningen upphävas, i den mån ej annat följer av vad nedan sägs,

reglementet den 15 juni 1939 (nr 290) för utdelning av räntefria lån för universitetsstudier;

kungörelsen den 11 oktober 1946 (nr 676) angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

kungörelsen den 30 april 1948 (nr 210) angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som genomgått polisskola;

kungörelsen den 16 juni 1950 (nr 469) angående studielån med statlig kreditgaranti; och

reglementet den 22 maj 1953 (nr 366) för utdelning av statsstipendier vid universiteten m. fl. läroanstalter.

3. Har studerande erhållit tillstånd att åtnjuta förmån som avses i någon av de vid 2. angivna författningarna även efter den 31 december 1964, må beträffande honom äldre bestämmelser alltjämt tillämpas. Förmån enligt författning som nu sagts må dock ej i något fall utgå för tid efter den 30 juni 1965.

4. Studiemedel må ej beviljas studerande för tid, under vilken han på grund av vad i 3. stadgas åtnjuter förmåner enligt äldre bestämmelser.

5. För återbetalning av lån, som utlämnats enligt någon av de vid 2. nämnda författningarna skola äldre bestämmelser alltjämt äga tillämpning.

6. Garantilån jämlikt kungörelsen den 11 oktober 1946 angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, ävensom garantilån jämlikt kungörelsen den 30 april 1948 angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som genomgått polisskola, må även framdeles beviljas för studieskulder, vilka avse studier före den 1 januari 1965.

7. Vid tillämpning av 7 § första stycket i förordningen skall med termin, för vilken den studerande uppburit studiemedel, jämsättas termin, för vilken han erhållit stipendium eller lån enligt någon av de vid 2. angivna författningarna.

8. Är studerande skyldig att erlægga ränta å lån, som utlämnats enligt någon av de vid 2. nämnda författningarna, må när studiemedel beviljas honom, det belopp, vartill han är berättigad enligt 9—14 §§ i förordningen, överskridas med så mycket som svarar mot den ränta, som förfaller till betalning under tid för vilken studiemedlen äro avsedda.

9. Avlider någon, som erhållit lån med stöd av någon av de vid 2. nämnda författningarna, innan lånet återbetalats, skall den del av lånet, som vid tiden för dödsfallet ej förfallit till betalning, avskrivas.

10. De ytterligare föreskrifter, som erfordras i samband med införandet av denna förordning, meddelas av Konungen.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 april 1964.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, LINDHOLM, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, fråga om *studiesocialt stöd till studerande ungdom* samt anför.

De statliga studiesociala förmånerna utgör ett komplement och ett stöd till den institutionella reformpolitiken på utbildningens område. Det anspråket måste ställas på statens studiehjälp till studerande ungdom att den i förening med en utbyggnad av utbildningsväsendet medverkar till att så många som möjligt kan få den utbildning för vilken de har intresse och fallenhet.

Det nuvarande, rikt nyanserade studiesociala systemet har inte tillkommit i ett sammanhang. Det har vuxit fram i etapper under flera decennier. Successivt har nya former av bidrag, stipendier och lån införts. Hjälppormerna har undan för undan förbättrats och gjorts tillgängliga för allt fler.

Det samlade resultat som uppnåtts på de partiella reformernas väg är betydande. Metoden med partiella reformer har emellertid fört till att vi i dag har ett studiesocialt system med en mångfald olika stödformer och en administration som riskerar att bli tungrodd. En rationalisering av systemet är alltså påkallad. Alltjämt finns också behov av en kraftig förstärkning och en väsentligt ökad effektivitet hos samhällets studiesociala åtgärder.

1959 tillkallades en utredning, studiesociala utredningen¹, för att verkställa en översyn av de studiesociala åtgärderna på den högre utbildningens område, och 1962 fick en annan utredning, studiehjälpstudien²,

¹ Ledamoten av riksdagens första kammare, numera statsrådet Olof Palme, ordförande, dåvarande ordföranden i Sveriges förenade studentkårer, filosofie licentiaten Lennart Bodström, filosofie licentiaten Håkan Berg, ledamoten av garantilånenämnden Hans Håkansson, ordföranden i Svenska träindustriarbetareförbundet Yngve Persson, sekreteraren i Tjänstemännens centralorganisation, numera byråchefen Per-Erik Rönquist samt direktören i Sveriges akademikers centralorganisation Bertil Östergren.

² Ledamoten av riksdagens första kammare, numera statsrådet Olof Palme, ordförande, budgetsekreteraren Bo Jonas Sjölander, rektorn Gunnar Wernberg och t. f. statssekreteraren Lars-Åke Åström.

ett motsvarande uppdrag beträffande studerande vid gymnasier, yrkes-skolor, folkhögskolor och dylika utbildningsanstalter.

Studiehjälpsutredningen redovisade i september 1963 sitt arbete i betänkandet Bättre studiehjälp (SOU 1963: 48). Utredningen föreslår införandet av ett nytt studiehjälpsreglemente för de grupper som omfattats av dess arbete. Förslaget innebär, förutom en förenkling av det nuvarande systemet, en kraftig förstärkning av förmånerna och en väsentlig utökning av antalet studerande som kan komma i åtnjutande av förmåner.

Studiesociala utredningen överlämnade under hösten 1963 betänkningarna Akademikernas skuldsättning (SOU 1963: 44) och Studentrekrytering och studentekonomi (SOU 1963: 53) med visst bakgrundsmaterial för en kommande studiesocial reform. I december 1963 framlade utredningen i betänkandet Rätt till studiemedel (SOU 1963: 74) ett förslag till lag om finansiering av högre studier. Förslaget innefattar en helt ny stödform som skall stå öppen inte bara för universitets- och högskolestuderande utan också för åtskilliga andra grupper.

Över studiehjälpsutredningens betänkande har, efter remiss, yttranden avgivits *dels* av skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, statskontoret, riksrevisionsverket, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, generalpoststyrelsen, järnvägsstyrelsen, medicinalstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, statens biltrafiknämnd, studiehjälpsnämnden, garantilänenämnden, överståthållareämbetet, länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Västmanlands och Västernorrlands län, skoladministrativa utredningen, socialpolitiska kommittén, gymnasieutredningen, *dels* av fullmäktige i riksbanken, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund gemensamt, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Målmännens riksförbund, Svenska omnibusägareförbundet, Högerns kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Högerns ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund och Centerns studentförbund gemensamt, Folkpartiets ungdomsförbund (FPU), Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU), Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges liberala studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund, Sveriges skolkamerala förening, Sveriges förenade studentkårer (SFS), Blivande lärares riksförbund, Sveriges elevers centralorganisation (SECO) och Tekniska läroverkens elevförbund (TLE). Vidare har en särskild skrift inkommit från Birgitta Wånéus m. fl. för elevkåren vid Slöjdföreningens skola i Göteborg.

Över studiesociala utredningens betänkande Rätt till studiemedel har remissyttranden avgivits *dels* av statskontoret, riksrevisionsverket, statistiska

centralbyrån, försäkringsinspektionen, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, medicinalstyrelsen, universitetskanslersämbetet, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, fiskeristyrelsen, sjöfartsstyrelsen, överbefälhavaren, statens institut för folkhälsan, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, överståthållareämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Västmanlands och Västerbottens län, styrelsen för farmaceutiska institutet, styrelsen för skogshögskolan, styrelsen för lantbrukshögskolan, styrelsen för veterinärhögskolan, styrelsen för socialinstitutet i Stockholm, styrelsen för socialinstitutet i Göteborg, styrelsen för sydsvenska socialinstitutet, styrelsen för socialinstitutet i Umeå, styrelsen för sjukgymnastinstitutet i Stockholm, styrelsen för sjukgymnastinstitutet i Lund, direktionen för gymnastiska centralinstitutet, styrelsen för journalistinstitutet i Stockholm, styrelsen för journalistinstitutet i Göteborg, styrelsen för musikaliska akademien, styrelsen för akademien för de fria konsterna, styrelsen för Dramatiska teaterns elevskola, styrelsen för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, styrelsen för statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor, styrelsen för statens sjuksköterskeskola i Stockholm, styrelsen för statens sjuksköterskeskola i Göteborg, styrelsen för statens sjuksköterskeskola i Norrköping, styrelsen för centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor, styrelsen för barnmorskeläroanstalten i Göteborg, styrelsen för statens brandskola, styrelsen för statens skogsmästarskola, garantilånenämnden, studiehjälpsnämnden, generalpoststyrelsen, försvarets civilförvaltning, socialpolitiska kommittén, 1962 års utredning angående sjuksköterskeutbildningen, gymnasieutredningen, 1960 års lärarutbildningssakkunniga, 1963 års universitets- och högskolekommitté, 1963 års forskarutredning, yrkesutbildningsberedningen, skogsbrukets yrkesutbildningskommitté, utredningen rörande mejeriundervisningen, veterinärhögskoleutredningen, dels av fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, styrelsen för Göteborgs orkesterförening, styrelsen för stadsteatern Norrköping-Linköping, styrelsen för Ericastiftelsen, styrelsen för grafiska institutet, styrelsen för institutet för högre reklamutbildning, styrelsen för Västkustens ungdomsskola i Ljungskile, styrelsen för sociala barnavårdsseminariet, direktionen för Svenska diakonsällskapet, styrelsen för Svenska Dalcrozeseminarier, Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges förenade studentkårer, Blivande lärares riksförbund, Tekniska läroverkens elevförbund, elevkåren vid konsthögskolan, Högerns ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund,

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Centerns studentförbund, Sveriges liberala studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund, Sveriges kristliga studentrörelse, Sveriges fria kristliga studentförening, Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund och Fredrika-Bremer-förbundet.

I åtskilliga fall har vid remissyttrandena fogats utlåtanden från underlydande organ m. fl.

I vissa delar berör utredningarnas förslag frågor av den natur, att de inte torde kräva något ställningstagande från riksdagens sida. För sammanhågets skull kommer i det följande även sådana frågor att behandlas, men endast mera översiktligt.

Jag anhåller nu att få upptaga hithörande spörsmål till närmare behandling.

Det nuvarande studiesociala systemet

Varje barn som är bosatt i Sverige har rätt och skyldighet att delta i undervisning i grundskola eller annan godkänd skola. Skolplikten upphör utom i vad avser vissa specialskolor senast med utgången av vårterminen det år då barnet fyller 16 år.

Den som fortsätter sin utbildning efter skolpliktens upphörande kan i regel av staten få bidrag eller lån till sina utbildningskostnader. Bestämmelserna härom är splittrade på ett stort antal författningar, och förmåner varierar avsevärt beroende på utbildningens art och den studerandes ålder, hemort, ekonomiska förhållanden m. m.

Det är inte möjligt att här lämna en fullständig redogörelse för alla former av studiestöd, som förekommer på alla olika utbildningsvägar. Utanför ramen för denna framställning faller bl. a. utbildnings- och omskolningsbidragen åt arbetslösa och handikappade. Likaså lämnas åsido de licentiand- och doktorandstipendier som förekommer inom den högre utbildningen.

Sådana former av studiestöd som särskilda hälsovårds- och bostadsförmåner för studerande förbigås helt.

De författningar som här skall behandlas fördelar sig i stort sett på två komplex, varav det ena gäller studiehjälpen till elever i grundskola, gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter och det andra gäller studiestödet till studerande vid universitet och högskolor.

Gällande bestämmelser

Studiehjälpen till elever i grundskola, gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter

Det stora flertalet studerande under denna rubrik går in under 1958 års allmänna studiehjälpsreglemente (nr 326; ändr. 1959: 356, 1960: 203, 1961: 292, 1961: 630, 1962: 477 och 1963: 272). Reglementet gäller för grundskolan, realskolor, flickskolor, gymnasier, yrkesskolor, folkhögskolor, lärar- och fackutbildningsanstalter, vissa utbildningsanstalter för vuxna samt för vissa korrespondensstudier.

Förmånerna enligt reglementet består av allmänt och särskilt studiebidrag, stipendier av olika slag samt lån ur allmänna studielånefonden. Allmänt studiebidrag kan i princip utgå vid alla läroanstalter som överhuvudtaget omfattas av reglementet under förutsättning att utbildningen är anordnad i form av heltidsundervisning. Lånen ur allmänna studielånefonden har en liknande generell karaktär; de kan dock utgå även till den som deltar i deltidsundervisning. Övriga förmåner är förbehållna eleverna vid vissa angivna läroanstalter eller typer av läroanstalter.

I praktiken användes reglementets förmåner i olika kombinationer, var och en avpassad efter en viss elevkategori.

Den statliga studiehjälpen är, såsom förut antytts, i princip avsedd att sättas in först när skolplikten upphört. Avsteg från denna princip har emellertid gjorts såtillvida som skolpliktiga elever i årskurserna 8 och 9 i grundskolan enligt studiehjälpsreglementet kan erhålla ett behovsprövat stipendium å högst 75 kronor i månaden.

Elever i realskolor, gymnasier och därmed jämförliga läroanstalter kan enligt reglementet komma i åtnjutande av såväl allmänt och särskilt studiebidrag som stipendium. De kan i undantagsfall även få lån ur allmänna studielånefonden.

Det allmänna studiebidraget är ett generellt bidrag om 50 kronor i månaden under läsårets nio månader. Bidraget utgår utan särskild prövning av elevens behov av ekonomiskt stöd eller av hans lämplighet för den valda utbildningen. För bidraget gäller emellertid vissa åldersgränser. Det utges sålunda endast från och med kvartalet efter det varunder eleven fyller 16 år till och med det kvartal varunder han fyller 18 år.

Särskilt studiebidrag är en sammanfattande benämning på flera former av studiehjälp, vilka har det gemensamt att de står öppna för elever som inte kan få sin utbildning i hemorten eller dess närhet. Inte heller detta bidrag är behovsprövat eller förknippat med villkor i fråga om studielämplighet. Särskilt studiebidrag beviljas dock i regel ej för förnyad genomgång av samma årskurs eller för genomgång av annan motsvarande årskurs. Bidraget utgår ej till elev vars uppförande eller ordning ger anledning till allvarligare anmärkning.

Reglementet skiljer på inackorderade elever och elever som företar dagliga resor mellan hemorten och skolan. Inackorderad elev får särskilt studiebidrag i form av ersättning för kost och logi. Ersättningens storlek beror bl. a. på elevens ålder. Intill utgången av det kvartal under vilket eleven fyller 18 år betraktas han enligt reglementet såsom yngre elev och där- efter såsom äldre elev. Yngre elev får bidrag till sin inackordering med högst 60 kronor i månaden och äldre elev med högst 75 kronor i månaden.

Elev, som företar dagliga resor mellan hemorten och skolan, kan få särskilt studiebidrag i form av ersättning för resekostnader samt kostnader för frukostmål och för en extra måltid efter skoldagens slut.

Ersättning för resekostnader utgår under förutsättning dels att eleven bor i annan kommun än där skolan är belägen, dels att avståndet mellan hemmet och skolan är minst 4 kilometer, dels slutligen, att reseutgiften, beräknad efter billigaste färd sätt, uppgår till minst 12 kronor i månaden. Ersättningen uppgår till det belopp i fulla kronor, varmed utgiften överstiger 10 kronor i månaden, dock högst till 40 kronor i månaden för yngre elev och 50 kronor i månaden för äldre elev.

Ersättningen för kostnader för frukostmål (som utgår om fri skolfrukost ej är anordnad vid skolan) utgör högst 14 kronor i månaden för yngre elev och högst 15 kronor i månaden för äldre elev. Motsvarande belopp är 6 resp. 7 kronor i fråga om ersättning för extra måltid efter skoldagens slut.

Det må i detta sammanhang anmärkas, att trafikanordnare enligt särskilda regler kan erhålla ersättning av studiebidragsmedel för skoltåg eller skolbuss, om kostnaderna för tåget eller bussen — per elev räknat — överstiger intäkterna enligt gällande taxor.

Stipendium är till skillnad från allmänt och särskilt studiebidrag en behovsprövad förmån. Stipendium kan beviljas elev som visat god lämplighet för vald utbildning och vars uppförande eller ordning ej ger anledning till allvarlig anmärkning. Maximibeloppet för stipendium är 75 kronor i månaden för yngre elev och 100 kronor i månaden för äldre elev. Dessutom kan för inackorderad elev tillkomma stipendium i form av bidrag till högst sex resor per läsår mellan hemorten och skolan.

Vid den behovsprövning som företas i stipendieärenden skall hänsyn tagas till elevens och hans föräldrars ekonomiska förhållanden, antalet syskon under 18 år samt storleken av de stipendier och övriga medel, som står till elevens förfogande under den tid för vilken stipendiet är avsett. För behovsprövningen användes tabeller, där olika faktorer av betydelse poängsatts.

I praxis kan elev endast undantagsvis få stipendium om föräldrarnas inkomster uppgår till eller överstiger 20 000 kronor om året, och maximalt stipendium brukar ej beviljas om föräldrarnas inkomster uppgår till eller överstiger 10 000 kronor om året.

Beträffande vuxna elever bortses i praxis vid stipendiegivningen från föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

Såsom nämnts kan elever i realskolor och gymnasier undantagsvis få lån ur allmänna studielånefonden. Enligt reglementet får lån beviljas nu ifrågasvarande elever endast om de har försörjningsplikt eller om ömmande skäl föreligger. Såsom allmänt villkor för erhållande av lån gäller eljest, att den sökande skall vara i behov av ekonomisk hjälp.

Lån ur allmänna studielånefonden kan enligt reglementet utgå med högst 2 500 kronor om året eller, i vissa fall, 3 500 kronor om året. För dylikt lån kräves ingen säkerhet, och lånet är räntefritt intill tredje året efter det då låntagaren var berättigad att lyfta den sista delen av lånet. Därefter utgår ränta med f. n. 2½ %. Amorteringstiden är högst 15 år.

Elever i yrkesskolor kan i princip komma i åtnjutande av samma förmåner som gymnasiernas elever. För deltagare i yrkesskolekurs vilken omfattar mindre än två läsår gäller dock avvikande bestämmelser dels om det särskilda studiebidragets storlek vid inackordering, dels om stipendiet i form av resebidrag. Särskilt studiebidrag utgår, vid inackordering i elevhem, med 30 resp. 40 kronor i månaden beroende på elevens ålder och, vid annan inackordering, med högst 50 resp. 65 kronor i månaden för yngre resp. äldre elev. Stipendium i form av resebidrag utgår till nu ifrågasvarande elever för högst fyra resor per läsår mellan hemorten och skolan. För allmänt och särskilt studiebidrag gäller såsom villkor att studierna omfattar minst fyra månader.

Yrkesskoleeleverna har förmånen att kunna få stipendier utan föregående prövning av studielämpligheten. Behovsprövning skall däremot ske på vanligt sätt.

Yrkesskoleelev som uppstår lärlingslön eller annan arbetsersättning under kurstiden får sin studiehjälp reducerad med hänsyn härtill.

Beträffande elever i folkhögskolor tillämpas samma regler som för deltagare i yrkesskolekurs vilken omfattar mindre än två läsår. Det är att märka att stipendium utgår vid folkhögskolekurs som varar minst fyra veckor. Stipendium i form av bidrag till resor mellan hemorten och skolan avser vid vinterkurser högst fyra resor och vid andra kurser, som varar minst fyra månader, högst två resor.

För elever i lärar- och fackutbildningsanstalter är förhållandena helt annorlunda än för tidigare berörda kategorier. Dessa elever är i allmänhet över 18 år, och de kan alltså i regel ej få allmänt studiebidrag. Särskilt studiebidrag eller stipendium av det slag som utgår till bl. a. gymnasieelever kan inte komma i fråga. Den studiehjälp som står dem till buds är väsentligen lån ur allmänna studielånefonden. I vissa fall tillkommer s. k. stipendier till låntagare. Stipendierna, som är behovsprövade, varierar med utbildningens art och elevens ålder: elev vid lärarutbildningsanstalt kan få högst 960 kronor i stipendium per läsår (yngre elev

högst 800 kronor), och elev vid fackutbildningsanstalt högst 100 kronor i månaden (yngre elev högst 75 kronor).

I stort sett jämställda i studiehjälpshänseende med lärarutbildningsanstalternas elever är eleverna vid gymnasierna för vuxna, statens kompletteringsgymnasium och de statsunderstödda kvällsgymnasierna. Den som bedriver studier vid dylik utbildningsanstalt kan i studiernas slutskede såsom engångsbelopp få ett särskilt, behovsprövat stipendium om högst 2 000 kronor.

För korrespondensstudier finns en särskild stödform i brevskolestipendierna. Dessa stipendier, som utgör ett bidrag till kostnader för kursavgift, är både lämplighets- och behovsprövade.

Studiehjälpsreglementets förmåner kan tilldelas inte bara svenskar utan även utlänningar. Utlänning som vistas i riket huvudsakligen i syfte att här erhålla utbildning för att därefter återvända till hemlandet kan dock ej få studiehjälp.

Studiehjälp kan under vissa förutsättningar beviljas för studier i annat nordiskt land. Särskilt studiebidrag för inackordering utgår i dylikt fall med högst 75 kronor i månaden för yngre elev och högst 100 kronor i månaden för äldre elev. Den som studerar i annat nordiskt land än Sverige kan få stipendium i form av resebidrag för högst fyra resor per läsår mellan hemorten och skolan.

Administrationn av studiehjälpen enligt studiehjälpsreglementet vilar lokalt på skolstyrelserna och läroanstalternas rektorer. De lokala organen har till uppgift bl. a. att besluta om allmänt och särskilt studiebidrag.

Sammanhållande central myndighet är studiehjälpsnämnden. Beslut om lån och stipendium meddelas i regel av studiehjälpsnämnden, som också i flertalet ärenden tjänstgör som besvärsmyndighet vid klagan över skolstyrelses eller rektors beslut. Beträffande folkhögskolorna har dock skolöverstyrelsen anförtrotts vissa funktioner som centralmyndighet. Motsvarande gäller beträffande yrkesskolor i allmänhet överstyrelsen för yrkesutbildning och beträffande lantbrukets yrkesskolor lantbruksstyrelsen. Lån ur allmänna studielånefonden förvaltas av generalpoststyrelsen.

Enligt studiehjälpsreglementet skall studiehjälpsnämnden bestå av minst sju, av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter med kunskaper och erfarenheter beträffande såväl allmänna sociala förhållanden som speciella utbildningsförhållanden. Kungl. Maj:t utser en av ledamöterna att vara ordförande i nämnden.

Nämnden äger uppdra åt ordföranden att ensam eller i förening med annan ledamot handlägga brådskande ärenden som ej är av principiell natur eller eljest av större betydelse. I praxis beslutar ordföranden i en mängd löpande ärenden.

För eleverna vid vissa lantbruksundervisningsanstalter och skogsskolor gäller särskilda regler om studiehjälp enligt *kungörelsen den 30 juni 1953 angående statlig studiehjälp åt elever vid vissa lantbruksundervisningsanstalter m. m.* (nr 515; ändr. 1955:150, 1956:256 och 1957:615) samt *Kungl. brev den 13 november 1953 angående statlig studiehjälp åt elever vid statens skogsskolor* och *Kungl. brev den 16 maj 1958 angående statlig studiehjälp åt elever vid Värmlands och Örebro läns skogsskola i Gammelkroppa.*

Studiestödet till studerande vid universitet och högskolor

Studiestödet till studerande vid universitet och högskolor ges dels i form av statliga s. k. naturastipendier samt räntefria lån från statens lånefond för universitetsstudier, dels i form av statlig kreditgaranti för i banker och andra kreditinrättningar upptagna lån. Kreditgaranti avser antingen lån, som upptagits under studietiden för att finansiera den studerandes uppehälle, eller lån, som upptagits efter avslutade studier i syfte att underlätta en lämplig amortering av studieskulder som vederbörande ådragit sig. Den förra formen av lån med kreditgaranti brukar benämnas garantilån och den senare akademikerlån.

De berörda studiesociala förmånerna regleras av *reglementet den 22 maj 1953 för utdelning av statsstipendier vid universiteten m. fl. läroanstalter* (nr 366; ändr. 1954:419, 1957:493, 1960:406, 1962:432 och 1963:277), *reglementet den 15 juni 1939 för utdelning av räntefria lån för universitetsstudier* (nr 290; omtryckt 1956:578; ändr. 1960:407, 1961:290, 1962:359 och 1963:276), *kungörelsen den 16 juni 1950 angående studielån med statlig kreditgaranti* (nr 469; ändr. 1954:420, 1956:260, 1956:579, 1960:405, 1961:295, 1962:357 och 1963:275) samt *kungörelsen den 11 oktober 1946 angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen* (nr 676; ändr. 1956:580 och 1961:289). Innebörden av dessa författningar är i huvuddrag följande.

Naturastipendier utdelas till studerande vid universitet, högskolor och vissa andra särskilt angivna läroanstalter för högre utbildning. Stipendierna består av förmåner av fri kost och fri bostad. De brukar dock numera i regel omvandlas i ett kontantbelopp.

Stipendierna utdelas för högst ett läsår i sänder. Varje stipendium innefattande fulla förmåner har f. n. ett genomsnittligt värde av 2 780 kronor per läsår. Stipendium kan utgå till samme studerande under högst 1—3 läsår beroende på vid vilken läroanstalt han studerar. Principen är att hälften av den normala studietiden skall kunna täckas av stipendier.

Stipendier kan författningsenligt endast tilldelas obemedlad studerande med god studiebegåvning.

Den sålunda föreskrivna ekonomiska behovsprövningen sker under hän-

synstagande till såväl föräldrarnas som den sökandes egen och, i förekommande fall, hans makes ekonomiska förhållanden. I praxis anses en till statlig inkomstskatt taxerad inkomst hos föräldrarna av omkring 25 000 kronor eller mer (praxis är något olika på olika studieorter) utesluta sökanden från stipendium. Förutom inkomst beaktas även andra faktorer såsom förmögenhet, familjens bostadsförhållanden och antalet barn.

Har sökanden själv en inkomst motsvarande minst lönen för en tredje universitetsamanuens eller f. n. omkring 5 750 kronor om året i dyrortsgrupp 5, anses han inte kunna komma i fråga för stipendium. Diskvalificerande anses i allmänhet också en förmögenhet hos sökanden överstigande 6 000 kronor.

Är sökanden gift och överstiger hans makes inkomster 10 000 kronor om året kan han i allmänhet ej få stipendium. Gränsbeloppet sänkes om maken har förmögenhet och höjes om maken är skuldsatt eller har barn att försörja.

Kravet på god studiebegåvning tolkas så att en nyinskriven studerande måste ha i genomsnitt Ba i sitt studentbetyg för att stipendium skall kunna utgå. Den som en gång erhållit stipendium får nytt stipendium, om han fullgjort normal studieprestation. I allmänhet innebär detta, att stipendiaten måste ha hållit den studietakt som är förutsedd i vederbörande kursplan. Från denna regel görs dock vissa avvikelser, bl. a. när det är fråga om studier i läroämne som erfarenhetsmässigt fordrar lång studietid.

R ä n t e f r i a l å n är tillgängliga för studerande inom samma krets av läroanstalter som naturastipendier. Lån beviljas för högst ett år i sänder. Lånetaket är 2 500 kronor för år, men i särskilda fall kan lånebeloppet dock höjas till 3 500 kronor för år. Räntefriheten är begränsad att gälla t. o. m. andra året efter det låntagaren varit berättigad att lyfta sista delen av senast beviljat lån. Därefter utgår ränta med 2½ %.

Räntefritt lån kan utgå under hela studietiden. Den som åtnjuter naturastipendium brukar enligt praxis inte få låna mer än högst 1 000 kronor per år.

Låntagaren skall återbetala lånen enligt en för honom fastställd amorteringsplan. Lånen skall i sin helhet vara återbetalda före utgången av femtonde året efter det då lån senast beviljades. Om låntagaren inte fullgör sina förpliktelser kan lånen i sin helhet uppsägas till omedelbar betalning.

Avlider låntagaren innan lånen slutförats kan Kungl. Maj:t, om ömmande skäl föreligger, helt eller delvis befria dödsboet från återbetalningsskyldighet.

Räntefritt lån kan författningsenligt endast beviljas obemedlad eller mindre bemedlad studerande med god studiebegåvning. Praxis i fråga om den ekonomiska behovsprövningen skiftar i viss mån från studieort till studieort. I Uppsala och Lund tillämpas samma principer som vid utdel-

ning av naturastipendier, men i Stockholm och Göteborg är behovsprövningen något mindre snäv för räntefritt lån än för naturastipendium.

Villkoret i fråga om studiebegåvning tillämpas på samma sätt som motsvarande villkor när det gäller naturastipendium.

Garantilån förekommer vid huvudparten av de utbildningsanstalter som omfattas av systemet med naturastipendier och räntefria lån. Garantilån tilldelas dock, i motsats till vad som gäller i fråga om naturastipendier och räntefria lån, ej studerande vid skolor för högre konstnärlig utbildning.

För garantilånen gäller inte något formellt lånetak. Ett normalbelopp för studerande, som ej bor hemma hos föräldrarna, är i praxis 5 800 kronor för år, och för hemmaboende studerande är motsvarande belopp 4 800 kronor för år. För gifta studerande tillämpas högre belopp än de nu nämnda. Skall den studerande betala ränta på studieskulder eller önskar han bedriva studier även på sommaren eller företa en studieresa kan detta stundom beaktas vid långivningen.

Lånen är amorteringsfria under studietiden. De utlämnas utan annan säkerhet än den statliga garantin och mot en ränta som fastställs av Kungl. Maj:t med hänsyn till det allmänna ränteläget. F. n. är räntan 5 %. Låntagare, som försummar att betala ränta eller amortera, riskerar uppsägning av lånet. I ömmande fall kan Kungl. Maj:t helt eller delvis befria låntagaren från hans förpliktelser.

Garantilån kan endast beviljas den som är i behov av studiekredit, gjort sig känd för skötsamhet och ådagalagt studielämplighet.

Vid bedömandet av behovet av studiekredit beaktas även föräldrarnas ekonomiska situation, men lån vägras endast om föräldrarna har mycket hög inkomst (över 100 000 kronor om året) eller betydande förmögenhet (över 250 000 kronor). Behovsprövningen med hänsyn till studerandens egen ekonomi är mycket fri. Principen är att en inkomst som sammanfaller med eller överstiger det belopp som anses erforderligt för att täcka studiekostnaderna diskvalificerar sökanden.

Lånesökandens studielämplighet skall anses ådagalagd om han har Ba i genomsnittligt studentbetyg eller motsvarande. Lägre genomsnittsbetyg kan dock godtagas, om sökanden visat specialbegåvning eller eljest särskilda omständigheter stöder antagandet att han skall kunna bedriva sina studier med framgång. Nytt lån kan beviljas om låntagaren bedrivit sina studier med omsorg och framgång.

Akademikerlånen är avsedda för dem som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen. Kretsen av personer som kan erhålla dessa lån är vidare än den inom vilken naturastipendier, räntefria lån och garantilån kommer i fråga.

Syftet med ett akademikerlån är att för låntagaren underlätta en plan-

mässig amortering under lämplig tid av ådragna studieskulder. Författningarna fastställer inte något lånetak. I tillämpningen får göras en avvägning av vilket lånebelopp som i varje särskilt fall kan vara rimligt med hänsyn dels till den utbildning som genomgåts, dels till de förutsättningar lånesökanden har att i framtiden uppfylla förpliktelser som låntagare.

I fråga om säkerhet, ränta, uppsägning m. m. gäller samma bestämmelser som för garantilån.

De nu berörda studiesociala förmånerna utom akademikerlån kan komma inte bara svenskar utan även i Sverige bosatta utlänningar till del, dock ej utlänningar som vistas i riket huvudsakligen i syfte att här få utbildning.

I författningarna om naturastipendier, räntefria lån och garantilån har intagits bestämmelser om att studerande som avser att bedriva för sin utbildning betydelsefulla studier vid läroanstalt utom riket på särskild ansökan må erhålla tillstånd att disponera stipendiet eller lånet för dylikt ändamål. Dylika tillstånd förekommer dock tämligen sparsamt.

Författningen om akademikerlån innehåller inga särskilda bestämmelser om studieskulder som har samband med studier utomlands. I praxis prövas från fall till fall frågan om beviljandet av akademikerlån till den som avlagt utländsk akademisk examen med hänsyn till examens omfattning och kvalitet.

Den lokala administrationen av studiestödet till universitetsstuderande m. fl. handhas av statsstipendienämnderna i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. Nämnderna prövar frågor angående naturastipendier, räntefria lån och garantilån.

Sammanhållande central myndighet är garantilånenämnden. Garantilånenämnden beviljar akademikerlån.

Förvaltningen av de räntefria lånen handhas i huvudsak av generalpoststyrelsen.

Garantilånenämnden består av sex, av Kungl. Maj:t förordnade ledamöter. Av ledamöterna bör två företräda allmänna intressen, två vara särskilt förtrogna med frågor rörande studiekredit och två besitta god kännedom om förhållandena på akademiska och därmed jämförliga studieområden.

I själva nämnden upptages väsentligen ärenden som är svårbedömda eller av principiell betydelse. I andra ärenden utövas nämndens beslutanderätt i regel av ordföranden och sekreteraren.

Vissa särskilda former av studiestöd

Enligt kungörelsen den 29 juni 1945 angående lån från värnpliktslånefonden (nr 494; ändr. 1947: 258 och 1960: 241) må lån ur värnpliktslånefonden utgå dels till värnpliktiga, som helt eller delvis undergått utbildning

till värnpliktig officer eller underofficer eller till reservofficer, dels till värnpliktiga, som skadats till följd av olycksfall eller ådragit sig sjukdom under militärtjänstgöring. Dessa lån är avsedda för yrkesutbildning och för underlättande av övergång till annan verksamhet.

Värnpliktslån beviljas med lägst 200 kronor och högst 5 000 kronor i ett för allt. Lånet lämnas utan säkerhet och utan ränta. Amortering skall ske inom tio år från det lånet beviljades. Försummelse från låntagarens sida kan föranleda uppsägning. I ömmande fall kan lån helt eller delvis avskrivas.

Såsom allmänt villkor för erhållande av värnpliktslån gäller att sökanden skall vara i behov av kredit. Lån beviljas, såsom framgått, ej blott för universitetsstudier utan även för utbildning på lägre nivå.

Det är att märka att ett av motiven för värnpliktslånen införande varit en önskan hos statsmakterna att stimulera rekrytering till befälsutbildning.

Beslutande myndighet i ärenden rörande värnpliktslån är försvarets civilförvaltning. Förvaltningen av beviljade lån omhänderhas av riksbanken.

Ytterligare bör här nämnas *kungörelsen den 30 april 1948 angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som genomgått polisskola* (nr 210). På grund av bestämmelserna i denna kungörelse kan den, som genomgått polisskola, få lån motsvarande akademikerlånen. En skillnad i jämförelse med akademikerlånen är att amorteringstiden ej får vara längre än tio år.

Enligt *kungörelsen den 2 juni 1961 om avskrivning av lån för studier* (nr 384) efterskänkes numera för alla som erhållit lån i någon av de former som tidigare behandlats — lån ur allmänna studielånefonden, lån ur statens lånefond för universitetsstudier, garantilån, akademikerlån, värnpliktslån eller polislån — en viss del av lånet. Vid första amorteringstillfället avskrivs 25 % av studieskulden.

Kostnader

För att belysa den ekonomiska innebörden av det nuvarande studiesociala systemet skall här, huvudsakligen i tabellform, lämnas några uppgifter om förekomsten under budgetåret 1962/63 av studiesociala förmåner bland eleverna vid olika slag av läroanstalter och om kostnaderna för dessa förmåner.

De samlade utgifterna för studiebidrag till elever i realskolor, gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter uppgick under budgetåret 1962/63 till drygt 125 miljoner kronor.

Vid lärarutbildningsanstalterna fick under samma tid omkring 5 500 elever lån om sammanlagt 11 500 000 kronor och omkring 2 000 stipendier om sammanlagt 1 200 000 kronor. Motsvarande siffror för fackutbildningsan-

Tabell 1. Förekomsten av studiebidrag och stipendier vid gymnasier m. fl. läroanstalter 1962/63 (i procent av antalet elever)

Skolform	Allmänt studiebidrag	Bidrag t. inackordering	Resebidrag	Frukostbidrag	Bidrag till extramål	Stipendium
Grundskolans årskurs 8—9 .	16	..	6	31
Realskolor, flickskolor, allmänna gymnasier.....	44	7	29	14	..	15
Tekniska gymnasier.....	27	41	16	7	..	30
Handelsgymnasier.....	50	26	21	9	—	27
Centrala verkstadsskolor ...	63	67	17	17	5	74
Övriga yrkesskolor.....	39	17	20	16	2	40
Lantbrukets yrkesskolor....	29	85	50
Folkhögskolor.....	18	94	4	5	2	72

stalterna var inemot 12 000 lån om sammanlagt 18 400 000 kronor och omkring 5 600 stipendier om sammanlagt 2 800 000 kronor.

De studiesociala förmånerna vid universitet och högskolor under budgetåret 1962/63 framgår av denna tabell.

Tabell 2. Antal beviljade stipendier och lån vid universiteten m. fl. läroanstalter 1962/63

Stödform	Antal beviljade	Belopp (mkr)	I procent av antalet närvarande (alt. nyinskrivna)
Statsstipendier.....	9 045	25,2	42 ¹
Räntefria lån.....	12 100	18,2	27 ²
Garantilån.....	22 046	68,3	50 ²
Akademikerlån.....	545	7,7	.
Allmän avskrivning.....	5 112	10,4	.

¹ av de nyinskrivna

² av de närvarande

För budgetåret 1963/64 har till studiesociala ändamål anvisats sammanlagt 172 305 000 kronor på driftbudgeten och 31 100 000 kronor på kapitalbudgeten.

Av anslagen på driftbudgeten avser 145 280 000 kronor studiebidrag och stipendier till elever i realskolor, gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter och 26 270 000 kronor naturastipendier åt studerande vid universitet och högskolor.

Av investeringsanslagen på kapitalbudgeten avser 15 300 000 kronor allmänna studielånefonden, 15 300 000 kronor statens lånefond för universitetsstudier och 500 000 kronor värnpliktslånefonden.

Vissa undersökningar rörande rekryteringen till högre utbildning m. m.

Under senare år har på uppdrag av studiehjälpsutredningen, studiesociala utredningen och gymnasieutredningen utförts ett stort antal undersökningar som belyser olika frågor rörande rekryteringen till högre utbildning och de ekonomiska förhållandena för studerande på olika utbildningsvägar och utbildningsnivåer ovanför den obligatoriska skolan.

I det följande redogöres kortfattat för resultatet av några av de undersökningar som återfinnes i studiesociala utredningens betänkanden Studentrekrytering och studentekonomi (SOU 1963: 53) samt Akademikernas skuldsättning (SOU 1963: 44). I anslutning härtill lämnas även några uppgifter angående elevantal och elevernas ålder på olika utbildningsnivåer och utbildningslinjer.

Rekryteringen till högre utbildning

Studiesociala utredningen har påvisat ett tydligt samband, när det gäller övergången från lägre utbildningsstadier till gymnasium, mellan elevens val och föräldrarnas yrke. Detta samband åskådliggöres genom denna tabell.

Tabell 3. Intagningarna i gymnasium

Målsmans yrke	Nyintagna 1960 (% av samtliga)	Manliga röstberättigade 1960 (% av samtliga)
Jordbruk med binärningar	7,9	15,1
Folkskollärare	3,1	0,9
Akademiker och officerare	15,5	3,1
Direktörer, disp. grosshandlare	5,6	1,4
Handlande, handelsresande, hantv.-mäst	11,0	7,4
Tjänstemän	28,6	19,1
Arbetare	23,2	53,0
Obestämt yrke	4,2	—
Uppgift saknas	0,9	—

Den mycket påtagliga disproportionen i rekryteringen består, framhåller utredningen, framför allt i en kraftig underrepresentation för arbetare och jordbrukare bland målsmännen till de nyintagna vid gymnasierna och i en motsvarande överrepresentation för vissa andra yrkeskategorier, främst akademiker och officerare.

Studiesociala utredningen erinrar om att det råder god överensstämmelse mellan dess egna undersökningar och resultaten av den enkät som på uppdrag av gymnasieutredningen företogs på våren 1961 bland eleverna i försöksskolor, realskolor och flickskolor. Enkäten gav vid handen att endast

28 % av de elever som tillhörde socialgrupp III avsåg att söka inträde i gymnasium medan motsvarande tal för socialgrupperna I och II var 72 resp. 44 %. Ett av de motiv som anfördes av elever, som ej ville fortsätta till gymnasium, var föräldrarnas brist på ekonomiska möjligheter att låta barnen bedriva studier. Av avsevärt större betydelse var emellertid, av enkätsvaren att döma, elevernas lust att börja arbeta och tjäna pengar.

I sina närmare undersökningar rörande övergången till gymnasium har studiesociala utredningen försökt klarlägga sambandet mellan gymnasieintagningarna och en rad specificerade faktorer såsom skolbetyg, föräldraattityder till utbildningens värde, föräldraekonomi och avståndet till skolorn. De ungdomar som bor jämförelsevis nära ett gymnasium uppvisar en större övergångsfrekvens än ungdomar från en liknande social miljö men med längre avstånd till närmaste gymnasium. Utredningen vill emellertid tillmäta skolbetygen, föräldraattityderna och föräldraekonomin en central betydelse vid försöken att förklara den socialt korrelerade avtappningen framför gymnasiets portar.

Inom den grupp av elever som fortsätter till gymnasium har utredningen funnit en social korrelation vid valet mellan allmänbildande gymnasium och fackgymnasium. Ungdomar från akademikerhem och högre tjänstemannahem är relativt sett mycket flera vid allmänbildande gymnasier än vid tekniska gymnasier och handelsgymnasier.

Sambandet mellan universitetsstudier och föräldrarnas yrke belyses av studiesociala utredningen bl. a. genom denna tabell.

Tabell 4. Nybörjare vid universitet och högskolor 1960/61 och de manliga röstberättigade 1960 med fördelning efter faderns respektive det egna yrket

Faderns yrke	Nybörjare 1960/61 (% av samtliga)	Manliga röstberättigade 1960 (% av samtliga)
Jordbruk med binärningar utom arb.	9,2	15,1
Folkskollärare m. fl.	4,1	0,9
Akademiker (ej annorstädes red.)	22,4	3,1
Officerare	1,6	
Direktörer, disponenter, grosshandl.	7,1	1,4
Handlande, handelsresande, hantverksmästare	11,9	7,4
Högre tjänstemän utom akademiker; vissa fria yrken	15,6	19,1
Övriga tjänstemän	9,8	
Arbetare	14,3	53,0
Obestämt yrke	0,3	—
Uppgift saknas	3,7	—

I vissa undersökningar rörande utvecklingen under efterkrigstiden har studiesociala utredningen konstaterat att arbetarnas andel bland föräldrarna till universitetsstuderande ökat medan jordbrukarnas stått stilla. För arbetarna har sålunda en ökning skett från 8 % år 1947 till 14 % år 1960,

och för jordbrukarna är motsvarande tal 9 % båda jämförelseåren. Beträffande jordbrukarna är emellertid att märka att de oförändrade procent-talen betyder en reell ökning, eftersom jordbrukarnas andel i hela befolkningen sjunkit. Andra yrkesgrupper än de nu nämnda uppvisar tämligen konstanta siffror från 1947 till 1960.

Studiesociala utredningen har lagt särskild vikt vid att få fram uppgifter om en eventuell social korrelation vid övergången från gymnasium till universitet och högskolor. I nedanstående tabell belyses gymnasiernas val efter social bakgrund och kön mellan utbildning och förvärvsarbete.

Tabell 5. Examinerade vid allmänbildande gymnasier år 1957 med relativ fördelning efter kön, faderns yrke och vidareutbildning

	Inskrivning vid universitet och högskolor		Inskrivning vid andra utbildningsanstalter		Ingen inskrivning	
	M	K	M	K	M	K
Jordbruk med binäringar utom arb.	74,6	55,6	9,0	13,9	16,4	30,5
Folkskollärare m. fl.	75,6	58,7	9,3	12,6	15,1	28,7
Akademiker (ej annorstädes red.)	78,6	69,6	5,8	3,9	15,6	26,5
Officerare	59,4	53,1	26,1	4,1	14,5	42,9
Direktörer, disponenter, grosshandl.	66,8	55,7	11,3	6,8	21,9	37,5
Handlande, handelsresande, hantverksmästare	66,2	58,4	15,2	9,1	18,6	32,5
Högre tjänstemän utom akademiker; vissa fria yrken .	71,0	62,6	11,9	6,0	17,1	31,4
Övriga tjänstemän	67,6	54,3	12,9	9,6	19,5	36,1
Arbetare	69,3	49,2	14,4	13,5	16,4	37,3

Tabellen visar, anser utredningen, att det i fråga om manliga studenter inte sker en med social bakgrund korrelerad avtappning vid övergången från allmänbildande gymnasium till postgymnasiala studier. Den andel av de manliga studenterna inom de olika yrkesgrupperna, som efter sin studentexamen inte skrivit in sig vid någon av undersökningen omfattad utbildningsanstalt, höll sig sålunda mellan 15 och 22 %. Siffrorna för barn till arbetare resp. barn till akademiker ligger mycket nära varandra. Situationen för de kvinnliga studenterna är en något annan, men inte heller i fråga om de kvinnliga studenterna finns det enligt utredningen anledning att tala om en mera betydande socialt korrelerad avtappning inför postgymnasiala studier.

Däremot visar tabellen, framhåller utredningen, att det föreligger ett samband mellan social miljö och arten av vidareutbildning. De av postgymnasiala studier intresserade akademikerbarnen gick till 6 % till andra

utbildningsanstalter än universitet och högskolor, medan motsvarande tal för arbetarbarnen var hela 19 %.

Studiesociala utredningen har funnit, att det — om man bortser från Stockholm och angränsande län — *inte* finns stora skillnader mellan Sveriges olika regioner i fråga om frekvensen universitets- och högskolestuderande. Det är numera, påpekar utredningen, i stort sett samma andel ungdomar i Norrlandslänen, som skriver in sig vid universitet och högskolor som i övriga »universitetslösa» län. Situationen var något annorlunda under 1940-talet. Det förefaller, säger utredningen, för 15—20 år sedan ha varit mindre vanligt bland ungdomar i norra Sverige att bedriva studier vid universitet och högskolor än bland ungdomar i mellersta och södra Sverige.

Däremot finns det, enligt vad utredningen ansett sig kunna konstatera, en skillnad mellan stad och landsbygd i fråga om andelen ungdomar som bedriver högre studier. Denna skillnad är i stort sett densamma i Norrland som i Svealand och Götaland om man undantar Stockholm och de län, som innesluter universitet och högskolor eller ligger i omedelbar närhet till sådana utbildningsanstalter. Utredningen framhåller emellertid, att det också i universitetslänen — även om benägenheten att bedriva studier där är större både i städerna och på landsbygden — finns stora skillnader mellan olika ortstyper.

Utredningens slutsatser belyses av denna tabell.

Tabell 6. Nybörjare vid universitet och högskolor 1960/61 i procent av 1/5 av åldersklassen 20—24 år samt nyinskrivna höstterminen 1947 i förhållande till 1/5 av åldersklassen 20—24 år 31 dec. 1945 med fördelning efter regioner och för 1960/61 jämväl stad- landsbygd.

Regioner	ht 1947	1960/61		
		Totalt	Städer	Landsbygd
Stockholms stad.....	7,8	17,5	17,5	—
Stockholms l., Uppsala l., Malmöhus l. och Göteborgs och Bohus l. . . .	3,5	11,8	13,0	9,2
Svealand utom Stockholms stad, Stockholms l. och Uppsala l.	2,0	7,4	9,0	5,7
Götaland utom Malmöhus l. och Göteborgs och Bohus l.	1,8	8,0	9,8	6,5
Norrland.....	1,4	7,2	9,4	6,2

Även om de geografiska förhållandenas betydelse för benägenheten till högre studier inte bör underskattas, koncentrerar sig enligt utredningen intresset i väsentlig grad kring den sociala selektionsprocessen. Utredningen understryker i en s a m m a n f a t t n i n g, att det under de gångna 10—15 åren visat sig äga rum en socialt korrelerad avtappning vid övergången från folkskola till realskola och från realskola och motsvarande till gymnasium. Det har förmodligen också ägt rum en sådan av-

tappning under själva studietiden vid realskola respektive gymnasium, ehuru ganska lite är känt om samband mellan avbrottsfrekvens och social bakgrund på dessa utbildningsnivåer. Vid val mellan allmänbildande gymnasium och fackgymnasium gör sig också ett samband med social miljö gällande.

Såvitt utredningen kunnat finna har det däremot inte under slutet av 1950-talet visat sig äga rum någon mera betydande socialt korrelerad avtappning vid övergången från gymnasiala studier till de i statistiken upptagna postgymnasiala utbildningslinjerna. Enligt utredningen sammanhänger detta med att flertalet studenter från det allmänbildande gymnasiet behöver skaffa sig en egentlig yrkesutbildning genom fortsatta postgymnasiala studier.

Skillnaderna mellan de olika yrkesgrupperna i fråga om den andel studenter som inte gick vidare till någon i statistiken upptagen utbildningsanstalt var, framhåller utredningen, något större under 1940-talet än nu. Det var sålunda under 1940-talet 14 % av akademikersönerna och 21 % av arbetarsönerna som inte gick vidare, medan proportionen för båda grupperna i dag är nästan densamma. Det förelåg vidare för knappt två decennier sedan ett markant samband mellan social bakgrund och val av utbildningslinje efter gymnasium. Bara ett exempel på detta: Det var 46 % av de manliga studenterna från arbetarhem i 1943 års årgång som gick vidare till universitet och högskolor (exklusive socialinstitut) mot 72 % av studenterna från akademikerhem. Motsvarande procenttal för 1957 års studenter är 67 och 68. Utredningen konstaterar, att det alltså skett en påtaglig utjämning i valet av utbildningslinje efter gymnasium även om det alltså visar sig finnas socialt korrelerade skillnader såväl vid valet mellan akademiska och icke-akademiska studier som i valet mellan olika slag av fakulteter och högskolor.

Den skillnad som alltså består mellan de universitets- och högskolestuderandes sociala struktur och hela befolkningens är, slutar utredningen sin kommentar, ett resultat av förskjutningar som inträffar i huvudsak före studentexamen och inte efter.

De studerandes ekonomiska förhållanden

Elever i gymnasier, yrkesskolor och andra jämförliga läroanstalter bor i allmänhet i föräldrahemmet, och deras utgifter bestrids i regel av föräldrarna. Beräkningar av normalfamiljens utgifter för barnen under studietiden är mycket vanskliga att utföra med önskvärd grad av exakthet. Varken studiehjälsutredningen eller studiesociala utredningen har försökt sig på uppgiften.

Studiehjälsutredningen har däremot genomfört en undersökning, som visar storleken av utgifterna för inackordering för sådana elever i gymnasier och yrkesskolor, som saknar utbildningsmöjligheter på hemorten. Un-

dersökningen visar på en stor spännvidd mellan olika elevkategorier. Elever i skolhem hade att i genomsnitt erlægga drygt 150 kronor per månad. För övriga elever varierade utgifterna mellan i regel 200 och 300 kronor. Elever med fri skolfrukost uppgav sig genomsnittligt sett ha en kostnad på 235 kronor per månad, medan de som saknar denna förmån hade i genomsnitt 30 kronor högre kostnad. För elever i landstingens folkhögskolor är enligt studiehjälpsutredningen den genomsnittliga inackorderingskostnaden 165 kronor per månad, för elever i övriga folkhögskolor 205 kronor per månad.

Beträffande universitets- och högskolestuderande är det normala, att de inte bor i föräldrahemmet. Vid en undersökning av de läsåret 1959/60 utexaminerade akademikernas bosättningsförhållanden, vilken företagits på uppdrag av studiesociala utredningen, visade det sig att omkring 70 % av de av undersökningen omfattade akademikerna inte bott hemma under någon del av studietiden, 9 % hade bott hemma mindre än halva studietiden, och drygt 20 % hade bott hemma mer än halva studietiden.

Det är givet att sådana faktorer som bosättningsförhållanden och civilstånd har betydelse för *s t u d i e k o s t n a d e r n a*. Studiesociala utredningen har låtit företa vissa undersökningar rörande storleken av dessa kostnader. Visserligen har det därvid inte visat sig möjligt att få fullgoda uppgifter om olika studiefinansieringskällor under hela studietiden, men utredningen har likväl funnit underlag för antagandet, att studiekostnaderna genomsnittligt uppgår till omkring 6 000 kronor om året. I första hand tar antagandet sikte på de ogifta, ej hemmaboende studenterna. För de ogifta hemmaboende studenterna måste kostnaderna vara lägre och för de gifta, ej hemmaboende studenterna måste de vara högre. Utredningen anser emellertid att beloppet 6 000 kronor kan godtas såsom ett rimligt generellt genomsnitt.

De universitets- och högskolestuderandes utgifter under studietiden bestrides på flera olika sätt. Fyra finansieringsformer spelar emellertid en central roll, nämligen lån, inkomst av förvärvsarbete, stipendier och bidrag från föräldrar. Studiesociala utredningen har gjort vissa undersökningar rörande dessa olika finansieringsformers omfattning och betydelse för studenter som under läsåret 1959/60 examinerats vid universitet och högskolor.

En totalbild av *s k u l d s ä t t n i n g e n* har utredningen givit i tabell 7, där de 1959/60 examinerade indelats i fyra grupper efter normalstudietiden för de examina de avlagt. De som avlagt gymnastikdirektörs- eller socionomexamen har hänförs till gruppen med »kort studietid», de som avlagt teol. kand-, jur. kand-, pol. mag.- eller fil. mag.-examen har hänförs till gruppen »medellång studietid, fria fakulteter», de som avlagt civilingenjörs-, civilekonom-, tandläkare-, apotekare-, jägmästare- eller agronomexamen har hänförs till gruppen med »medellång studietid, öv-

riga» och de slutligen som avlagt veterinärexamen eller med. lic.-examen har hänförs till gruppen med »lång studietid».

Tabell 7. De examinerade 1959/60 med uppdelning på examensgrupp efter andelen bruttoskuldsatta och andelen nettoskuldsatta inkl. och exkl. föräldralån samt genomsnittliga skuldbelopp för de skuldsatta

	Bruttoskulsättning		Nettoskulsättning			
	Andel skuldsatta	Genomsnittligt skuldbelopp för de skuldsatta	Inkl. föräldralån		Exkl. föräldralån	
			Andel skuldsatta	Genomsnittligt skuldbelopp för de skuldsatta	Andel skuldsatta	Genomsnittligt skuldbelopp för de skuldsatta
Kort studietid	76	9 480	72	8 360	67	7 930
Medellång studietid, fria fakulteter	75	13 120	68	12 330	60	10 960
Medellång studietid, övriga	83	17 420	76	15 930	67	12 950
Lång studietid	85	23 510	74	20 900	62	18 050

Utredningen påpekar, att frekvensen skuldsatta (exkl. föräldralån) är lägst bland de examinerade vid fria fakulteter och störst bland de examinerade vid fackhögskolor med kort och medellång studietid. De genomsnittliga skuldbeloppen varierar med studietidens längd. De gymnastikdirektörer och socionomer, som hade skuldsatt sig under sin studietid, trädde ut i förvärvslivet med i genomsnitt knappt 8 000 kronor i skuld. Denna summa uppgick, konstaterar utredningen, till knappt 11 000 kronor för dem, som avlade grundexamen vid filosofiska, juridiska eller teologiska fakulteter samt till nära 14 000 kronor för dem, som avlade grundexamen vid fackhögskolor med medellång studietid. De läkare och veterinärer slutligen, vilka ådragit sig skulder under studietiden, kom upp i ett belopp på över 18 000 kronor. Den genomsnittliga skuldsumman exklusive föräldralån för samtliga skuldsatta examinerade var drygt 12 000 kronor.

Skuldbeloppens spridning har av utredningen redovisats i denna tabell.

Tabell 8. De skuldsatta examinerade 1959/60 (nettoskulsättning exkl. föräldralån) med relativ fördelning efter skuldbeloppens storlek

	1—4 999 kr.	5 000—9 999 kr.	10 000—14 999 kr.	15 000—19 999 kr.	20 000 kr. och mer	Samtliga
Kort studietid	29	44	20	3	4	100
Medellång studietid, fria fakulteter	23	27	24	15	11	100
Medellång studietid, övriga	15	23	211	18	23	100
Lång studietid	12	17	15	20	36	100

Det är i tabellen endast fråga om nettoskulsättning exklusive föräldralån. Ett skuldbelopp på under 5 000 kronor påträffades, såsom utredningen

framhåller, hos knappt 30 % av de skuldsatta med kort studietid, hos knappt 25 % av dem som studerat vid fria fakulteter, hos 15 % av dem som studerat vid fackhögskolor med medellång studietid samt hos 12 % av dem med lång studietid.

De som ej bott hemma någon del av sin studietid och de som bott hemma större delen utgör, påpekar utredningen, varandras motpoler i skuldsättningshänseende. Hos de förra var inte endast skuldsättningsfrekvensen högre än hos de senare — 71 procent mot 39 procent — utan det genomsnittliga skuldbeloppet större — 12 000 mot 8 000 kronor. Utredningen anför två förklaringar härtill. Dels har de hemmaboende lägre faktiska studiekostnader, dels spelar andra finansieringskällor än skuldsättning relativt sett större roll för de hemmaboende.

I fråga om civilståndets inverkan konstaterar utredningen, att det inte går någon skiljelinje i skuldsättningsfrekvens mellan dem som förblivit ogifta under hela sin studietid och dem som ingått äktenskap strax före examens avläggande, men däremot mellan dem som varit gifta under större delen av sin studietid och övriga. De förra var skuldsatta till 56 procent, de senare till 70—75 procent. Det finns inte heller några större skillnader i genomsnittliga skuldbelopp mellan ogifta och gifta.

De 1959/60 examinerade, som varit gifta mer än en tredjedel av sin studietid, redovisade, upplyser utredningen, en genomsnittlig skuld på knappt 14 000 kronor. I de fall då båda makarna studerade vid universitet eller högskola uppgick familjeskulden genomsnittligt till över 21 000 kronor.

Det finns, enligt vad utredningen funnit, klara skillnader i skuldsättningsfrekvens mellan examinerade från olika social miljö. Motpolerna utgöres av de examinerade från arbetar- respektive direktörshem, d. v. s. från de två yrkesgrupper, som enligt studentekonomiska undersökningen hade den lägsta respektive högsta genomsnittliga inkomsten. De ej hemmaboende studenterna från arbetarhem var skuldsatta till 83 %, medan de ej hemmaboende från direktörshem var skuldsatta till 46 %, de hemmaboende till 55 % respektive 24 %. De studerande från övriga tjänstemannahem och från akademikerhem var de som närmast hade den högsta respektive lägsta andelen skuldsatta.

Något klart och otvetydigt samband föreligger däremot inte, framhåller utredningen, mellan skuldbeloppens storlek och social bakgrund. De examinerades genomsnittliga skuldsättning skiftade visserligen något från yrkesgrupp till yrkesgrupp, men dessa skillnader ger inte någon enhetlig bild. Det framhålls dock att de studerande från direktörs- och akademikerhem, hade något högre skuldbelopp än studerande från arbetarhem.

Utredningens jämförelser med tidigare undersökningar visar, att skuldsättningsfrekvensen ökat väsentligt under 1940- och 1950-talen. De genomsnittliga lånebeloppen synes däremot ha varit — uttryckta i fast penningvärde — konstanta fram till de allra senaste åren. Som en följd av den

1961 beslutade allmänna 25-procentiga avskrivningen av studielån har tydligen, påpekar utredningen, de studerande i större utsträckning än förut använt lån som finansieringskälla vid högre studier.

Förvärvsarbete är, efter vad utredningen funnit, mer utbrett bland studerande i Stockholm och Göteborg än bland studerande i Uppsala och Lund. Förvärvsarbetsfrekvensen har ökat under efterkrigstiden.

De inkomster av förvärvsarbete som de 1959/60 vid universitet och högskolor examinerade haft under sin studietid varierar, framhåller utredningen, med studietidens längd. De examinerade vid socialinstituten och gymnastiska centralinstitutet hade en genomsnittlig inkomst av 4 000 kronor. Motsvarande belopp för dem som bedrivit studier vid fria fakulteter var 12 000 kronor, vid fackhögskolor med medellång studietid 10 000 kronor och vid medicinska fakulteter och veterinärhögskolan nästan 24 000 kronor. Dessa belopp innefattar inte inkomster under examensåret.

Vid redovisningen av betydelsen av stipendier såsom finansieringsform uppehåller sig utredningen främst vid naturastipendierna. Denna finansieringsforms betydelse har ökat under studietiden. Utredningen visar att inom undersökningsklientelet, de 1959/60 examinerade, knappt var tionde som utgick från akademiker- eller direktörshem haft stipendium under sin studietid mot var fjärde—femte från folkskollärary-, handlande- och högre tjänstemannahem, var tredje från andra tjänstemanna- och jordbrukarhem samt nästan varannan student från arbetarhem. Detta innebär, anför utredningen, att de studerande från akademiker- och direktörshem, samtidigt som de har en lägre andel skuldsatta och förvärvsarbetande än övriga, också omfattar en lägre andel stipendiater. De studerande från arbetarhem å andra sidan omfattar en högre andel stipendiater samtidigt som de har en högre frekvens skuldsatta och förvärvsarbetande än övriga.

De föräldrabidrag, som de studerande erhåller, kan indelas i två huvudtyper: kontanta bidrag och naturaförmåner. Gränsen mellan föräldrabidrag och föräldralån är vidare flytande.

Utredningens undersökning rörande de 1959/60 examinerade har givit vid handen, att de hemmaboende och ej hemmaboende erhållit kontanta föräldrabidrag i ungefär samma omfattning. Vissa skillnader föreligger däremot mellan gifta och ogifta. De ogifta har oftare fått föräldrabidrag, men de gifta har i gengäld genomsnittligt fått större bidrag.

Beträffande utvecklingstendensen i fråga om föräldrabidrag till studier fastslår utredningen, att i början av 1950-talet i stort sett var femte student erhöll samtliga sina studiekostnader täckta av föräldrarna men att förhållandet numera är det omvända. Endast var femte student fick läsåret 1956/57 överhuvudtaget något bidrag till studiekostnaderna från sina föräldrar. Sannolikt har föräldrabidragen, säger utredningen, också efter 1956/57 fortsatt att minska i betydelse.

Elevantal och elevernas ålder vid vissa läroanstalter

Det svenska utbildningsväsendet genomgår för närvarande ett skede av utomordentligt stark expansion. I tabell 9 återges några siffror rörande antalet elever hösten 1962 i gymnasier, yrkesskolor och andra jämförliga läroanstalter.

Tabell 9. Antal elever vid vissa skolformer hösten 1962

Skolform	Totalt elevantal ht 1962
Grundskolans årskurs 8 och 9.....	71 600
Realskolor.....	117 600
Flickskolor.....	24 100
Allmänna gymnasier.....	69 400
Tekniska gymnasier.....	9 500
Handelsgymnasier.....	5 200
Yrkesskolor ¹	64 800
Fackutbildningsanstalter ²	2 300
Lantbrukets yrkesskolor ³	8 000
Folkhögskolor.....	11 900
Summa	384 400

¹ Heltidskurser.

² Specialkurser vid tekniskt gymnasium (dagelever), konstfackskolan, textilinstitutet, bergsskolan, sjöbefälsskolor, tandteknikerskolor, skogsmästarskolan. Elevantalet beräknat med ledning av uppgifter fr. 1960/61.

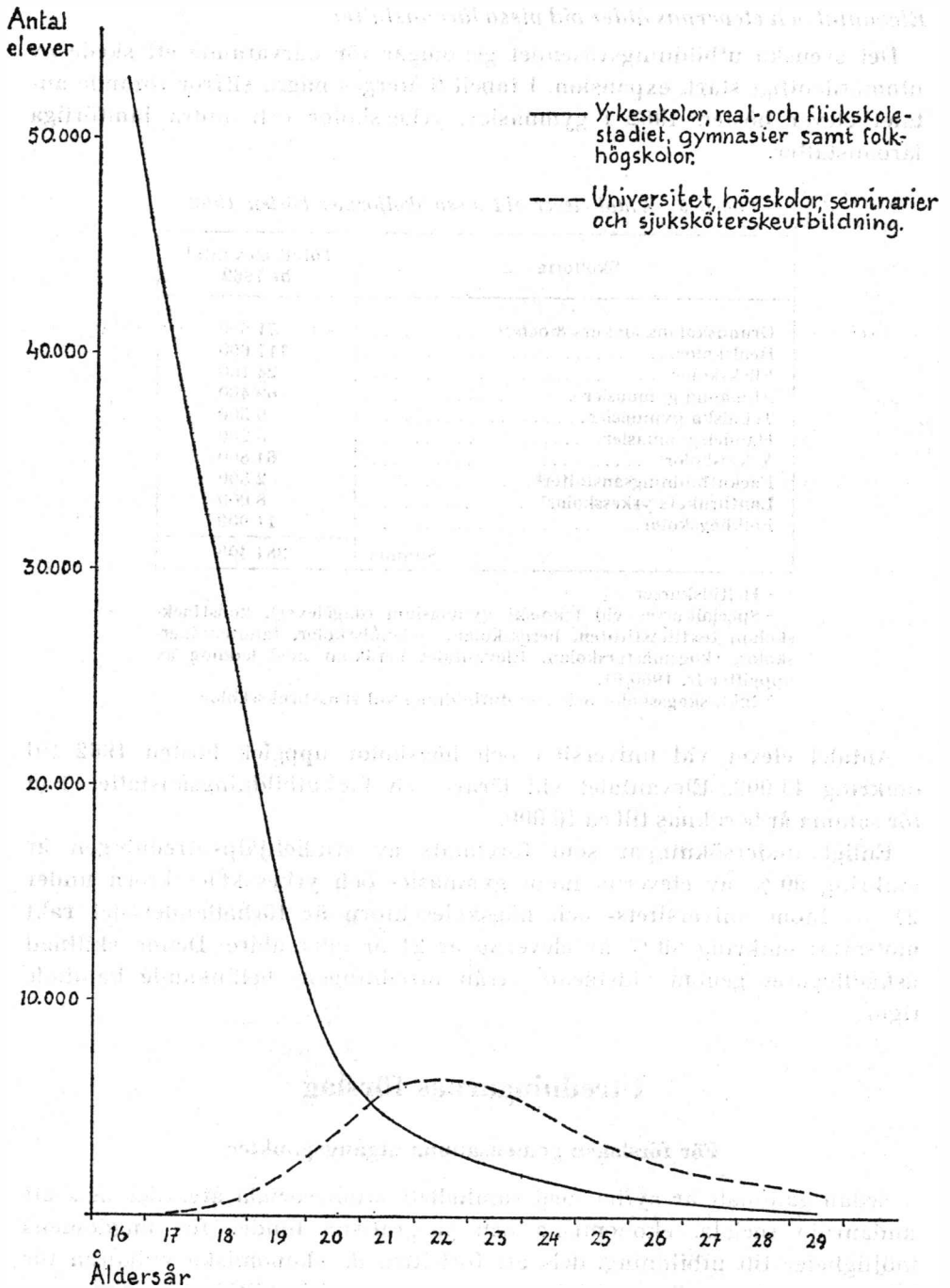
³ Inkl. skogsskolor och grundutbildning vid skogsbruksskolor.

Antalet elever vid universitet och högskolor uppgick hösten 1962 till omkring 44 000. Elevantalet vid lärar- och fackutbildningsanstalter kan för samma år beräknas till ca 16 000.

Enligt undersökningar som företagits av studiehjälpsutredningen är omkring 90 % av eleverna inom gymnasie- och yrkesskolesektorn under 21 år. Inom universitets- och högskolesektorn är förhållandet det rakt motsatta: omkring 90 % av eleverna är 21 år eller äldre. Denna skillnad åskådliggöres genom vidstående, från utredningens betänkande hämtade figur.

Utredningarnas förslag**För förslagen gemensamma utgångspunkter**

Sedan gammalt är syftet med samhällets studiesociala åtgärder dels att undanröja sociala, ekonomiska och geografiska hinder för ungdomens möjligheter till utbildning, dels att förbättra de ekonomiska villkoren för dem som bedriver eller bedrivit studier. Dessa mål är alltså aktuella, och de har varit vägledande för både studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen.

Figur 1. Elevernas ålder höstterminen 1960

Utredningarna betonar mycket starkt de studiesociala åtgärdernas samband med utbildningspolitiken. De räknar med en kraftig expansion av utbildningsväsendet. De utgår ifrån att det, parallellt med en utbyggnad på alla områden, kommer att ske en omstrukturering till förmån främst för fackgymnasier och icke-akademiska postgymnasiala utbildningsvägar. De studiesociala reformer som genomförts på senare år har emellertid, påpekar utredningarna, i första hand kommit de universitets- och högskolestuderande till godo. Förmånerna för de universitetsstuderande är idag avsevärt bättre än förmånerna för elever i de gymnasiala skolformerna. Schematiskt kan det genomsnittliga direkta studiestödet till universitetsstuderande skattas till omkring 1 000 kronor per elev och år, medan motsvarande stöd i de gymnasiala skolformerna torde uppgå till ungefär hälften av detta belopp. De studerande vid icke-akademiska postgymnasiala utbildningsvägar får påtagligt sämre studiesociala förmåner än de universitets- och högskolestuderande. Utredningarna framhåller vikten av att det studiesociala stödet får en sådan utformning att det inte motverkar statsmakternas strävanden vid den institutionella utbyggnaden av utbildningsväsendet.

De studiesociala åtgärderna sätts också av utredningarna in i sitt sammanhang med familjepolitiken. Studiehjälpsutredningen påpekar, att de nuvarande studiesociala förmånerna är relativt ringa i förhållande till föräldrarnas faktiska utgifter för barnens uppehälle under studietiden. Detta är enligt studiehjälpsutredningens mening ett starkt skäl för en förbättrad studiehjälp inom den gymnasiala sektorn.

Båda utredningarna uppehåller sig utförligt vid den sociala urvalsprocessen inom utbildningsväsendet. De konstaterar båda, att det — trots en glädjande breddning under de senaste decennierna i rekryteringen på alla utbildningsnivåer och utbildningsvägar ovanför den obligatoriska skolan — fortfarande finns en betydande socialt och ekonomiskt betingad avtappning och att denna avtappning äger rum vid övergången från lägre skolformer till gymnasiala. Det är främst, heter det i betänkanterna, inför gymnasiet portar som barn till arbetare och lägre tjänstemän känner tveksamhet om de skall fortsätta sin utbildning. Det av studiesociala utredningen redovisade materialet åberopas som belägg för detta påstående.

Utredningarna har kommit till slutsatsen, att en förbättrad studiehjälp vid gymnasier, yrkesskolor och andra jämförliga läroanstalter skulle kunna få stor betydelse från rekryteringssynpunkt och att särskilda ansträngningar därför bör göras för att förstärka studiestödet på det gymnasiala åldersstadiet. Samtidigt framhåller utredningarna att även förbättringar i studiestödet på universitets- och högskolestadiet kan bidra till att stimulera tillströmningen till gymnasiala skolformer i så måtto som beslutet efter grundskolan om högre studier inte

av den enskilde torde fattas utan hänsyn till de möjligheter till studiehjälp som öppnar sig efter gymnasiestudiernas slut.

Både studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen anser att det från många synpunkter vore önskvärt med ett enhetligt studiesocialt system omfattande samtliga elever vid de frivilliga skolformerna på olika nivåer. De har emellertid funnit en viss differentiering ofrånkomlig. Det är enligt deras uppfattning knappast möjligt att ha exakt samma studiestöd t. ex. för en 17-årig hemmaboende elev i gymnasium eller yrkesskola och en gift universitetsstuderande i 25-årsåldern med försörjningsplikt.

Det har varit båda utredningarna främmande att grunda en differentiering av studiestödet på en bedömning av utbildningens värde från olika synpunkter, dess nivå, förefintligheten av examina eller andra dylika faktorer. En differentiering av studiestödet bör, anser utredningarna, grundas på förefintliga skillnader i elevernas studieekonomiska situation.

Den viktigaste skillnaden i elevernas studieekonomiska situation är enligt utredningarna betingad av om eleverna tillhör föräldrarnas ekonomiska hushållning eller ej. De elever som tillhör föräldrarnas ekonomiska hushållning kan vanligen beräknas få en väsentlig del av kostnaderna för uppehållet under utbildningstiden bestridd av föräldrarna. Andra elever får däremot själva svara för sitt uppehälle, och de har givetvis större behov av medel från annat håll än föräldrarna för att finansiera sina studier.

Elevernas ålder är, efter vad utredningarna funnit, den lämpligaste utgångspunkten för en bedömning av om de normalt tillhör föräldrarnas ekonomiska hushållning eller ej. Utredningarna framhåller dock att det inte är fråga om någon skarp gräns och att det finns många mycket unga elever, som inte kan få något stöd från föräldrarna. Det finns å andra sidan, säger de, ett icke ringa antal universitetsstuderande som erhåller ganska betydande bidrag från föräldrarna. I huvudsak torde dock elevernas ålder vara ett godtagbart mått vid bedömningen av om en viss elevkategori normalt tillhör föräldrarnas ekonomiska hushållning eller ej.

Med denna utgångspunkt anser utredningarna att det i och för sig skulle vara naturligt att differentiera studiehjälpen med ledning av elevernas ålder och att därvid låta 21 år utgöra åldersgräns. Av praktiska skäl föreslår utredningarna dock, att differentieringen sker efter skolform på det sättet, att samma regler tillämpas för alla elever vid skolformer inom vilka majoriteten av eleverna är under 21 år.

I praktiken betyder denna gränsdragning, att gymnasier, yrkesskolor, fackskolor och folkhögskolor m. fl. läroanstalter föres in under ett system, medan universitet och högskolor, lärarutbildningsanstalter och flertalet fackutbildningsanstalter får bilda en enhet för sig. Studiehjälpsutredningen har i överensstämmelse härmed lagt fram ett förslag till nytt studiehjälpsreglemente för elever i den förra kategorin utbildningsanstalter och studie-

sociala utredningen ett förslag till lag om finansiering av högre studier för elever i den senare kategorin.

Frågan om den närmare avgränsningen mellan de båda författningarnas tillämpningsområden kommer att behandlas i annat sammanhang.

Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter

Grunddragen i den nya studiehjälpen

Som nyss sagts har studiehjälpsutredningen funnit både utbildningspolitiska och familjepolitiska motiv för en väsentligt utvidgad och förstärkt studiehjälp på det gymnasiala åldersstadiet. Utredningen har också funnit att det är av behovet påkallat att rationalisera och förenkla det nuvarande systemet i både materiellt och administrativt hänseende.

Studiehjälpsutredningen erinrar inledningsvis om att det under de senaste decennierna funnits en markerad tendens inom socialpolitiken att övergå från behovs- och inkomstprövade förmåner till generella förmåner. Utredningen visar på en rad olika faktorer som bidragit till denna utveckling. Snabbt växande ekonomiska resurser har gjort det möjligt att vidga stödåtgärderna till att omfatta allt större befolkningsgrupper. Socialpolitiken har allt starkare inriktats på att kompensera det bortfall av inkomster som inträffar vid sjukdom, arbetslöshet, ålderdom, försörjarens frånfälle etc. Svårigheter att finna tillförlitliga metoder att bedöma enskilda individers behov i olika situationer, strävan att undvika icke önskvärda tröskel-effekter och önskan att åstadkomma administrativ förenkling har verkat i samma riktning.

Samma tendens återfinns, påpekar utredningen, inom studiehjälpen. Studiesociala åtgärder infördes ursprungligen för att hjälpa behövande studerande från fattiga hem. Såväl de behovsprövade stipendierna som lånen ur allmänna studielånefonden infördes med denna motivering. Endast en mycket begränsad del av de studerande kunde vid denna tidpunkt erhålla statligt studiestöd. Ett första steg i riktning mot en generalisering av studiehjälpen togs, då 1946 års riksdag avskaffade behovsprövningen vid utdelningen av särskilda studiebidrag. Varje läroverkselev, som saknade möjligheter till högre skolutbildning i sin hemort, kunde därmed erhålla bidrag till resor eller inackordering. Nästa steg togs, då de särskilda studiebidragen i början av 1950-talet utsträcktes till elever vid yrkesskolor och folkhögskolor. Utvecklingen mot generella förmåner markerades kraftigt genom införandet år 1957 av de allmänna studiebidragen.

Mot denna bakgrund, finner utredningen det naturligt och följdriktigt att en förstärkning av det allmänna studiebidraget skall utgöra tyngdpunkten i en reform av studiehjälpen. Två åtgärder har därvid kommit i

blickfältet: dels ett upphävande av nu gällande åldersgräns för detta bidrag, dels en höjning av dess belopp.

Utredningen påvisar, att den för rätten till allmänt studiebidrag gällande 18-årsgränsen för många familjer, vilkas barn fortsätter utbildningen efter grundskolan, är av stor betydelse. Bortfallet, när barnet fyller 18 år, av studiebidraget kompenseras endast till någon del av att andra studiesociala förmåner kan utgå med högre belopp för elev över 18 år.

Åldersgränsen vid 18 år drabbar, framhåller utredningen, främst de elever som har en längre studietid än två år och de elever, som efter något eller några års förvärvsarbete återupptar sin skolmässiga utbildning. Från familjepolitisk synpunkt medför åldersgränsen en påtaglig tröskeeffekt. Från utbildningspolitisk synpunkt motverkar den strävandena att underlätta för något äldre personer att fortsätta sin utbildning. Utredningen förordar, att studiebidraget i framtiden knyts till skolformen och att 18-årsgränsen slopas. Med hänsyn till att antalet elever över 18 år i de berörda skolformerna är betydande är detta, säger utredningen, en mycket kostnadskrävande reform. Utredningen har emellertid velat tillmäta denna åtgärd en hög angelägenhetsgrad vid avvägningen av studiestödet.

Starka skäl talar enligt studiehjälpsutredningens mening för en höjning av studiebidragets belopp. Från familjepolitisk synpunkt är det angeläget att minska skillnader i ekonomiskt avseende mellan familjer med barn, som genomgår utbildning, och övriga medborgare. Dessutom finns, anser utredningen, skäl att uppmärksamma att utgående förmåner i många fall minskar, då familjens kostnader för barnen är särskilt stora. Detta beror på de åldersgränser som tillämpas inom skatte- och sociallagstiftningen.

Utredningen har framlagt förslag om höjning av studiebidraget från 50 till 75 kronor i månaden.

Utredningen förordar alltså, att statsmakterna går vidare på vägen mot en generalisering av studiehjälpen. Samtidigt är utredningen emellertid på det klara med att det fortfarande är ofrånkomligt med en viss differentiering av studiestödet. Särskilda anordningar måste, anser utredningen, finnas till stöd för inackorderade och dagligen resande elever, och det bör enligt utredningens åsikt finnas kvar ett behovsprövat element inom studiehjälpen. Ytterligare måste vid studiehjälpens utformning särskild hänsyn tas till de äldre eleverna i de berörda skolformerna.

Differentieringen bör emellertid inte drivas längre än nödvändigt. Det finns, säger utredningen, inte någon anledning att bibehålla en uppdelning av studiehjälpen, som väsentligen har sin förklaring i att olika stödformer tillkommit vid skilda tidpunkter. Inte heller finns det tillräckliga motiv att bibehålla bidrag, som utgår med låga belopp till ett begränsat antal elever. Utredningen erinrar i detta sammanhang bl. a. om att det för närvarande finns sex olika belopp för bidrag till inackorderade och femton olika

månadsbelopp för de behovsprövade stipendierna. I vissa fall är bidragen mycket små. Det finns, påpekar utredningen sålunda, bidrag till måltider som är maximerade till 7 kronor i månaden, stipendier som utgår med högst 15 kronor i månaden och vissa resebidrag som kan utgå med 2 kronor i månaden.

Utredningens förslag går ut på att nuvarande separata stödformer skall upphöra och att studiehjälpen i fortsättningen skall utgå i form av studiebidrag (motsv. det nuvarande allmänna studiebidraget) jämte tillägg. Tilläggen benämnes i förslaget inackorderingstillägg, resetillägg, inkomstprövat tillägg och behovsprövat tillägg. Äldre elever skall i stället för studiebidrag med tillägg få förhöjt studiebidrag. Systemets olika bidragsformer skall, liksom för närvarande, kompletteras med särskilda lånemöjligheter.

Det av studiehjälpsutredningen föreslagna inackorderingstillägget uppgår till 100 kronor i månaden. Det är avsevärt större än nuvarande inackorderingsbidrag. Det föreslagna resetillägget å 20 till 60 kronor i månaden är också större än det nuvarande resebidraget. Resetillägget har fått en ny konstruktion, vilket motiverats dels med vissa rättviseskäl, dels med administrativa besparingskäl.

De nuvarande bidragen till frukostmål, extramål och skoltåg samt det särskilda resebidraget till inackorderade stipendiater föreslås avskaffade.

Det behovsprövade stöd, som nu förekommer i syfte att stimulera rekryteringen från hem med låga inkomster, utdelas på mycket restriktiva villkor. Man måste ha utomordentligt låg inkomst för att erhålla maximalt bidrag. I de något högre inkomstskikt, från vilka det också är angeläget att stimulera en ökad rekrytering, utgår mycket små belopp i bidrag eller ingenting alls. Förslagets inkomstprövade tillägg har endast tre behovsklasser och väsentligt höjda inkomstgränser. Tillägget skall utgå med 25, 50 eller 75 kronor i månaden. Det av utredningen föreslagna behovsprövade tillägget skall utgå med högst 75 kronor i månaden och är avsett för elever med särskilt stort behov av studiestöd, främst barn till ensamstående föräldrar.

De äldre eleverna — varmed utredningen förstår elever som börjat sina studier i gymnasiala skolformer i 21-årsåldern eller senare — betraktas i förslaget såsom fristående från föräldrarnas ekonomi. Utredningen anser att det med ett sådant betraktelsesätt inte finns utrymme för några tillägg och har i stället föreslagit, att de skall få förhöjt studiebidrag med 175 kronor i månaden.

Beträffande lånemöjligheterna har utredningen föreslagit flera förbättringar. Lånurallmänna studielånefonden skall kunna utgå med betydligt högre belopp än för närvarande, och amorteringstiden skall bli längre. Däremot vill utredningen avskaffa de ränte- och kapitalsubventioner som nu förekommer i samband med lånen.

I en sammanfattning av sitt förslag understryker studiehjälpsutredningen, att man måste se förslaget som en helhet. Det är avsett att vara ett enhetligt system, där de olika komponenterna — studiebidrag, tillägg, förhöjt studiebidrag och lån — skall stödja och komplettera varandra i syfte att nå ett för de enskilda eleverna rimligt resultat. I jämförelse med det nuvarande systemet anser utredningen att dess eget skall visa sig vara inte bara generösare och effektivare utan även lättare att överblicka och enklare att administrera.

Studiehjälpsutredningens förslag anknyter, såsom förut nämnts, till frivilliga skolformer ovanför grundskolan. I grundskolan finns emellertid elever som är över 16 år. Det kan inte vara rimligt, anser utredningen, att dessa elever varken skulle få studiebidrag eller allmänt barnbidrag. Utredningen har därför för dem föreslagit ett förlängt barnbidrag i studiehjälpens form. Detta bidrag skall enligt förslaget utgå med 50 kronor i månaden.

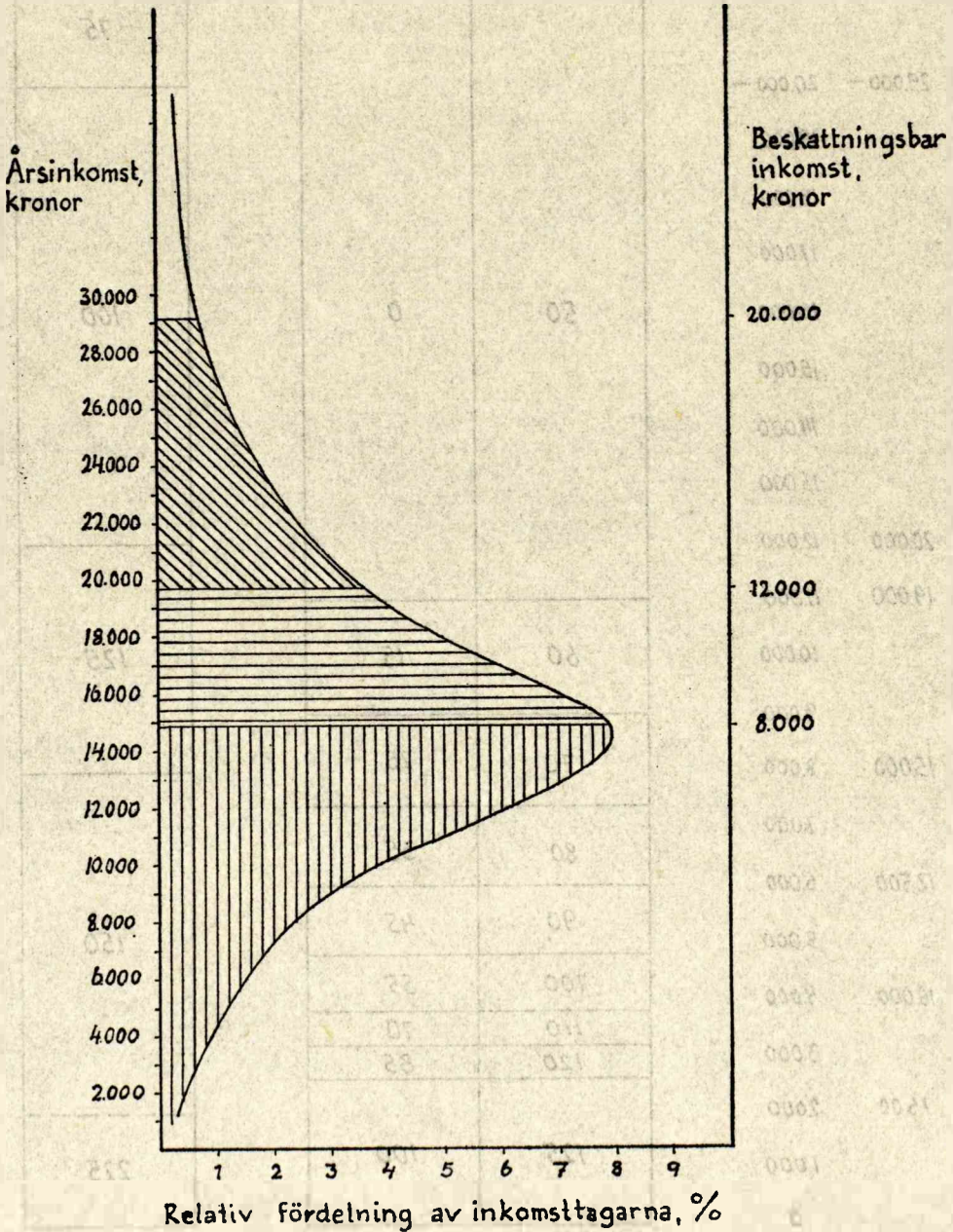
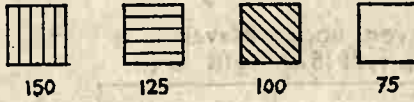
Eleverna i realskolan och flickskolan skall enligt utredningens förslag i princip behandlas på samma sätt som eleverna i grundskolan. Utredningen förordar dock att eleverna i flickskolans två sista årskurser — dessa genomgår en utbildning som i viss mån motsvarar fackskolans — får studiehjälp på samma villkor som gymnasie-, yrkesskole- och fackskoleeleverna.

I enlighet med sina direktiv har utredningen tagit upp frågan om avveckling av de behovsprövade stipendierna i grundskolans två högsta årskurser. Utredningen erinrar i detta sammanhang om att stipendierna infördes bl. a. för att mildra ett befarat motstånd mot förlängningen av skolplikten från sju till nio år och konstaterar för egen del att den förlängda skolplikten i verkligheten fick ett positivt mottagande inom alla grupper. De behovsprövade stipendierna föreslås avskaffade i grundskolan och motsvarande skolformer, men utredningen fastslår samtidigt att elever i de kommuner, där grundskola ej genomförts, bör kunna få inackorderings- eller resetillägg på samma villkor som elever i gymnasiala skolformer.

Den ekonomiska innebörden för den enskilde gymnasisten, yrkesskoleeleven eller folkhögskoleeleven av studiehjälpsutredningens förslag i jämförelse med den nuvarande studiehjälpen belyses översiktligt genom tabell 10 och vidstående figurer (fig. 2—4), vilket material hämtats ur betänkandet Bättre studiehjälp.

Utredningen har föreslagit, att de nya reglerna för studiehjälp inom gymnasiala skolformer och övriga av utredningen förordade ändringar skall träda i kraft den 1 juli 1964.

Studiebidrag med inkomstprövat tillägg kr/månad.

Figur 2. Studiebidrag med inkomstprövat tillägg i olika inkomstskikt

Års- in- komst ca	Beskatt- ningsbar inkomst ca	Nuvarande system		Förslag
		Elever som inte fyllt 18 år	Elever som fyllt 18 år	
29.000—	20.000—			75
	19.000			
	18.000			
	17.000			
	16.000	50	0	100
	15.000			
	14.000			
	13.000			
20.000	12.000			
19.000	11.000			
	10.000	60	15	125
	9.000			
15.000	8.000	70	25	
	7.000			
12.500	6.000	80	35	
	5.000	90	45	150
10.000	4.000	100	55	
	3.000	110	70	
		120	85	
7.500	2.000			
	1.000	125	100	225
	0			

Figur 3. Studiebidrag med inkomst- och behovsprövat tillägg (månadsbelopp) vid olika årsinkomster

Års- in- komst ca	Beskatt- ningsbar inkomst ca	Nuvarande system				Förslag
		Elever i gymna- sier, yrkesskolor m.fl.		Elever i folk- högskolor m.fl.		
		Under 18 år	Över 18 år	Under 18 år	Över 18 år	
29.000-	20.000-					175
	19.000					
	18.000					
	17.000					
	16.000	110	75	80	40	200
	15.000					
	14.000					
	13.000					
20.000	12.000					
19.000	11.000	120	90	90	55	225
	10.000					
	9.000					
15.000	8.000	130	100	100	65	
	7.000					
	6.000	140	110	110	75	
12.500	5.000	150	120	120	85	250
	4.000	160	130	130	95	
10.000	3.000	170	145	140	110	
	2.000	180	160	150	125	
7.500	1.000	185	175	155	140	325
	0					

Figur 4. Studiebdrag med inackorderingstillägg samt inkomst- och behovsprövat tillägg (månadsbelopp) vid olika årsinkomster

Tabell 10. Översikt över studiehjälpens storlek för elever som påbörjar utbildning efter 21 år

Elev	Nuvarande förmåner kr/månad	Förmåner enligt utredningens förslag kr/månad	Ökning i förhållande till gällande regler kr/år
1. Eleven vars föräldrar har 8 000 kr i årsinkomst.....	100	175	675
2. Eleven som är inackorderad och vars föräldrar har 8 000 kr i årsinkomst...	175	175	—
3. Eleven som färdas 8 km till skolan med SJ-buss och vars föräldrar har 8 000 kr i årsinkomst.....	113	175	558
4. Eleven som är inackorderad och vars föräldrar har 12 000 kr i årsinkomst..	120	175	495
5. Eleven som är inackorderad och vars föräldrar har 16 000 kr i årsinkomst..	100	175	675
6. Folkhögskoleeleven som är inackorderad och vars föräldrar har 8 000 kr i årsinkomst.....	140	175	280
7. Folkhögskoleeleven som är inackorderad och vars föräldrar har 12 000 kr i årsinkomst.....	85	175	720
8. Folkhögskoleeleven som är inackorderad och vars föräldrar har 16 000 kr i årsinkomst.....	65	175	880

Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp

Det har redan omtalats, att studiehjälpsutredningen förordar en anknytning av den nya studiehjälpen till skolformen och slopande av den nu för rätten till studiebidrag gällande 18-årsgränsen.

Utredningen har övervägt, huruvida krav på viss studielämplighet bör föreskrivas såsom villkor för studiehjälp. F. n. utdelas de allmänna studiebidragen utan någon lämplighetsprövning. Särskilda studiebidrag och stipendier utgår ej till kvarsittare. För stipendiernas del sker däremot en betygsbedömning i gymnasier o. dyl. läroanstalter.

Andelen kvarsittare av det totala elevantalet utgjorde höstterminen 1962 6 % inom realskoleorganisationen och 7 % inom gymnasieorganisationen. Utredningen antar, att kvarsittningsfrekvensen kommer att minska i framtiden om den konstruktion av gymnasiet, som gymnasieutredningen förordar, genomföres.

Enligt studiehjälpsutredningens mening kan starka skäl anföras mot en särskild lämplighetsprövning vid utdelning av studiehjälp. Vissa betygskrav upprätthålles för tillträde till utbildningsanstalterna. En prövning av elevernas lämplighet för den valda utbildningen förekommer således regelmässigt vid inträdet men även kontinuerligt under studiernas gång. Kvarsittning tillgripes som ett pedagogiskt hjälpmedel, varvid eleven dock får fortsätta utbildningen. Genom att en utbildningsplats sålunda ställs till förfogande åtar sig samhället betydande kostnader för elevens utbildning. Utredningen

anser det ej befogat att vid bedömningen av rätten till studiehjälp företa ytterligare en prövning av betygen. Därtill kommer, framhåller utredningen, att betygen i viss utsträckning är socialt korrelerade, vilket torde sammanhånga med miljöfaktorer. En lämplighetsprövning skulle, tror utredningen, överhuvudtaget särskilt drabba studerande från ekonomiskt mindre bärkraftiga hem. För dessa kan avsaknad av studiehjälp leda till att studierna avbryts. Utredningen påpekar vidare, att svårigheterna att bibehålla en lämplighetsprövning kommer att öka dels till följd av införandet av en relativ betygssättning i gymnasiet, dels till följd av att nya utbildningsvägar tillkommer och utbildningsväsendet blir alltmer mångfasetterat.

Utredningen föreslår att andra lämplighetskrav än de som gäller för intagning eller kvarblivande i skolan ej skall tillämpas i fråga om statlig studiehjälp.

För närvarande kan nedsättning av betyget i u p p f ö r a n d e eller o r d n i n g innebära att eleven förlorar sin studiehjälp i form av särskilda studiebidrag och stipendier. I praktiken tillämpas dock bestämmelserna härom med stor återhållsamhet.

Utredningen vill visserligen inte förneka, att ett indragande av studiehjälp i vissa fall kan vara en effektiv disciplinär åtgärd. Det blir dock, anser utredningen, i praktiken en form av bötesstraff, som kommer att drabba eleven och hans familj. Eleven tillåtes i regel att fortsätta sin skolgång.

Utredningen har stannat för att statlig studiehjälp bör utdelas utan föregående prövning av studielämpligheten och utan hänsyn till elevens uppförande eller ordning.

Studiebidrag och stipendier utdelas nu endast till dem som deltar i s. k. h e l t i d s s t u d i e r, d. v. s. studier på dagtid. Däremot erhåller de som bedriver studier på kvällstid — med visst undantag — inte dessa förmåner. Skälet härför är att dessa elever som regel har förvärvsarbete och kan finansiera sitt uppehälle genom arbetsinkomsterna. Elever i statens kompletteringsgymnasium och i statsbidragsberättigade kvällsgymnasier kan dock i samband med lån erhålla ett stipendium.

De som bedriver studier på dagtid, torde — framhåller utredningen — på grund av studiernas uppläggning inte ha möjlighet att förvärvsarbета parallellt med studierna. För de deltidsstuderande anser utredningen att situationen är en annan. De har i allmänhet arbetsinkomster och deras studieprogram är ofta mindre omfattande än de heltidssuderandes. Behovet av bidrag kan därför bedömas vara mindre för denna grupp. Därest studiestödet skulle omfatta deltidssuderande torde det också kräva att bidragsmöjligheterna utvidgas till dem som bedriver deltidsstudier inom yrkesskolans ram. I de fall deltidssuderande har behov av finansieringsmedel bör de enligt utredningens uppfattning utnyttja studielånen.

Under vissa delar av studierna, främst i slutfasen, kan för de kvällsstuderandes del uppstå behov av ledighet från arbetet. För att tillgodose beho-

vet av studiehjälp i sådana fall har genom beslut vid 1962 års riksdag inrättats s. k. särskilda stipendier om högst 2 000 kronor för studerande vid bl. a. kvällsgymnasier. Lån kan vidare utgå under hela studietiden.

Utredningen föreslår att kravet på heltidsstudier skall gälla samtliga läroanstalter av gymnasie- och yrkesskolekaraktär.

Inom nuvarande studiehjälpssystem gäller att allmänt och särskilt studiebidrag kan utgå endast om utbildningen pågår under *m i n s t f y r a m å n a d e r*. Stipendium kan däremot utgå för kortare utbildningskurser.

Studiestödet bör, enligt utredningens mening, främst avse egentlig skolutbildning och ej kortare kurser av olika slag. Antalet elever med kortare utbildningstid än en termin är relativt begränsat. Av samtliga heltidsstuderande vid yrkesskolorna i oktober 1961 bevistade, enligt vad utredningen inhämtat, mer än 95 procent kurser om minst fem månader. Vid folkhögskolorna kommer att i framtiden inrättas s. k. fristående ämneskurser. Dessa kurser torde emellertid främst ha anknytning till folkbildningsverksamheten och meddelar således i motsats till övriga skolformer, som infogats i studiehjälpssystemet, således inte egentlig skolutbildning. Kursernas längd torde vidare i flertalet fall omfatta högst omkring en månad. Slutligen kommer kortare kurser att finnas jämväl vid lantbrukets yrkesskolor i form av s. k. specialkurser.

Utredningen har vid sina överväganden kommit fram till att studierna bör omfatta minst fyra månader för att studiebidrag och tillägg skall kunna utgå.

Studiebidrag jämte tillägg

Det allmänna studiebidraget utgår för närvarande till studerande, som fyllt 16 men inte 18 år. Innebörden av utredningens förslag om slopande av den övre åldersgränsen är att studiebidraget skall kunna utgå under hela utbildningstiden och inte som nu i högst två läsår. Studiebidrag skall tillkomma *a l l a e l e v e r*, som ej får allmänt barnbidrag, *i d e s k o l f o r m e r s o m o m f a t t a s a v u t r e d n i n g e n*, d. v. s. gymnasier, yrkesskolor, fackskolor, lantbrukets yrkesskolor, folkhögskolor, skogsskolor och skogsbrukskurser samt vissa fackutbildningsanstalter.

År 1964/65 beräknas inemot 120 000 elever i de aktuella skolformerna befinna sig i de årsgrupper, som enligt gällande regler kan få allmänt studiebidrag. Omkring 105 000 elever i dessa skolor har fyllt 18 år och skall alltså enligt utredningens förslag komma att tilldelas studiebidrag.

Allmänt studiebidrag utgår numera med 50 kronor i månaden under läsårets nio månader. Årsbeloppet är alltså för närvarande 450 kronor. Bidraget är avvägt med hänsyn till det allmänna barnbidragets storlek.

Om åldersgränsen nu slopas, föreligger enligt utredningens mening ej längre skäl att beloppsmässigt knyta studiebidraget till det allmänna barnbidraget. Bidraget bör fastställas med hänsyn till de utgifter för familjen som

är förenade med barnens utbildning. Givetvis måste också beaktas att en höjning av bidraget medför mycket betydande kostnadsökningar för det allmänna. Varje höjning av studiebidraget med 10 kronor i månaden kan enligt utredningens uppskattningar beräknas dra en kostnad av inemot 20 miljoner kronor per budgetår med utgångspunkt från ett elevantal motsvarande det som beräknats för 1964/65.

Utredningen har funnit att ett studiebidrag om 75 kronor i månaden innefattar en lämplig avvägning. Årsbeloppet blir då 675 kronor.

Det särskilda studiebidrag till inackorderade elever som nu utgår har till syfte att utjämna kostnaderna mellan dessa elever och andra som inte behöver inackordera sig. För närvarande utgår bidrag till inackordering med belopp som varierar mellan 30 och 75 kronor i månaden.

Den undersökning som utredningen låtit företaga rörande utgifterna för elevernas inackordering visar att dessa kan uppskattas till i genomsnitt över 150 kronor i månaden för elever i skolhem och omkring 250 kronor i månaden för övriga elever. Dessa belopp avser de beräknade, direkta utgifterna för mat och husrum. Emellertid minskar, erinrar utredningen, samtidigt familjens utgifter i hemmet. Familjens merkostnader vid elevens inackordering uppskattas av utredningen till genomsnittligt omkring 100 kronor i månaden.

Utredningen föreslår införandet av ett enhetligt inackorderingstillägg, lika för alla oavsett formen för inackordering, å 100 kronor i månaden. Tillsammans med studiebidraget får den inackorderade eleven då 175 kronor i månaden eller 1 575 kronor om året. Detta belopp skall, påpekar utredningen, jämföras med nu utgående bidrag, som är lägst 360 och högst 990 kronor om året.

Särskilt studiebidrag till dagligen resande elever utgår enligt gällande regler under förutsättning dels att eleven bor i annan kommun än den där utbildningsanstalten är belägen, dels att hans avstånd till skolan är minst fyra kilometer, dels att hans kostnader efter billigaste färd sätt utgår till minst 12 kronor i månaden. Varje elev måste själv erlägga 10 kronor i månaden. Bidraget är maximerat till 40 kronor för yngre och 50 kronor för äldre elev.

Utredningen erinrar om att studiehjälpen till de dagligen resande eleverna kan utformas enligt olika metoder. Man kan vid beräkningen utgå från de faktiska resekostnaderna eller från avståndet mellan hem och skola. Den nuvarande studiehjälpen till de dagligen resande utgör en kombination av båda dessa metoder.

Den väsentliga fördelen med nuvarande system anser utredningen vara anpassningen — intill en viss gräns — till elevens faktiska resekostnader. Möjligheterna att ta hänsyn till förändringar i buss- och järnvägstaxor har därigenom varit förhållandevis goda.

Å andra sidan har utredningen ansett sig kunna konstatera många brister

i det nuvarande systemet. Det skapades i mitten av 1940-talet, då antalet kommuner var ca 2 500 mot nu drygt 1 000. Sedan systemets införande har i början av 1950-talet en kommunindelingsreform ägt rum och under de närmaste åren torde kommunernas antal ytterligare nedgå. Antalet kommuner beräknas i framtiden till ca 200. I ett sådant läge finner utredningen det inte rationellt att inom studiehjälpen fästa avseende vid om utbildningsmöjligheter finns inom gällande kommungräns eller ej. Det är, enligt vad det visat sig vid särskilda av utredningen företagna undersökningar, en mycket betydande andel av de blivande gymnasieeleverna som med nuvarande kommunindelning skulle kunna få ersättning för resor men som efter en administrativ reform av kommungränserna skulle komma att hänföras till den grupp som har den avsedda utbildningen i sin hemortskommun.

Administrationen av resebidragen är, efter vad utredningen inhämtat, en betungande uppgift för skolorganisationen. Utredningen har bedömt det som angeläget att eftersträva en begränsning av detta administrativa arbete. Lösningen ligger enligt utredningen i en schablonisering.

Ett bidragssystem, som baserar sig på avståndet, innebär, säger utredningen, att kontrollen endast behöver avse avståndet. Det blir inte nödvändigt att företa kontroll av resprisets storlek och inte heller att söka utforma olika bestämmelser beroende på vilket kommunikationsmedel som kommit till användning. Bidraget kan också göras oberoende av administrativa gränser mellan kommunerna.

Efter ingående överväganden av olika tänkbara alternativ har utredningen stannat för en konstruktion som sätter bidraget till dagliga resor, resetillägget, i relation till avståndet fågelvägen mellan hem och skola. Resetillägg föreslås utgå med 20, 30, 40, 50 eller 60 kronor i månaden beroende på berörda avstånd. Är avståndet mellan hemmet och skolan kortare än 10 kilometer skall enligt förslaget överhuvudtaget inte utgå något resetillägg.

Innebörden av utredningens förslag i jämförelse med gällande regler framgår av tabell 11.

Den behovsprövade studiehjälpen är den äldsta formen av statligt studie-stöd. Utredningen erinrar om att de olika behovsprövade stödformerna motiverats med önskemålet att åstadkomma en vidgad rekrytering från samhällsgrupper som varit i ringa utsträckning företrädna vid de högre läroanstalterna. Den faktor, som ansetts bäst spegla familjernas ekonomiska situation, har varit den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten, men efterhand har praxis i anslutning till det behovsprövade stödet kommit att ta hänsyn även till en rad andra omständigheter.

Som tidigare nämnts är utredningen av den uppfattningen, att studiebidraget av rekryteringsskäl alltjämt måste kompletteras med särskilda förmåner för elever från hem med svag ekonomi. Dessa förmåner bör, enligt utredningen, i första hand utgöras av ett schablonmässigt in-

Tabell 11. Översikt över nuvarande resebidrag och utredningens förslag till resetillägg

Avstånd i kilometer hem—skola minst	Pris vid klassmitten		Nuvarande bidrag vid färd med								Förslag
	SJ	Enskilda bussföretag	SJ		Enskilda bussföretag		Bil		Cykel, moped		
			yngre	äldre	yngre	äldre	yngre	äldre	yngre	äldre	
10	29	38	19	19	28	28	20	20	10	10	20
15	35	46	25	25	36	36	24	24	12	12	30
20	43	(55)	33	33	40	45	32	32	16	16	40
30	54	(65)	40	44	40	50	40	42	21	21	50
40	65	(75)	40	50	40	50	40	50	26	26	60

komstprövat tillägg och i andra hand av ett mer individualiserat behovsprövat tillägg.

Det inkomstprövade tillägget skall enligt förslaget baseras på ett fåtal, lätt identifierbara faktorer. Dessa är i normalfallet elevens egen och hans föräldrars till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst samt deras behållna förmögenhet. Har både eleven själv och hans föräldrar beskattningsbara inkomst skall summorna adderas och frågan om elevens rätt till inkomstprövat tillägg bedömas med utgångspunkt från totalinkomsten.

Beträffande hänsynstagandet till behållen förmögenhet anmärker utredningen att denna i många fall speglar familjens ekonomiska situation bättre än den beskattningsbara inkomsten. I en skrivelse till utredningen från ett antal folkhögskolerektorer har anförts, att barnen från jordbrukarhem skulle missgynnas vid bidragsgivningen genom att man tar viss hänsyn till den behållna förmögenheten. De undersökningar, som utredningen låtit utföra, har emellertid inte givit något stöd för denna uppfattning. Det har visat sig att — med undantag av barn till ensamstående kvinnor — jordbrukarbarnen f. n. i större utsträckning än någon annan grupp erhåller maximala stipendier.

Utredningen diskuterar i förevarande sammanhang även frågan huruvida antalet syskon till eleven bör beaktas vid konstruktionen av det inkomstprövade tillägget. Ett infogande av syskonfaktorn i bidragssystemet skulle emellertid enligt utredningen skapa en extra åldersgräns och därmed ge upphov till nya tröskelproblem. Utredningen anser att tillräckliga skäl inte föreligger att göra det inkomstprövade tillägget beroende, förutom av inkomst och förmögenhet, även av förekomsten av syskon.

För närvarande tillämpas vid utdelning av behovsprövade förmåner åtta behovsklasser med femton olika belopp. Utredningen, som tror att det överhuvudtaget inte är möjligt att åstadkomma en fullt rättvisande avvägning av förmånernas storlek efter sökandens behov, förordar av praktiska skäl

en reduktion av antalet behovsklasser. I förslaget till inkomstprövat tillägg har antalet behovsklasser minskats till tre, varjämte inkomstgränserna höjts högst avsevärt. Den sistnämnda åtgärden motiveras av utredningen bl. a. med en önskan att undanröja vissa tröskeleffekter och att stimulera rekryteringen även från hem vilkas inkomster inte ligger inom de allra lägsta inkomstskikten.

Utredningens förslag till inkomstgränser och bidragsbelopp framgår av denna tabell.

Tabell 12. Förslag till inkomstgränser och bidragsbelopp för de inkomstprövade tilläggen

Beskattningsbar inkomst	Motsvarar i årsinkomst ca	Bidrag per månad
0— 8 000 kr	0—15 000 kr	75 kr
8 100—12 000 kr	15 000—20 000 kr	50 kr
12 100—20 000 kr	20 000—29 000 kr	25 kr

Behållen förmögenhet skall enligt förslaget beaktas endast i den mån den överstiger 20 000 kronor. En femtedel av den del av summan av elevens och föräldrarnas behållna förmögenhet som överstiger 20 000 kronor skall läggas till den beskattningsbara inkomsten.

Utredningen är medveten om att den beskattningsbara inkomsten är en jämförelsevis grov mätare på vederbörandes ekonomiska situation. Ibland är den en otillförlitlig mätare även av den anledningen att den inte ger uttryck åt det aktuella läget. I fall då elevens eller föräldrarnas inkomster sjunkit väsentligt efter senaste taxering måste hänsyn kunna tas till den inträdda förändringen. Bestämmelser härom har upptagits i utredningens förslag.

Enligt vissa undersökningar, som utredningen låtit utföra om de nuvarande stipendiaternas ekonomiska och sociala bakgrund, erhåller omkring en tredjedel av stipendiaterna i yrkesskolorna högsta stipendium, 75 eller 100 kronor i månaden. Denna kategori består till stor del av barn till ensamstående kvinnor — änkor, fränskilda och ogifta mödrar.

Utredningen anser att det bör finnas möjligheter att i ömmande fall tilldela barn till ensamstående vårdnadshavare ett särskilt tillägg. Detta extra studiestöd har i utredningens förslag fått formen av ett behovsprövat tillägg å högst 75 kronor. En av förutsättningarna för att behovsprövat tillägg skall kunna utgå bör enligt utredningen vara att sökanden uppstår inkomstprövat tillägg med högsta beloppet. Behovsprövningen bör ske under hänsynstagande till de aktuella ekonomiska förhållandena. Avsikten är att behovsprövat tillägg, om synnerliga skäl föreligger, skall kunna tilldelas även andra än ensamstående vårdnadshavares barn.

Förhöjt studiebidrag

I de skolformer som beröres av studiehjälpsutredningens förslag finns ett betydande antal äldre elever. Många av dem är i realiteten ekonomiskt fristående från föräldrarna, och det är enligt utredningens mening under sådana förhållanden i princip inte lämpligt att pröva deras behov av studie-stöd med utgångspunkt från föräldrarnas inkomster och bostadsort.

Det sagda har, enligt vad utredningen funnit, mera sällan tillämpning på elever som under utbildningens gång passerar 21-årsåldern, men däremot mycket ofta på dem som börjat sin vidareutbildning först efter uppnådda 21 år. Utredningen har därför föreslagit, att elever, som börjat sina studier det år under vilket de fyller 21 år eller senare, i stället för studiebidrag med tillägg skall erhålla ett förhöjt studiebidrag.

Vid avvägningen av det förhöjda studiebidragets storlek har utredningen utgått från att det är önskvärt att studiehjälpens återbetalningsfria förmåner (bidrag) bör vara ungefär lika stora inom systemets olika delar. Önskvärldheten härav framgår tydligt, framhåller utredningen, om man betänker att det ej sällan kommer att inträffa att i samma klass finns elever med förhöjt studiebidrag och elever med studiebidrag jämte ev. tillägg. En elev, som börjar sin utbildning i en viss skolform vid 19 eller 20 års ålder, kommer att erhålla studiebidrag jämte ev. tillägg. Väntar han med att påbörja sin utbildning till det år han fyller 21 år, får han i stället förhöjt studiebidrag. För att undvika från rättvisesynpunkt stötande skillnader och för att undvika att studiehjälpen får en snedvridande inverkan på den enskildes utbildningsplanering bör enligt utredningen det förhöjda studiebidraget varken vara avsevärt högre eller avsevärt lägre än vad flertalet elever i de berörda skolformerna kan beräknas erhålla i statlig studiehjälp.

En del elever under 21 år kommer att erhålla enbart studiebidrag. Ett sannolikt relativt begränsat antal elever kommer, fortsätter utredningen, att få inackorderingstillägg jämte högsta inkomstprövade tillägg. I enstaka fall kan dessutom behovsprövat tillägg utgå. Studiehjälpen kommer således att utgå med skiftande belopp, från 75 till 250 och i vissa fall upp till 325 kronor per månad. Utredningen räknar med att genomsnittet kommer att ligga vid 130 kronor per månad.

Ett förhöjt studiebidrag, som ligger någonstans mellan de mera allmän-giltiga gränserna 75 och 250 kronor per månad, innebär att en del elever får högre, en del lägre månatlig studiehjälp, än om de börjat utbildningen före 21 års ålder. För att i stort sett undvika vad som kunde te sig som en försämring anser utredningen det motiverat att lägga det förhöjda studiebidraget högre än vad som skulle följa av en strikt genomsnittsberäkning. Vid beloppsavvägningen bör man slutligen enligt utredningen ta hänsyn till att inackorderingsfrekvensen är högre bland elever över 21 år.

Mot denna bakgrund har utredningen funnit att ett belopp om 175 kronor per månad innefattar en lämplig avvägning av det förhöjda studiebidraget (1 575 kronor per läsår).

Studielån

Lånen ur allmänna studielånefonden är i dag maximerade till 2 500 kronor per läsår. När synnerliga skäl föreligger, kan detta belopp höjas med 1 000 kronor. Studiehjälpsnämnden utdelar lån till fackgymnasieelever m. fl. om vanligen 1 000 kronor per läsår, om föräldrarnas beskattningsbara inkomst understiger 12 000 kronor. Den som är gift eller minst 25 år kan, utan prövning med hänsyn till föräldrarnas ekonomi, erhålla ett lån om ca 2 000 kronor. Som jämförelse kan nämnas att garantilånenämnden för utlåningen till yngre studerande vid universitet och högskolor rekommenderat ett normalbelopp av 5 800 kronor per läsår.

Utredningen framhåller, att de studerande i gymnasiala skolformer, som kan behöva anlita lån, troligen till ålder är jämförbara med de universitetsstuderande. De kan således antas ha likartad studieekonomisk situation som dessa. De bör då, anser utredningen, i fråga om tillgången till studiefinansieringsmedel ej vara sämre ställda än de universitets- och högskolestuderande.

Utredningen har kommit till slutsatsen att studielån bör kunna utgå med högst 5 000 kronor per läsår.

Studielånen är nu behovsprövade med hänsyn även till föräldrarnas ekonomi. Lån bör enligt utredningen endast i undantagsfall tilldelas elever, som tillhör familjens ekonomi. Därvid bör prövningen av låneansökningar ske efter restriktiva grunder. I sådana fall ter det sig också naturligt att en prövning sker med hänsyn till föräldrarnas ekonomi.

Såsom villkor för att elev, som är fristående från föräldraekonomin, skall erhålla lån anser utredningen böra gälla att eleven kan uppvisa behov av studiekredit. I sådana fall bör föräldrarnas ekonomiska ställning ej inverka. Däremot bör hänsyn tas till sökandens och i förekommande fall även makes ekonomi. En prövning får, säger utredningen, äga rum från fall till fall.

Utredningen erinrar om att lånen för närvarande inte löper med någon ränta under studietiden och ej heller under en viss tid därefter. Först från och med tredje året efter det då låntagare varit berättigad att lyfta sista delen av sitt studielån, utgår ränta. Räntefoten har under ett tjugotal år utgjort 2,5 procent. Lånen är således subventionerade av staten. Utredningen anser att denna ordning var motiverad i en tid då för vissa elevgrupper studielånen utgjorde det huvudsakliga statliga finansieringsstödet. Om, såsom utredningen föreslagit, bl. a. studerande vid t. ex. de tekniska gymnasiernas specialkurser och olika tekniska skolor jämställes med gymnasie- och yrkeskoleelever och dessa elevkategorier får del av studiebidrag och tillägg, försvagas enligt utredningens uppfattning skälet för att upprätthålla en subventionerad låneform. I samma riktning verkar den föreslagna förbättringen av studiebidragen. Utredningen anser det inte heller lämpligt att knyta en subvention till lånet, då härigenom skuldsättning uppmuntras. Utredningen föreslår av dessa skäl att studielånen från första upplåningstillfället löper med en av Kungl. Maj:t fastställd ränta, som bör vara en halv procent högre

än högsta gällande inlåningsränta hos bankerna. Enligt utredningens mening bör som regel återbetalningarna av ett studielån inte påbörjas förrän under tredje året efter det, då utbildningen för vilken studielån utgått, avslutats. Den nu gällande längsta amorteringstiden bör, anser utredningen, förlängas från femton till tjugo år.

Studielånen avskrivs för närvarande regelmässigt, utan individuell prövning, med en fjärdedel av den vid första amorteringstillfället kvarstående kapitalskulden. Utredningen anser för sin del, att det är olämpligt att förbinda upplåning med generella subventioner i en eller annan form. Utredningen föreslår därför, att lån ur allmänna studielånefonden, som upptas fr. o. m. den tid då dess förslag genomföres, ej blir föremål för generell avskrivning.

Efter beslut i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t kan studielån bli föremål för avskrivning helt eller delvis. Sådan avskrivning blir, såvitt utredningen kunnat utröna, främst aktuell i samband med låntagares frånfälle och då endast om tillgångar i dödsboet saknas. Någon regelmässig avskrivning av studieskulder äger således ej rum vid dödsfall. Avskrivning kan jämväl ske, om låntagaren befinner sig i livet men lider av sådan sjukdom att det är osannolikt att han kan komma att fullgöra sina förpliktelser som låntagare. I vissa fall har amorteringarna successivt uppskjutits. Utredningen anser att nuvarande system i stort sett fungerat tillfredsställande ur såväl statsverkets som den enskildes synpunkt. Utredningen föreslår att nu gällande praxis bibehålles.

Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter

Grunddragen i studiemedelssystemet

Studiesociala utredningen har sett sitt uppdrag mot bakgrunden av det svenska utbildningsväsendets kraftiga, fortgående expansion. I dag finns omkring 45 000 studerande vid universitet och högskolor. I början av 1970-talet väntas siffran ha stigit till 80 000.

Utredningen understryker utbildningens utomordentligt stora betydelse för den ekonomiska framstegstakten och för den sociala och kulturella utvecklingen. Trots de betydande samhällsekonomiska kostnaderna är det, säger utredningen, mycket lönsamt för samhället att satsa på utbildning.

Såsom i annat sammanhang omnämnts är studiesociala utredningen och studiehjälpsutredningen ense om att tyngdpunkten i en studiesocial reform bör ligga på det gymnasiala stadiet. Det är där som den egentliga, socialt korrelerade avtappningen äger rum vid rekryteringen till högre utbildning.

Studiesociala utredningen har emellertid under sitt arbete blivit övertygad om att en effektivisering av studiehjälpen är behövlig även på det postgymnasiala stadiet.

Behovet av en reform sammanhänger, anser utredningen, bl. a. med önskemålet att nå fram till ett enhetligt studiesocialt system för alla postgymnasiala utbildningslinjer. Detta system bör inte verka styrande på enskilda studerandes val mellan alternativa utbildningsvägar till nackdel för den icke akademiska utbildningen.

Den nuvarande ordningen är emellertid enligt utredningens uppfattning även bortsett härifrån behäftad med vissa brister. Det kan, säger utredningen, inte förnekas, att systemet med naturastipendier och olika former av lån är i viss mån svåröverskådligt, att praxis i ärendena är ojämn och att reglerna ger stort utrymme för skönsmässiga bedömningar. Trots den successiva utbyggnaden av naturastipendierna ökar skuldsättningsfrekvensen bland den studerande ungdomen. Utredningen anser att skuldsättningen är förenad med vissa, icke obetydliga sociala olägenheter.

Bristerna i den nuvarande ordningen skulle man, enligt vad utredningen funnit, i och för sig kunna komma till rätta med genom att införa generösa stipendier eller studielön under hela studietiden för alla studerande vid universitet, högskolor och andra postgymnasiala utbildningsanstalter. Detta skulle innebära att man betraktade studier som jämställda med produktivt arbete. Utredningen är från flera synpunkter tilltalad av tanken på studielön. I nuläget skulle emellertid införandet av studielön sannolikt medföra en alltför stor belastning på statsfinanserna, och denna belastning skulle i tiden sammanträffa med andra stora utgifter för utbildningsändamål. Studielönens förverkligande skulle också, framhåller utredningen vidare, kunna få återverkningar på inkomstfördelningen i samhället. Akademikerna skulle endast på samma villkor som andra skattebetalare bidra till studiekostnadernas finansiering, men troligen skulle studielönen som sådan ej i högre grad påverka lönesättningen för vare sig akademiker eller andra.

Utredningen har efter ingående överväganden kommit till den slutsatsen, att de i och för sig väsentliga skäl som kan anföras till förmån för studielön inte har sådan styrka, att det i dagens läge finns förutsättningar för dess omedelbara och fulla förverkligande. Dess genomförande i framtiden kommer enligt utredningen sannolikt att bli beroende av de statsfinansiella möjligheterna och inkomstutvecklingen.

Utredningen har alltså utgått från att de medel som samhället ställer till studerandes förfogande för finansiering av studier vid universitet och högskolor i princip skall återbetalas. En del av medlen bör dock enligt utredningen kunna utgå i form av bidrag.

På ett reformerat studiesocialt system vill utredningen i första hand ställa anspråken dels att det skall ge alla som är i behov av hjälp för finansieringen av sina studier tillräckliga medel för ändamålet, dels att det inte skall mer än skäligen betunga de studerande med återbetalningsskyldighet. De risker som normalt är förbundna med skuldsättning bör undanröjas, och bördan för personer med försvagad återbetalningsförmåga bör lindras. Av vikt är

enligt utredningen även att systemet får erforderlig fasthet och stadga. Den enskilde bör på förhand kunna överblicka sina rättigheter och skyldigheter i förhållande till systemet, och vad som gäller i dessa hänseenden bör tydligt framgå av lag. Lagreglerna bör vara enkla och schablonmässiga.

En fråga av stor räckvidd gäller behovsprövningen inom systemet. De nuvarande naturstipendierna och de räntefria lånen utdelas efter en behovsprövning, som tar hänsyn till föräldrarnas ekonomi. Utredningen anser att det kan anföras goda skäl både för och emot en sådan ordning. Föräldrabi-dragen spelar alltså en icke obetydlig roll som finansieringskälla vid högre studier och alldeles särskilt gäller detta beträffande studerande från välbärgade hem. 1957 års studentekonomiska undersökning visade emellertid, säger utredningen, att drygt en tredjedel av de föräldrar som hade en inkomst av 30 000 kronor om året och knappt två tredjedelar av dem som hade en inkomst mellan 20 000 och 30 000 kronor om året inte lämnade något bidrag alls till sina barn vid universitet och högskolor eller endast bidrag som täckte mindre än en fjärdedel av studiekostnaderna. Detta får enligt utredningen sin förklaring av att bidragsförmåga icke alltid motsvaras av vilja att ge bidrag. Principiellt anser utredningen det vara otillfredsställande, att vuxna studerande inte uppfattas och behandlas som från sina föräldrar fristående personer.

Utredningen har stannat för att behovsprövningen med hänsyn till föräldraekonomin bör avskaffas. Däremot finner utredningen ej skäl att slopa även behovsprövningen i förhållande till den studerandes egen och, i förekommande fall, hans makes ekonomi.

Såsom villkor för erhållande av förmåner vill utredningen uppställa vissa krav på studielämplighet. Nyinskrivna skall få förmåner enbart på den grund att de vunnit tillträde till utbildningen, men andra studerandes förmåner skall i princip vara beroende av en prövning med hänsyn till uppnådda studieresultat.

Utredningens principiella överväganden har utmynnat i ett förslag till lag om finansiering av högre studier. Enligt förslaget skall envar, som uppfyller vissa i lagen angivna förutsättningar, ha en ovillkorlig rätt till studiemedel — normalt under hela studietiden — för finansiering av sina studier. Maximibeloppet för studiemedel är uttryckt i procent av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring och utgör i 1963 års penningvärde 6 580 kronor om året (i 1964 års penningvärde 6 720 kronor om året). Om två makar båda bedriver studier, kan var och en av dem få detta belopp utan reduktion. För barn till den studerande kan utgå vissa tilläggsbelopp. Har den studerande eller hans make inkomster eller förmögenhet minskas studiemedlen efter vissa schematiska regler.

I studiemedlen skall enligt förslaget ingå ett studiebidrag å 1 750 kronor om året. Studiebidraget är ej anknutet till basbeloppet eller på annat sätt indexreglerat.

Efter avslutade studier skall den studerande fullgöra återbetalningen genom att erlägga indexreglerade avgifter. Återbetalningsreglerna är liksom reglerna på förmånssidan schablonregler. De har utformats med utgångspunkt i den återbetalningsskyldiges ekonomiska situation sådan den framträder vid taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt.

Tanken bakom återbetalningsreglerna är, att ingen skall behöva erlägga mer i avgifter än som motsvarar realvärdet av uttagna studiemedel, vilka ej utgjort studiebidrag (ränta utgår alltså ej), och att ingen skall behöva bli belastad med återbetalning, om han på grund av sjukdom, invaliditet, arbetslöshet eller av annan sådan orsak får en svag ekonomi. Återbetalningen skall i normalfallet fördelas på 20—25 år. Vid dödsfall skall återbetalningsskyldigheten helt bortfalla.

Utredningen föreslår att de nya reglerna skall sättas i kraft å sådan tid att studiemedlen kan ersätta naturastipendier, räntefria lån och garantilån fr. o. m. den 1 juli 1964.

Utredningen har inte varit enig rörande principerna för reformen av det postgymnasiala studiestödet. En ledamot (hr Östergren) har i en *reservation* skisserat ett annat studiesocialt system än majoritetens. Utmärkande för reservantens förslag är en väsentligt mer omfattande bidragsgivning eller stipendiering. Reservanten förordar ett stipendium å 3 750 kronor om året. Beträffande rätten till stipendium vill reservanten upprätthålla ett studielämplighetskrav — medelbetyg Ba — gentemot nyinskrivna. Stipendium skall enligt reservanten kunna utgå under hela studietiden, och någon behovsprövning med hänsyn till föräldraekonomin skall ej förekomma. De studiekostnader som inte täckes av stipendier, bör, anser reservanten, kunna finansieras genom garantilån, vilka skiljer sig från de nuvarande garantilånen huvudsakligen genom att amorteringsreglerna uppmjukats. I lån och stipendier bör den studerande enligt reservanten i normalfallet kunna erhålla sammanlagt högst 7 500 kronor om året. Reservanten förordar även införande av skatteavdrag för studiekostnader. Beträffande den utförliga kritik mot majoritetsförslaget som framförts i reservationen må här hänvisas till betänkandet Rätt till studiemedel (SOU 1963: 44 sid. 290 ff.).

Vid utredningens förslag har även fogats *två särskilda yttranden* (av hrr Bodström och Persson). Hr Bodström skulle ha föredragit ett studiebidrag å 2 500 kronor om året framför av majoriteten förordade 1 750 kronor om året. Hr Persson har anmält tvekan, huruvida utredningen inte sträckt sig väl långt i generositet. Hans tvekan gäller såväl studiebidraget och maximibeloppet för studiemedel som återbetalningsreglerna.

Rätten till studiemedel.

Såsom tidigare nämnts anser utredningen, att för rätt till studiemedel bör gälla vissa krav på *s t u d i e l ä m p l i g h e t*. Utredningen skiljer därvid på nyinskrivna studerande och tidigare inskrivna studerande.

Beträffande *nyinskrivna studerande* uppkommer frågan, huruvida den nu vid utdelning av naturastipendier tillämpade Ba-gränsen bör bibehållas. Utredningen framhåller att studieprognosen visserligen är genomsnittligt bättre vid högre studentbetyg än vid lägre, men att detta delvis kan bero på att nyinskrivna studenter med lägre genomsnittsbetyg i studentexamen än Ba för närvarande i princip inte är berättigade till studiesocialt stöd. Dessa får nämligen antagas i större utsträckning än andra studerande vara hänvisade till att klara studiefinansieringen med hjälp av förvärvsarbete vid sidan av studierna, något som givetvis i regel inverkar menligt på studieresultaten. Ba-gränsen kan enligt utredningens mening också förutsättas på ett socialt mindre tillfredsställande sätt påverka tillströmningen till de s. k. fria fakulteterna, där tillträdet inte regleras genom betygsspärrar. B-studenter från välsituerade hem kan i allmänhet påbörja studier vid dessa fakulteter tack vare att de kan erhålla hjälp med studiefinansieringen från sina föräldrar, medan övriga B-studenter kan se sig nödsakade att avstå från sådana studier i brist på resurser för finansieringen av studierna under det första året.

Utredningens principiella inställning är att studiefinansieringssystemet bör ha den effekten att tillströmningen till högre utbildning så litet som möjligt blir beroende av familjeekonomiska faktorer. Utredningen förordar i stället att den som vinner inträde vid en högre utbildningslinje i princip också skall vara berättigad att erhålla studiemedel.

Det är enligt utredningens uppfattning självfallet, att studiemedel inte bör beviljas nyinskrivna studerande för hela den beräknade studietiden utan endast för så lång tid som rimligen kan antagas åtgå för att den studerande skall kunna ådagalägga sin lämplighet för studierna. Enligt utredningens förslag skall i överensstämmelse med vad nu gäller, studiemedel i regel beviljas nyinskrivna studerande vid universitet och högskolor för högst ett års studier.

Den som redan bedrivit studiemedelsberättigande studier under så lång tid, att hans studielämplighet kan prövas på grundval av resultaten av dessa studier, bör enligt utredningen inte erhålla studiemedel utan prövning av studielämpligheten. Härvidlag anser utredningen det lämpligt att överta den praxis beträffande tidigare inskrivna studerande, som tillämpas inom det nuvarande studiesociala systemet.

Det ligger i sakens natur, fortsätter utredningen, att själva prövningen av studielämpligheten beträffande *tidigare inskrivna studerande* liksom för närvarande måste medföra många svåra bedömningar. Svårigheterna accentueras dessutom därav, att de individuella förhållanden som ligger till grund för sådana bedömningar varierar i hög grad. Utredningen anser därför utslutet att meddela generella bestämmelser till ledning för prövningen. I stället måste liksom nu överlämnas åt de myndigheter, som skall bevilja studiemedel, att utifrån mera allmänt hållna riktlinjer utforma en ändamålsenlig praxis på området.

Enligt utredningens uppfattning bör det avgörande vid bedömande av studielämpligheten vara, huruvida det på grundval av de resultat, som den studerande uppnått, kan anses sannolikt att han inom normal tid kommer att slutföra de studier för vilka han begär studiemedel. Härvid bör skälig hänsyn tas till förhållanden av personlig natur, som kan antagas ha inverkat på resultaten.

När det gäller bedömningen av studieresultatet bör enligt utredningens uppfattning den för studierna gällande examensstadgan (eller motsvarande) vara normerande. Denna norm torde emellertid inte kunna tillämpas undantagslöst. Det föreligger visserligen, framhåller utredningen, vid flertalet utbildningslinjer, som är avsedda att berättiga till studiemedel, god överensstämmelse mellan faktisk och förutsatt studietakt, men vid några utbildningslinjer har de studerande uppenbara svårigheter att följa kursplanerna.

Utredningen anser sig kunna förutsätta, att det framdeles endast undantagsvis skall tillåtas förekomma sådana kursfordringar att ett ämne inte med normal studietakt medhinner inom den i examensstadgan angivna tiden. Under en övergångstid anser utredningen motiverat med en viss mjukhet i tillämpningen, innebärande att de studiemedelsbeviljande myndigheterna i fråga om ämnen, där kursfordringarna av någon anledning inte kunnat anpassas efter den i examensstadgan förutsatta studietiden, godtagger en längre studietid.

Utredningen understryker att det självfallet inte bör föreligga hinder för att en studerande erhåller studiemedel för mera omfattande studier än som enligt examensstadgan kräves för examen. Studiemedel skall alltså kunna utgå även för de extra studier som erfordras för en »breddad» examen. »Breddningen» bör dock hålla sig inom rimliga gränser.

Den som på grund av otillräckliga studieresultat inte erhåller studiemedel bör, uttalar utredningen, ånyo kunna komma i åtnjutande därav, om han sedermera når de resultat, som vid det tidigare tillfället skulle ha berättigat honom till studiemedel.

Vid bedömande av studieresultatet bör enligt utredningen hänsyn kunna tas till personliga förhållanden, som kan antagas ha inverkat på resultaten. Givetvis får inte vad som helst som hänger samman med den studerandes person och som inverkat på hans studieresultat beaktas vid studielämplighetsprövningen. De omständigheter, som åberopas såsom förklaring till uteblivna studieresultat, bör vara av tillfällig natur, och de måste dessutom kunna anses som en tillräcklig förklaring till de uteblivna resultaten. Utredningen tänker här på sådana omständigheter som sjukdom, olycksfall och barnsbröd, vilka påtagligt hindrat den studerande i studierna. Att den studerande nedlagt tidskrävande arbete inom studentkåren eller motsvarande bör också kunna beaktas. Vidare bör i vissa fall hänsyn kunna tas till att studierna försenats av en studieresa eller liknande, som i och för sig kan anses ha varit av värde för utbildningen.

En särställning intar enligt utredningens mening den omständigheten att studieresultaten menligt påverkats av att den studerande haft förvärvsarbete. Har studiemedlen avvägs med hänsyn till de inkomster, som förvärvsarbetet givit, synes det utredningen rimligt att kravet på studielämplighet anses uppfyllt i och med att studieresultaten kan anses normala i förhållande till den tid som med hänsyn till förvärvsarbetet stått den studerande till buds för studier. Är däremot studiemedlen inte avvägda med hänsyn till förvärvsinkomsten, bör den studerande förutsättas ha haft mer pengar till sitt förfogande under den gångna studieperioden än som rimligen behövts, och han får därför antagas kunna fortsätta sina studier med besparingar från denna period. När han kan uppvisa normala resultat av de fortsatta studierna, bör studiemedel ånyo kunna beviljas.

Ett särskilt problem utgör de som byter studiebanan, innan de slutfört de studier som de från början ämnat bedriva. Utredningen framhåller, att det i en del fall kan vara fråga om ett felaktigt val av studiebanan, vilket efter någon tid rättas till, eller om ett led i en planlagd studiegång. I andra fall kan ett sådant steg tyda på bristande lämplighet för högre studier över huvud taget. I sistnämnda fall får utsikterna för att de nya studierna skall lyckas enligt utredningens uppfattning bedömas såsom tveksamma, och studiemedel synes då i allmänhet inte böra utgå för de nya studierna, förrän den studerande visat sådana resultat att studierna kan antagas bli slutförda på normal tid.

Utredningen framhåller, att det givetvis är en annan sak om den studerande efter slutförda studier på en studiebanan börjar studera på en annan utbildningslinje. Orsaken härtill är ofta, att den studerande önskar skaffa sig en mera allsidig utbildning. Enligt utredningens mening bör det i princip inte föreligga hinder för att i sådana fall redan från början bevilja studiemedel för de nya studierna.

Reglerna om studiemedel bör enligt utredningens mening konstrueras så, att envar, som uppfyller vissa angivna villkor, skall vara berättigad till sådana medel. Med hänsyn härtill bör det å andra sidan föreskrivas en viss längsta tidsrymd, under vilken studiemedel skall kunna utgå. *M a x i m i t i d e n f ö r s t u d i e m e d e l* bör enligt utredningens mening avvägas så, att samtliga grundexamina väl medhinnas inom densamma. Utredningen har funnit en maximitid av 16 terminer lämplig. Inom denna tidrymd kan i många fall två grundexamina medhinnas. Den kan också i en del fall vara tillräcklig för licentiatexamen och i något fall t. o. m. för doktorsgrad.

De motiv som anförts för att studiemedel inte skall utgå för mer än en viss maximitidrymd talar enligt utredningens mening också för att studiemedel inte bör utges till studerande, som nått förhållandevis långt upp i åren. Utredningen är av den uppfattningen att studiemedel i regel inte bör

beviljas studerande, som fyllt 40 år. Även från denna regel bör dock undantag kunna göras. Såsom exempel på situationer, där undantag är tänkbara, anger utredningen, att den studerande inte börjat studierna förrän vid relativt hög ålder eller att han vid det tillfälle då han passerar åldersgränsen endast har en förhållandevis ringa del av studierna kvar. Ett annat fall är, när en studerande, som avbrutit sin utbildning exempelvis för äktenskap och familjebildning, senare önskar fullfölja utbildningen.

Enligt utredningens mening är det nödvändigt med en maximigräns för vad en studerande vid varje särskilt tillfälle skall kunna få i studiemedel. Ett system, där rätten till studiemedel skall vara så långt möjligt ovillkorlig och entydig, förutsätter enligt utredningens uppfattning, att *maximibeloppet för studiemedel* är klart preciserat. Beloppet måste bestämmas i förhållande till en tidsenhet. Med hänsyn till att det kommer att bli förhållandevis sällsynt, att studiemedel beviljas för kortare tid än en termin, har utredningen funnit ändamålsenligt, att *maximibeloppet för studiemedel* bestämmas för termin. Terminsbegreppet är emellertid, framhåller utredningen, inte helt enhetligt inom olika studiebanor. Av praktiska skäl förordar utredningen att kalenderåret i studiemedelhänseende indelas i två lika delar: vårterminen, som omfattar tiden den 1 januari—den 30 juni, och höstterminen, som omfattar tiden den 1 juli—den 31 december.

Även om terminerna med detta terminsbegrepp kommer att täcka hela året, är det enligt utredningens mening inte rimligt att *maximibeloppet för studiemedel* avväges, så, att det beräknas räcka till finansieringen av tolv månaders studier per år. Högre studier torde regelmässigt bedrivas under högst tio månader om året. Med hänsyn härtill föreslår utredningen, att *maximibeloppet* bestämmas så, att det kan antagas räcka till fem månaders studier under terminen.

Utredningen tar härefter upp frågan om *maximibeloppets* storlek för *ensamstående studerande utan barn* och framhåller därvid, att hänsyn givetvis i första hand bör tas till den nuvarande omfattningen av de enskilda studerandenas studiekostnader. Med studiekostnader avses härvid de utgifter som den studerande faktiskt har, oavsett om de bestrides av honom själv eller av någon annan. På grundval av 1957 års studentekonomiska undersökning är det enligt utredningen rimligt att antaga, att de genomsnittliga studiekostnaderna — efter beaktande av förändringar i penningvärdet men ej av standardstegringar — f. n. ligger vid drygt 6 000 kronor. Även de uppskattningar statsstipendienämnderna gjort rörande studiekostnadernas storlek visar på en sådan kostnad av drygt 6 000 kronor per läsår.

Emellertid bör enligt utredningens mening *maximibeloppet* för studiemedel bestämmas även med hänsyn till konsumtionsnivån hos övriga grupper i samhället. Därvid bör hänsyn tas inte bara till ensamstående utan även till gifta med barn.

Vid övervägande av de anförda synpunkterna kommer utredningen till den slutsatsen, att maximibeloppet för studiemedel för en studerande utan försörjningsplikt bör bestämmas till ungefär 6 500 kronor för år, eller 3 250 kronor för termin. Detta överensstämmer nära med vad studiehjälpsutredningen föreslagit såsom maximum för studiestödet till sådana elever vid underliggande skolformer som påbörjar utbildningen efter 20 års ålder.

Vad beträffar maximibeloppet för *gifta studerande* påpekar utredningen, att en gift studerande kan vara skyldig att bidra till makens uppehälle. Utredningen ifrågasätter emellertid om makens uppehälle bör bestridas med studiemedel. Enligt utredningens mening bör det kunna förutsättas, att maken själv svarar för sitt uppehälle. Saknar han av ena eller andra anledningen möjligheter härtill, ligger andra anordningar närmare till att sörja för honom än studiefinansieringssystemet. Sålunda erhåller exempelvis den som till följd av sjukdom eller barnsörd inte kan förvärvsarbeta ersättning för inkomstbortfallet från den allmänna försäkringen. Utredningen finner därför inte anledning att föreslå, att högre maximibelopp skall gälla för studerande, som är gift.

För *studerande med barn* får däremot, framhåller utredningen, det maximibelopp som föreslagits för ensamstående studerande utan barn antagas bli otillräckligt. Det är därför enligt utredningens mening erforderligt att studiemedlen förstärkes med barntillägg. Sådant tillägg bör utgå inte blott till studerande, som har vårdnaden om barn, utan även till studerande, som är pliktig att utge lagstadgat underhållsbidrag till barn.

Det bör enligt utredningens mening gälla en viss åldersgräns för barnet för att det skall berättiga till barntillägg. Utredningen föreslår att barntillägg skall utgå för barn under 16 år. Utredningen anser däremot inte, att det finns anledning att, såsom nu i fråga om garantilån, differentiera barntillägget, beroende på om barnet är över eller under ett år. Till barnaföderskor utgår numera enligt lagen om allmän försäkring betydande ersättningar i samband med nedkomsten.

Beträffande storleken av barntillägget anser utredningen rimligt att det utgår med samma belopp som närmast jämförbara förmåner inom den allmänna försäkringen, nämligen barnspensionen från folkpensioneringen och barntillägget till folkpensioneringens ålders- och förtidspensioner¹.

Utredningen övergår här efter till frågan, huruvida *maximibeloppet för studiemedlen bör göras värdebeständigt* och påpekar därvid, att värdet av studiemedlen kan urholkas genom nedgång i penningvärdet, därest studiemedlen bestämmas till nominella belopp. En sådan urholkning bör enligt utredningens mening om möjligt undvikas med hänsyn till att studiemedlen är av grundläggande betydelse för den studerandes möjligheter att bedriva sina studier. Härvid är i huvudsak två vägar tänkbara. Antingen

¹ Dessa förmåner skall enligt förslag till årets riksdag utgå med 1 200 kronor om året. Beloppet är indexreglerat.

kan maximibeloppet justeras genom beslut av statsmakterna alltefter förändringar i penningvärdet, eller också kan studiemedlen indexregleras redan från början, så att maximibeloppet automatiskt följer penningvärdets växlingar.

Utredningen erinrar om att den allmänna pensioneringens förmåner är indexreglerade. Grundvalen för denna indexreglering är basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Basbeloppet utgör 4 000 kronor i 1957 års penningvärde, närmare bestämt penningvärdet i september 1957. Kungl. Maj:t fastställer basbeloppet för varje månad.

Enligt utredningens mening måste den metod som användes för indexreglering av de allmänna pensionerna anses ändamålsenlig också för studiemedlen. Utredningen förordar därför, att samtliga belopp på förmånssidan uttryckes såsom procent av basbeloppet och föreslår att maximibeloppet för studiemedel exklusive barntillägg skall för termin räknat utgöra 70 procent av basbeloppet samt för barntillägg 12,5 procent av basbeloppet för varje tilläggsberättigat barn¹.

Utredningen erinrar härefter om att någon *b e h o v s p r ö v n i n g* med hänsyn till föräldraekonomin enligt dess förslag inte skall förekomma. Däremot, fortsätter utredningen, synes det motiverat att studiemedlen blir behovsprövade med hänsyn till den studerandes egen ekonomi. Enligt utredningen är det att räkna med att anspråken på studiemedel kommer att bli mycket stora med det starkt stigande studentantalet, och det får därför anses motiverat med en viss anpassning av rätten till studiemedel efter det individuella behovet. Härtill kommer att en del av studiemedlen är avsedda att utgå som studiebidrag. Huruvida studiemedlen bör vara behovsprövade med hänsyn till makes ekonomi synes utredningen mera tveksamt.

Beträffande behovsprövningen med hänsyn till *den studerandes egna ekonomiska förhållanden* vill utredningen till en början framhålla, att det knappast är tänkbart att beakta annan inkomst än sådan som den studerande har under den tid studiemedlen avser. Detta överensstämmer också med vad som tillämpas i fråga om de nuvarande studiesociala förmånerna. Utredningen framhåller vidare, att den studerandes möjligheter till studiefinansieringsstöd inte i princip bör påverkas av vid vilken tidpunkt på terminen eller året han inlämnar ansökningen. Utredningen förordar därför en »synkronisering» av studiefinansieringsstöd och inkomster, så att studiemedel i princip utgår för antingen termin eller år och till sin storlek påverkas av de inkomster, som den studerande har under terminen eller året.

Utredningen anser, att behovsprövningen lämpligen kan utformas efter

¹ Utredningen har i betänkandet Rätt till studiemedel genomgående räknat med basbeloppet 4 700 kronor (1963 års penningvärde). Basbeloppet är numera 4 800 kronor. I den följande redogörelsen har alla indexreglerade belopp, där ej annat särskilt angivits, omräknats med tillämpning av det nu gällande basbeloppet.

schablonartade, generell verkande regler. Dessa bör först och främst innebära att inkomster upp till ett visst belopp inte skall påverka rätten till studiemedel. Förutom att man med ett sådant fribelopp åstadkommer att den studerandes benägenhet att i viss utsträckning ha förvärvsarbete under studietiden inte motverkas, nås enligt utredningens uppfattning betydande fördelar från administrativ synpunkt. Behovsprövningsreglerna behöver inte beaktas för andra än dem vilkas inkomster överstiger fribeloppet.

Enligt utredningens mening innefattar 40 procent av basbeloppet (= 1 920 kronor) en lämplig avvägning av fribeloppet för termin räknat. För år räknat blir fribeloppet följaktligen 80 procent av basbeloppet (= 3 840 kronor).

Inkomster, som överstiger fribeloppet, bör enligt utredningens mening reducera studiemedlen endast med en viss andel av den överskjutande inkomstdelen. Härvid är enligt utredningen särskilt att beakta, att inkomster, som överstiger fribeloppet, i regel medför skatt och att en alltför kraftig reduktion skulle kunna verka så, att den studerandes tillgängliga medel regelmässigt blev mindre vid inkomster över nämnda belopp. Å andra sidan anser utredningen angeläget, att den som har inkomster, vilka avsevärt överstiger maximibeloppet för studiemedel, inte blir berättigad till sådana medel i någon större omfattning. Utredningen har funnit, att de anförda synpunkterna blir tillgodosedda i rimlig utsträckning, om maximibeloppet för studiemedel reduceras med två tredjedelar av den del av inkomsten som överstiger fribeloppet. Behovsprövningen med hänsyn till den egna inkomsten föreslås alltså ske enligt formeln: $s - \frac{2}{3}(i - f)$, där s betyder maximibeloppet för studiemedel inklusive barntillägg, i inkomsten och f fribeloppet.

Utredningen framhåller, att de föreslagna behovsprövningsreglerna visserligen är utformade närmast med sikte på att åstadkomma en lämplig samordning mellan inkomster av förvärvsarbete och studiemedel. Emellertid synes de utredningen väl ägnade att tillämpas även vid samordning med andra inkomster än inkomster av förvärvsarbete, bl. a. inkomster av kapital. Enligt utredningens mening är det rimligt att sådana inkomster, till den del de ligger inom fribeloppet, inte minskar den studerandes rätt till studiemedel; däremot kan det vara motiverat med minskning på grund av själva kapitalet.

En viktig fråga är, fortsätter utredningen, vad som vid behovsprövningen skall räknas såsom den studerandes inkomst. Enligt utredningens mening är den enda rimliga lösningen att ta hänsyn till all inkomst, som den studerande kan beräknas ha, vare sig den är skattepliktig eller ej. Att beakta endast den skattepliktiga inkomsten skulle inte tillgodose önskemålet, att studiemedlens storlek någorlunda anpassas efter behovet i det enskilda fallet. Utredningen framhåller att skattefria inkomster, såsom stipendier, periodiska understöd från föräldrar, förmåner av fri kost och bostad, ofta

kan minska behovet av studiemedel mer än skattepliktiga inkomster. Utredningen anser dock inte att allmänt barnbidrag bör medräknas bland inkomsterna.

De föreslagna reglerna för behovsprövningen med hänsyn till den egna inkomsten har utredningen närmare belyst i tabell 13.

Tabell 13. Inkomstens inverkan på studiemedel för ensamstående studerande utan barn

(Beloppen avser år)

Förutsättningar: 1) Kommunal utdebitering = 15 kronor per skattekrona.
2) Basbeloppet = 4 700 kronor

Inkomst av förvärvsarbete	Studiemedel	Skatt ¹	Behållen inkomst
0	6 580	0	6 580
3 000	6 580	276	9 304
4 000	6 420	636	9 784
5 000	5 753	888	9 865
6 000	5 087	1 152	9 935
7 000	4 420	1 476	9 944
8 000	3 753	1 752	10 001
9 000	3 087	2 004	10 083
10 000	2 420	2 328	10 092
12 000	1 087	3 012	10 075
14 000	0	3 828	10 172

¹ Skatten är uträknad med hjälp av skattetabell för beräkning av preliminär A-skatt för år 1963.

Utredningen anser att behovsprövning bör ske inte bara med hänsyn till inkomst utan även med hänsyn till förmögenhet. Liksom inkomst bör enligt utredningen förmögenhet påverka rätten till studiemedel först när den överstiger en viss gräns. Enligt utredningens uppfattning finns det knappast anledning att låta relativt obetydliga förmögenheter reducera rätten till studiemedel. En förmögenhet kan vara placerad på sådant sätt att den inte bereder den studerande något nämnvärt ekonomiskt underlag för studierna. För att den reella innebörden av den gräns, där förmögenhet kan börja påverka rätten till studiemedel, inte skall urholkas vid nedgång i penningvärdet anser utredningen, att gränsen bör göras värdebeständig. En gräns vid 4 basbelopp (= 19 200 kronor) utgör enligt utredningens mening en rimlig avvägning. Till den del förmögenhet överstiger denna gräns föreslås den bli jämställd med inkomst. Om den som har förmögenhet överstigande gränsen också har inkomst som täcker fribeloppet, kommer därigenom den överskjutande delen av förmögenheten att reducera studiemedlen med två tredjedelar av sitt belopp.

Beträffande frågan, huruvida hänsyn bör tagas till *makrs ekonomiska förhållanden*, har utredningen den principiella inställningen att den studerandes rätt till studiemedel så långt som möjligt skall bedömas enbart med hänsyn till honom själv. Maximibeloppet för studiemedel bör därför inte vara större för gift studerande än för ogift. Inte heller får rätten till studie-

medel påverkas av att även maken uppbär studiemedel. Dock bör i sådant fall barntillägg inte utgå till båda makarna utan endast till endera av dem.

När maken har mera betydande inkomster, är emellertid enligt utredningen en i viss mån annan bedömning motiverad. Det förefaller utredningen sålunda inte rimligt att studiemedel skall kunna utgå till den som tack vare maken får förutsättas leva i mycket goda ekonomiska förhållanden. Enligt utredningens uppfattning bör det dock inte komma i fråga att låta rätten till studiemedel påverkas av makes inkomster, så länge dessa ungefär motsvarar de nettointkomster som maken skulle ha haft, om han uppbär studiemedel och dessutom förvärvsarbetade i måttlig omfattning. Men när makens inkomster överstiger denna gräns förefaller det utredningen befoget att de får verka reducerande på studiemedlen.

Mot denna bakgrund finner utredningen, att den bärande tanken i behovsprövningen med hänsyn till makes ekonomi bör vara, att förvärvsarbetande make i realiteten skall vara minst jämställd med make, som uppbär studiemedel och därjämte har förvärvsinkomster av måttlig omfattning. Ett uttryck härför är summan av dels maximibeloppet för studiemedel, dels de inkomster som en studerande kan uppbära utan att hans rätt till studiemedel reduceras. Denna summa utgör för termin ($70 + 40 =$) 110 procent av basbeloppet ($= 5\,280$ kronor). Med hänsyn till att den som har sin försörjning av andra inkomster än studiemedel regelmässigt får högre skatt än den som uppbär studiemedel anser utredningen, att maken bör kunna ha något högre inkomster än 110 procent av basbeloppet utan att den studerandes rätt till studiemedel påverkas därav. Utredningen har i fråga om makes inkomst stannat för ett fribelopp för termin om 140 procent av basbeloppet ($= 6\,720$ kronor). Fribeloppet motsvarar alltså en årsinkomst över 13 000 kronor och överstiger med drygt 3 000 kronor de motsvarande belopp som tillämpas inom det nuvarande studiesociala lånesystemet. Till den del makens inkomster överstiger fribeloppet bör de enligt utredningens mening verka reducerande på den studerandes rätt till studiemedel, men reduktionen bör vara betydligt mildare än när det är fråga om den studerandes egna inkomster. Studiemedel bör enligt utredningen reduceras med en tredjedel av den del av makens inkomster, som överstiger det för sådana inkomster gällande fribeloppet.

Resultatet av dessa regler framgår av tabell 14.

Utredningen är medveten om att de föreslagna reglerna för hänsynstaggande till makes ekonomi kan förefalla generösa. Emellertid är det enligt utredningens mening tveksamt, om någon sådan hänsyn över huvud bör tas. Om så skall ske, anser utredningen, att man måste gå fram med varsamhet. Den behållna inkomsten i en familj, där den ena maken uppbär studiemedel och den andra har fullt förvärvsarbete, bör härvid jämföras med den genomsnittliga konsumtionsnivån i familjer, där båda makarna har fullt förvärvsarbete. Dessutom bör, anför utredningen, den behållna

Tabell 14. Inkomstens inverkan på studiemedel för gift manlig studerande, vars hustru inte åtnjuter studiemedel och i vars äktenskap det saknas barn

(Beloppen avser år)

Förutsättningar: 1) Kommunal utdebitering = 15 kronor per skattekrona
2) Basbeloppet = 4 700 kronor

Förvärvsinkomst		Studie- medel	Skatt ¹ (samman- lagd)	Behållen inkomst (sammanlagd)
Mannens	Hustruns			
2 500	13 000	6 580	3 215	18 865
2 500	14 000	6 300	3 445	19 355
2 500	17 000	5 300	4 305	20 495
2 500	20 000	4 300	5 025	21 775
2 500	23 000	3 300	6 205	22 595
2 500	26 000	2 300	7 505	23 295
2 500	29 000	1 300	8 635	24 165
2 500	33 000	0	10 785	24 715
4 000	13 000	6 420	3 590	19 830
4 000	14 000	6 140	3 820	20 320
4 000	17 000	5 140	4 680	21 460
4 000	20 000	4 140	5 640	22 500
4 000	23 000	3 140	6 850	23 290
4 000	26 000	2 140	8 050	24 090
4 000	29 000	1 140	9 420	24 720
4 000	33 000	0	11 485	25 515
6 000	13 000	5 087	4 130	19 957
6 000	14 000	4 807	4 430	20 377
6 000	17 000	3 807	5 450	21 357
6 000	20 000	2 807	6 460	22 347
6 000	23 000	1 807	8 300	22 507
6 000	26 000	807	9 180	23 627
6 000	29 000	0	10 430	24 570
8 000	13 000	3 753	4 540	20 213
8 000	14 000	3 473	4 900	20 573
8 000	17 000	2 473	6 260	21 213
8 000	20 000	1 473	7 320	22 153
8 000	23 000	473	8 750	22 723
8 000	25 000	0	9 660	23 340
10 000	13 000	2 420	5 390	20 030
10 000	14 000	2 140	5 660	20 480
10 000	17 000	1 140	6 850	21 290
10 000	21 000	0	8 580	22 420
12 000	13 000	1 087	6 120	19 967
12 000	14 000	807	6 500	20 307
12 000	17 000	0	7 830	21 170

¹ Skatten är uträknad med hjälp av skattelabell för beräkning av preliminär A-skatt (sambeskattningstabellen) för år 1963.

inkomsten inte minska vid stigande inkomster för den förvärvsarbetande maken.

Utredningen framhåller slutligen, att behovsprövningen med hänsyn till makes ekonomi givetvis inte skall avse enbart inkomsten utan även makens förmögenhet. Utredningen finner lämpligt, att förmögenheten beaktas på i princip samma sätt som den studerandes egen förmögenhet, dvs. så

att makes förmögenhet till den del den överstiger 4 basbelopp räknas såsom inkomst för maken vid behovsprövningen.

Utredningens förslag innebär, att studiemedel skall utmätas efter generellt tillämpliga schablonartade regler. Vid avvägningen av dessa regler har syftet varit, att studiemedel i varje enskilt fall skall kunna utgå med belopp, som minst motsvarar den studerandes behov av sådana medel. Trots detta anser utredningen att man måste räkna med att det kan finnas särfall, där de generella reglerna inte bereder tillräckligt med studiemedel. Enligt utredningens mening bör det finnas möjlighet att i dessa fall efter särskild prövning utge studiemedel utöver vad som följer av de generella reglerna. Med hänsyn till undantagskaraktären hos dessa fall bör sådana *extra studiemedel* beviljas endast under förutsättning att den studerande kan förebringa synnerliga skäl därför.

En väsentlig brist i den nuvarande ordningen är med utredningens synsätt, att den förutsätter en skuldsättning som i enskilda fall kan innebära mer än rimliga påfrestningar. Utredningen vill komma till rätta med denna olägenhet dels genom att i studiemedelssystemet på återbetalningssidan införa särskilda, av sociala hänsyn präglade regler, dels genom att i systemet bygga in ett *studiebidrag* av sådan konstruktion och storlek att skuldsättningens omfattning kan begränsas.

Utredningen är medveten om att ett studiebidrag kan konstrueras på flera olika sätt. I valet mellan att ge studiebidrag före eller efter en viss studieprestation tvekar utredningen inte att förorda det förra alternativet. Om bidraget utdelas först efter det att en viss examen eller motsvarande uppnåtts, utsättes de studerande för risktagande och påfrestningar av olika slag, som utredningen anser inte kunna accepteras. I den mån utdelningen sker allteftersom vissa delmoment av en examen uppnåtts, närmar sig detta system visserligen en ordning med utdelning på förhand, men det förutsätter dock allttjämt, att de studerande på kort sikt finansierar studierna med lån. Ett sådant system med växelvis låntagning, växelvis avskrivning finner utredningen varken rationellt eller praktiskt. En avskrivning av en viss del av återbetalningsskyldigheten för de studiemedel som uppburits kan, fortsätter utredningen, också sägas innebära en form av studiebidrag i efterhand. En sådan avskrivning kan också betraktas såsom en ersättning för avdragsrätt för amorteringar vid beskattningen. Utredningen anser emellertid frågan om sådan avdragsrätt ligga utanför utredningsuppdraget och hänvisar därvid till statsutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 180 år 1957. Utredningen framhåller vidare, att det framgår av vad chefen för ecklesiastikdepartementet anförde vid genomförandet av nu gällande avskrivning med 25 procent av statliga studielån (prop. nr 55 till 1961 års riksdag), att avskrivningen var tänkt som en provisorisk lösning i avbidan på ett nytt studiesocialt system.

Utredningen understryker det stora värde avskrivningen haft för de akademiker som skuldsatt sig under 1940- och 1950-talen. På längre sikt är emellertid enligt utredningens uppfattning påtagliga nackdelar förenade med en på detta sätt utformad subvention till de studerande. Den generella avskrivningen innebär att varje studerande, som tar upp studielån, får en särskild premie. I praktiken torde avskrivningsreformen — vilket statsmakterna vid dess genomförande icke torde ha åsyftat — ha kraftigt stimulerat till ökad upplåning. Enligt utredningens mening bör de studerande inte erhålla ett generellt bidrag i form av en avskrivning av en viss del av beviljade studiemedel.

När det gäller studiebidragets fördelning under studietiden har utredningen kommit till den slutsatsen, att *studiebidraget bör utgå under hela studietiden*. På så sätt blir studiebidraget — i motsats till de nuvarande naturastipendierna — i princip exakt avpassat i förhållande till de individuella studiekostnaderna. En sådan lösning har enligt utredningens mening — förutom att den är enkel och rationell — den fördelen, att den ansluter sig till vad studiehjälpsutredningen föreslagit för underliggande skolformer. Vidare ger den förutsättningar för att tillskapa enhetliga regler för rätten till studiebidrag och för rätten till den del av studiemedlen, som skall återbetalas, och därigenom ernå en långtgående enhetlighet i regleringen av studiefinansieringssystemets förmånssida.

Mot en lösning, som innebär ett generellt studiebidrag till samtliga studerande redan från och med det första studieåret, skulle, fortsätter utredningen, måhända kunna invändas, att den skulle medföra risker för missbruk i form av skeninskrivningar, närmast vid de filosofiska fakulteterna. Emellertid föreligger sådana risker även med nuvarande system, eftersom statsstipendium utdelas redan vid det första studieårets början. Såvitt utredningen kunnat utröna, har missbruk av detta slag hittills icke förekommit i någon allvarlig omfattning, och det finns knappast anledning att förutsetta, att benägenheten för missbruk, relativt sett, skulle vara större hos hela klientelet nyinskrivna än den nu är bland de stipendierade. Härtill kommer, att den som just skall påbörja akademiska studier i avsevärt högre grad än äldre studerande är i behov av den ekonomiska och psykologiska uppmuntran, som ett studiebidrag otvivelaktigt innebär. Av dessa skäl anser utredningen, att samhället alltfört bör kunna ta den risk det här gäller. Skulle förtroendet komma att i någon större omfattning missbrukas, är detta lätt att konstatera, och erforderliga ändringar i bidragsreglerna kan då vidtagas.

I fråga om *storleken av studiebidraget* framhåller utredningen inledningsvis, att ett studiefinansieringssystem med en långtgående enhetlighet i regleringen av rätten till studiebidrag och av rätten till återstående del av studiemedlen inte binder studiebidraget vid något visst belopp. Tvärtom

ger ett sådant system alla möjligheter att avväga den i studiemedlen ingående studiebidragsdelen till vad som från olika synpunkter befinnes lämpligt.

Utredningen anser, att det å ena sidan kan finnas skäl som talar för att vid systemets start ha ett lågt bidragsbelopp. De regler som utredningen föreslår för utdelning och återbetalning av studiemedel kan betraktas som så generösa och gynnsamma för de studerande och anses gå så långt i tillgodoseendet av de sociala krav, som bör ställas på det studiesociala systemet, att det kan synas onödigt att införa mycket kostnadskrävande kontanta bidrag. Om de centrala målen för de studiesociala åtgärderna kan förverkligas utan stora bidrag, skulle det inte längre finnas motiv för att kräva sådana bidrag.

Å andra sidan kan det enligt utredningens mening anföras motiv — rekryteringsskäl, en önskan att nedbringa återbetalningsskyldigheten m. m. — för relativt höga bidrag. Utredningen har framhåvt bl. a. de statsfinansiella synpunkter som i sådant fall gör sig gällande. Därutöver är att märka, att ett högt kontant bidrag kan ge anledning till krav på en skärpning av reglerna för beviljande av studiemedel och på en studiekontroll av icke önskvärt slag. En sådan utveckling bör enligt utredningens mening undvikas. Vid en högre bidragsnivå synes det utredningen i dagens läge vidare ofrånkomligt att frågan om en behovsprövning med hänsyn till den sociala och ekonomiska bakgrunden aktualiseras. Dessa omständigheter talar enligt utredningens mening för en viss försiktighet — i varje fall intill dess erfarenheter vunnits av systemets praktiska tillämpning — vid avvägningen av det generella studiebidragets höjd.

En fastare utgångspunkt för avvägningen av bidragsbeloppet är enligt utredningens mening den enhetliga syn som bör anläggas på det studiesociala stödet på olika nivåer. Vid den anknytning till studiehjälpsutredningens förslag, som enligt utredningens mening bör ske vid bestämmande av studiebidragets storlek, anser utredningen, att olika möjligheter kan övervägas.

En möjlighet är att till grund för beloppsavvägningen av studiebidraget på postgymnasial nivå lägga det generella förhöjda studiebidrag å 175 kronor i månaden som studiehjälpsutredningen föreslagit för elever, som efter fyllda 21 år påbörjar gymnasieutbildning. Detta bidrag är inte behovsprövat med hänsyn till föräldraekonomin, och dess storlek påverkas inte av huruvida eleven bor i föräldrahemmet eller ej. Enligt utredningens uppfattning kan den studieekonomiska situationen för de elever som är berättigade till detta bidrag väl jämföras med den studieekonomiska situationen för studerande vid universitet och högskolor och andra postgymnasiala utbildningsanstalter.

En skillnad i studiebidragets höjd mellan de äldre studerande inom de

gymnasiala skolformerna och de studerande vid de postgymnasiala utbildningsanstalterna kan enligt utredningens uppfattning befaras leda till spänningar i det studiesociala systemet som helhet.

Utredningen förordar, att maximibeloppet för studiebidrag sättes till 1 750 kronor per läsår.

Enligt utredningens beräkningar kan utgifterna för ett studiebidrag på 1 750 kronor uppskattas till 98 milj. kronor budgetåret 1964/65. Ett bidrag på t. ex. 2 500 kronor ställer sig avsevärt dyrare. Utgifterna för de studerande på postgymnasial nivå kan då beräknas bli drygt 140 milj. kronor. Därtill kommer att det vid denna bidragsnivå torde bli erforderligt att höja bidragsbeloppen för de äldre studerande inom studiehjälpssystemet i motsvarande grad. Utgifterna härför kan beräknas till ca 12 milj. kronor, dvs. en sammanlagd merutgift vid en bidragsnivå på 2 500 kronor om året på inemot 55 milj. kronor. Frågan om en höjning av bidragen för de yngre eleverna i studiehjälpssystemet kan i sådant fall även komma att aktualiseras. Om man överväger en ytterligare avsevärd höjning av bidragsbeloppet, t. ex. till 3 750 kronor per år, synes det utredningen ofrånkomligt att detta får konsekvenser för bidragsnivån i hela det studiesociala systemet. Till en början kan utgifterna för ett studiebidrag om 3 750 kronor till de grupper, som omfattas av utredningens förslag och med de regler för beviljandet som utredningen föreslår, beräknas till 210 milj. kronor. Ett motsvarande bidrag för de äldre eleverna i studiehjälpssystemet kan beräknas kosta ca 32 milj. kronor utöver vad studiehjälpsutredningen beräknat. Enligt utredningens mening skulle det i detta läge bli ofrånkomligt att höja studiebidraget även för de yngre eleverna i studiehjälpssystemet, t. ex. till 200 kronor per månad. Utgifterna härför kan beräknas till inemot 190 milj. kronor. De sammanlagda utgifterna för studiesociala åtgärder skulle därvid enligt utredningens beräkningar bli inemot 700 milj. kronor.

Studiebidraget skall enligt utredningens förslag utgöra en integrerande del av studiemedlen. Reduceras studiemedlen till följd av behovsprövningen, bör under sådana förhållanden bidragsdelen reduceras i lika mån. Över huvud taget bör så långt möjligt de allmänna regler som utredningen förordar beträffande studiemedlen gälla även bidragsdelen. Enligt utredningens mening är det angeläget att storleken av studiebidraget inte blir beroende av i vilken utsträckning den studerande utnyttjar sin rätt till studiemedel. Bidragets storlek föreslås därför i princip inte skola påverkas av hur mycket den studerande tar ut i studiemedel utan endast av hur mycket han är berättigad till. Ansöker han om mindre i studiemedel än han är berättigad till, skall han följaktligen i första hand få ut bidragsdelen.

Den maximala bidragsdelen å 875 kronor för termin bör enligt utredningens uppfattning utgå, så snart den studerande är berättigad till maximala studiemedel. Maximum för studiemedel är emellertid olika, beroende på om den studerande har barn eller ej. Utredningen har dock ej funnit an-

ledning att differentiera bidragets storlek med hänsyn till förekomsten av barn, eftersom en del av bidraget i så fall skulle komma att fungera som ett särskilt barnbidrag till föräldrar, som uppbär studiemedel. Maximibeloppet för bidraget bör därför vara 875 kronor i terminen, vare sig maximum för studiemedel är 70 procent av basbeloppet eller ett högre belopp.

Återbetalning av studiemedel

Utredningen har betraktat det som en av de väsentligaste svagheterna i det nuvarande studiesociala lånesystemet, att det medför otrygghet för den återbetalningsskyldige, eftersom han är skyldig att förränta och amortera lånet oavsett om hans betalningsförmåga räcker eller ej. Något som kan bidra till att göra skuldsättningen besvärande och otryggheten framträdande är, att amorteringstiden ofta sammanfaller med den tid i låntagarens liv då hans utgifter är som störst men han ännu inte nått upp till sina bästa inkomster. Denna olägenhet accentueras, anser utredningen, av att de största beloppen skall betalas i början av amorteringstiden. Amorteringarna brukar visserligen vara lika stora varje år, men ränteposten sjunker allteftersom den utestående kapitalskulden minskar.

Ett återbetalningssystem, som skall kunna godtagas från studiesociala synpunkter, måste enligt utredningens uppfattning motsvara följande anspråk:

1. återbetalningstiden skall vara jämförelsevis lång med möjlighet dock för låntagaren till snabbare återbetalning,
2. återbetalningarna skall vara jämnt periodiserade eller annorlunda uttryckt innebära en reellt lika stor utgift varje år,
3. vid nedsatt betalningsförmåga skall den återbetalningsskyldige ha en ovillkorlig rätt till anstånd,
4. vid mycket långvarig nedsättning i betalningsförmågan skall den återbetalningsskyldige ha rätt till lindring i eller befrielse från återbetalningsskyldigheten.

För att belastningen på den återbetalningsskyldige skall bli rimlig är det enligt utredningen av vikt att återbetalningarna fördelas på ett tillräckligt antal år. Utredningen har vid sina överväganden i denna fråga nått fram till regler, som innebär att den återbetalningsskyldige i normalfallet skall påbörja återbetalningarna ett par år efter studiernas avslutande, eller i 25—30 årsåldern, och fortsätta att betala t. o. m. det år under vilket han fyller 50 år. I allmänhet blir då återbetalningstiden 20—25 år, alltså betydligt längre än de amorteringstider som nu tillämpas i fråga om räntefria lån och garantilån.

Den relativt bestämda återbetalningstiden kompletteras i utredningens förslag av en regel, enligt vilken återbetalningstiden i princip ej får understiga tio år.

Att åstadkomma en jämn periodisering av återbetalningarna är ett tekniskt problem. Utredningen framhåller, att varken den metod som i allmänhet tillämpas för återbetalning av statliga studielån, nämligen årligen en lika stor nominal amortering jämte ränta på utestående skuldsumma, eller en metod med återbetalning i nominellt sett lika stora annuiteter ger en önskvärd jämnhet. Den sistnämnda metoden ger visserligen en nominellt sett lika stor utgift år från år men vid en nedgång av penningvärdet kommer den reella utgiften även med ett annuitets-system att vara högst vid återbetalningstidens början.

Enligt vad utredningen funnit ger emellertid den inom den allmänna pensioneringen tillämpade basbeloppstekniken en möjlighet att komma till rätta med de svårigheter som räntan och växlingarna i penningvärdet erbjuder, när det gäller att ernå en jämn periodisering. Om återbetalningen genom anknytning till basbeloppet sker i värdebeständig valuta men ränta i stället inte tas ut, kan man ordna så att den återbetalningsskyldige varje år av återbetalningstiden får erlægga ett reellt lika stort belopp. Lämpligen kan man därvid gå till väga på följande sätt.

Antag att en person under sin studietid i studiemedel uppburit 4,8 basbelopp med återbetalningsskyldighet och att han skall börja återbetala dessa studiemedel det år då han fyller 27 år. Återbetalningen skall beräknas t. o. m. det år då han fyller 50 år, alltså för 24 år, och den skall fullgöras genom att den återbetalningsskyldige varje år erlägger ett belopp, som motsvarar det antal basbelopp som han uppburit i studiemedel, dividerat med det antal år som återbetalningen är avsedd att pågå, dvs. $\frac{4,8}{24} = 20$ procent av basbeloppet. I 1964 års penningvärde — basbeloppet var vid ingången av år 1964 4 800 kronor — motsvarade detta 960 kronor. Faller penningvärdet, så att basbeloppet stiger till exempelvis 5 000, 6 000 eller 7 000 kronor, stiger givetvis också det belopp, som den återbetalningsskyldige har att erlægga för ett år, till respektive 1 000, 1 200 och 1 400 kronor, men det är att märka att de olika beloppen representerar lika stor köpkraft och därmed får antagas utgöra en reellt lika stor utgift för den återbetalningsskyldige.

Valet av metod för återbetalningen kan emellertid enligt utredningens mening knappast träffas enbart utifrån vad som är lämpligast från periodiseringssynpunkt. De olika metoderna kan sålunda tänkas ge olika ekonomiska utfall. Vidare är det antagligt att de skiljer sig i fråga om möjligheterna att tillgodose önskemålet om att återbetalningssystemet inte skall medföra otrygghet för den enskilde.

De skillnader som kan föreligga med avseende å *det ekonomiska resultatet* anser utredningen bäst kunna belysas med hjälp av följande exempel.

Antag att gällande låneränta är 5 procent och att penningvärdet varje år sjunker med 2 procent. Den som tar upp ett lån om 100 kronor och återbetalar det efter ett år har alltså att erlægga 105 kronor. Till följd av ned-

gången i penningvärdet motsvarar emellertid 102 av dessa 105 kronor det ursprungligen lånade beloppet, och *realräntan* före skatt utgör således endast 3 kronor, dvs. 3 procent av det ursprungligen lånade beloppet. *Nominalräntan* (i detta fall 5 procent) kan därför sägas till stor del ha till ändamål att skydda långivaren mot verkningarna av inflation. Den verkliga kostnaden för låntagaren blir emellertid i exemplet lägre än 3 procent, om hänsyn tas även till att vid beskattningen räntan är avdragsgill. Om man antar att den återbetalningsskyldiges marginalskatt uppgår till 40 procent, medför avdragsrätten vid beskattningen, som gäller nominalräntan, för honom en minskning av skatten med $\frac{40}{100} \times 5 = 2$ kronor. Låntagarens nominella kostnad för lånet blir alltså 3 kronor och hans reella kostnad endast 1 krona. Realräntan blir alltså, sedan hänsyn tagits även till skattefaktorn, i detta fall endast 1 procent. På samma sätt blir realräntan även för långivaren 1 procent, om också han har en marginalskatt av 40 procent.

Enligt utredningens mening kan metoden med återbetalning i fast penningvärde men utan ränta inte anses från ekonomisk synpunkt mindre gynnsam för de återbetalningsskyldiga än de metoder som bygger på gängse låneregler. Härmed är dock inte sagt, uttalar utredningen, att det ej vid en jämförelse i efterhand kan visa sig, att återbetalningen skulle ha blivit billigare för den återbetalningsskyldige med någon av de sistnämnda metoderna. I så fall har det under återbetalningstiden förekommit inflation, som inte täckts av nettonominalräntan, dvs. den nominella räntekostnaden reducerad med skatteminskningen. Blotta möjligheten av en sådan utveckling kan vara ett skäl att anordna återbetalningen efter gängse låneregler. Därmed skulle emellertid bl. a. de betydelsefulla fördelar i periodiseringshänseende, som metoden med återbetalning i fast penningvärde men utan ränta erbjuder, gå förlorade. Denna svårighet kan emellertid undvikas genom att återbetalningen endast preliminärt sker efter den sistnämnda metoden och det, sedan återbetalningen avslutats efter denna metod, göres en jämförelse med hur det ekonomiska resultatet skulle ha blivit, om återbetalningen skett enligt reglerna för ett lån med marknadsränta. Utfaller denna jämförelse så, att den återbetalningsskyldige erlagt mera än han skulle ha gjort enligt lånealternativet, återbäres skillnaden till honom. I motsatt fall fordrar, fortsätter utredningen, egentligen konsekvensen att den återbetalningsskyldige får fortsätta återbetalningen till dess han enligt lånealternativet fullgjort sin återbetalningsskyldighet. Emellertid skulle därmed en viktig trygghetsfaktor gå förlorad, i det att den återbetalningsskyldige då inte skulle kunna närmare förutse, när han kommer att ha slutfört återbetalningen. Med hänsyn härtill anser utredningen, att den återbetalningsskyldige inte bör åläggas återbetalning utöver den preliminära. På så sätt, uttalar utredningen, blir den återbetalningsskyldige garanterad att den kredit, som en del av studiemedlen innebär, inte kommer att

bli dyrare för honom än vare sig ett lån till marknadsmässigt beräknad ränta eller ett lån till realräntan 0 efter skatt.

Även när det gäller möjligheterna att tillgodose trygghetssynpunkten, anser utredningen, att de olika återbetalningsmetoderna uppvisar betydande skillnader. Denna synpunkt kräver, framhåller utredningen, först och främst att återbetalningen vid behov skall kunna uppskjutas. Men det är dessutom viktigt att den återbetalning som äger rum efter uppskovets slut blir rimligt periodiserad. Här är det enligt utredningens mening särskilt betydelsefullt, att den återbetalningsskyldige kan förutse vilka ekonomiska påfrestningar återbetalningen kan komma att medföra efter uppskovets slut.

Enligt utredningens uppfattning är metoden med årligen reellt lika stora återbetalningsposter utan tvekan här den överlägsna. Ett års uppskov med återbetalningen innebär i princip inte annat än att ett reellt lika stort belopp skall erläggas ett senare år, då återbetalningen eljest skulle ha varit avslutad. På så sätt kan ett uppskov aldrig med denna metod medföra en högre reell belastning på den återbetalningsskyldige än om uppskovet inte förekommit. Denna effekt anser utredningen inte kunna uppnås med de övriga metoderna. Uppskov med återbetalningen för ett år måste där medföra en kumulation av ränta, vilken får erläggas antingen det år, då återbetalningen återupptages, eller under den återstående återbetalningstiden. I det förra fallet kan utgiften för återbetalning för det år, då återbetalningen återupptages, bli mycket hög i förhållande till samma utgift för andra år. I det senare fallet måste en ny amorteringsplan göras upp resp. annuiteten omräknas. Inte någondera utvägen medför en jämn periodisering. En ny amorteringsplan resp. en omräkning av annuiteten innebär dessutom att belastningen för den återbetalningsskyldige efter uppskovets slut kan bli en helt annan än före detsamma, en förändring som på intet sätt be-tingas av förändringar i hans betalningsförmåga.

På grund av vad sålunda anförts föreslår utredningen att återbetalningen anordnas efter metoden med årligen reellt lika stora återbetalningsposter. Därest det vid jämförelse efter återbetalningens slut skulle visa sig att återbetalningen enligt denna metod varit dyrare för den återbetalningsskyldige än återbetalning av ett lån till motsvarande belopp och med marknadsmässigt beräknad ränta, skall skillnaden återbäras.

En följd av den förordade periodiseringsmetoden blir, anför utredningen, att det årliga återbetalningsbeloppet kommer att avvika från motsvarande belopp i ett lånesystem. Det torde därför inte vara riktigt att beteckna nämnda återbetalningsbelopp som amortering. Inte heller synes det möjligt spalta upp det i en amorteringsdel och en räntedel. Såsom föreslås i ett följande avsnitt, kommer återbetalningen dessutom att även i andra hänseenden följa väsentligen annorlunda regler än lånereglerna. Med hänsyn härtill synes de termer som användes i fråga om återbetalning av lån

inte ändamålsenliga för ifrågavarande återbetalningsbelopp. Enligt utredningens mening bör i stället den årliga återbetalningen benämnas *avgift*. Bestämmande för avgiftens storlek i det enskilda fallet blir det tal som erhålles genom att det antal basbelopp, för vilket återbetalningsskyldighet föreligger, då återbetalningen skall börja, divideras med det antal år som återbetalningstiden omfattar. Detta tal kan lämpligen benämnas *avgiftskvot*.

Lån innebär alltid en ovillkorlig skyldighet för låntagaren att i enlighet med de villkor, som fastställts för lånet, återbetala det lånade beloppet jämte löpande ränta. Utredningen erinrar om att låntagarens förmåga att prestera återbetalning vid de fastställda återbetalningstillfällena däremot är utan betydelse. Så länge något av lånet utestår oguldet, är låntagaren skyldig att betala, vare sig han har förmåga därtill eller ej. Det förekommer visserligen, säger utredningen, att låntagaren får anstånd med amorteringar och räntebetalningar, men han har aldrig någon rätt till detta utan är därvidlag helt beroende av långivarens och eventuellt även borgensmännens välvilja. Ett studielån är därför, enligt utredningens mening, ägnat att skapa otrygghet för låntagaren. Han kan aldrig med säkerhet veta något bestämt om sin framtida betalningsförmåga. Han måste alltid räkna med risken att få lägre inkomster än förutsatt till följd av sjukdom, olycksfall, brist på arbetstillfällen m. m. Utredningen framhåller, att det för de allra flesta akademiker och likställda visserligen inte torde innebära någon särskilt stor ekonomisk påfrestning att med en gynnsam återbetalningsplan återbetala ett studielån av gängse storlek men att det förhållandet, att återbetalningsskyldigheten är ovillkorlig, likväl gör lånet till en påfrestning.

Med hänsyn härtill har utredningen kommit till den slutsatsen, att återbetalningsskyldigheten för studiemedel bör konstrueras annorlunda än som gäller för lån. Återbetalningsskyldigheten bör inte vara absolut och ovillkorlig utan i stället ytterst göras beroende av den individuella betalningsförmågan, så att den inte kan aktualiseras i vidare mån än som kan anses rimligt med hänsyn till betalningsförmågan i det enskilda fallet.

En sådan uppbyggnad av återbetalningsskyldigheten kan sägas innebära, att det ytterst blir den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga som utlöser återbetalning. Han blir därigenom på ett försäkringsliknande sätt garanterad att återbetalningsskyldigheten inte aktualiseras för honom i vidare mån än som kan anses rimligt med hänsyn till hans betalningsförmåga.

I allmänhet torde det inte innebära en mer än rimlig påfrestning för den återbetalningsskyldige att årligen erlagga den avgift som följer av den för honom fastställda avgiftskvoten. I en del fall räknar dock utredningen med att avgiften kan bli alltför betungande. Den hänsyn som enligt utred-

ningens mening bör tas till den individuella betalningsförmågan kräver därför att avgiftsbetalningen i sådana fall modifieras. Den av utredningen förordade metoden för periodisering av återbetalningen öppnar goda möjligheter till sådana modifikation. En lämplig princip anser utredningen vara, att den som för något eller några år befinner sig inte skola erlägga den avgift som följer av avgiftskvoten får fortsätta avgiftsbetalningen efter 50 års ålder (eller det år då avgiftsbetalningen eljest skulle ha varit avslutad) intill dess han i avgifter sammanlagt erlagt lika många basbelopp som han uppburit i återbetalningspliktiga studiemedel. Åren efter 50 (eller motsvarande år, då avgiftsbetalningen eljest normalt skulle ha upphört) kommer därigenom att fungera som »reservår» för avgiftsbetalningen.

En betydelsefull fördel med den nämnda principen är enligt utredningen, att avvikelser från avgiftskvoten sker endast för det eller de år, för vilket eller vilka avgiften befinner sig böra nedsättas. För övriga år liksom även för de »reservår», som behövs för att återbetalningsskyldigheten skall bli fullgjord, skall alltså avgiften utgå efter avgiftskvoten. Den återbetalningsskyldige är därigenom garanterad att icke för något år bli ålagd att betala mera än vad som följer av avgiftskvoten.

På grund av vad sålunda anförts, förordar utredningen, att den som på grund av otillräcklig betalningsförmåga för visst eller vissa år inte erlägger avgift eller erlägger lägre avgift än som följer av avgiftskvoten skall fortsätta med avgiftsbetalningen efter det år, då återbetalningen eljest skulle varit avslutad, dock givetvis ej längre än till dess han i avgifter sammanlagt erlagt lika många basbelopp som han uppburit i återbetalningspliktiga studiemedel.

Utredningen övergår härefter till frågan under vilka förutsättningar avgiften temporärt skall nedsättas under avgiftskvoten. Enligt utredningens mening måste riktpunkten härvid vara, att den återbetalningsskyldige aldrig skall få belastas med avgift i vidare mån än som allmänt bedömes såsom rimligt. Det måste därför bli fråga om en avvägning av avgiften i förhållande till den individuella betalningsförmågan. Enligt utredningens mening måste denna fråga avgöras efter enkla, generella regler, som är så avvägda att inte någon återbetalningsskyldig kommer att betungas med återbetalning i vidare mån än som allmänt bedömes som rimligt. Det kan visserligen invändas mot en sådan metod, att den inte kan tänkas ge en finavvägning av avgiftsnedsättningen i varje enskilt fall. Emellertid är enligt utredningens mening en sådan finavvägning inte i och för sig erforderlig. Vad som här är viktigt, uttalar utredningen, är att reglerna om avgiftsnedsättning aldrig medför för stor avgift. Givetvis är det också av vikt att avgiftsnedsättningsreglerna inte utformas så, att återbetalningen i någon större utsträckning äventyras. De nämnda synpunkterna går enligt utredningens uppfattning väl att förena. Med hänsyn till den regelmässigt goda betalningsförmågan hos dem som bedrivit högre studier anser utredningen

befogat att förutsätta, att återbetalningsskyldigheten kommer att fullgöras tillfredsställande i de allra flesta fall, även om avgiftsnedsättningsreglerna inte göres alltför stränga. Härvid bör särskilt beaktas konstruktionen med »reservår», vilken innebär att avgiftsnedsättning för något eller några år regelmässigt inte befriar den återbetalningsskyldige från de avgiftsdelar, som omfattas av nedsättningen, utan endast uppskjuter avgiftsbetalningen i dessa delar. Utredningen framhåller vidare såsom en betydelsefull fördel med denna metod, att den ger förutsättningar för att tillämpa reglerna om avgiftsnedsättning automatiskt, varigenom frågan om avgiftsnedsättning inte behöver bli beroende av ansökan från den återbetalningsskyldige.

Ett viktigt spörsmål i detta sammanhang är, fortsätter utredningen, hur de regler för avgiftsnedsättningen, vilka fyller de angivna anspråken på enkelhet och generell tillämplighet, närmare skall utformas. Enligt vad utredningen funnit bör man i huvudsak kunna bygga på den återbetalningsskyldiges inkomst- och förmögenhetssituation, sådan denna framträder vid den direkta beskattningen. Ett sådant tillvägagångssätt överensstämmer väl med vad som tillämpas på jämförbara områden, där rätten till förmåner och skyldigheten att erlägga avgifter o. dyl. skall avvägas med hänsyn till den individuella betalningsförmågan. Såsom exempel härpå kan, förutom den direkta beskattningen, nämnas den moderna socialförsäkringen.

Vad härefter angår frågan om innehållet i de generella regler som skall tillämpas vid prövningen av frågan om avgiftsnedsättning anser utredningen, att den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten först och främst bör komma till användning. Åtminstone för de grupper som skall omfattas av studiefinansieringssystemet får i allmänhet denna inkomst anses tillfredsställande återspegla den individuella betalningsförmågan. Med den beskattningsbara inkomsten såsom underlag kan prövningen av nedsättningsfrågan anordnas efter schematiska regler. Därigenom blir prövningen förhållandevis lätthanterlig, samtidigt som den enskilde får goda möjligheter att överblicka återbetalningsskyldighetens konsekvenser. En schematisk prövning synes utredningen kunna utformas i princip så, att den återbetalningsskyldige inte påföres avgift, när hans beskattningsbara inkomst inte överstiger ett visst belopp, och att avgiften inte får utgå med större belopp än som svarar mot en viss andel av denna inkomst.

Utredningen framhåller emellertid, att den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten inte genomgående kan anses representativ för den individuella betalningsförmågan. Denna kan sålunda påverkas i positiv riktning av att den återbetalningsskyldige har förmögenhet. Att hans make har inkomst eller förmögenhet kan verka i samma riktning. En mindre betalningsförmåga än som synes framgå av den beskattningsbara inkomsten kan å andra sidan den ha som har hemmavarande make och barn. Ett särskilt problem erbjuder återbetalningsskyldigheten för hemmava-

rande gifta kvinnor, eftersom hemarbetet inte ger dem någon beskattningsbar inkomst. Det torde därför enligt utredningens mening inte vara lämpligt att utan vidare lägga den beskattningsbara inkomsten till grund för prövningen av avgiftsnedsettningsfrågan. Uppenbarligen måste i åtskilliga fall vissa justeringar göras. Lika litet som den beskattningsbara inkomsten i sig själv kan anses utgöra en finavvägning av skatteförmågan, lika litet bör man enligt utredningens uppfattning genom justeringarna söka ernå en finavvägning av avgiftsnedsettningen. Vad som här är viktigt är, understryker utredningen, att avgiften inte i något fall blir mer än rimligt betungande för den återbetalningsskyldige ävensom att den som får anses ha god betalningsförmåga inte undgår avgift. Därför bör justeringarna inskränkas till sådana fall där det finns anledning att förutsätta att förmågan att erlägga avgift betydligt avviker från vad den beskattningsbara inkomsten kan anses ge vid handen. Utredningen påpekar särskilt, att det i regel inte kommer att vara av någon större ekonomisk betydelse, om en återbetalningsskyldig för ett eller annat år erlägger en lägre avgift än som följer av avgiftskvoten eller inte erlägger någon avgift över huvud taget, eftersom han då i allmänhet kommer att erlägga motsvarande avgift framdeles.

Utredningen har funnit att de nu anförda synpunkterna kan vinna tillbörligt beaktande genom ett system med *avgiftsunderlag* och *avgiftsgräns*. Avgiftsunderlaget skall därvid vara ett uttryck för betalningsförmågan och i princip motsvara den återbetalningsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst. I vissa fall, där betalningsförmågan normalt får bedömas betydligt avvika från vad den beskattningsbara inkomsten kan anses ge vid handen, skall justeringar göras vid beräkning av avgiftsunderlaget. Avgiftsgränsen skall utgöra det belopp, över vilket avgiftsunderlaget måste nå för att utlösa avgiftsbetalning.

Avgiftsgränsen får således central betydelse för avgiftsbetalningen. Med hänsyn till att dess reella innebörd inte bör påverkas av växlingar i penningvärdet, föreslår utredningen, att avgiftsgränsen anges i basbelopp. Utredningen har efter olika överväganden, vilka närmare redovisas i det följande, stannat vid att föreslå, att avgiftsgränsen sättes vid 2 basbelopp.

Avgiftsunderlaget skall, såsom redan framhållits, i princip motsvara den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten. I vissa fall, där betalningsförmågan kan bedömas påtagligt avvika från vad den beskattningsbara inkomsten får anses ge vid handen, anser emellertid utredningen, att vissa schematiska justeringar bör göras i denna inkomst vid beräkning av avgiftsunderlaget. Rikt punkten för dessa justeringar bör — liksom för avgiftsreglerna i övrigt — vara att de inte får leda till att någon återbetalningsskyldig betungas med avgift mer än vad som kan anses rimligt och att återbetalningsskyldig, som allmänt sett måste anses ha god betalningsförmåga, inte skall undgå återbetalning.

Ett fall där utredningen finner avgiftsunderlaget böra justeras i förhållande till den beskattningsbara inkomsten är, när den återbetalningsskyldige har vårdnaden om barn i sådan ålder att det kräver mera kontinuerlig tillsyn hemma eller annorstädes. Behovet av sådan tillsyn, anför utredningen, nödvändiggör i allmänhet antingen att en av föräldrarna helt eller delvis avstår från förvärvsarbete eller att utomstående arbetskraft anlitas för ändamålet. På så sätt medför barn i lägre åldrar i regel betydande kostnader för familjen antingen i form av uteblivna förvärvsinkomster för den hemmavarande maken eller i form av utgifter för utomstående arbetskraft och får därför förutsättas påverka betalningsförmågan i avsevärd mån. Detta återspeglas endast i begränsad utsträckning i den beskattningsbara inkomsten.

Enligt utredningens mening blir de anförda synpunkterna i tillbörlig mån beaktade genom en regel av det innehåll, att avgiftsunderlaget för den som har vårdnaden om barn, som är under 10 år, skall vara 50 procent av basbeloppet lägre än eljest.

Justering av avgiftsunderlaget i förhållande till den beskattningsbara inkomsten bör enligt utredningens mening göras även med hänsyn till makes ekonomiska förhållanden. Den omständigheten att den återbetalningsskyldige är gift anser utredningen dock inte i och för sig böra föranleda någon sådan justering. Däremot kan man enligt utredningen vid bedömningen av återbetalningsförmågan inte underlåta att ta hänsyn till makes ekonomiska förhållanden.

Utredningen uttalar, att detta blir av särskild betydelse för de *gifta kvinnliga återbetalningsskyldiga*, som antingen helt saknar förvärvsarbete eller har deltidsarbete. Om hänsyn inte tas till mannens ekonomi vid bestämmandet av avgiftsunderlaget, kommer sannolikt den övervägande delen av dessa kvinnor att helt eller delvis undgå återbetalningsskyldigheten. Utredningen anser emellertid uppenbart att den beskattningsbara inkomsten här inte återspeglar den verkliga betalningsförmågan. Det måste enligt utredningens uppfattning fastmer förutsättas, att flertalet kvinnor med högre utbildning har relativt god betalningsförmåga, vilket framgår bl. a. av det förhållandet att de gifta, icke yrkesverksamma kvinnliga akademikerna enligt hittillsvarande erfarenhet på ett tillfredsställande sätt förräntat och amorterat sina studielån. Utredningen anser därför inte motiverat, att de befrias från avgiftsbetalning enbart därför att de saknar beskattningsbar inkomst eller har låg sådan inkomst.

Utredningen föreslår, att anpassningen av avgiftsunderlaget till betalningsförmågan för gift återbetalningsskyldig först och främst åstadkommes genom att till det avgiftsunderlag som följer av vederbörandes egen beskattningsbara inkomst lägges 50 procent av makens beskattningsbara inkomst. Emellertid kommer även med denna regel åtskilliga återbetalningsskyldiga, som får anses ha förhållandevis god betalningsförmåga, att

undgå avgiftsbetalning. Enligt vad utredningen funnit bör därför nämnda regel kompletteras med en regel av det innehållet, att den beskattningsbara inkomsten vid beräkningen av avgiftsunderlaget alltid skall anses uppgå till minst ett basbelopp (= 4 800 kronor). Denna regel kommer i huvudsak att verka så, att den fingerade beskattningsbara inkomsten kan komma att utlösa avgiftsbetalning för gifta återbetalningsskyldiga, genom att den i förening med 50 procent av makens beskattningsbara inkomst kan ge ett avgiftsunderlag, som överstiger avgiftsgränsen.

Utredningen framhåller, att det inte bara är den återbetalningsskyldiges inkomster utan även hans förmögenhet, som är av betydelse för hans betalningsförmåga. Likaså får även makes förmögenhet anses kunna inverka på betalningsförmågan. Det är därför enligt utredningens mening befogat att ta hänsyn till såväl egen som makes förmögenhet vid bestämmande av avgiftsunderlaget. Liksom i fråga om rätten till studiemedel bör förmögenhet av förhållandevis obetydlig omfattning inte beaktas. Utredningen har funnit lämpligt, att förmögenhet, till den del den överstiger 4 basbelopp, likställs med beskattningsbar inkomst vid beräkningen av avgiftsunderlaget. I anslutning härtill erinrar utredningen om att beskattning för inkomst av kapital för gift inträder, om denna inkomst överstiger 800 kronor för år, och att inkomsten av kapital normalt överstiger denna gräns vid en förmögenhet, som är större än 4 basbelopp. Genom den nämnda regeln för beaktande av förmögenhet kommer den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag att höjas med 100 procent av den del av hans förmögenhet, som överstiger 4 basbelopp, och med 50 procent av den del av makens förmögenhet, som överstiger 4 basbelopp.

Det förhållandet att avgiftsunderlaget överstiger avgiftsgränsen skall visserligen alltid medföra att avgift skall erläggas, men därav bör enligt utredningens uppfattning inte utan vidare följa att avgift skall utgå efter avgiftskvoten. Enligt utredningen måste avgiften avpassas efter avgiftsunderlaget, så att avgiften successivt ökar vid stigande avgiftsunderlag till dess den når upp till avgiftskvoten. Härvid bör eftersträvas att den behållna inkomsten efter avdrag av direkt skatt och avgift inte får minska eller förbli oförändrad vid stigande inkomster. Dessa synpunkter anser utredningen tillgodosedda dels genom en *spärregel*, enligt vilken avgiften inte i något fall får överstiga 10 procent av avgiftsunderlaget, dels genom en *tröskelregel*, enligt vilken avgiften inte heller får uppgå till mer än 25 procent av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen.

Utredningen övergår härefter till att närmare redovisa sina skäl för att *avgiftsgränsen* skall sättas vid 2 basbelopp och framhåller därvid inledningsvis, att med denna avgiftsgräns kommer för en ogift återbetalningsskyldig, vilken inte har barn som är under 10 år, avgiftsbetalning att utlösas, när hans årslön uppgår ungefär till 14 500 kronor, vilket är något mera än lönen i löneklass 10 i ortsgrupp 3 enligt de statliga och kommunala

löneplanerna för år 1963. För en gift återbetalningsskyldig, som inte har barn som är under 10 år och vars make saknar beskattningsbar inkomst, kommer avgiftsbetalning att utlösas vid en årslön av knappt 17 000 kronor, vilket är ungefär 13 löneklassen i ortsgrupp 3.

Av en jämförelse mellan dessa inkomster och inkomstförhållandena hos övriga grupper i samhället framgår, påpekar utredningen, att avgiftsbetalning skall äga rum för en gift återbetalningsskyldig utan barn, när hans inkomst ligger något över genomsnittsinkomsten för manliga industriarbetare. För en ogift återbetalningsskyldig utan barn nås avgiftsgränsen vid betydligt lägre inkomster.

Det kan måhända tyckas, fortsätter utredningen, att den föreslagna avgiftsgränsen är väl hög, när en gift återbetalningsskyldig kan undgå att erlägga avgift, trots att han har en inkomst, som ungefär motsvarar genomsnittsinkomsten för manliga industriarbetare. Emellertid bör det enligt utredningens uppfattning härvid först och främst beaktas, att avgiftsbetalningen inte kan beräknas börja i någon större omfattning, förrän systemet varit i tillämpning några år. Om man förutsätter, att systemet genomföres vid mitten av detta årtionde, kommer således avgiftsbetalningen för de årgångar, som först tar ut studiemedel, i allmänhet inte att komma i gång förrän in på 1970-talet. All sannolikhet talar enligt utredningen för att reallönenivån då är betydligt högre än nu. Med en årlig reallöneförbättring av 2 procent, vilket utredningen bedömer såsom en försiktig beräkning, kommer en inkomst av 17 000 kronor att i oförändrat penningvärde räknat stiga till över 20 000 kronor under loppet av 10 år. I jämförelse med den inkomstnivå, som sålunda kan förutsättas existera, när avgiftsbetalningen skall sätta i gång i större omfattning, anser utredningen inte, att den valda avgiftsgränsen är särskilt hög. Härtill kommer att reallönestegringen får antagas fortsätta även sedan återbetalningen kommit i gång. Därest vid avgiftsbetalningens början den valda avgiftsgränsen till äventyrs skulle kunna uppfattas som väl hög, kommer, påpekar utredningen, underlaget för en sådan uppfattning att successivt försvinna, allteftersom reallönenivån stiger i samhället. Genom konstruktionen med »reservår» för avgiftsbetalningen kommer den som till följd av en något för högt satt avgiftsgräns undgår avgiftsbetalning under något eller några år likväl att sedermera få erlägga motsvarande avgift; när han kommer upp i 50-årsåldern, har sannolikt reallönenivån i förhållande till avgiftsgränsen blivit så hög att han inte till följd därav kan undgå avgiftsbetalning. Utredningen hävdar emellertid, att en avgiftsgräns vid 2 basbelopp inte innebär någon nämnvärd risk för att återbetalningen inte skall bli effektiv redan med dagens löneläge. Härtill kommer att det sannolikt efterhand blir allt färre och allt mindre avgiftsnedläggningar till följd av att reallönenivån stiger.

Enligt utredningens uppfattning bör den som bedrivit högre studier vara garanterad att inte genom skyldigheten att återbetala uppburna studie-

medel pressas under en standard, som ligger påtagligt lägre än den genomsnittliga standarden i samhället. Studiefinansieringssystemet kunde i annat fall knappast sägas fylla sitt ändamål att undanröja de ekonomiska hindren för högre studier. Utredningen uttalar, att från dessa synpunkter en avgiftsgräns vid 2 basbelopp inte kan anses för hög.

De i det föregående föreslagna reglerna om avgiftens beräkning på grundval av avgiftskvot, avgiftsunderlag och avgiftsgräns är, framhåller utredningen, avsedda att bereda den återbetalningsskyldige en tillfredsställande trygghet mot att avgiften inte i något fall skall bli mer än rimligt betungande. Enligt utredningens mening fyller de också väl detta ändamål. Det får emellertid, fortsätter utredningen, anses omöjligt att med enkla, schematiska regler i varje särskilt fall ernå en optimal avvägning av avgiften i förhållande till betalningsförmågan. Ett av huvudsyftena vid uppbyggandet av reglerna har varit, att avgiften aldrig skall få bli högre än vad som anses rimligt. Det är därför sannolikt, att avgiften i en del fall kommer att bli lägre än vad som skäligen kunnat tas ut. Men häremot är enligt utredningens uppfattning inte mycket att erinra, eftersom konstruktionen med »reservår» medför, att återbetalningsskyldigheten likväl kan förväntas bli fullgjord. Emellertid anser sig utredningen inte helt kunna bortse från att de schematiska reglerna i något enstaka fall på grund av *alldeles särskilda omständigheter* kan leda till för hög avgift. Eftersom det inte är meningen att någon skall orimligt betungas med avgiftsbetalning, föreslår utredningen, att det inom systemet öppnas en möjlighet att, om synnerliga skäl så påkallar, nedsätta avgiften under vad som följer av de schematiska reglerna. Med hänsyn till den speciella karaktären av denna typ av avgiftsnedsättning, anser utredningen, att det här måste bli fråga om en prövning av omständigheterna i det enskilda fallet. Det är givetvis inte tänkbart att automatiskt medge sådan nedsättning, utan det får åläggas den som anser sig berättigad därtill att ansöka om nedsättningen. Eftersom avgiftsbetalningen grundas på betalningsförmågan (avgiftsunderlaget) för året, skall sådan ansökan kunna avse endast nedsättning för ett år. Verkan av avgiftsnedsättning på grund av särskild ansökan föreslås bli densamma som av automatisk avgiftsnedsättning till följd av de schematiska reglerna, d. v. s. att motsvarande avgift får erläggas under ett eller flera av »reservåren».

Enligt utredningens mening bör det dessutom stadgas en åldersgräns för avgiftsdebiteringen. Denna gräns finner utredningen böra sättas vid 65 år. Därefter skall således avgifter inte påföras i något fall. Utredningen framhåller, att gränsen får betydelse endast i rena undantagsfall.

I fråga om återbetalningen vid dödsfall anser utredningen, att vägande sociala skäl kan anföras för att påföringen av avgifter upp-

hör i och med att den återbetalningsskyldige avlider. Härtill kommer att det i princip är den återbetalningsskyldiges beskattningsbara inkomst, som skall utlösa avgiftsbetalning. Efter dödsfallet finns det inte längre någon sådan inkomst att lägga till grund för avgiftsberäkningen. Av dessa skäl förordar utredningen att avgiftsberäkningen skall upphöra från och med det år under vilket den återbetalningsskyldige avlidit.

Utredningen erinrar om att det enligt dess mening bör finnas en möjlighet till snabbare återbetalning än som följer av de föreslagna generella reglerna. Utredningen anser, att principen därvid bör vara, att vad den återbetalningsskyldige erlägger utöver den avgift, som följer av återbetalningsreglerna, tillgodoräknas honom på samma sätt som avgift. En sådan frivillig inbetalning medför på så sätt en motsvarande minskning av avgiftsbetalningen i slutet av återbetalningstiden.

Den som gör en frivillig inbetalning, fortsätter utredningen, avbördar därigenom staten en viss risk. Denna risk består dels däri, att han kan avlida innan han fullgjort återbetalningsskyldigheten, dels däri, att han framdeles kan få så nedsatt betalningsförmåga att det på hans återbetalning kommer att uppstå ett definitivt avgiftsbortfall. Det senare får dock betraktas såsom mindre sannolikt, när det gäller personer som är beredda att frivilligt erlägga större belopp i återbetalning än de är förpliktade att göra. Utredningen anser därför, att man vid bedömande av den risk som sålunda avbördas staten i huvudsak bör beakta risken för att den återbetalningsskyldige avlider, innan han fullgjort återbetalningsskyldigheten.

Med hänsyn till den fördel för staten, som frivillig inbetalning sålunda måste anses utgöra, är det enligt utredningens uppfattning rimligt med en viss premiering av dem som gör sådan inbetalning. Liksom i fråga om den förhöjning, som äger rum vid uppskjutet uttag av folkpension och tilläggs-pension, bör enligt utredningens mening en viss schablonisering göras för åstadkommande av så enkla regler som möjligt. Av samma skäl anser utredningen, att man kan bortse från att återbetalningen i en del fall normalt kommer att vara avslutad efter det år då den återbetalningsskyldige uppnår 50 års ålder. På grund av vad sålunda anförts och utifrån försäkrings-tekniska beräkningar föreslår utredningen, att frivillig inbetalning premieras genom att den tillgodoräknas den återbetalningsskyldige med följande förhöjning. Överstiger antalet år, som vid inbetalningstillfället återstår till utgången av det år under vilket den återbetalningsskyldige fyller 50 år, inte fem, utgör förhöjningen 0,3 procent för varje helt återstående år. Är antalet återstående år högre än fem, utgör förhöjningen 0,3 procent för varje helt år upp till ett antal av fem och 0,1 procent för varje helt år därutöver.

Utredningen framhåller, att underlaget för avgiftsberäkningen i allmänhet försvinner, om den återbetalningsskyldige avflyttar från riket. Han

kommer ju då i regel inte längre att ha någon beskattningsbar inkomst i Sverige. För återbetalningsskyldiga som är bosatta utom riket har utredningen därför föreslagit särskilda regler. Sålunda skall i princip den omständigheten, att den återbetalningsskyldige under ett år är bosatt utom riket, ha samma verkan för skyldigheten att erlägga avgift som att hans avgiftsunderlag för året överstigit avgiftsgränsen. Studiefinansieringens centralorgan skall dock kunna medge dispens från tillämpningen av denna regel. Vidare skall varken tröskelregeln eller spärrregeln vara tillämplig i dessa fall, utan avgiftsnedläggning skall där kunna beviljas endast efter särskild ansökan och på grund av alldeles särskilda omständigheter. Slutligen skall utomlands bosatt återbetalningsskyldig, som brister i avgiftsbetalningen, vara skyldig att omedelbart erlägga det belopp som han haft att erlägga, därest han medelst frivillig inbetalning velat bringa återbetalningsskyldigheten till omedelbart upphörande. Även härifrån skall centralorganet kunna medge undantag.

Utredningen uttalar, att frågan om debiteringen av avgifter och den därmed nära sammanhängande frågan om avgiftsuppbörd en lämpligen bör närmare övervägas av bl. a. skatteteknisk expertis. Med hänsyn härtill har utredningen nöjt sig med att i huvuddrag visa på två alternativa möjligheter till lösning av dessa frågor.

Enligt *det ena alternativet* ankommer debiteringen och uppbörden i huvudsak på studiefinansieringens centralorgan. I centralorganet registreras samtliga utbetalningar av studiemedel, för vilka återbetalningsskyldighet föreligger. För debiteringen inhämtar centralorganet årligen från de lokala skattemyndigheterna uppgifter om de återbetalningsskyldigas och deras makars beskattningsbara inkomster och taxerade förmögenheter. Uppgifter om förekomsten av barn under 10 år torde få införskaffas direkt från de återbetalningsskyldiga. Centralorganet utställer på grundval härav räkning å årets avgift till envar återbetalningsskyldig, vilken har att inbetala avgiften exempelvis till centralorganets postgirokonton.

Eftersom avgiftsdebiteringen bygger i huvudsak på den beskattningsbara inkomsten, kan debiteringen tidigast komma att äga rum vid slutet av året efter det som avgiften gäller. Med hänsyn härtill anser utredningen ändamålsenligt med en ordning, enligt vilken avgiften debiteras och erlägges preliminärt. Den preliminära debiteringen bör därvid lämpligen ske vid avgiftsårets början och avse den avgift som följer av avgiftskvoten. Den preliminära avgiften fördelas på delposter, som erlägges under olika betalningsterminer under avgiftsåret, lämpligen över postgiro.

Enligt *det andra alternativet* ombesörjes avgiftsdebiteringen av de lokala skattemyndigheterna. Dessa har i sitt eget material praktiskt taget alla uppgifter som erfordras för beräkningen av avgiftsunderlaget. Utredningen uttalar, att vad som fattas endast torde vara uppgift huruvida den åter-

betalningsskyldige har vårdnaden om barn, som är under 10 år, men att även uppgift härom lätt torde kunna göras tillgänglig för skattemyndigheterna genom ett enkelt tillägg i deklarationsformuläret. Skattemyndigheterna kan emellertid inte debitera avgifter enbart på grundval av avgiftsunderlaget, utan de måste ha tillgång även till avgiftskvoten. En lämplig lösning av detta problem skulle nås, om avgiftskvoten kunde ingå bland de uppgifter som finns på plåtarna i folkbokföringens tryckande register.

Även detta alternativ förutsätter viss kommunikation mellan centralorganet och skattemyndigheterna. I centralorganet bör avgiftsbetalningen centralt registreras. Centralorganet bör vidare bevaka avgiftsbetalningens början och slut. Detta förutsätter att skattemyndigheterna varje år under rättar centralorganet om de avgifter som debiterats. Centralorganet måste dessutom erhålla meddelande om när avgiftsgränsen första gången över-skrides. Centralorganet måste å sin sida lämna de lokala skattemyndigheterna uppgift om avgiftskvoten i varje enskilt fall. Såsom redan framhållits, synes det utredningen lämpligt, att dessa uppgifter lämnas i den formen att de finns inpräglade på plåtarna i folkbokföringens tryckande register.

Om avgiftsdebiteringen anförtros åt de lokala skattemyndigheterna, bör även avgiftsuppbörden läggas hos skattemyndigheterna. Avgiften kan då debiteras på skattsedeln och uppbäras i samband med de direkta skatterna på samma sätt som gäller för exempelvis folkpensionsavgift och sjukförsäkrads avgift till sjukförsäkringen. En fördel härmed är att avgifterna kommer att uppbäras preliminärt varje månad under det år som de avser. Bestämmande för storleken av de preliminära avgiftsbetalningarna bör även enligt detta alternativ vara avgiftskvoten. Här om finns anteckning på preliminärskattsedeln, därest avgiftskvoterna präglas in på plåtarna i folkbokföringens tryckande register.

Utredningen framhåller slutligen, att ett *särskilt debiteringsförfarande* sannolikt måste utformas för de återbetalningsskyldiga som är bosatta utomlands. Detta torde dock bli förhållandevis enkelt och innebära i huvudsak utställande av räkning till den återbetalningsskyldige på den avgift som följer av hans avgiftskvot.

Den närmare avgränsningen av förslagen

Det har tidigare sagts, att utredningarna vid den inbördes avgränsningen av studiehjälps- och studiemedelssystemen följt principen, att till studiehjälpsystemet hänföra skolformer där huvuddelen av eleverna är under 21 år och till studiemedelssystemet övriga skolformer.

Fördelningen enligt förslagen av olika utbildningsanstalter på resp. system framgår av denna uppställning.

Studiehjälpssystemet

Grundskolan
 Realskolor
 Flickskolor
 Allmänna gymnasier
 Tekniska gymnasier (även specialkurs, men ej studentkurs)
 Handelsgymnasier (ej fackkurs)
 Yrkesskolor
 Tandsköterskeskolor
 Fackskolor
 Lantbrukets yrkesskolor
 Skogsskolor
 Skogsbrukskurser (grundutbildning)
 Folkhögskolor
 Fackutbildningsanstalter,
 bl. a. Konstfackskolan
 Slöjdföreningens skola i Göteborg
 Bergsskolan i Filipstad
 Textilinstituten
 Reklamskolor
 Statsunderstödda tekniska skolor
 Sjöbefälsskolor¹
 Svenska diakonsällskapets sjukvårdarskola
 Laboratrisutbildning
 Tandteknikerskolor
 Föreningen Handarbetets vänner 1-åriga sömnadskurs

Studiemedelssystemet

Universitet
 Tekniska högskolor
 Tandläkarhögskolor
 Handelshögskolor
 Farmaceutiska institutet
 Gymnastiska centralinstitutet
 Socialinstitut
 Konsthögskolan
 Valands konstskola
 Musikhögskolan
 Musikkonservatorier
 Musikpedagogiska institut
 Teatrarnas elevskolor

¹ Sjöbefälsskolorna har av studiehjälpsutredningen förts till studiehjälpssystemet och av studiesociala utredningen till studiemedelssystemet.

Lantbrukshögskolan
Veterinärhögskolan
Skogshögskolan
Högre mejeri- och högre trädgårdskursen vid Alnarp
Statens biblioteksskola och folkbibliotekens korrespondensinstitut
Läraryhögskolor
Folkskoleseminarier
Seminarier för huslig utbildning
Teckningslärarinstitutet
Slöjdlärarseminariet
Förskoleseminarier
Ericastiftelsens läkepedagogiska institut
Svenska Dalcrozeseminariet
Yrkeslärarkurser
Journalistinstitut
Grafiska institutet
Institutet för högre reklamutbildning (1-årig kurs)
Handelsgymnasiernas fackkurs
Sekreterar- och företagsekonomiska kurser vid yrkesskolor (studentexamen som inträdeskrav)
Sjukgymnastinstitut
Sjuksköterskeskolor
Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor
Statens distriktssköterskeskola
Barnmorskeläroanstalter
Centralskolan för utbildning av barnsjuksköterskor
Kurser för utbildning av internatföreståndare
Sociala barnvårdsseminariet
Svenska socialvårdsförbundets kurs för utbildning av ålderdomshemsföreståndare
Fackutbildningen vid Sköndalsinstitutet
Landsfiskalsutbildningen
Utbildningen vid SMHI för meteorologisk och hydrologisk tjänsteexamen
Brandingenjörsutbildningen vid Statens brandskola
Utbildningen av hälsovårdsinspektörer vid statens institut för folkhälsan
Fiskeristyrelsens utbildning av fiskeritjänstemän
Statens skogsmästarskola
Lantmästarutbildningen
Trädgårdsteknikerutbildningen
Tekniska gymnasiernas studentkurser
Sjöbefälsskolor
Decentraliserad akademisk utbildning
Teknologie magisterutbildning

Beträffande de synpunkter som i tveksamma fall varit vägledande vid avgörandet av om en utbildningsanstalt borde inordnas under det ena eller det andra studiesociala systemet må hänvisas till redogörelserna i betänkan- dena Bättre studiehjälp (SOU 1963: 48 s. 87 ff.) och i Rätt till studiemedel (SOU 1963: 74 s. 133 ff.).

Organisatoriska frågor

Grunddragen i organisationen av studiehjälpen till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter

Studiehjälp till elever i gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter utdelas i dag av både centrala och lokala organ. Under budgetåret 1961/62 utdelades omkring 325 000 bidrag och stipendier av skolstyrelser och rektorer, medan de centrala myndigheterna svarade för utdelning av inemot 100 000 stipen- dier och lån.

Studiehjälpsutredningen har tagit upp till behandling frågan om f ö r d e l- ningen av arbetsuppgifterna inom studiehjälpsverksamheten mellan centrala och lokala organ. I detta sammanhang fram- håller utredningen, att dess förslag rörande den nya studiehjälpen innebär en betydande förenkling av de materiella reglerna. Enligt utredningens me- ning har underlag härigenom skapats för en ökad decentralisering av ären- denas handläggning.

Ärenden angående studiebidrag samt rese- och inackorderingstillägg är enligt utredningens uppfattning utan tvekan av den enkla och schablon- mässiga beskaffenhet att beslutanderätten kan anförtros åt lokalorganen. Inkomstprövade tillägg skall till skillnad från nuvarande stipendier utgå en- bart efter inkomstens och förmögenhetens storlek. Det blir alltså inte fråga om en fri behovsprövning, och inte heller skall det förekomma någon bedöm- ning av studielämpligheten. Utredningen anser, att även de inkomstprövade tilläggen bör kunna handhas lokalt.

Annorlunda är enligt utredningen förhållandet beträffande de behovsprö- vade tilläggen. Reglerna om dessa tillägg är sådana att en central prövning får anses vara nödvändig för att säkerställa en enhetlig praxis.

Studielånen föreslås i fortsättningen liksom hittills skola handläggas centralt. Ett centralorgan måste enligt utredningen ha överblicken över me- delsåtgången. Låneverksamheten är också av relativt begränsad omfattning.

Studiehjälpsutredningen anser det varken behövt eller lämpligt att be- hålla den nuvarande ordningen med fem olika centrala organ — studie- hjälpsnämnden, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lant- bruksstyrelsen och skogsstyrelsen — med uppgifter inom studiehjälpsverk- samheten. Med den av utredningen föreslagna decentraliseringen av besluten om inkomstprövade tillägg mister centralorganen, påpekar utredningen, sin

arbetsmässigt största uppgift. Detta talar för att studiehjälpen i fortsättningen centralt omhänderhas av ett organ. Ytterligare motiv för en sådan reform ligger enligt utredningen däri att de olika ämbetsverken i vissa fall vid sidan av varandra kommit att utveckla olika praxis och att samma elever i dag kan ha att hänvända sig till olika centrala verk i studiehjälpsärenden.

Utredningen föreslår därför att den centrala handläggningen av studiehjälpen sammanföres till en myndighet. Studiehjälpsutredningen har inte framlagt förslag i detalj om hur denna myndighet bör konstrueras, men utredningen har i sammanhanget erinrat om att studiesociala utredningen fått i uppdrag att pröva frågan om en sammanslagning av studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden. Studiehjälpsutredningen förutsätter att en sådan sammanslagning kommer till stånd.

Såsom framgått av det föregående innebär studiehjälpsutredningens förslag att centralorganet i vissa studiehjälpsärenden skall fatta beslut i första instans. I andra ärenden kommer centralorganet att fungera som besvärsmyndighet vid besvär över skolstyrelses eller rektors beslut. Utredningen understryker emellertid, att centralorganets viktigaste uppgift bör vara att följa utvecklingen av studiehjälpen och aktualisera materiella och administrativa förändringar, som visar sig vara av behovet påkallade. Tillsyns- och utredningsverksamheten måste enligt utredningens mening beredas en framskjuten plats inom centralorganet.

Beträffande förfarandet i studiehjälpsärenden har utredningen föreslagit att studiebidrag och förlängt barnbidrag skall utgå utan föregående ansökan. Den som vill erhålla rese-, inackorderings- eller inkomstprövat tillägg skall däremot enligt utredningens förslag vara skyldig att göra ansökan härom, vilken bör inlämnas till skolan senast två veckor efter läsårets eller kursens början. Sedan skolstyrelse eller rektor fattat beslut i ärendet bör eleven eller hans målsman underrättas genom brev. Besvär över beslutet bör enligt utredningen kunna föras hos centralorganet inom tre veckor efter beslutets delgivande. Det centrala organets beslut bör inte kunna överklagas. Utredningen anser att utbetalningen av studiehjälp bör ombesörjas av skolstyrelse eller rektor och äga rum två gånger per läsår. Innan utbetalning sker, bör det utbetalande organet hos skolan efterhöra om några förändringar skett i elevkårens sammansättning. Därest en elev avbrutit studierna, bör han ändå få åtnjuta studiehjälp för den tid han varit närvarande vid läroanstalten. I den mån studiehjälp utbetalats för längre tid än elev deltagit i undervisningen, bör eleven, anser utredningen, vara återbetalningsskyldig för överskjutande medel, men centralorganet bör i särskilda fall kunna eftergiva återbetalningsskyldigheten. Studiehjälp bör enligt utredningen i regel utbetalas till den av elevens föräldrar som undertecknat ansökan. De elever, som tilldelas det förhöjda studiebidraget, bör dock själva uppbära medlen. I vissa fall bör det vara möjligt att särskilt förordna om ut-

betalning av medlen till annan än eleven själv eller hans föräldrar, men beslut härom bör kunna fattas endast av centralorganet.

Grunddragen i studiemedelssystemets organisation

Organisationen för det administrativa handhavandet av det nuvarande systemet för statligt stöd till finansieringen av universitets- och högskolestudier består av ett centralt organ, garantilänenämnden, och fyra lokala organ, statsstipendienämnderna i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. Av dessa fungerar garantilänenämnden som tillsynsmyndighet över statsstipendienämnderna, varjämte garantilänenämnden ensam svarar för handläggningen av ärenden rörande de statsgaranterade akademikerlänerna.

Studiesociala utredningen har till en början diskuterat, huruvida denna organisation på två nivåer bör bibehållas även i framtiden. I realiteten är detta, efter vad utredningen funnit, en fråga som helt är beroende av om studiemedel lämpligen bör *beviljas* centralt eller lokalt. Därvidlag har utredningen funnit att väsentligen tre tungt vägande skäl talar för en lokal handläggning: (1) Det är ett rimligt krav att en studerande skall kunna diskutera sin ansökan med någon av dem som har att bedöma den; (2) En lokal handläggning blir sannolikt snabbare och smidigare än en central; och (3) Den besvärligaste punkten i studiemedelsärenden torde bli bedömningen av studielämpligheten, och i varje fall när det gäller universitetsstuderande måste denna bedömning förutsätta ingående kännedom om de lokala studieförhållandena.

Frågan om lokal eller central handläggning kompliceras emellertid, fortsätter utredningen, av att studiemedelssystemet skall omfatta inte bara universitet och högskolor utan även en rad andra utbildningsanstalter utspridda på 35 olika orter. En mycket stor del av utbildningsanstalterna är dock belägna i universitetsorterna eller i dessas omedelbara närhet.

Av praktiska skäl anser utredningen det vara uteslutet att upprätta särskilda organ för beviljande av studiemedel på samtliga berörda 35 orter. Utredningen har stannat för att föreslå en organisation med *f e m r e g i o n a l a s t u d i e m e d e l s n ä m n d e r* med säte i Stockholm, Göteborg, Uppsala, Lund och Umeå.

Den viktigaste uppgiften för en studiemedelsnämnd blir, såsom antytts, att bevilja studiemedel. I betänkandet Rätt till studiemedel (SOU 1963:74 sid. 186 ff) har utredningen ingående redogjort för det förfarande som därvid bör kunna tillämpas.

Det karaktäristiska för studiemedelsnämndernas verksamhet blir, såvitt utredningen kunnat se, att det alldeles övervägande antalet ärenden kommer att kunna handläggas relativt rutinmässigt, medan ett litet antal ärenden kommer att fordra en kvalificerad bedömning. Nämndernas rådgivnings-, informations- och kontaktverksamhet väntas delvis bli av kvalificerat slag.

Utredningen tar för givet, att de rutinmässiga uppgifterna bör fullgöras

uteslutande inom ett kansli. Huvuddelen av de mera kvalificerade bedömningarna, främst studieprognosbedömningarna, liksom de mera kvalificerade rådgivnings-, informations- och kontaktuppgifterna bör enligt utredningens mening även de kunna handhas inom kansliet. För ett litet antal särskilt svårbedömbara ärenden — i synnerhet ärenden där studieprognosen för sökanden inger tvekan och ärenden angående beviljande av högre belopp i studiemedel än som kan utgå enligt de generella reglerna — anser utredningen emellertid ett kollegialt organ, en nämnd, vara motiverad.

När det gäller studiemedelsnämndernas sammansättning måste man enligt utredningen hålla i minnet att nämnderna kommer att handha utdelningen av betydande belopp och att verksamheten kommer att få stor betydelse både för enskilda och för samhället. Det måste också beaktas, säger utredningen, att bedömningen av de ärenden som skall handläggas kollegialt förutsätter ingående kännedom om utbildningsorganisation och studieförhållanden inom de läroanstalter som studiemedelssystemet omfattar.

Utredningen föreslår, att studiemedelsnämnd skall bestå av sju ledamöter.

Det bör enligt studiesociala utredningen finnas ett organ med uppgift att såsom central myndighet svara för studiemedelssystemet. Centralorganet bör ha *allmänna tillsynsuppgifter* i förhållande till studiemedelsnämnderna. I kameralt hänseende bör det åligga centralorganet att handha dels *registreringen* av de till varje enskild utbetalade beloppen av studiemedel som är förenade med återbetalningsskyldighet, dels eventuellt *debiteringen av avgifter*. Den närmare utformningen av registrerings- och debiteringsorganisationen bör emellertid, anser utredningen, bestämmas efter en teknisk undersökning som även bör beröra frågor om *utbetalning* och *avgiftsuppbörd*.

En viktig uppgift för centralorganet blir enligt utredningens förslag *informationen* till studerande, till läroanstalter, till yrkesvägledningens tjänstemän m. fl.

I studiemedelssystemet anser utredningen att det bör finnas utrymme för *besvär* över studiemedelsnämnds beslut. Utredningen föreslår att besvär skall kunna föras hos centralorganet, men att centralorganets beslut i sin tur ej skall kunna överklagas.

Det nya centralorganet skall enligt studiesociala utredningens förslag bildas genom sammanslagning av studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden. Centralorganet föreslås få namnet centrala studiehjälpsnämnden.

Förslaget om sammanslagning av studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden till en myndighet är ett uttryck för utredningens önskan att sörja för en nära samordning av samhällets åtgärder på det studiesociala området. En permanent splittring av organisationen har bedömts medföra

risker för ojämnhet i reformtakten inom det studiesociala systemets olika delar. Även praktiska, administrativa skäl har ansetts utgöra motiv för en sammanslagning.

Beträffande centrala studiehjälpsnämndens sammansättning föreslår utredningen, att antalet ledamöter bestämmes till sju med suppleanter till samma antal och att samtliga ledamöter och suppleanter utses av Kungl. Maj:t. Ordförande i nämnden skall enligt förslaget utses av Kungl. Maj:t.

Studiefinansieringsinstitutet

Studiesociala utredningen är medveten om att olika möjligheter står till buds för att skaffa erforderliga medel för studiemedelssystemets finansiering. Utredningen har närmare redovisat ett alternativ, som skulle innebära att man vid sidan av centrala studiehjälpsnämnden inrättade ett studiefinansieringsinstitut. Institutets uppgifter skulle vara dels att genom upplåning på öppna marknaden anskaffa tillräcklig mängd kredit för att tillgodose utbetalningarna av studiemedel dels att förvalta den utestående skulden.

I studiemedelssystemets start skulle studiefinansieringsinstitutet endast ha att förse centrala studiehjälpsnämnden med studiemedelskrediter. Institutet skulle låna upp dessa medel mot obligationer eller reverser, som övertas av andra kreditinstitut.

Avgifter skulle börja inflyta till studiefinansieringsinstitutet först tre-fyra år efter studiemedelssystemets ikraftträdande, men inte ens i fullfunktionsstadiet skulle årligen inkommande avgifter kunna väntas förslå till förfallna räntor och amorteringar på institutets egna lån. Bristen skulle täckas genom tillskott av statsmedel. Hypotetiskt anger utredningen att ca 6 % av de varje år utbetalade studiemedlen skulle vara ett lämpligt tillskott av statsmedel för att infria de i studiemedelssystemet inbyggda försäkringsliknande garantierna (jfr reglerna om uppskov med avgifter och om definitivt bortfall av avgifter).

Beträffande studiefinansieringsinstitutet och dess tilltänkta funktion i studiemedelssystemet må i övrigt hänvisas till betänkandet Rätt till studiemedel (SOU 1963: 74, sid. 165 ff).

Kostnader

Studiehjälpen till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter

Studiehjälpsutredningen beräknar att omkring 250 000 elever i de berörda läroanstalterna budgetåret 1964/65 skall komma att erhålla studiehjälp. Utredningen har för varje enskild stödform gjort vissa beräkningar av utgiftsbehovet; beträffande detaljerna torde få hänvisas till betänkandet Bättre studiehjälp (SOU 1963: 48, sid. 149). Utredningen sammanfattar sina kost-

nadsberäkningar för driftbudgeten budgetåret 1964/65 i följande uppställning.

Tabell 15. Kostnadsberäkning för 1964/65 avseende studiehjälpen

Stödform	Beräknade utgifter 1964/65		
	Nuvarande system	Av utredningen framlagt förslag till system	Förändring
Studiebidrag.....	36,4	112,1	+ 75,7
Förlängt barnbidrag.....	15,3	15,3	—
Förhöjt studiebidrag.....	—	25,1	+ 25,1
Inackorderingstillägg.....	26,7	47,8	+ 21,1
Resetillägg.....	21,3	22,7	+ 1,4
Frukostbidrag.....	5,0	—	— 5,0
Extramålsbidrag.....	0,1	—	— 0,1
Inkomst- och behovsprövade tillägg i gymnasier m. fl. skolor.....	29,4	43,4	+ 14,0
Stipendier i grundskolan (motsv.).....	17,9	—	— 17,9
Särskilt resebidrag åt inackorderade stipendiater.....	0,3	—	— 0,3
Särskild studiehjälp vid skogsbrukskurser	1,2	—	— 1,2
Summa	153,6	266,4	+ 112,8

Med hänsyn till att antalet låntagare beräknas minska räknar utredningen med att något investeringsanslag för allmänna studielånefonden ej skall vara behövt.

Studiemedelssystemet

Studiesociala utredningen diskuterar inledningsvis olika metoder att beräkna antalet studiemedelsberättigade. Utredningen uppskattar att av ca 75 000 studerande skall ca 63 000 ur studielämplighetssynpunkt vara berättigade att erhålla studiemedel. Utredningen söker här efter beräkna verkningarna av reduktionsreglerna i fråga om sökandes och hans makes inkomst och förmögenhet och konstaterar att därest samtliga ur studielämplighetssynpunkt berättigade skulle erhålla maximalt studiebidrag, skulle utgifterna härför budgetåret 1964/65 uppgå till ca 110 milj. kronor. Utredningen antar emellertid att kostnaderna för studiebidragsdelen inom studiemedlen begränsar sig till 98 milj. kronor det aktuella budgetåret.

Enligt utredningens förslag till återbetalning kan det i vissa fall inträffa att staten får svara för återbetalningen. Utredningen föreslår att — innan större säkerhet vinnes om storleken av dessa förpliktelser — ett årligt anslag uppföres på budgeten, beräknat till en viss procent av den antagna utgiften för återbetalningsfria studiemedel. För budgetåret 1964/65 beräknar utredningen anslaget till (6 % × 200 =) 12 milj. kronor.

Som kompensation för den mistade avdragsrätten av skuldräntor föreslår utredningen en överföring av skattemedel till studiefinansieringsinstitutet

för kollektivet, schablonmässigt beräknad som en viss procentsats — motsvarande en genomsnittlig marginalsattesats — av institutets ränteutgifter. För 1964/65 antar utredningen ett behov av tillskott på 4 milj. kronor.

Utredningen sammanfattar sina kostnadsberäkningar för budgetåret 1964/65 i följande uppställning.

Tabell 16. Kostnadsberäkning för 1964/65 avseende studiemedelssystemet

Anslag	Anvisat 1963/64	Äskat 1964/65	Utredningen 1964/65
Driftbudgeten			
Naturastipendier	26,3	34,3	—
Stipendier vid lärar- och fackutbildningsanstalter	3,0	3,0	—
Avskrivning av garantilån	6,2	10,5	10,5
Studiebidragsdelen i studiemedlen	—	—	98,0
Tillskott för bortfallna avgifter	—	—	12,0
Tillskott för ökade skatteintäkter	—	—	4,0
Summa	35,5	47,8	124,5
	Anslag 1963/64	Äskat 1964/65	Utredningen 1964/65
Kapitalbudgeten			
Statens lånefond för universitetsstudier ¹	15,3	16,9	—
Allmänna studielånefonden ¹	15,3 ²	16,0 ³	—
Värnpliktslånefonden ¹	0,5	0,5	—
Summa	31,1	33,4	—
Totalt	66,6	81,2	124,5

Anm. ¹ Avskrivs på driftbudgeten. ² Anslaget till fonden. ³ Hälften av den beräknade medelsförbrukningen.

Administrationn

Studiehjälpsutredningen har föreslagit vissa förändringar i den nuvarande studiehjälpsnämndens personalorganisation. Utredningen har sålunda — främst med hänsyn till den förutsatta sammanslagningen av studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden — bedömt det som nödvändigt att inrätta en byråchefstjänst hos centralorganet. Hittills har befattningen som kansliets chef vid studiehjälpsnämnden upprätthållits av studiehjälpsnämndens ordförande. Utredningen föreslår ytterligare en förstärkning av centralorganet genom inrättande av en kanslistjänst. Genom utredningens förslag kommer vissa rutinbetonade arbetsuppgifter att försvinna. Utredningen bedömer det mot den bakgrunden som möjligt att minska biträdespersonalen med två kontorsbiträden.

Till avlöningar vid studiehjälpsnämnden har budgetåret 1963/64 anvisats 208 000 kronor. Utredningens förslag innebär en minskning av dessa utgifter med ca 10 000 kronor. För omkostnader har för budgetåret 1963/64 anvisats

45 000 kronor. Utredningen föreslår en ökad medelstillelning för reseersättningar, information och blankettryck m. m. till 78 000 kronor.

Studiesociala utredningen har inte föreslagit några förändringar i personalförteckningen för den nuvarande garantilånenämnden. På en punkt reserverar sig dock utredningen för att en utökning kan bli nödvändig, nämligen om de av utredningen föreslagna undersökningarna om registrering och utbetalning av studiemedel skulle visa att dessa arbetsuppgifter ej kan klaras inom ramen för centralorganets resurser.

Till avlöningar vid garantilånenämnden har budgetåret 1963/64 anvisats 148 000 kronor. Studiesociala utredningen beräknar avlöningsutgifterna för studiemedelssystemets centrala administration budgetåret 1964/65 till 181 700 kronor och för centrala studiehjälpnämnden tillhopa 348 000 kronor. Studiesociala utredningen föreslår vidare en ökning av anslaget till omkostnader från 53 700 kronor till 72 500 kronor.

Studiesociala utredningen har föreslagit inrättande av kanslisttjänster vid de fyra största studiemedelsnämnderna. Därjämte föreslås medel bli ställda till förfogande för avlöande av erforderlig biträdespersonal samt till försöksverksamhet med deltidsanställda kuratorer. För studiemedelsnämnden i Stockholm föreslås inrättande av en heltidstjänst som sekreterare. Övriga nämnder föreslås erhålla medel för arvodering av sekreterare.

För budgetåret 1963/64 har anvisats 271 000 kronor till avlöningar vid statsstipendienämnderna. Utredningen föreslår ett avlöningsanslag vid studiemedelsnämnderna om ca 402 000 kronor. Anslaget till omkostnader föreslås höjt från 29 300 kronor till 45 000 kronor.

De sammanlagda utgifterna för administrationen av de studiesociala åtgärderna uppgår enligt båda utredningarnas förslag till sammanlagt inemot 950 000 kronor.

Yttrandena

Allmänna synpunkter

Remisskritiken är ense med utredningarna om att tiden är mogen att låta de nuvarande studiesociala stödåtgärderna avlösas av ett nytt system med större enhetlighet och bättre anpassning till den moderna utbildningspolitikens krav. Samstämmigheten är stor om de av utredningarna uppställda målen för en studiesocial reform.

Beträffande studiehjälpstuderingens förslag kan konstateras att de av utredningen föreslagna lösningarna i allmänhet vunnit remissinstansernas gillande. I viss mån är förhållandet annorlunda beträffande studiesociala utredningens förslag till en ny form för studiestödet åt de studerande inom

den postgymnasiala sektorn. Detta förslag har på vissa punkter utsatts för stark kritik.

Remissinstanserna¹ är ense med utredningarna om behovet av en kraftig förbättring av studiehjälpen på det gymnasiala åldersstadiet. *Skolöverstyrelsen* framhåller att en god lösning av frågan om studiehjälpen är en förutsättning för ett ändamålsenligt utbildningsväsen. Styrelsen erinrar om att skolväsendet genom en alltmör systematiskt genomförd planering sökt medverka till att bereda likartade utbildningsmöjligheter för alla ungdomar oavsett bostadsort. Planeringen har medfört att antalet gymnasieorter har ökat från 62 år 1946 till 125 år 1963, men någon ytterligare, mer avsevärd utspridning torde ej vara att räkna med. Styrelsen anser, att en ökad studiehjälp kan ekonomiskt kompensera glesbygdens studerande ungdom samtidigt som denna tillförsäkras studiemöjligheter vid skolor med en fullständig organisation. I sitt yttrande över studiesociala utredningens betänkande framhåller överstyrelsen såsom synnerligen väsentligt, att samhällets samlade resurser för studiesocialt stöd inom de frivilliga utbildningsformerna fördelas så att i första hand rekryteringen till studier på det gymnasiala stadiet främjas.

Arbetsmarknadsstyrelsen betonar betydelsen av en effektiv studiehjälp, när det gäller att stimulera rekryteringen till högre skolor från de grupper i samhället, som hittills i ringa utsträckning skaffat sig sådan utbildning. Styrelsen anför vidare, att samhällets behov av utbildad arbetskraft är i ständigt stigande. Ytterligare åtgärder från samhällets sida för att stimulera ungdomens utbildning måste därför anses motiverade.

Landsorganisationen håller för troligt, att en bättre balans i fråga om rekryteringen till universitet och högskolor mellan skilda samhällsgrupper skulle uppnås genom ett än mer utbyggt studiehjälpssystem för det gymnasiala skolstadiet.

Även *garantilänenämnden* behandlar frågan om avvägningen av de ökade insatserna. Med nu rådande förutsättningar finner nämnden det riktigt, att tyngdpunkten i de föreslagna reformerna har förlagts till gymnasiestadiet.

I flera yttranden betonas vikten av en förbättring av studie-stödet vid olika icke-akademiska postgymnasiala utbildningsanstalter. *Gymnasieutredningen* anser, att de föreslagna åtgärderna bör kunna skapa en bättre balans mellan olika postgymnasiala utbildningsvägar. En liknande tankegång återkommer i *universitetskanslers-ämbetets* remissyttrande.

Tjänstemännens centralorganisation framhåller, att organisationen sedan länge har hävdad att all postgymnasial utbildning i studiesocialt hänseende skall behandlas på ett likformigt sätt. Organisationen fäster stort avseende vid att denna syn får ligga till grund för det nya studiesociala systemets

¹ När en remissinstans ingivit ett yttrande, till vilket fogats en eller flera reservationer har i denna framställning endast majoritetens mening återgivits.

uppbyggnad. *Blivande lärares riksförbund* uttalar sin tillfredsställelse med förslaget på denna punkt.

Sveriges förenade studentkårer finner det glädjande att all postgymnasial utbildning föreslås infogad i samma studiesociala system. Organisationen är helt införstådd med förbättringarna för de studerande vid icke-akademiska utbildningslinjer. Vad organisationen däremot inte kan godta är att förbättringar för andra grupper får utgöra motiv för en nedskärning av stödet till universitets- och högskolestuderande.

Sveriges akademikers centralorganisation delar inte utredningarnas uppfattning, att en relativ omfördelning av det studiesociala stödet till förmån för elever på det gymnasiala stadiet jämfört med universitetsstuderande bör komma till stånd.

Behovet av en enhetlig syn på de studiesociala åtgärderna understrykes allmänt av remissinstanserna. I likhet med utredningarna anser remissorganen att en viss differentiering av studiestödet är ofrånkomlig. Nästan alla remissinstanser delar utredningarnas uppfattning att differentieringen bör ske efter skolform. Enligt *gymnasieutredningen* undviks åtskilliga störande effekter, som eljest lätt kunnat uppkomma vid en gränsdragning, genom förslaget att ge gymnasieelever, som vid utbildningens början fyllt 21 år, samma förmåner som eleverna i de postgymnasiala skolformerna.

I ett par yttranden — från *Folkpartiets ungdomsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* — förordas dock en strikt åldersgräns.

Landsorganisationen påpekar önskvärdheten av att ett likvärdigt studiesocialt system för alla utbildningsvägar eftersträvas. Organisationen konstaterar, att de föreliggande utredningsförslagen skiljer sig från varandra på olika punkter och ifrågasätter därför, om det inte är nödvändigt med en överarbetning av de båda förslagen, så att bl. a. en bättre samstämmighet uppnås.

Enstaka remissorgan avvisar helt utredningarnas förslag om två studiesociala system. *Studiehjälpsnämnden* erinrar om att det förhöjda studiebidraget inte till någon del är behovsprövat, medan så är fallet ifråga om studiebidraget i studiemedlen. Vidare utgår, påpekar nämnden, det senare bidraget med ett belopp som är avvägt under antagandet att läsåret är tio månader, även om den faktiska studietiden per år är avsevärt lägre. Nämnden vill gå ett steg vidare än utredningarna och förordar ett enhetligt studiesocialt system, i huvudsak uppbyggt efter studiehjälpsutredningens förslag.

Även *överstyrelsen för yrkesutbildning* och *arbetsmarknadsstyrelsen* anmärker att samordningsproblematiken inte beaktats tillräckligt.

Så gott som fullständig enighet råder bland remissinstanserna rörande riktigheten av principen att hänsyn inte skall tas till föräldrarnas ekonomiska förhållanden och bostadsort vid bedömningen av studiehjälp till vuxna

studerande. Utredningsförslagets inriktning på ökade generella förmåner, lika för alla, har mötts av starka sympatier.

Det råder inte heller några delade meningar om att de studiesociala förmånerna bör utgå under hela studietiden. Avskaffandet av 18-årsgränsen för allmänt studiebidrag och införandet av ett studiebidrag i studiemedlen, vilket skall utgå under högst åtta år, hälsas sålunda med tillfredsställelse av remissopinionen.

Några remissorgan har riktat uppmärksamheten på den stora efterfrågan på utbildningsplatser. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* påpekar att ett realiserande av studiehjälpsutredningens förslag kommer att bidra till att öka trycket på undervisningsanstalterna på det gymnasiala planet. De redan för närvarande långa köerna kan med all sannolikhet väntas bli ännu längre, i varje fall under den närmaste framtiden. De olägenheter, som är förenade härmed, måste man dock enligt styrelsens uppfattning acceptera på grund av den demokratisering av utbildningen, som utredningens förslag kommer att medföra.

Landsorganisationen erinrar om avvägningsproblematiken i statsbudgeten mellan skilda angelägna åtgärder. Den nödvändiga utbyggnaden av skolväsendet får inte förbises eller trängas tillbaka vid fördelningen av de tillgängliga resurserna. *Kollegienämnden vid Chalmers tekniska högskola* önskar framhålla, att det primära i frågan om att satsa på utbildningen måste vara en fortsatt kraftig upprustning av lärosätenas resurser för undervisning och forskning.

Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter

Grunddragen i den nya studiehjälpen

Studiehjälpsutredningens förslag till konstruktion av studiestödet på det gymnasiala stadiet med studiebidrag jämte olika tillägg för de yngre eleverna och med ett förhöjt studiebidrag för de äldre har i sina huvuddrag vunnit remissinstansernas gillande. Bland de tillstyrkande remissorganen märks *skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, studiehjälpsnämnden, garantilånenämnden, Svenska landstingsförbundet* och *Landsorganisationen*.

Förslaget om slopande av 18-årsgränsen har mött ett kraftigt gensvar hos remissopinionen.

Likaså har förslaget om generalisering av studiehjälpen i allmänhet vunnit erkännande. I några yttranden har emellertid hävdats att inkomstprövningen helt bör slopas.

Utredningens förslag att avveckla vissa stödformer, såsom bidragen till frukostmål och extramål, resebidrag till inackorderade sti-

pendiater och den särskilda ersättningen för skoltåg lämnas så gott som genomgående utan erinran.

Såvitt gäller avvecklingen av resebidragen till inackorderade stipendiater har dock utredningens förslag mött gensaga från några håll. *Skolöverstyrelsen* hävdar, att resebidragen har möjliggjort uppkomsten av folkhögskolor av rikskaraktär. Folkhögskolornas existens skulle enligt överstyrelsen kunna äventyras om de särskilda resebidragen borttogs.

Skogsstyrelsen föreslår, att resetillägg skall kunna utgå även till inackorderade elever, om avståndet överstiger förslagsvis 100 kilometer. Liknande förslag har framlagts av *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. *Tjänstemännens centralorganisation* föreslår, att hittills gällande bestämmelser om resebidrag åt inackorderade överflyttas till det nya studiesociala systemet.

Den särskilda generella stödform som föreslagits av utredningen för elever över 16 år i grundskola, realskola och flickskola utom de två sista årskurserna i flickskolan — förlängt barnbidrag — har berörts endast av ett fåtal remissinstanser. *Studiehjälpsnämnden* har tillstyrkt förslaget. *Länstyrelsen i Västmanlands län* vill ifrågasätta det lämpliga i att införa en särskild bidragsform för det relativa fåtal barn, som det här gäller. För barnens målsmän måste det te sig egendomligt med två olika bidragsformer för barn över sexton år.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Göteborgs och Bohus samt *Gävleborgs län* anser att eleverna i grundskolan bör erhålla studiebidrag om 75 kronor per månad.

Tjänstemännens centralorganisation anser att om det studiesociala stödet skall avpassas med utgångspunkt endast från elevernas studieekonomiska situation, bör elever i grundskolan erhålla studiestöd av samma storlek som elever i motsvarande åldersgrupper inom andra skolformer erhåller. *Sveriges skolkamerala förening* anser att det ur administrativ synpunkt hade varit lyckligt om det förlängda barnbidraget och studiebidraget hade fastställts till samma belopp. *Folkpartiets kvinnoförbund* föreslår, att barnbidraget vid fyllda 16 år avlöses av det generella studiebidraget oavsett skolformen.

Skolöverstyrelsen har i anslutning till det förhöjda barnbidraget tagit upp frågan om studiehjälp till externatelever vid olika specialskolor för döva, blinda och psykiskt efterblivna. Med hänsyn till innehållet i den undervisning som meddelas dessa elever, torde de enligt styrelsen närmast böra föras in under studiehjälpen för grundskoleelever. Överstyrelsen vill emellertid förorda att de får studiebidrag jämte tillägg efter samma grunder som utredningen föreslagit för elever i gymnasier och yrkesskolor. Styrelsen erinrar i detta sammanhang om de större kostnader som skolgången medför för handikappade.

Avveckling av de behovsprövade stipendierna i grund-

skolans två högsta årskurser tillstyrkes av *studiehjälpsnämnden*.

Länsskolnämnden i Jämtlands län hävdar att avvecklingen av de behovsprovade stipendierna i grundskolan kan bedömas vara riktig endast under förutsättning att samtliga elever i grundskolan förutom fri skolmateriel och fria skolskjutsar erhåller fria skolmåltider samt att familjestödet till familjer med barn under 16 år förstärkes. Även *Tjänstemännens centralorganisation* och *Målsmännens riksförbund* uttrycker tveksamhet inför den föreslagna avvecklingen.

Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp

Utredningens förslag om borttagande av kravet på studielämplighet tillstyrkes av samtliga remissorgan utom *Högerns kvinnoförbund*. Även förslaget att uppförande- och ordningsbetygen inte skall ha någon inverkan har accepterats. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* anser dock att skolmyndigheterna bör ha möjlighet att indraga studiehjälp i särskilt stötande fall. Liknande uppfattning framförs i yttrandena från bl. a. *länsskolnämnderna i Skaraborgs och Gävleborgs län*.

Förslaget att studiehjälp skall utgå endast vid heltidsundervisning har godtagits av nästan alla remissinstanser. *Tjänstemännens centralorganisation* föreslår dock att de deltidsstuderande erhåller ett provisoriskt studiestöd till ett värde som motsvarar vad som nu utgår.

Frågan om ett generellt villkor för studiehjälp, att studierna skall bedrivas under minst fyra månader, har tagits upp av åtskilliga remissorgan. Flertalet har tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat det utan erinran. Detta gäller bl. a. *studiehjälpsnämnden*, som hävdar att eleverna själva bör kunna bekosta sitt uppehälle under kurser om en eller annan månad.

Flera remissorgan har emellertid påpekat, att fyramånadersvillkoret kan vålla olägenheter, bl. a. för folkhögskolorna. Denna invändning har framförts av bl. a. *skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, länsstyrelsen i Östergötlands län, Svenska landstingsförbundet, Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation* och *Riksförbundet landsbygdens folk*.

Gymnasieutredningen erinrar om sina förslag rörande det nya gymnasiets utformning. Enligt gymnasieutredningens mening är det av den största betydelse att bestämmelserna om studiehjälp vid ett genomförande av studiehjälpsutredningens förslag får en sådan utformning att de elever, som deltar i t. ex. koncentrerad heltidsundervisning efter de egentliga gymnasiestudiernas slut, inte ställs i ett oförmånligt läge. Utredningen framhåller, att den vid sina överväganden utgått ifrån att dessa elever i studiehjälps-hänseende skall vara principiellt likställda med andra gymnasieelever.

Studiebidrag jämte tillägg

I några remissyttranden har föreslagits högre studiebidrag än det av utredningen förordade. Sådana yrkanden har i allmänhet kombinerats med krav på lika förmåner för alla, oberoende av inkomst.

Medicinalstyrelsen förordar 100 kronor per månad i studiebidrag och samma belopp föreslås av *Centerns ungdomsförbund* och *Centerns studentförbund*. Beloppet 125 kronor föreslås av *Statstjänstemännens riksförbund* och 150 kronor av *Tjänstemännens centralorganisation*, *Folkpartiets ungdomsförbund*, *Sveriges liberala studentförbund* och *Sveriges förenade studentkårer*.

Samtliga remissinstanser — med ett par undantag — delar utredningens uppfattning att i n a c k o r d e r i n g s t i l l ä g g e t bör utgå med samma belopp oavsett skolform och boendesituation. *Studiehjälpsnämnden* framhåller, att även om invändningar kan riktas mot att den faktiska olikheten i inackorderingskostnader mellan olika skolformer inte skall ta sig uttryck i differentierade tillägg, har nämnden funnit sig böra biträda förslaget med hänsyn till den förenkling som vinnas med det enhetliga tillägget.

I yttrandet från *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* sägs bl. a. att inackorderingstillägget i princip bör beräknas med ledning av de merkostnader som en inackordering föranleder för elevens familj. Gjorda undersökningar visar att merkostnaderna är inemot 100 kronor i månaden lägre för eleverna i vissa skolhem än för andra elever. Slutsatsen borde då, säger förbundet, egentligen bli att de i skolhem inackorderade skulle ha ett lägre inackorderingstillägg än andra. Förbundet anser dock att en sådan differentiering är olämplig bl. a. med hänsyn till de ej landstingsägda folkhögskolorna.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län hyser däremot den uppfattningen, att skillnad bör göras mellan barn, som bor i elevhem, och andra inackorderade barn. Länsstyrelsen finner det ej rättvist, att de som i elevhem åtnjuter billigare inackordering, skall få lika högt bidrag, som de som är enskilt inackorderade.

Riksförbundet landsbygdens folk ifrågasätter lämpligheten av ett enhetligt belopp för inackorderingstillägget och anser att tillägget efter särskild prövning bör kunna utgå med högre belopp än det normala.

Meningarna om inackorderingstilläggets storlek är i viss utsträckning delade. Det övervägande antalet myndigheter och organisationer stöder utredningens förslag, men vissa avvikande uppfattningar anförs. Till dem som tillstyrkt eller lämnat förslaget utan erinran hör bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *lantbruksstyrelsen*, *studiehjälpsnämnden*, *länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Blekinge och Västmanlands län*, *Sveriges akademikers centralorganisation* och *Tjänstemännens centralorganisation*.

Skolöverstyrelsen framhåller, att de föreslagna beloppen ej helt kompensera merkostnaderna och föreslår ett inackorderingstillägg om 125 kronor i månaden. Om så skulle befinnas nödvändigt vill överstyrelsen ej motsätta sig att denna höjning beredes genom en motsvarande minskning av studiebidraget.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län föreslår att inackorderingstillägget för barn, som måste inackorderas i enskilt hem, höjes förslagsvis till 200 kronor i månaden.

Utredningen har föreslagit att det nuvarande resebidraget med dess kombinerade hänsynstagande till mantalsskrivningsort, resväg och kostnader skall ersättas med ett *resetillägg* beräknat efter avståndet fågelvägen hem—skola.

Resetilläggets konstruktion har vållat en livlig debatt under remissbehandlingen.

De flesta remissinstanserna tillstyrker eller lämnar utan erinran utredningens förslag till principlösning. Detta gäller bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *lantbruksstyrelsen*, *studiehjälpnämnden*, *statens biltrafiknämnd*, ett 20-tal *länsskolnämnder*, flertalet av de hörda *kommunerna*, *Svenska landstingsförbundet*, *Sveriges akademikers centralorganisation*, *Svenska omnibusägareförbundet*, *Sveriges skolkamerala förening*, *Högerns kvinnoförbund*, *Högerns ungdomsförbund*, *Centerns ungdomsförbund* och *Centerns studentförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Sveriges förenade studentkårer* och *Tekniska läroverkens elevförbund*.

Studiehjälpnämnden uttalar, att det föreslagna systemet, även om det i tillämpningen kan komma att te sig orättvist för åtskilliga resande elever, innebär en så betydande administrativ förenkling i jämförelse med nuvarande bestämmelser att nämnden anser sig böra tillstyrka detsamma.

Statens biltrafiknämnd förmenar, att det föreslagna systemet — i förhållande till det nuvarande — på ett ändamålsenligare och från administrativ synpunkt förenklat sätt tillgodoser kravet på ett väl avvägt stöd till dagligen resande elever.

Svenska omnibusägareförbundet är visserligen medvetet om att det föreslagna systemet med olika resetillägg för olika reseavstånd inte ger utrymme för en anpassning av tilläggen till de från område till område i hög grad varierande färdkostnaderna. Förbundet har likväl ingen erinran mot systemet, eftersom det har betydande administrativa fördelar framför det nu tillämpade bidragssystemet.

Somliga remissinstanser förordar en anknytning av resetillägget till färdvägens längd. Bland dem märkes *skolöverstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *länsstyrelserna i Jönköpings och Västernorrlands län*, några *länsskolnämnder* och *kommuner* och *Riksförbundet landsbygdens folk*.

Skolöverstyrelsen finner att ett sådant förfarande vid avståndsberäkningen som utredningen föreslår är ägnat att ge en alltför generaliserad

bild av de verkliga förhållandena. Det medför enligt styrelsen inte några större svårigheter att fastställa det avstånd, som eleven färdas med buss/tåg/bil. Styrelsen förordar, att den faktiska resvägen lägges till grund för ersättningen.

Skogsstyrelsen tror att den föreslagna schabloniseringen framförallt i skärgården och i Norrland ofta kan leda till orimliga konsekvenser. Vikar, sjöar och floder kan förorsaka, att elever får två eller flera gånger längre färdväg till skolan än avståndet fågelvägen. Den verkliga resvägen bör därför vara avgörande. Kontrollen beträffande färdvägen borde enligt styrelsens mening inte behöva bli administrativt betungande.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län menar, att förslaget i hög grad skulle missgynna glesbygden i Norrland. Länsstyrelsen erinrar om den struktur byggelsen fått i Norrland. Eftersom vägarna huvudsakligen följer dalgångarna längs älvarna, blir det verkliga avståndet mellan hem och skola ofta betydligt längre än den geografiskt kortaste vägen. På grund av folkflyttningen från de inre delarna av Norrland mot dess kust har det redan tidigare glesa allmänna kommunikationsnätet än mer uttunnats. Flera orter, som ligger inom ett avstånd av 10 kilometer från skolorten saknar eller kommer att sakna allmänna kommunikationsförbindelser med skolorten.

Några remissinstanser anser att resetillägget bör vara avhängigt av elevens utgifter för resan. Denna uppfattning framförs bl. a. av *arbetsmarknadsstyrelsen*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet* och *Folkpartiets ungdomsförbund*.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* ifrågasätter, om inte beräkningen av resetillägget borde anknytas till restidens längd.

Tjänstemännens centralorganisation anser, att utredningens förslag med schablonmässigt beräknade resebidrag bör genomföras, men att en tilläggsbestämmelse bör införas, varigenom den enskilde garanteras att inte behöva med egna medel bestrida mer än 10 kronor av resekostnaden. *Länsskolnämnden i Älvsborgs län* påpekar att en möjlighet till förenkling vore att förse berörda elever med gratiskort, gällande för resa skolorten—hemmet.

I fråga om detaljerna i det av utredningen föreslagna systemet med resetillägg har vissa remissinstanser föreslagit avvikelser eller modifieringar på en del punkter. Dessa förslag berör främst den föreslagna 10-kilometersgränsen och tilläggets storlek. I yttrandet från *Stockholms stad* påpekas att de föreslagna reglerna angående resetillägg kan komma att medföra försämringar för yrkesskoleelever från Stockholms grannkommuner, som får sin utbildning i stadens yrkesskolor.

En nedre gräns vid 4 kilometer i avstånd i stället för 10 kilometer förordas av *länsskolnämnden i Kronobergs län*, *Centerns ungdomsförbund* och *Centerns studentförbund*. 5 kilometer föreslås av bl. a. *länsskolnämnderna i Södermanlands län*, *Jönköpings län* och *Göteborgs och Bohus län*,

Härnösands stad samt *Svenska omnibusägareförbundet*. Även en del remissinstanser, som förordar en beräkning efter resvägens längd, anser att gränsen bör sättas vid 5 kilometer; detta gäller bl. a. *länsstyrelsen i Väster-norrlands län* och några *länskolnämnder*. *Tjänstemännens centralorganisation* förordar en 7-kilometersgräns. *Målsmännens riksförbund* anser en samordning med gällande bestämmelser för skolskjutsar inom den obligatoriska skolan önskvärd.

Länskolnämnden i Södermanlands län föreslår en undantagsbestämmelse av innebörd, att beviljande myndighet i extrema fall, t. ex. om verkliga skolvägen uppgår till minst dubbla längden av fågelvägen, får rätt att medge resetillägg, varvid detta alltid bör beräknas efter längden av fågelvägen, multiplicerad med två. *Studiehjälpsnämnden* föreslår den undantagsbestämmelsen att för fysiskt handikappade elever, som ej kan utnyttja kollektiva transportmedel, de styrkta utgifterna skall utgöra grunden för bestämmande av tillägget. Liknande synpunkter har framförts av *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Järnvägsstyrelsen erinrar om att trafiken med statens järnvägars skoltåg och skolbussar till stora delar är olönsam, beroende bl. a. på trafikens särart, låga priser och toppar i trafiken morgon och eftermiddag. Den rabatt på månadsbiljetter, som skolungdom för närvarande åtnjuter, är således ej företagsekonomiskt motiverad. Styrelsen anser att månadsbiljettens pris i princip bör vara detsamma för skolungdom som för vuxna. En sådan anpassning av priset för skolungdom vill styrelsen helst genomföra i samband med en samtidig höjning av studiebidraget för att undvika ekonomisk merbelastning på skolungdomen. Styrelsen har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 november 1962 med redogörelse för planerade åtgärder i kostnadsbesparande och intäktsökande syfte anmält, att styrelsen har för avsikt att hemställa hos Kungl. Maj:t om ändring av nuvarande taxebestämmelser, så att avgiften för skolungdomens månadsbiljetter blir densamma som för vuxna. Styrelsen ämnar inkomma till Kungl. Maj:t med begäran om sådan ändring av taxebestämmelserna. Styrelsen vill dessutom anmäla, att det under 1964 kan bli nödvändigt att för statens järnvägars järnvägs- och bussresor allmänt höja avgifterna för månadsbiljetter med hänsyn till månadsbiljettrafikens bristande lönsamhet.

Beträffande förslagen om särskilt stöd till elever från hem med svaga ekonomiska bryter sig meningarna i olika hänseenden.

Till de remissinstanser som tillstyrkt eller lämnat utredningens förslag om inkomstprövat tillägg utan erinran hör bl. a. *skolöverstyrelsen*, *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *lantbruksstyrelsen*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *Centerns kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Sveriges konservativa studentförbund* och *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*. Även *länskolnämnderna* och hörda *kommuner* delar — med ett par undantag — utredningens uppfattning.

Några remissinstanser — bland dem *studiehjälpsnämnden*, *länsstyrelsen i Östergötlands län*, *socialpolitiska kommittén* och *Folkpartiets kvinnoförbund* — är visserligen tveksamma beträffande inkomstprövningen och menar att målet måste vara att göra förmånerna helt generella. De anser dock, att man i nuläget — av bl. a. statsfinansiella skäl — är tvungen att ha en viss inkomstprövning.

Skolöverstyrelsen stöder förslaget att väsentligt öka det behovsprövade stödet genom att höja inkomstgränserna för det inkomstprövade tillägget. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller, att flertalet av de elever, som förslaget berör, tillhör föräldrarnas hushåll, och styrelsen anser det därför motiverat med bidrag som anknyts till föräldraekonomin.

I *studiehjälpsnämndens* yttrande diskuteras utförligt skälen för och emot inkomstprövning. Nämnden erinrar bl. a. om att inkomstgraderade förmåner i förening med progressiv beskattning brukar ge upphov till icke önskvärda tröskeleffekter. Dessutom lider varje gradering av studiehjälpsförmånerna, som är baserad på beskattningsbar inkomst, av den svagheten, att den beskattningsbara inkomsten långt ifrån alltid är en säker mätare på den ekonomiska situationen. Nämnden tror att det förr eller senare blir nödvändigt att överge metoden med graderade förmåner och övergå till icke inkomstgraderade, generella bidrag. Nämnden har undersökt hur ett system med generella förmåner skulle verka. Om man sätter det generella studiebidraget till 125 kronor i månaden skulle statens kostnader för studiehjälp öka med omkring 31 miljoner kronor. Om det generella bidraget sattes till 150 kronor, ökas kostnaderna med omkring 69 miljoner kronor. Även om nämnden principiellt anser, att generella bidrag är att föredraga framför inkomstgraderade, anser sig nämnden med hänsyn till de högst betydande merkostnaderna inte nu kunna föreslå att man går längre i denna riktning än utredningen föreslagit.

Socialpolitiska kommittén redogör inledningsvis för kommitténs undersökningar om de låga inkomsttagarnas förhållanden. Det framhålles, att den vid beskattningen framkomna inkomsten ensam måste anses vara en bristfällig mätare på den faktiska levnadsnivån. Låg beskattningsbar inkomst är inte i och för sig bevis för fattigdom eller låg levnadsnivå. Anser man sig av kostnadsskäl eller med hänsyn till tillgången på vissa nyttigheter böra begränsa de sociala förmånerna till vissa inkomstskikt, måste behovsmätningen ske schablonmässigt. Inkomstgränser och förmånsklasser bör från denna utgångspunkt vara få och väl spridda. Kommittén anser, att studiehjälpsutredningens förslag innebär en radikal förbättring och samtidigt en förenkling av studiehjälpsystemet. Antalet kategorier med olika bidrag blir färre. De inkomstgränser som kvarstår blir relativt få. Antalet studerande som får stöd ökar. Målet bör emellertid enligt kommitténs mening vara att avskaffa inkomstprövningen. Det generella studiestödet bör i ett senare skede läggas på en högre nivå än som föreslagits.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund uttrycker förhoppningen att

en fortgående standardhöjning och inkomstutjämning i förening med ett ökat samhällsstöd åt barnfamiljerna skall göra det möjligt att helt slopa de behovsprövade bidragen. Förbundet instämmer med utredningen i att det under rådande förhållanden är nödvändigt med ett särskilt stöd åt de ekonomiskt sämst ställda.

Också *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* anser att det kan vara rimligt att i ett övergångsskede med kvardröjande brister i rekryteringen till gymnasiestudier utforma det studiesociala stödet för elever i de aktuella åldrarna som föräldrabidrag.

Medicinalstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund, Statstjänstemännens riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation, Högerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Sveriges liberala studentförbund, Centerns ungdomsförbund och Centerns studentförbund, Sveriges förenade studentkårer, Sveriges elevers centralorganisation och Tekniska läroverkens elevförbund anser att en inkomstprövning ej ens för närvarande bör förekomma inom studiehjälpen.

Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund anför i sitt gemensamma yttrande, att ett genomförande av förslaget skulle medföra svårigheter att utnyttja den betydelsefulla arbetskraftsreserv som de hemarbetande kvinnorna med barn i skolåldern utgör. Dessa organisationer tror också att förslaget är ämnat att hämma arbetskraftens rörlighet från låglöne- till höglöneområden och därigenom skulle kunna motverka näringslivets fortsatta expansion. Ett inkomstprövat tillägg skulle vidare kunna medföra, att många manliga arbetstagare förklarade sig icke vilja stå till förfogande för övertidsarbete.

Statstjänstemännens riksförbund finner inkomstprövade tillägg klart olämpliga av flera skäl. En rad omständigheter av ekonomisk natur vid sidan av inkomstens och förmögenhetens storlek spelar påtaglig roll för föräldrarnas möjligheter att låta barnen fortsätta studierna efter avslutad grundskola, t. ex. försörjningsbördans storlek, levnadskostnaderna på orten och den eventuella förmögenhetens placering.

Sveriges akademikers centralorganisation anser att det genom anknytningen till det skattemässiga inkomstbegreppet är ofrånkomligt, att inkomstprövade bidrag missgynnar löntagare jämfört med företagare. Inkomstprövningen medför enligt organisationen även en förstärkt diskriminatorisk effekt mot gifta kvinnors förvärvsarbete.

Även i yttrandet från *Tjänstemännens centralorganisation* anföras liknande skäl. Organisationen föreslår en ökning av det generella stödet, eventuellt genomförd i tre etapper.

De remissinstanser, som anslutit sig till utredningens uppfattning om behovet av ett inkomstprövat tillägg, har i allmänhet också godtagit den föreslagna utformningen av tillägget. Förslaget om minskning av antalet

behovsklasser och utvidgning av inkomstgränserna har vunnit bred anslutning från remissinstanserna. Det stöds eller lämnas utan erinran av bl. a. *skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, studiehjälpsnämnden och garantilänenämnden* samt av nästan alla länsskolnämnder, *Landsorganisationen, Riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges konservativa studentförbund och Sveriges socialdemokratiska studentförbund.*

På vissa särskilda punkter är meningarna delade om utredningens förslag till inkomstprövade tillägg. Detta gäller bl. a. hänsynstagandet till förmögenheten, behandlingen av adoptiv- och fosterbarn samt hänsynstagandet till syskonfaktorn.

I fråga om förmögenhetsfaktorn delar *studiehjälpsnämnden* utredningens uppfattning om hänsynstagande till förmögenhet över 20 000 kronor. I utlåtandet framhålles att de i betänkandet angivna exemplen liksom stickprov ur ansökningar om stipendier visar att förmögenhetens inverkan på storleken av det inkomstprövade tillägget enligt den föreslagna regeln ger ett rimligt resultat.

Lantbruksstyrelsen menar däremot att den föreslagna regeln tar alltför stor hänsyn till förmögenhet. Att så mycket som en femtedel av förmögenhet över 20 000 kronor jämföras med beskattningsbar inkomst anses innebära en alltför stor restriktivitet redan av den anledningen att i den beskattningsbara inkomsten ingår även den taxerade avkastningen av kapitalet. Vidare framhålles att de föreslagna bestämmelserna särskilt hårt träffar de fall då förmögenheten är bunden i fast egendom, rörelse eller dylikt, såsom fallet är exempelvis i jordbruket. *Lantbruksstyrelsen* föreslår att en tiondel av förmögenhet överstigande 50 000 kronor jämföras med beskattningsbar inkomst. Liknande synpunkter har framförts av bl. a. *skogsstyrelsen, länskolnämnden i Hallands län och Riksförbundet landsbygdens folk.*

Kritiska mot förslaget att föräldrarnas förmögenhet skall inverka på elevens möjligheter att få inkomstprövat tillägg är även *överstyrelsen för yrkesutbildning och Centerns kvinnoförbund.*

I fråga om behandlingen av adoptivbarn framhåller *studiehjälpsnämnden* att nämnden från ansökningar om stipendier har en rik erfarenhet av att styvfadern inte vill vara med om kostnaderna för styvbarnets utbildning, även om han har mycket goda inkomster, och att slitningar inom familjen uppkommit av denna anledning. Nämnden anser att skolstyrelsen bör vara berättigad att i sådana fall, med hänsyn till barnets rätt att få ekonomiskt stöd för sin utbildning, fastställa efter omständigheterna lämpliga tillägg. Liknande synpunkter har anförts av *Målsmännens riksförbund, Centerns kvinnoförbund och Folkpartiets kvinnoförbund.*

Studiehjälpsnämnden diskuterar även frågan om fosterföräldrarnas ställ-

ning och redovisar på denna punkt sin hittillsvarande praxis, nämligen att i regel bevilja högsta stipendium. Nämnden föreslår, att fosterföräldrarna vid ansökan om ifrågavarande tillägg inte skall behandlas med hänsyn till sin inkomst utan efter generösa grunder, i huvudsak enligt av nämnden nu tillämpade principer. Även *Målsmännens riksförbund*, *Centerpartiets kvinnoförbund* och *Folkpartiets kvinnoförbund* har anfört liknande synpunkter. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* påpekar, att fosterföräldrar enligt lag inte är underhållsskyldiga mot fosterbarn. Hänsyn föreslås skola tagas till de naturliga föräldrarnas ekonomiska situation.

Utredningens förslag om att hänsyn ej skall tagas till syskonfaktorn har avvisats i vissa yttranden. *Skolöverstyrelsen* har — i anslutning till uttalanden från flera länsskolnämnder — uttalat, att det hade varit önskvärt att syskonfaktorn hade kunnat beaktas vid avvägningen av inkomstilläggets storlek. I sak härmed överensstämmande ståndpunkt har intagits även av *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet*, *Högerns kvinnoförbund* och *Sveriges konservativa studentförbund*.

Utredningens förslag om införande av ett behovsprövat tillägg har fått mycket stor anslutning bland remissinstanserna. *Skolöverstyrelsen* understryker starkt värdet av det föreslagna tillägget som komplement till annan studiehjälp.

I likhet med utredningen anser *studiehjälpsnämnden*, att det bland de ensamstående mödrarna kan finnas åtskilliga som behöver en ökad hjälp för sina barns utbildning. Den detaljerade redovisningen av ekonomin bör också utgöra en garanti för att en rättvis bedömning av de sökande kan ske. Även inom fullständiga familjer finnes otvivelaktigt fall där förhöjt tillägg är motiverat. Detta gäller exempelvis familjer med låg inkomst och många minderåriga barn och familjer, där mannens sjukdom, alkoholism eller övergivande av familjen lastat hela försörjningsbördan på hustrun. Hustrun måste i sådana situationer jämnställas med en ensamstående mor.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund uttrycker sin tillfredsställelse med att utredningen uppmärksammat den svåra situation många ensamstående vårdnadshavare befinner sig i. Bland de övriga myndigheter och organisationer som tillstyrkt eller lämnat förslaget utan erinran är bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *lantbruksstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, de hörda *länsstyrelserna*, flertalet *länsskolnämnder*, *Statstjänstemännens riksförbund*, *Sveriges akademikers centralorganisation*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, nästan alla *politiska ungdoms- och studentförbund*, *Sveriges förenade studentkårer* och *Tekniska läroverkens elevförbund*.

Socialpolitiska kommittén hävdar, att det föreslagna behovsprövade tillägget i princip erinrar om den mödrahjälp, som avskaffades 1962. Kommittén anser, att man bör sikta till att nå sådana belopp för studiestödet till alla familjer, att det föreslagna behovsprövade tillägget kan undvaras. Härför

skulle emellertid krävas mycket betydande kostnadsökningar utöver de nu föreslagna. Kommittén anser sig inte kunna bedöma om dessa kostnadsökningar är möjliga. Kommittén erinrar vidare om ett av densamma framlagt förslag om ny bidragsförskottslag, varigenom alla ensamstående försörjares barn får en lika bottenförsörjning. Då detta stöd upphör vid 16 års ålder, ter det sig önskvärt att studerande från sådana familjer får ett fortsatt stöd, utmätt från utgångspunkten att den unge saknar en av sina föräldrar. Detta talar enligt kommittén för att tillägget anknyts till bidragssystemet på mindre snäva villkor än som föreslagits. Även *Landsorganisationen* ifrågasätter — under erinran om mödrahjälpens avskaffande — det behovsprövade tillägget.

Förhöjt studiebidrag

Utredningens förslag att de elever, som kan betraktas som fristående från föräldrarna, skall erhålla studiehjälp utan hänsynstagande till föräldrarnas ekonomi och bostadsort har vunnit principiell anslutning från nära nog samtliga remissinstanser. Endast *medicinalstyrelsen* är tveksam beträffande denna lösning.

Också utredningens förslag om att presumtionen för att en elev är fristående i förhållande till sina föräldrar skall anknytas till en viss ålder delas av samtliga myndigheter och organisationer. Det finns inte heller några större meningsskiljaktigheter om den för ändamålet valda åldersgränsen, 21 år. *Folkpartiets ungdomsförbund* har dock liksom även *Sveriges liberala studentförbund* samt *Sveriges konservativa studentförbund* och *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* föreslagit en lägre åldersgräns.

Utredningens principiella uppfattning, att man bör undvika förändringar i studiehjälpen under pågående läsår, har fått en stark anslutning. *Studiehjälpsnämnden* anför dock avvikande mening och föreslår att elev, som före inträdet i skolan fyllt 21 år eller under första året av sin utbildning fyller 21 år skall få studiehjälp enligt reglerna för 21-åringar samt att elev, som under ett senare läsår uppnår 21 år, från och med nästa läsår får studiehjälp enligt samma regler. Även *Sveriges akademikers centralorganisation* och *Tjänstemännens centralorganisation* framför liknande förslag.

Vid frågan om avvägningen av det förhöjda studiebidragets storlek har delade meningar gjort sig gällande.

Utredningens förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av bl. a. *garantilänenämnden*, *länsstyrelserna i Jönköpings, Blekinge och Väster-norrlands län*, nära nog samtliga *länsskolnämnder* och hörda *kommuner*, *Riksförbundet landsbygdens folk*, *Centerns kvinnoförbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

I flera yttranden yrkas på högre bidrag än det av utredningen förordade. Skilda motiv åberopas och förslagen skiljer sig även i övrigt avsevärt från varandra.

Förslag om en generell höjning av bidragets storlek har främst framlagts av intresseorganisationer och vissa politiska ungdoms- och studentförbund.

Sveriges akademikers centralorganisation — som hävdar att levnadskostnaderna blir högre, icke lägre efter 21 års ålder — anser att studiebidraget till de elever som är över 21 år i varje fall inte bör sättas lägre än det maxibelopp som kan utgå till elever under 21 års ålder. Samma uppfattning hävdas av *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* och *Sveriges förenade studentkårer*. *Tjänstemännens centralorganisation* hävdar att utredningen inte tagit tillräcklig hänsyn till den mycket högre frekvensen inackorderade bland äldre studerande och föreslår att bidraget sättes till 250 kronor per månad.

Centerns ungdomsförbund och *Centerns studentförbund* — vilka anser att studiebidraget bör utgå med 100 kronor och inackorderingstillägget med 125 kronor i månaden medan inkomstprövningen föreslås avskaffad — lägger fram förslag om att det förhöjda studiebidraget skall utgå med 225 kronor per månad. *Folkpartiets ungdomsförbund* har den åsikten att i fråga om stödet till vuxen ungdom principen bör vara att samhället täcker hela kostnaden för studierna. Organisationen föreslår ett bidrag om 300 kronor per månad. *Sveriges konservativa studentförbund* föreslår summan 250 kronor.

Landsorganisationen påpekar att i en del fall försämringar skulle kunna uppstå genom utredningens förslag, nämligen för vissa folkhögskoleelever. *Skolöverstyrelsen* föreslår, att för folkhögskoleelever fastställs ett särskilt förhöjt studiebidrag å 320 kronor i månaden.

Överstyrelsen för yrkesutbildning föreslår att till det förhöjda studiebidraget skall kunna utgå inackorderingstillägg med 100 kronor. Samma förslag framföres av *skogsstyrelsen*.

Studiehjälpnämnden föreslår att gifta elever med två bostäder under utbildningstiden skall kunna tillerkännas inackorderingstillägg.

Länsstyrelsen i Östergötlands län, som finner avvägningen av beloppets storlek vanskelig, anser att den aktuella elevkategorin bör kunna erhålla behovsprövat tillägg i särskilt ömmande fall.

Studielån

Studiehjälpstudier utredningens förslag om studielånen innebär en utvidgning av kreditmöjligheterna; lånebeloppet höjes till 5 000 kronor. Vidare föreslås bl.a. en förlängning av amorteringstiden. Utredningens förslag har i allmänhet vunnit remissinstansernas gillande. *Studiehjälpnämnden* vitsordar sålunda att det finns åtskilliga studerande som behöver mer studiehjälp än vad som kan utgå genom bidragen. Det växande behovet av lån har också tydligt framgått av låneansökningarna. *Sjöfartsstyrelsen* håller för sannolikt, att de vidgade lånemöjligheterna kommer att innebära ökade möjlig-

heter till utbildning för en stor grupp av sjömän, som vill fortbilda sig men som f. n. hindras därifrån av försörjningsplikt.

Utredningens förslag om slopande av olika former av lånesubventioner har nära nog undantagslöst godtagits i yttrandena. *Arbetsmarknadsstyrelsen* uttalar sig dock för en räntesubventionering. Samma uppfattning företräds av *Tekniska läroverkens elevförbund*. *Högerns ungdomsförbund* anser att avdragsrätt för amortering av studielån bör genomföras.

Frågan om räntan för studielån har behandlats endast i några få yttrandena. *Generalpoststyrelsen* anser det opraktiskt att anknyta räntan till högsta allmänt förekommande räntesats vid inlåning i de olika bankinstituten. Det påpekas att inlåningsräntans struktur kan komma att ändras eller helt nya räkningar införas. På grund av de ökade arbetskostnader en ränteändring medför, anser styrelsen att en smärre diskontoändring ej bör föranleda en ändring av räntan på studielånen. *Garantilånenämnden* hävdar, att studielånens räntesats bör anknytas till räntan på statens egen upplåning, förslagsvis till räntenivån på långa statsobligationer (alternativt till riksbankens diskonto). Räntesatsen bör därvid inte överstiga obligationsräntan med mera än vad som kan anses motiverat av lånesystemets administrationskostnader. *Fullmäktige i riksbanken* pekar på att utvecklingen av konkurrensen på inlåningssidan har lett till en större rörlighet i räntesättningen, varför uttrycket »högsta gällande inlåningsränta» ej längre har den stabilitet som erfordras för att det skall kunna användas i förevarande sammanhang.

Utredningens förslag om förlängning av såväl den amorteringsfria tiden som den totala amorteringstiden tillstyrks av samtliga remissinstanser. *Generalpoststyrelsen* anser, att förlängningen av den amorteringsfria tiden torde innebära ökade möjligheter för låntagarna att stabilisera sin ekonomi.

Studiehjälpsnämnden har intet att erinra mot de liberalare återbetalningsvillkoren för lånen.

Generalpoststyrelsen och *garantilånenämnden* berör i sina yttranden de fall då låntagaren avlider eller får starkt nedsatt återbetalningsförmåga. *Generalpoststyrelsen* framhåller, att det ur arbetssynpunkt skulle innebära en icke oväsentlig rationalisering, om avskrivning kunde få ske även när några synnerligen ömmande omständigheter icke kan åberopas, men utsikterna för staten att få betalt likväl är små. *Generalpoststyrelsen* har i sitt yttrande över betänkandet *Bevakning, avskrivning och eftergift av kronans fordringar* (SOU 1962: 49) framhållit lämpligheten av att avskrivning må kunna ske jämväl i sistnämnda fall.

Garantilånenämnden delar inte utredningens uppfattning att nuvarande praxis beträffande avskrivning vid dödsfall är tillfredsställande. Dels har betydande svårigheter visat sig föreligga att etablera en klar och entydig praxis, dels synes det omfattande utredningsarbete, som även med utredningens förslag måste äga rum, inte stå i rimlig proportion till de ekono-

miska intressen som statsverket här har att bevaka. Garantilånenämnden föreslår att regler införes, som i väsentliga avseenden leder till en liberalisering och förenkling av förfarandet vid avskrivning i samband med dödsfall. Såsom mönster kan därvid tjäna de regler som uppställts för tillämpningen av den 25-procentiga avskrivningen efter låntagarens frånfälle. Det innebär, att avskrivning utan prövning av behov och återbetalningsförmåga regelmässigt sker när den avlidne efterlämnat make och barn eller andra efterlevande för vilka han haft försörjningsplikt. I övriga fall sker avskrivning först efter särskild prövning av omständigheterna.

I vissa yttranden beröres studielånemöjligheterna för elever under 21 år. *Studiehjälpsnämnden* erinrar om, att det finns icke så få ungdomar under 21 år, som önskar börja gymnasiestudier och som inte har möjlighet att göra detta med enbart den studiehjälp de kan få i form av studiebidrag och tillägg. De måste även låna medel för utbildningen. Nämnden vill därför betona, att restriktiviteten med lån till denna yngre elevgrupp inte får drivas alltför långt.

Samma synpunkt återkommer bl. a. i yttrandena från *arbetsmarknadsstyrelsen*, *Målsmännens riksförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* och *Tekniska läroverkens elevförbund*.

Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter

Grunddragen i studiemedelssystemet

Remissinstanserna har i betydande utsträckning slutit upp kring de principer som utgör grunden för det av studiesociala utredningen föreslagna studiemedelssystemet. Däremot har systemets utformning vållat åtskillig diskussion. På förmånssidan är det framför allt kring frågan om storleken av det i studiemedlen ingående studiebidraget som meningarna bryter sig. Beträffande systemets återbetalningssida anser somliga remissorgan utredningens nykonstruktioner värdefulla medan andra ställer sig mer eller mindre avvisande. Kritikerna har yppat tvivel rörande studiemedelssystemets funktionsduglighet.

Garantilånenämnden är positiv till studiesociala utredningens förslag och motiverar sitt ställningstagande på följande sätt.

Finansieringen av högre studier kommer att ske i enhetliga och för den studerande lättöverskådliga former och omfatta praktiskt taget alla postgymnasiala studiebanor. Styrning av studievalet till följd av olika studiesociala förmåner undviks därmed, samtidigt som viktiga rättvisesynpunkter kan tillgodoses. Men ur administrativa synpunkter kan en önskvärd förenkling uppnås.

Det av utredningen föreslagna studiesociala systemet bör kunna ge för-

hållandevis enkla och generellt tillämpbara regler för utdelningen av studiemedel. De studerandes rätt till studiemedel och villkoren för utnyttjandet av denna rätt kommer att fastslås. Utrymmet för skönsmässiga avgöranden reduceras och en enhetlig praxis kan utformas för de olika studieorterna och studiebanorna. Reglerna har dessutom utformats på ett sådant sätt, att de smidigt kan anpassas till ändrade förutsättningar och nya krav på det studiesociala systemets funktionssätt. Den nuvarande mångfalden av bidrags- och låneformer kan ersättas med ett enda förmåns- och avgiftssystem.

I yttrandet från *Tjänstemännens centralorganisation* konstateras, att studiesociala utredningens förslag innebär garantier och trygghet vid ringa eller obefintlig betalningsförmåga. Organisationen finner denna del av det föreslagna studiesociala systemet mycket väsentlig. Huvuddelen av det studiesociala stöd, för vilket återbetalningsskyldighet inte föreligger, måste dock utgå i form av bidrag under studietiden, och endast en mindre del härav bör reserveras för att tillgodose behovet av trygghet i fråga om återbetalningsvillkoren efter studietiden. Utredningen har i sitt förslag gjort just en sådan avvägning, och organisationen kan därför ansluta sig till huvudlinjerna för det av utredningen skisserade nya studiesociala systemet.

Svenska landstingsförbundet anför, att det föreliggande förslaget synes innebära en rationell lösning av statligt studiestöd till elever i högre utbildning. De speciella regler med anknytning till den individuella betalningsförmågan, som föreslås för återbetalningen, är enligt styrelsens mening godtagbara. Även *Svenska stadsförbundet* tillstyrker utredningens förslag.

I några yttranden från läroanstalter på den högre konstnärliga utbildningens område betonas värdet av återbetalningsregler som skänker de konstnärliga yrkesutövarna trygghet. Sålunda framhåller *styrelsen för dramatiska teaterns elevskola* den ekonomiska vansklighet, som alltid kännetecknat skådespelaryrket och också i framtiden kommer att göra det. Olika omständigheter leder styrelsen till tanken, att skådespelarelever i själva verket bedriver sina studier under så speciella förutsättningar, att det allmänna bör tillförsäkra dem ett studiestöd, som är särskilt effektivt, och att de snarast bör kunna göra anspråk på speciella lättnader i fråga om amorteringsskyldighet och annat.

Några av remissorganen ansluter sig i stort till utredningens förslag men känner tveksamhet inför den föreslagna återbetalningstekniken. Till dessa hör bl. a. styrelsen för *farmaceutiska institutet*, som pekar på fördelarna med föräldraprövningens slopande, den avsevärt utökade återbetalningstiden och de generella reglerna för uppskov eller befrielse från återbetalningsskyldigheten. Även *direktionen för gymnastiska centralinstitutet* och *kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm* anför liknande synpunkter.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* anser att det

studiesociala stödet är avvägt på ett godtagbart sätt. Den förra organisationen anser dock att den form av återbetalning, som studiehjälpsutredningen föreslagit, med fördel skulle kunna användas för återbetalning av studiemedel. En liknande tanke återkommer i *studiehjälpsnämndens* yttrande.

Sveriges förenade studentkårer, *Sveriges akademikers centralorganisation* och några *politiska och andra student- och ungdomsorganisationer* tar avstånd från utredningens konstruktioner.

Sveriges förenade studentkårer finner det nödvändigt med trygghet under studietiden för de studerande, vilket tillgodoses bäst genom en utbyggnad av studiebidraget. Det är enligt organisationen viktigare att skuldsättningen nedbringas än att begreppen lån och amorteringar avskaffas. Redan nuvarande system ger en rätt att på vissa villkor erhålla medel, och organisationen har svårt att föreställa sig, att de formler, enligt vilka tilldelningen av studiemedel föreslås ske, kan ge studenten en klarare uppfattning om hans rättigheter än de i siffror definierade gränser, som statsstipendienämnderna för närvarande arbetar med och på olika sätt sprider kännedom om. Organisationen kan inte godtaga studiesociala utredningens förslag till nytt studiesocialt system utan förordar ett kombinerat låne- och stipendiesystem, där stipendiedelen är den väsentliga.

Sveriges akademikers centralorganisation finner — bortsett från det självklara i att frigöra förmånerna från beroende av föräldraekonomin — utredningens förslag till nytt studiesocialt system oantagbart. Organisationen anför sammanfattningsvis bl. a. följande om utredningens förslag.

Det studiesociala systemet skall vara klart, enkelt och överskådligt, så att den enskilde i praktiken konkret och utan svårigheter kan uppfatta innebörden av det och de rättigheter och skyldigheter han har inom systemet. Utredningens förslag fyller inte tillnärmelsevis detta krav. De problemlösningar som erbjudes är invecklade och svåröverskådliga och når oftast inte åsyftad verkan. Däremot uppstår ibland inte avsedda konsekvenser, som trots ytterligt tillkrånglade överbyggnader onöjaktigt kan bemästras. I stället skapas nya bieffekter. Utredningen har konsekvent förbisett bättre och mera närliggande lösningar.

Enligt SACO:s uppfattning erbjuder systemet inte någon förstärkning i trygghetshänseende. Blint verkande regler har ersatt bedömningar, som kan ta hänsyn till individuella faktorer. Det är mer än tvivelaktigt, om den enskilde i här ifrågavarande sammanhang känner sig mera trygg inför ett ensidigt, abstrakt system, vars enskildheter han inte förstår än inför regler, som kan tillämpas efter det att alla i det personliga förhållandet relevanta omständigheterna beaktats.

Direkta försämringar, materiellt sett, finns involverade i systemet — bortsett från den föreslagna avvägningen mellan stipendier och lån, som SACO återkommer till i det följande. Det är möjligt, att dessa försämringar ligger i systemets »natur», desto större är anledningen att förkasta det, speciellt som det enligt SACO:s bestämda uppfattning inte innehåller motsvarande förbättringar.

Frågan om återbetalningssystemets utformning måste i avgörande hän-

seenden bedömas från andra utgångspunkter än stipendiets storlek. Det sistnämnda problemet är ytterst en statsfinansiell avvägningsfråga, även om SACO förutsätter att i varje fall några försämringar för grupper av studenter inte kan ifrågakomma. När det gäller lånesystemets utformning föreligger inte denna statsfinansiella avvägningssynpunkt. Det måste därför rimligen få ankomma på låntagarna själva, representerade av sina organisationer, att avgöra vilken typ av kreditsystem som är att föredraga. Det kan inte vara rimligt, att mot dess uttalade vilja påtvinga en viss grupp i samhället ett kreditsystem, som avviker från gängse kreditformer. SACO avvisar bestämt det av utredningen föreslagna kreditsystemet och förutsätter därför, att utredningens förslag till återbetalningsregler inte kan läggas till grund för en proposition.

Organisationen framhåller i flera sammanhang, att problemet med uppskov på grund av nedsatt betalningsförmåga — vilket utredningen uppfattat såsom centralt — endast är av marginell betydelse.

Några politiska studentorganisationer lägger fram principförslag som helt avviker från utredningens förslag. *Sveriges konservativa studentförbund* anser examenspremiesystemet vara den bästa lösningen för det studiesociala stödet. Detta system uppfyller enligt organisationen bl. a. följande krav: att vara generellt, att inte medföra någon periodisk studiekontroll, att inte medföra alltför omfattande felinvesteringar för staten samt att vara enkelt och smidigt att administrera. Vid studieavbrott av socialmedicinska eller andra vägande skäl får efter prövning avskrivning ske i proportion till det uppnådda studieresultatet. Förbundet framför även vissa alternativa förslag rörande studiemedelssystemet, därest examenspremiesystemet inte skulle läggas till grund för vidare förslag.

Folkpartiets ungdomsförbund polemiserar mot de av utredningen anförda betänkligheterna mot studielönen. Organisationen anför, att det är uppenbart att långtifrån alla de som skall få del i det studiesociala stödet utbildar sig för typiska höglöneyrken. Oenhetligheterna kommer sannolikt att förstärkas i framtiden och, säger förbundet, en generell stipendiering bör kunna verka i lönenivellerande riktning. Organisationen anser, att alla som är äldre än 18 år bör få sina studier bekostade av samhället. Härigenom kan sociala och ekonomiska hinder för den enskildes fria utbildningsval elimineras och ekonomisk trygghet ges under och efter studierna. Som en av flera positiva effekter nämns slutligen att studielönen kan ge en bättre ekonomisk grund för äktenskap under studietiden än någon annan finansieringsform.

Sveriges socialdemokratiska studentförbunds uppfattning av studielön — organisationen anser att termen utbildningslön är bättre — är en annan än utredningens. Termen lön innebär att den skall vara beskattningsbar. Genom detta undviker man, framhåller förbundet, alla de problem en behovsprövning mot egen inkomst medför och de studerande kan dessutom på ett naturligt sätt inlemmas i socialförsäkringssystemet. Genom att jäm-

ställa utbildning med annat arbete kan man enligt förbundet reducera den tvivelaktiga nimbus som omger vissa utbildningsvägar. Organisationen befarar, att det studiesociala systemet med utredningens förslag inom tio år kommer att utveckla sig till ett rent lånesystem och påpekar vidare att ett studiesocialt system som ger en rimlig levnadsstandard för de studerande samhällsekoniskt betyder, att resurser transfereras till de studerande. På lång sikt kommer, enligt förbundet, utredningens lösning att utveckla sig till en särbeskattning av dem som tidigare studerat, varvid skattebelastningen kommer att variera med inkomstens storlek och utbildningens längd.

Sveriges förenade studentkårer framhåller, att det studiesociala stödet måste uppfattas som samhällets sätt att tillförsäkra alla medborgare lika rätt och möjlighet till utbildning och inte som en inkomsttransferering till en begränsad grupp. I den mån, säger organisationen, det anses önskvärt att åstadkomma en ekonomisk nivellering i samhället, bör denna genomföras generellt genom t. ex. skattesystemet och inte efter helt irrelevanta kriterier som t. ex. graden av utbildning.

Vissa remissorgan ställer sig till skillnad från studentorganisationerna kritiska mot varje form av studiebidrag inom studiemedlen. *Statskontoret* anser, att ett sådant bidrag verkar inkomstomfördelande till förmån för dem som erhållit högre utbildning. Bortsett från en begränsad effekt på intäktssidan blir resultatet av studiebidragen, hävdar statskontoret, en ren sänkning av studiekostnaderna för arbetskraften med högre utbildning och alltså en förbättring av dennas förmögenhetsställning. Varken samhällsekonomiska skäl eller rättvisesynpunkter motiverar en sådan omfördelning.

Landsorganisationen delar utredningens uppfattning att ett genomförande av studielönen i framtiden torde bli beroende av de statsfinansiella möjligheterna och av inkomstutvecklingen i samhället. Landsorganisationen anser sig ha skäl att instämma i de kritiska synpunkter på en långtgående subventionering av högre studier, som studiesociala utredningens ledamot Yngve Persson utvecklat i sitt särskilda yttrande.

Också *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* tar upp studielönefrågan och anser att man torde ha att räkna med att allt fler fortsätter sin utbildning och att vuxenutbildningen får ökad betydelse. Det kan vidare antas att en fortsatt inkomstutjämning kommer till stånd, bl. a. genom att den ökade utbildningen av akademisk arbetskraft minskar dennas monopolsituation. I ett sådant framtidsläge ter sig införandet av studielön som en rimlig åtgärd. Förbundet har i princip uttalat sig för studielön som den framtida studiefinansieringsformen men anser att för närvarande starka argument kan anföras mot dess omedelbara genomförande.

Rätten till studiemedel

Utredningens förslag om att krav på studielämplighet inte skall uppställas för *nyinskrivna studerande* tillstyrkes av flertalet remissorgan, som uttalat sig i frågan.

Garantilånenämnden finner inte motiverat att upprätta en särskild ekonomisk spärr för inträde till universitet och högskolor, så länge ett godkänt studentbetyg i princip berättigar till inträde vid de akademiska läroanstalterna. *Universitetskanslersämbetet* uttalar i sitt tillstyrkande, att det icke torde vara säkerställt att den som har Ba som genomsnittligt studentbetyg har bättre studieförutsättningar än den för vilken medelbetyget understiger Ba.

Sveriges akademikers centralorganisation anser däremot, att den nuvarande Ba-gränsen i princip bör bibehållas för de fria fakulteterna. Dock skall studenter med lägre betyg vara berättigade till studielån redan fr. o. m. den första terminen och, när de visat sig kunna fullfölja studierna, studiebidrag i efterhand för det första läsåret.

En liknande uppfattning har kommit till uttryck i yttranden från *statskontoret*, *lärarrådet vid Sydsvenska sjukgymnastinstitutet*, *veterinärhögskoleutredningen* och *Tekniska läroverkens elevförbund*.

I fråga om studielämplighetsbedömningen för *tidigare inskrivna studerande* instämmer remissorganen i regel i utredningens förslag. Bland andra *universitetskanslersämbetet*, *garantilånenämnden* och *Sveriges förenade studentkårer* uttalar sig för att den praxis som utbildats vid beviljandet av garantilån lägges till grund för motsvarande bedömning inom studiemedelsystemet och inte den något snävare praxis som tillämpats för naturastipendier.

Universitetskanslersämbetet framhåller i anledning av utredningens förslag om en bättre anpassning mellan kursfordringar och examensstadga, att när den väntade förstärkningen av universitets- och högskoleväsendets organisation och förvaltning genomförts, goda förutsättningar torde finnas för att från kanslersämbetets och läroanstalternas sida undersöka och förbättra utbildningens effektivitet och komma fram till säkrare grunder för bedömning av normala studieprestationer. Ämbetet föreslår att det får i uppdrag att fortlöpande bevaka frågan om vilka krav som skall ställas på studielämplighet hos redan inskrivna studerande för fortsatt erhållande av studiemedel samt framlägga förslag härutinnan.

Sveriges förenade studentkårer har uppfattat utredningens förslag som mer generöst när det gäller bedömningen av barnaföderskors studieresultat. I sådana fall skall, säger organisationen, studiemedel utgå regelmässigt utan att krav uppställas på studieresultat från tiden kring nedkomsten. Liknande synpunkter framförs av *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*.

I några yttranden tas fasta på utredningens uttalande att det förhål-

landet att den studerande nedlagt tidskrävande arbete inom studentkåren eller motsvarande bör beaktas vid bedömningen av studieresultatet. *Centrens studentförbund* anser att det viktiga arbete, som nedläggs av funktionärer i studentföreningar, bör jämföras med studentkårsarbete. Liknande synpunkter anförs av *Sveriges konservativa studentförbund*, *Sveriges kristliga studentrörelse* och *Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund*.

Den av utredningen föreslagna *m a x i m i t i d e n* för studiemedel om 16 terminer har genomgående tillstyrkts. *Sveriges konservativa studentförbund* förordar att återbetalningspliktiga studiemedel skall kunna utgå även efter denna tid.

Med några undantag ansluter sig remissorganen till förslaget att studiemedel inte bör beviljas den som fyllt 40 år. *Garantilänenämnden* finner det dock mindre tilltalande att överhuvud uppställa någon åldersgräns i studiemedelssystemet. Med tanke på det växande behovet av vidareutbildning, om skolning och utbildning av vuxna borde de studiesociala förmånerna stå öppna för envar oberoende av ålder. Nämnden föreslår åldersgränsen 50 år. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* ifrågasätter den föreslagna åldersgränsen. *Fredrika-Bremer-förbundet* framhåller, att särskilt kvinnor som fått avbryta sina studier på grund av barnsörd kan komma att överskrida de givna tidsgränserna. Liknande synpunkter anförs av *styrelsen för centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor* och *styrelsen för sociala barnavårdsseminariet*.

Det av utredningen föreslagna *m a x i m i b e l o p p e t* för studiemedel för studerande utan barn om 6 720 kronor per år i nuvarande penningvärde har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissorgan.

Några remissinstanser anser dock att det föreslagna beloppet är tilltaget i underkant. *Sveriges akademikers centralorganisation*, som hävdar att något visst tak för studiemedlen inte bör fixeras, föreslår att den studerande i normalfallet skall kunna disponera ca 7 500 kronor för läsår om tio månader. *Universitetskanslersämbetet* och *Sveriges förenade studentkårer* framlägger förslag om att studiemedel skall utgå med 160 procent av basbeloppet om året (7 680 kronor). *Sveriges konservativa studentförbund* anser att den övre gränsen skall fixeras genom praxis.

Även förslaget om ett *bartillägg* om 25 procent av basbeloppet om året (1 200 kronor) har vunnit stor anslutning. Högre belopp har dock föreslagits av *universitetskanslersämbetet*, *styrelsen för lantbrukshögskolan* och *styrelsen för socialinstitutet i Göteborg*. Några av remissorganen anser att tillägget skall utgå som ett särskilt barnbidrag för barn till studerande. Sålunda anför *Sveriges förenade studentkårer* att försörjnings- och vårdnadsplikt mot barn fortfarande är ett mycket påtagligt studiehinder. Enligt organisationen bör samhällets familjepolitik utbyggas så att det ekonomiska stödet bättre svarar mot barnkostnaderna, vilket stöd även kan utnyttjas av de inkomstlösa studentfamiljerna. Under en övergångstid anser organisa-

tionen det vara nödvändigt att vidtaga särskilda åtgärder för studerande föräldrar. Organisationen föreslår därför att tillägg skall utgå med ett basbelopp för täckande av barnavårdskostnader och att detta tillägg åtminstone provisoriskt skall få utgöra ett bidrag. Även *Högerns ungdomsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* och *Folkpartiets ungdomsförbund* föreslår särskilda bidrag till studentbarn.

Ett par remissorgan, bland dem *statsstipendienämnderna i Stockholm och Göteborg*, har ifrågasatt om inte barntillägget borde vara större under barnets första levnadsår än eljest.

Länsstyrelsen i Uppsala län är tveksam beträffande införandet av ett särskilt barntillägg för studerande och ifrågasätter, om inte behovet av stöd borde tillgodoses på annan väg.

Utredningens förslag att studiemedlen skall vara värdebeständiga har praktiskt taget genomgående vunnit remissopinionens gillande. *Garantilånenämnden* uttalar, att de studerande genom värdesäkringens erhåller kompensation för stegringar i den allmänna prisnivån, vilket med hänsyn till den speciella sammansättningen av deras levnadskostnader i vissa fall kan leda till direkta standardhöjningar.

Ett av de mest positiva dragen i utredningens förslag är enligt remisskritiken att något hänsynstagande till föräldrarnas ekonomi ej längre skall förekomma vid behovsprövningen. Endast *överstyrelsen för yrkesutbildning* har, utan att närmare utveckla tanken, invänt att man inte undantagslöst bör bortse från föräldrarnas ekonomi.

Meningarna är däremot delade när det gäller *behovsprövningen* med hänsyn till egen ekonomi. I allmänhet godtas utredningens förslag. *Garantilånenämnden* påpekar, att frånvaron av förvärvsinkomster är ett mycket väsentligt kriterium på att studier verkligen bedrivs. Skulle någon inkomstprövning ej ske, kan skeninskrivningar befaras komma till stånd i syfte att utnyttja rätten till studiemedel.

Tjänstemännens centralorganisation gör däremot gällande, att man på det studiesociala fältet liksom på flera andra områden inom socialpolitiken helt bör övergå från behovsprövade till generella stödformer. *Statskontoret* företräder en liknande uppfattning.

Några remissorgan vill ha en mer generös behandling av de studerandes egna inkomster; detta gäller bl. a. *universitetskanslersämbetet*, *styrelsen för socialinstitutet i Lund*, *Sveriges akademikers centralorganisation*, *Sveriges förenade studentkårer*, *Sveriges konservativa studentförbund* och *Tekniska läroverkens elevförbund*. *Medicinalstyrelsen* förordar en höjning av fribeloppet med motivering bl. a. att de föreslagna reduktionsreglerna torde komma att medverka till att de studerande blir mindre angelägna att tjänstgöra

5 — Bihang till riksdagens protokoll 1964. 1 saml. Nr 138

inom hälso- och sjukvården som vikarier. *Styrelsen för veterinärhögskolan* anser, att de veterinärstuderande kan bli missgynnade av en schabloniserad prövning. *Styrelsen* framhåller, att de studerande vid slutet av studierna har sådana ferieinkomster att studiemedel ej torde kunna erhållas. Deras förhållanden är likväl sådana, att behovet av studiemedel inte bortfaller eller nämnvärt minskar. En väsentlig del av inkomsten måste nämligen användas till betalning av nödvändig instrumentuppsättning och inköp av bil, vartill kommer att den studerande under inkomstperioderna i regel har avsevärt fördyrade levnadskostnader.

Frågan om hänsynstagandet vid prövningen av studiemedlens storlek till makes inkomst och förmögenhet har föranlett kommentarer i vissa yttranden. Till dem som uttryckligen tillstyrker utredningens förslag beträffande makes inkomst hör *arbetsmarknadsstyrelsen, garantilånenämnden, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, styrelsen för socialinstitutet i Lund, direktionen för gymnastiska centralinstitutet, styrelsen för journalistinstitutet i Stockholm och Tekniska läroverkens elevförbund*. Enligt garantilånenämnden talar samma skäl för att hänsyn tas till makes inkomster som de som kan anföras för en prövning mot egna inkomster. Enligt *Fredrika-Bremer-förbundets* åsikt är det däremot synnerligen viktigt att äkta makar i möjlig mån behandlas från varandra ekonomiskt fristående. Så snart den ene ekonomiskt bistår den andre, kommer enligt denna organisations uppfattning mottagaren att hamna i ett sådant underläge, att hans handlingsfrihet minskas. Förbundet hävdar därför, att en studerande makes möjligheter att medelst studiemedel bekosta sina studier inte får inskränkas av andra makens ekonomiska överlägsenhet.

Länsstyrelsen i Uppsala län anser att den föreslagna behovsprövningen i viss mån svär mot gällande lagregler beträffande makars ansvar för varandras skulder och måhända kan uppfattas som ett för det allmänna rättsmedvetandet främmande socialt förmynderskap. Även *Statstjänstemännens riksförbund, Folkpartiets ungdomsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* anför liknande synpunkter.

Vad särskilt gäller förmögenhet förordar vissa remissorgan en mer generös behandling än utredningen föreslagit. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* föreslår en höjning av det föreslagna fribeloppet för förmögenhet från fyra till sex basbelopp. *Kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm* föreslår ett stadgande av innebörden att reduktion av studiemedel inte må ske, där förmögenhetshavarna kan visa att förmögenheten inte utan allvarlig olägenhet för honom eller hans make kan omvandlas i kontanta medel. Också *universitetskanslersämbetet, styrelsen för lantbruks-högskolan* och *Centerns ungdomsförbund* anför liknande synpunkter. *Sveriges förenade studentkårer* påpekar, att egen förmögenhet som regel uppkommit genom arv. Från rättsvisesynpunkt framstår det som stötande att

en studerande skall förlora rätten till studiemedel, därför att han drabbats av olyckan att förlora sina föräldrar.

Frågan om studiebidraget inom studiemedlen har diskuterats av många remissinstanser. Meningarna är delade såväl i frågan om studiebidraget skall vara en integrerande del av studiemedlen som i frågan till vilket belopp studiebidraget bör fastställas. Det råder däremot enighet om utredningens förslag att studiebidraget skall utgå under hela studietiden.

Några remissorgan avvisar helt tanken på ett studiebidrag i studiemedlen.

Statskontoret anser sålunda, att skäl visserligen kanske kan anföras för en finansiering via skatterna av de studerandes levnadskostnader i den mån en sådan finansiering leder till en större utbildningsvolym i samhället än som eljest skulle komma till stånd och främjar den ekonomiska tillväxten på sådant sätt att även de icke studerande får fördel därav. Under nuvarande förhållanden finner statskontoret det svårt att vare sig från ekonomiska eller rättvisesynpunkter motivera en sådan förmögenhetsomfördelning som förslaget innebär.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser det vara av vikt att realistiskt tillmätta studiebidrag utgår för gymnasiestudier, men däremot betraktar länsstyrelsen studiebidragen på en högre nivå som mindre angelägna. *Högerns ungdomsförbund* pekar på att begynnelselönen för t. ex. civilingenjörer ligger närmare 30 000 kronor per år och att de flesta ingenjörer efter tio år uppnår inkomster på 50 000 kronor. Förbundet anser att det vore orimligt att inte taga hänsyn till bl. a. detta vid bedömningen av studiestödet. Det måste, anför förbundet, anses stötande om samhället skulle ge socialt understöd till en blivande civilingenjör under studietiden. Förbundet avstyrker därför förslaget om studiebidrag.

Utredningens avvägning av studiebidraget till 1 750 kronor om året har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av ett stort antal remissinstanser. *Landsorganisationen* framhåller inledningsvis, att det är troligt att en bättre balans i fråga om rekryteringen till högre utbildning skulle uppnås genom ett än mer generöst bidragssystem på gymnasienivån. *Landsorganisationen* kan inte tillstyrka påtagligt högre studiebidrag på postgymnasial nivå än vad som föreslås för den gymnasiala utbildningsnivån.

I yttrandet från *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* säges att det inte kan förnekas att studier för den enskilde ter sig som en mycket gynnsam investering. Akademiska studier ger i regel avkastning i form av högre inkomster och bättre social ställning. Det kan mot den bakgrunden, säger förbundet, anses ytterst tveksamt om något studiebidrag skall ingå i studiemedlen. Även fördelningspolitiska skäl talar mot ett studiebidrag. *Organisationen* anser emellertid att man vid bedömningen av frågan om studiebidraget även bör beakta strävandena att skapa likvärdiga förmåner inom studiemedels- och studiehjälpssystemen. *Organisationen* tillstyrker därför utredningsförslaget.

Försäkringsinspektionen anser bidraget relativt generöst, sett i samband med övriga förmåner. Inspektionen framhåller vidare, att en återhållsamhet gentemot höjningskrav torde vara desto mer berättigad, eftersom det är angeläget att inte inskränka det finansiella utrymmet för en utbyggnad av universitetsinstitutioner m. m. Kravet på en sådan utbyggnad kan för övrigt öka i styrka just till följd av en förbättring av de studiesociala förmånerna.

Enligt *garantilånenämnden* är det ofrånkomligt att samhällets insatser för att ekonomiskt underlätta högre studier efter gymnasiet sker genom en kombination av direkta bidrag och återbetalningspliktiga studiemedel. Det av utredningen föreslagna studiebidraget finner nämnden väl avvägt. Nämnden har vid sin bedömning beaktat, att studiebidraget till skillnad från de nuvarande naturastipendierna i alla normalfall kommer att utgå under hela studietiden.

I en del yttranden ansluter sig remissorganen helt allmänt till utredningens avvägningar. Detta gäller t. ex. *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. *Skolöverstyrelsen* anser, att synnerligen tungt vägande skäl talar för att det största direkta stödet sättes in för att gynna övergången från grundskolan till fortsatta studier på det gymnasiala stadiet. Detta argument talar, säger överstyrelsen, för att de ökningar av studiestödet på gymnasiestadiet, som föreslogs i yttrandet över studiehjälpsutredningens betänkande, genomföres. Även *länsstyrelsen i Uppsala län* tillstyrker förslaget och anser att kritiken från student- och akademikerhåll får anses ha skjutit över målet. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* tillstyrker i nuläget utredningens förslag. *Styrelsen för journalistinstitutet i Stockholm* skulle helst ha sett ett högre bidrag men tillstyrker utredningsförslaget med tanke på de stora förbättringarna för de studerande vid institutets studentlinje. *Tekniska läroverkens elevförbund* föreslår att studiebidraget per år skall utgöra 38 % av basbeloppet.

Ett antal remissorgan föreslår ett studiebidrag om 2 500 kronor om året. *Tjänstemännens centralorganisation* erinrar om att organisationen i sitt yttrande över studiehjälpsutredningens betänkande i fråga om det förhöjda studiebidraget föreslagit nyssnämnda belopp. Därmed menar organisationen ej att bidragsbeloppet alltid bör vara lika stort för de äldre eleverna inom det gymnasiala systemet som för de studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter. Enligt organisationens mening är det den studieekonomiska situationen, som bör vara utslagsgivande. Det framhålls i yttrandet att vissa undersökningar bör företas om storleken av de egentliga studiekostnaderna — varmed i första hand avses utgifter för litteratur, studiemateriel, terminsavgifter m. m. — på olika utbildningslinjer. Andra som framställt yrkande om ett studiebidrag å 2 500 kronor om året är *arbetsmarknadsstyrelsen*, *kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm*, *styrelsen för farmaceutiska institutet*, *direktionen för gymnastiska centralinstitutet*, *styrelsen*

för musikaliska akademien och Sveriges sjuksköterskeelevers förbund. Skogsstyrelsen, Statstjänstemännens riksförbund och Blivande lärares riksförbund vill sätta bidraget till ca 2 750 kronor.

Centerns studentförbund har inte några betänkligheter mot transfereeringar till akademikerna. Förbundet anser att studiebidraget bör sättas så högt att den rekryteringsfrämjande effekten inte minskas. Utredningens förslag innebär en försämring för ungefär hälften av de universitets- och högskolestuderande. Målsättningen bör vara ett studiebidrag om ca 3 500 kronor, men i dagsläget begränsar sig organisationen till att föreslå beloppet 2 500 kronor för nästa budgetår. Sveriges socialdemokratiska studentförbund, som förutsätter att propositionen kommer att innehålla ett konkret förslag till utbyggnad av det studiesociala systemet i riktning mot studielön, är medvetet om att det i dagens läge inte är möjligt att nå målet. Förbundet föreslår en generell utgående indexreglerad utbildningslön om 2 500 kronor, vilket belopp skall höjas med 250 kronor per år tills en summa motsvarande 140 procent av basbeloppet uppnåtts. Utbildningslönen skall räknas som skattepliktig inkomst.

Slutligen finns det några remissinstanser som vill sätta studiebidraget till 3 500 kronor eller högre, nämligen Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges förenade studentkårer, Folkpartiets ungdomsförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges liberala studentförbund, Sveriges kristliga studentrörelse, Sveriges fria kristliga studentförening och Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund.

Sveriges förenade studentkårer vänder sig mot det ologiska i att anställa rättvisjämförelser mellan å ena sidan det utgående familjepolitiska stödet till en gymnasists föräldrar och å andra sidan det studiesociala stödet till en från familjen fristående studerande vid postgymnasiala utbildningar. Organisationen delar inte uppfattningen, att en höjning av studiebidraget till studenterna måste få konsekvenser för bidragsnivån inom studiehjälpen, och anser därför utredningens kostnadsberäkningar för studiebidrag om 3 750 kronor och 4 500 kronor grovt överdrivna. I organisationens yttrande görs gällande att det sammanlagda resultatet av studiehjälpsutredningens och studiesociala utredningens förslag kommer att innebära en försämring för stora grupper av studerande. Organisationen föreslår ett studiebidrag om 3 500 kronor och motiverar detta med önskemålet att undvika att någon kategori av studerande får minskade förmåner. Eventuellt kan man gå fram etappvis, och organisationen framlägger ett utbyggnadsprogram innebärande ett studiebidrag om 2 500 kronor budgetåret 1964/65, 3 000 kronor därpå följande år och 3 500 kronor fr. o. m. budgetåret 1966/67.

Liknande synpunkter anförs av Folkpartiets ungdomsförbund, som föreslår att studiemedlen skall bestämmas till sådant belopp att de täcker levnadskostnaderna för hela året. De studerande bör enligt förbundet ges eko-

nomiska möjligheter till vila och rekreation. Förbundet anser att studiebidraget bör vara 300 kronor per månad. Per år betyder detta således 3 600 kronor.

Även *Sveriges akademikers centralorganisation* hävdar, att utredningens förslag redan i initialskedet kommer att innebära en markant försämring för de studentgrupper, som då kommer att befinna sig i motsvarande läge som dagens statsstipendiater. För praktiskt taget alla övriga studentkategorier vid universitet och högskolor medför utredningens förslag en ytterst obetydlig förbättring. Studiesociala utredningens förslag innebär ett definitivt reformstopp i den i och för sig imponerande utveckling, som på grundval av 1946 års studentsociala utredning ägt rum under 1950-talet och hittills under 1960-talet. Avsikten är uppenbarligen, att tiden nu skall anses mogen att definitivt övergå till en lånefinansiering. Organisationen önskar för sin del en verklig reform på det studiesociala området. Denna bör inriktas på att effektivt minska skuldsättningen under studietiden för alla kategorier studerande. Så kan enligt organisationen ske endast på ett sätt, nämligen genom en ökning av stipendiet. Organisationen ansluter sig till reservantens förslag om ett stipendium om 3 750 kronor per år. Även om skuldbe-
loppen med en bidragsgivning av denna omfattning blir otillfredsställande höga, avstår organisationen för närvarande ifrån att föreslå ett större stipendium. Den kostnadsökning, som skulle åtgå för detta, skulle komma att te sig alltför avskräckande, framhålles i yttrandet. Om förslag om en kraftig förstärkning av de nuvarande åtgärderna inte kan föreläggas årets riksdag, bör enligt organisationen såsom en provisorisk åtgärd den nuvarande behovsprövningen av naturastipendierna slopas.

Vissa av remissorganen har uttalat sig för att studiebidraget indexregleras. Förslag i denna riktning har framförts av bl. a. *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *styrelsen för socialinstitutet i Göteborg*, *Tjänstemännens centralorganisation*, *Sveriges förenade studentkårer*, *Sveriges konservativa studentförbund*, *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*, *Sveriges sjuksköterskelevers förbund* och *Tekniska läroverkens elevförbund*.

Frågan om extra studiemedel på synnerliga skäl behandlas i några yttranden. Styrelsen för *veterinärhögskolan* pekar på att tjänstgöringen vid vissa kliniker enligt skolans stadgar fortgår under hela året och att tjänstgöring vid klinik regelmässigt ålägges veterinärkandidat jämväl under ferier. Skolans studerande har även speciella studiekostnader för inköp av skyddskläder och mikroskop. *Garantilånenämnden*, som anser att ordet »synnerliga» i lagtexten bör utbytas mot »särskilda», föreslår, att extra studiemedel skall kunna utgå bl. a. för resor på studieorten och längre resor till hemorten samt för studieresor — även utomlands — där akademisk lärare intygar att resan utgör ett värdefullt inslag i fullgörandet av viss studiekurs. Även för extra studieutrustning eller exceptionellt höga lärobokskostnader

bör extra studiemedel kunna beviljas. Det bör kunna överlätas åt centralorganet att utforma närmare bestämmelser härom med ledning av de praktiska erfarenheterna rörande systemets funktionssätt.

Några remissorgan har tagit upp frågan om tilldelning av studiemedel för studier utomlands. *Garantilånenämnden* anser, att skäl föreligger för att i vissa fall utsträcka rätten till studiemedel även för studier utanför Norden. På grund av de speciella problem, som bl. a. med avseende på studiekontroll och bedömningen av studiekostnader är förknippade med utlandsstudier föreslår nämnden att frågan blir föremål för närmare överväganden. *Sveriges förenade studentkårer* understryker önskvärdheten av en liberalisering av de nuvarande bestämmelserna om studiesociala förmåner vid utlandsstudier. Organisationen föreslår att studiemedel för studier utomlands skall kunna tilldelas varje studerande som ämnar genomgå av behöriga svenska myndigheter godkänd utbildning eller utbildning som kan utnyttjas för senare avläggande av svensk examen. Ett likalydande förslag har framförts av *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*.

I samband med förmånerna inom det föreslagna studiemedelssystemet har några remissorgan tagit upp frågor rörande den 25 %-iga avskrivningens slopande och den skatterättsliga behandlingen av studiemedel. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* har på denna punkt motsatt sig utredningens förslag. *Sveriges akademikers centralorganisation* anser, att avskrivningen, om den slopas, måste ersättas med rätt till skatteavdrag för amorteringar.

Återbetalning av studiemedel

I stort sett är remissorganen i och för sig ense med utredningen om de krav som bör ställas på ett nytt återbetalningssystem. Däremot går uppfattningarna isär i fråga om de lämpliga medlen att nå de uppställda målen.

Bland de remissinstanser, som tillstyrkt återbetalningssystemet kan nämnas *försäkringsinspektionen*, *garantilånenämnden*, *skolöverstyrelsen*, *fullmäktige i riksbanken*, *Landsorganisationen*, *Tjänstemännens centralorganisation* och *Svenska landstingsförbundet*.

Garantilånenämnden anser, att utredningen konstruerat ett system för återbetalning av studiemedel, som i förhållande till nuvarande lånesystem innebär stora fördelar för den enskilde. Under studietiden belastas den studerande sålunda ej av räntor, återbetalningstiden har väsentligt förlängts och återbetalningsskyldighet föreligger överhuvudtaget inte med mindre än att vederbörande uppnått en viss inkomst. Genom värdesäkring av avgifterna erhålles en gynnsam periodisering av återbetalningarna och en god anpassning uppnås mellan den värdemässiga utvecklingen av avgiftsbelast-

ning och förvärvsinkomster. Den otrygghet och de ekonomiska påfrestningar, som studieskuldsättning hittills i vissa fall medfört, torde enligt nämndens mening genom denna utformning av återbetalningsskyldigheten i allt väsentligt elimineras.

Försäkringsinspektionen konstaterar, att det föreslagna systemet erbjuder mycket stora fördelar för låntagarna, eftersom den realränta som belastar de återbetalningsskyldiga maximerats till 0, återbetalningstiden utsträcks, återbetalningarna periodiserats på ett ändamålsenligt sätt, hänsyn till betalningsförmågan tagits enligt generella regler för nedsättning av avgifterna och regler införts om automatisk avskrivning av utestående skuld i händelse av låntagarens död.

Tjänstemännens centralorganisation understryker, att man bör eftersträva, att eliminera de risker som följer med studielån. Den enskilde skall sålunda, fortsätter organisationen, kunna få garantier för att han skall erhålla uppskov, nedsättning eller befrielse i fråga om återbetalning, såvida återbetalningsförmågan blir ringa eller obefintlig. Genom sådana garantier behöver den enskilde inte riskera, att han och hans familj på grund av sina utbildningskostnader får leva under sämre ekonomiska villkor än som varit fallet, om han inte underkastat sig en kostnadskrävande utbildning. Om en sådan trygghet skapas, bör hindren för en socialt tillfredsställande rekrytering till högre studier kunna undanröjas. Enligt organisationens mening innebär utredningens förslag, att garantier och trygghet av här redovisat slag skapas. Organisationen finner denna del av det föreslagna studiesociala systemet mycket väsentlig och lägger stor vikt vid att den blir genomförd.

I många andra yttranden framhålles fördelarna med utredningens förslag. *Folkpartiets ungdomsförbund* finner sålunda utredningens förslag till lånesystem i princip riktigt och påpekar såsom något mycket tillfredsställande att återbetalningstiden förlängts och att vissa trygghetsgarantier inbyggts i systemet. Vidare är det enligt förbundets mening värdefullt, att den återbetalningsskyldige automatiskt erhåller befrielse från återbetalning då inkomsten är låg eller obefintlig.

Även *Centerns studentförbund* och *Centerns ungdomsförbund* uttrycker sin tillfredsställelse med den långa återbetalningstid, som föreslagits av utredningen. Den föreslagna periodiseringen, avskrivningen vid dödsfall och lindringen vid försämrad betalningsförmåga anser förbunden vara andra positiva inslag i utredningens förslag.

Sveriges förenade studentkårer, som framhåller att de nu gällande korta amorteringstiderna har utgjort ett allvarligt studiesocialt problem, hälsar den föreslagna förlängningen med stor tillfredsställelse. Även från periodiseringssynpunkt anser organisationen den av utredningen föreslagna återbetalningsplanen klart fördelaktigare än den nu gällande. Likaledes uttrycker organisationen sin uppskattning av förslaget om generell avskrivning vid dödsfall. Organisationen finner det vidare angeläget, att hänsyn skall

tagas till betalningsförmågan vid inkrävande av amorteringar, men enligt dess mening förekommer detta redan i stor utsträckning i det nuvarande systemet, där uppskov och anstånd inte sker godtyckligt utan efter vissa regler. Utredningen har i detta avseende, hävdar organisationen, alltför mycket svartmålat nuvarande förhållanden.

Härefter övergår organisationen till kritik på olika punkter av återbetalningssystemet. Organisationen anför bl. a.

SFS finner således, att mycket starka skäl talar mot att införa det av utredningen förordade värdebeständiga amorteringssystemet. Det är enligt SFS:s mening en stor nackdel, att utredningen inte ägnat lika stort intresse åt andra former för lån och därvid närmare undersökt, om inte de med värdebeständigheten förenade fördelarna lika väl skulle kunna inbyggas i ett konventionellt lånesystem. SFS anser sig inte i förevarande situation kunna förorda någon bestämd låneform. Det bör ytterligare utredas, om inte periodiserings- och anståndsfördelarna med det föreslagna systemet lika väl kan inrymmas i ett konventionellt lånesystem. Inte minst det faktum att utredningen ej utrett huruvida det finns möjligheter att i ordinarie kreditinrättningar ordna så långa konsumtionskrediter det här blir frågan om försvårar frågans avgörande.

Ett antal remissorgan ställer sig avvisande till utredningens förslag till återbetalningssystem och uttalar sig i stället för lån av konventionell typ. Så är fallet med *studiehjälpsnämnden, överstyrelsen för yrkesutbildning, länsstyrelserna i Uppsala, Västmanlands och Östergötlands län, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges akademikers centralorganisation och Fredrika-Bremerförbundet.*

Studiehjälpsnämnden anför sålunda, att utredningens argumentering för att det föreslagna systemet skulle vara överlägset andra och prövade lånesystem inte är övertygande. Efter att ha påpekat, att avskrivning av låneskulden vid dödsfall lika väl kan tillämpas i ett mera konventionellt system, fortsätter nämnden.

Den mycket omskrivna periodiseringen vid återbetalningen kan också lösas genom fasta annuiteter, vilket också utredningen medger men avvisar därför att annuiteterna inte anpassas efter växlingen i penningvärdet. För låntagarna måste ett system med indexreglerade avgifter under så lång tid som 20—25 år te sig mycket vanskligt och osäkert, eftersom konsekvenserna på så lång tid inte kan överblickas. Indexreglerad återbetalning bör dessutom enligt nämndens mening inte införas isolerat för studenterna. Nämnden finner av dessa skäl utredningens invändning mot annuiteter inte avgörande. Frågor om anstånd med eller lindring av återbetalningen på grund av låntagarens iråkade betalningssvårigheter har inom studielånesystemet med hänsyn till låntagarens aktuella situation kunnat lösas tillfredsställande utan att härför detaljerade regler behövts och så kan ske även i fortsättningen. Systemet är administrativt betungande. Det innebär bl. a. omräkning av maximibelopp för studiemedlen och av avgifterna vid ändringar i basbeloppen och en omfattande skriftväxling med låntagarna. Återbetalningen medelst avgifter är vidare preliminär och en jäm-

5* — Bihang till riksdagens protokoll 1964. 1 saml. Nr 138

förelse föreslås skola ske, sedan återbetalningen avslutats, mellan avgiftsbetalningen och återbetalning enligt reglerna för lån med ränta. En sådan jämförelse måste medföra en detaljerad beräkning för många år, en beräkning som om den skall ha någon mening för eventuell återbäring, måste verkställas för varje låntagare. Avgifterna kan bli varierande år efter år. För låntagaren måste detta innebära en känsla av osäkerhet om vad han egentligen är skyldig att betala.

Liknande synpunkter återkommer bl. a. i yttrandet från *länsstyrelsen i Östergötlands län*. Länsstyrelsen förmenar, att ett indexreglerat avgiftssystem medför flera nackdelar och riskerar att uppfattas som ett osäkerhetsmoment av de skuldsatta och icke som en fördel. Länsstyrelsen anför vidare bl. a.

Man synes icke böra bortse ifrån, att vi ha ett penning- och kreditväsende, som är uppbyggt på nominell grund. Ingenting tyder på att vi inom överskådlig framtid kommer att gå över till ett reall betraktelsesätt. Indexreglering på detta begränsade fält är omotiverad vid rådande institutionella förhållanden inom kreditväsendet. Länsstyrelsen ifrågasätter lämpligheten av att introduktionen av indexreglerade låneformer börjar på ett så speciellt och begränsat område som studiekrediten. Indexreglerade lån synes som värdesäkringsutredningen framhållit böra få växa fram efter fritt val och i konkurrens med andra låneformer. Som framgår av utredningens förslag medför dessutom övergången till ett indexreglerat system ett så osmidigt och komplicerat förfaringsätt att det redan av administrativa skäl knappast kan accepteras. Utredningen synes ha överdrivit storleken av de finansiella problem den har att lösa. Dessa äro icke av det formatet att de motiverar den apparat utredningen är beredd att bygga upp.

Svenska bankföreningen uttalar, att det föreslagna återbetalningssystemet är teoretiskt intressant men i praktiken synnerligen komplicerat och svåröverskådligt. Argumentet att återbetalning i realvärde skulle ge garanti för en lämplig periodisering är enligt föreningens mening inte övertygande. Föreningen anser det ingalunda säkert att akademikernas löneinkomster år från år utvecklas i takt med levnadskostnadsindex. Ett tvång att återbeta i realvärde menar föreningen därför kunna bli mycket betungande för kredittagaren i vissa situationer, t. ex. vid en betydande och plötslig penningvärdeförsämring under en löpande löneavtalsperiod. Föreningen anför vidare, att indexreglering av krediter är något som hittills varit så gott som okänt i vårt land och att det kan medföra återverkningar, som är svåra att förutse, om man nu inför en sådan reglering på ett begränsat och speciellt område.

Utredningens förslag om återbetalningstid har nästan genomgående rönt bifall i remissyttrandena. I ett par yttranden uttalar man sig dock för en kortare återbetalningstid än den föreslagna. *Svenska bankföreningen* anser, att återbetalningstiden utan olägenhet kan sänkas till vad som f. n. utgör maximal amorteringstid, för statliga studielån 15 år. Föreningen förordar en sådan ordning med hänsyn till befarade svårigheter

att utan eftersättande av andra angelägna behov bereda utrymme för en så stor kreditgivning som skulle följa av en längre återbetalningstid. Enligt Svenska sparbanksföreningen bör återbetalningstiden i regel inte överstiga 20 år.

Sveriges akademikers centralorganisation finner det föga ändamålsenligt att till den grad schablonisera amorteringstiden, att ingen hänsyn kan tas till den årliga amorteringens storlek eller till rimligheten i amorteringstidens faktiska längd. Organisationen fortsätter.

Förslaget medför, att personer med kort utbildningstid och därigenom låg skuldsumma får mycket längre amorteringstid än personer med lång utbildningstid och därigenom hög skuldsumma. För många torde en amorteringstid, som sträcker sig fram till 50-årsåldern, förefalla meningslöst lång. De återbetalningsskyldiga är föga betjänta av ett sådant system. Vill man verkligen ta hänsyn till den skuldtyngdes situation, bör man givetvis utgå från skuldens och därmed de årliga avbetalningarnas storlek och sedan anpassa amorteringstiden därefter. Så sker också när amorteringsplanerna upprättas för de nuvarande statsgaranterade lånen och för övrigt även för de flesta andra lån. Fixeringen till att skuldfriheten skall inträffa just i samband med 50-årsdagen är kuriös.

Utredningens förslag till periodisering av återbetalningarna har vunnit anslutning eller lämnats utan erinran i åtskilliga remissyttranden. Å andra sidan finns det många remissorgan, som är starkt kritiska. Kritikerna har i regel inte någon erinran mot en jämn periodisering — många av dem anser fastmera en sådan önskvärd — men de tar avstånd från en reellt jämn periodisering genom indexreglerade avgifter. I flera av dessa yttranden framhålles såsom mindre lämpligt att införa indexlån på det studiesociala området, innan man tagit ställning till denna låneform i ett vidare sammanhang.

Tjänstemännens centralorganisation tillstyrker den av utredningen föreslagna periodiseringen. Med värdebeständigt lån eller indexlån avses, erinrar organisationen, i allmänhet kontrakt, vars värdeenheter utgörs av en allmän köpkraftsenhet, vilken tillämpas utan begränsning. De avtalade prestationerna är således vid varje tidpunkt bestämda i reella termer. Vid indexlån undgår man de förmögenhetsförskjutningar, som uppstår vid penninglån till följd av icke förväntade penningvärdeförändringar. Studiesociala utredningens förslag avser emellertid, framhåller organisationen, icke att omöjliggöra sådana förmögenhetsöverföringar, som vid inflation sker från långgivare till låntagare. Det är här således inte fråga om indexlån i den meningen som värdesäkringskommittén använt begreppet. Organisationen erinrar vidare om att utredningen förordar införandet av en s. k. räntegaranti, varigenom det i studiemedelsavgifter nominellt återbetalade beloppet kan bli lägre men aldrig högre än vad som skulle erläggas vid användning av en konventionell låneform. Såsom utredningen konstruerat sitt förslag, får den återbetalningsskyldige tillgodogöra sig inflationsvinster, som vid ett

penninglån kan uppstå till följd av att penningvärdet sjunkit, samtidigt som han befrias från den deflationsförlust, som skulle kunna uppstå vid ett penninglån, om penningvärdet stigit. — Den föreslagna indexregleringen är, enligt vad organisationen funnit, inte avsedd att under alla förhållanden medföra återbetalning av ett värdebeständigt belopp. Tekniken med index-tillägg är med andra ord inte utarbetad uteslutande eller ens huvudsakligen med tanke på återbetalningarnas ekonomiska slutresultat. Enligt organisationens åsikt skapar den föreslagna indexregleringen en önskvärd enhetlighet inom hela studiefinansieringssystemet såväl på förmånssidan som på återbetalningssidan. Den medger dessutom en bättre periodisering av återbetalningarna än vad som förekommer i nuvarande lånesystem. Slutligen åstadkommes möjligheter att genom automatiskt verkande regler anpassa återbetalningsskyldigheten efter den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga.

Fullmäktige i riksbanken erinrar om att det argument för indexregleringen, som starkast framhålls av utredningen, är att den skapar en lämplig fördelning av återbetalningsbördan över tiden. Reellt räknat blir denna jämnt fördelad över återbetalningsperioden, medan den vid penninglån med lika amorteringar leder till att återbetalningsbördan är tyngst under de första åren, då låntagarens inkomster normalt torde vara lägre än senare. Fullmäktige anser att indexregleringen är en smidig lösning på detta problem. Emellertid finner fullmäktige, att även andra vägande skäl kan anföras för ett indexreglerat återbetalningssystem. Ett skäl, som enligt fullmäktiges mening ligger nära till hands, bygger på önskan att begränsa de möjligheter till inflationsvinster till låntagarnas fördel, som uppkommer vid penninglån. Visserligen kan det sägas, att när andra låntagare gynnas av ett fallande penningvärde, den här aktuella låntagargruppen icke bör bli föremål för en särbehandling. Styrkan av sistnämnda argument minskas dock, anser fullmäktige, om det konstateras att låntagargruppen i fråga är i den unika positionen att den tillförsäkras *rätt* att erhålla lån, att återbetala lånen över en mycket lång period och att vid svag betalningsförmåga enligt automatiska regler erhålla anstånd eller befrielse.

Tveksamhet inför den föreslagna indexregleringen röjes i yttrandena från *generalpoststyrelsen*, *universitetskanslersämbetet*, *styrelsen för lantbrukshögskolan*. *Sveriges Industriförbund* anser, att statsmakterna inte nu bör fatta beslut i anledning av utredningens förslag och framhåller därvid, att både den av utredningsmajoriteten föreslagna reellt jämna periodiseringen och reservantens förslag om en periodisering med nominellt jämna, alternativt nominellt stigande annuiteter innebär fördelar för de återbetalningsskyldiga i jämförelse med nuläget.

I remissyttrandet, där utredningens återbetalningssystem avvisas, förordas i allmänhet en annan periodisering. *Sveriges akademikers centralorganisation* anser, att man med ett system med fasta annuiteter eller, för

den som så vill, årligen stigande annuiteter, når en periodiseringseffekt, som i de flesta fall bättre svarar mot den skuldsattes återbetalningsförmåga. Organisationen belyser utredningens förslag med tankegångar och förslag från värdesäkringskommitténs betänkande Indexlån (SOU 1964:1). Organisationen anför.

Det bärande motivet för värdesäkringskommitténs ställningstagande till indexlån har varit behovet av nya placeringsformer, varigenom spararna beredes ökade möjligheter att värdesäkra sitt långsiktiga sparande. Kommitténs huvudlinje är, att indexlånenes framväxt måste få ske på deras egna meriter och efter parternas fria val. Indexlån skall således inte få påtvingas marknaden genom penningpolitiska ingripanden, och statens engagemang på indexlåne marknaden bör ske i sådan form, att valfriheten mellan indexlån och andra låneformer bevaras. Ovissheten om indexlånenes verkningar gör det enligt värdesäkringskommittén naturligt att kräva, att anpassningen till den nya låneformen får ske enligt parternas fria val. Den statliga indexlåneform som värdesäkringskommittén rekommenderar är utgivande av indexreglerade sparobligationer; staten skall alltså som låntagare garantera spararna värdesäkerhet.

Den av studiesociala utredningen förordade indexlåneformen innebära raka motsatsen, nämligen att staten som långgivare kräver indexreglerad återbetalning. Någon sådan låneform har värdesäkringskommittén inte förordat. Det förhållandet, att indexlånen skulle utgöra den enda särskilt avpassade studiekredit med statsgaranti, som skulle stå till förfogande, strider också mot värdesäkringskommitténs krav på valfrihet.

SACO måste således konstatera, att studiesociala utredningens förslag till indexreglering inte kan motiveras med utgångspunkt från värdesäkringskommitténs förslag. Tvärtom strider det mot väsentliga utgångspunkter för värdesäkringskommitténs rekommendationer. Om de organisationer, som representerar låntagarna, avvisar indexregleringen av studiekredit, bör — från värdesäkringskommitténs utgångspunkter — sådan inte ifrågakomma.

Fullmäktige i riksgäldskontoret har yttrat.

Även om det är sant, att det föreslagna indexreglerade avgiftssystemet representerar en mycket speciell variant av indexreglerade lån, inte minst med tanke på det nämnda avräkningsförfarandet, som i praktiken innebär ett upphävande i egenartad form av återbetalningssystemets fulla »reala» karaktär, synes finnas anledning erinra om att värdesäkringskommittén särskilt framhållit svårigheterna att på förhand bedöma enskilda låntagares benägenhet att uppta lån mot indexklausul. Denna kommitté har därför ansett det vara väsentligt, att uppkomsten och utbredningen av indexlån som låneform får ske efter fritt val och i konkurrens med andra låneformer. Mot bl. a. denna bakgrund får också ses kommitténs rekommendation, att i första hand staten bör som låntagare gå i spetsen för den försöksverksamhet på området, som kommittén förordar. Det bör tilläggas, att värdesäkringskommitténs förslag ännu inte remissbehandlats och att det ännu är för tidigt att uttala sig om hur statsmakterna kommer att ställa sig till dessa förslag.

Andra motståndare till den av utredningen förordade indexregleringen är överstyrelsen för yrkesutbildning, länsstyrelsen i Uppsala län, Svenska

arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges förenade studentkårer.

Den av utredningen föreslagna regeln om återbäring till den återbetalningsskyldige för den händelse den värdesäkra återbetalningen skulle komma att ställa sig dyrare för honom än ett motsvarande konventionellt lån med ränta har föranlett delade meningar. *Tjänstemännens centralorganisation* tillstyrker återbäringen och understryker i detta sammanhang, att det är en ovillkorlig förutsättning för att organisationen skall kunna godtaga det föreslagna återbetalningssystemet i övrigt, att detta icke under några omständigheter medför en större totalutgift för den återbetalningsskyldige än vad som skulle kunna uppstå i ett konventionellt lånesystem.

I andra yttranden åter hävdas, att någon återbäring inte bör förekomma i ett värdebeständigt återbetalningssystem. *Fullmäktige i riksbanken* anser sålunda, att de skälighetsargument som kan anföras till förmån för indexregleringen förlorar i kraft, om återbäring skall äga rum, därest indexkonstruktionen visar sig leda till ett för den återbetalningsskyldige mindre gynnsamt resultat än ett penninglån till marknadsränta. Låntagarna tillförsäkras de fördelar som kan erbjudas med den indexreglerade återbetalningen men behåller likväl i viss utsträckning möjligheten att gynnas av ett fallande penningvärde. Enligt fullmäktiges mening skapar återbäringskonstruktionen dessutom betydande administrativa svårigheter och orsakar komplikationer, som visserligen i princip kan lösas men som det är motiverat att acceptera endast om synnerligen starka skäl talar för den föreslagna garantien, att låntagaren skall behandlas lika gynnsamt som vid penninglån. Enligt *riksrevisionsverket* bör någon återbäring inte förekomma, om ett indexreglerat system genomförs.

Fullmäktige i riksgäldskontoret anser, att en återbäringsklausul som den förevarande av principiella skäl inte bör införas i ett system med indexreglerade, räntefria lån. En liknande uppfattning kommer till uttryck i yttrandet från *länsstyrelsen i Östergötlands län*.

Statskontoret ger uttryck för farhågor, att återbäringsregeln skall ge upphov till betydande administrativ omgång. *Svenska sparbanksföreningen* påpekar, att återbetalningssystemet genom garantin för realräntan 0 kan inbjuda de studerande att utan risk spekulera i en framtida positiv realränta.

Sveriges förenade studentkårer ger uttryck för tvekan om återbäringsens effektivitet och anför.

De av utredningen föreslagna garantierna för att ett konventionellt lån inte i efterhand skall visa sig ha varit mera fördelaktigt synes inte ha utretts i tillfredsställande utsträckning. Således föreslår utredningen i sin skiss till en tänkbar lösning, att en särskild regleringsfond skall upprättas för varje utbetalningsårgång. När alla dessa medel återbetalats, kan avräkning ske och eventuell återbäring utbetalas. Frånsett att marginals-katten måste vara synnerligen olika för de i en sådan årgång ingående och att det sannolikt blir nödvändigt med mycket schablonmässiga kollektiva beräk-

ningar, synes denna beräkningsmetod medföra stora svårigheter, eftersom i varje årgång ingår såväl studerande, som nyss börjat sina studier som andra, vilka är nära sin examen. Detta måste innebära, att det kan dröja inte blott tills den studerande kommit upp i 50-årsåldern utan rent av något decennium ytterligare, innan avräkning kan ske.

Sveriges akademikers centralorganisation hävdar, att det föreslagna återbetalningssystemet, trots återbäringen, ekonomiskt kan missgynna den återbetalningsskyldige dels genom att indexlånet blir relativt dyrare än ett vanligt marknadslån vid en bestämd relation mellan indexräntan och marknadsräntan, dels genom att den skuldsatte går miste om rätten till avdrag för gäldränta vid beskattning. Enligt organisationen har ett indexlån med återbäring av föreslagen typ samma verkan som om staten av den återbetalningsskyldige tvångsvis upptagit ett räntefritt lån.

Statistiska centralbyrån berör i sitt yttrande vissa speciella problem i anslutning till indexregleringen och anför.

Vid indexreglering av studiemedlen borde enligt SCB i princip reglering ske efter en index som mäter prisutvecklingen för den typ av konsumtion, som medlen är avsedda att täcka. Som exempel kan nämnas att prisutvecklingen på uthyrningsrum varit en annan än för bostad. Av praktiska skäl torde det dock vara lämpligt att inte konstruera dylika specialindexserier utan låta anknytningen ske till en prisindex för totala konsumtionen i landet. Den prisindex efter vilken studiemedlen skall regleras bör enligt SCB mäta prisförändringarna i detaljhandelsledet och således registrera effekten av förändringar i de indirekta skatterna. Konsumentprisindex kan här komma till användning.

Vid indexreglering av avgifterna får anknytningen till konsumentprisindex annan innebörd än vid reglering av studiemedlen. En förskjutning från direkta till indirekta skatter skulle leda till en höjning av — vid skatteförskjutningen ännu ej erlagda — avgifter för studiemedel erhållna före skatteförskjutningen, d. v. s. en efterbeskattning för en speciell kategori medborgare. Utredningen har pekat på detta problem men anser att återbäringsklausulen korrigerar så att denna form av extrabeskattning undviks. SCB önskar framhålla att full kompensation endast erhålles under vissa förutsättningar, vad gäller realräntans utveckling. En anknytning till nettoprisindex kan vara att föredraga vid reglering av avgifterna. Emellertid kommer vid en anknytning av studiemedlen till nettoprisindex studiestödet att urholkas vid en förskjutning från direkta till indirekta skatter.

SCB har här endast velat framhålla att indexregleringen av studiemedlen och avgifterna kan behöva utredas ytterligare. Det kan tänkas att de båda kategorierna i princip borde indexregleras efter olika indexserier. Det synes emellertid orealistiskt att vid studiefinansieringen tillämpa två olika indexanknytningar och därmed två olika basbelopp. Nackdelar och fördelar vid valet av olika enhetliga system bör närmare utredas.

Utredningens principiella ståndpunkt rörande anpassning av avgiften till den individuella betalningsförmågan har genomgående vunnit anslutning bland remissorganen, även om några av dem anser, att generella regler i ämnet är obehövliga.

I flera yttranden understrykes värdet av att den återbetalningsskyldige får en rätt att slippa att betala vid nedsatt betalningsförmåga. *Tjänstemännens centralorganisation* anför sålunda.

TCO vill understryka den väsentliga skillnaden mellan å ena sidan att efter ansökan på ömmande skäl bli befriad från eller få uppskov med en återbetalning och å andra sidan att under vissa förutsättningar överhuvudtaget inte vara skyldig att betala. I det förra fallet har man en *möjlighet* och dessutom en osäker sådan, eftersom man aldrig kan förutse utgången av prövningsinstansens skönsmässiga överväganden. I det senare fallet har man en *rätt*, som man dessutom själv slipper göra gällande, om den konstrueras så att den automatiskt träder i tillämpning. Man har här på sätt och vis att göra med samma skillnad som mellan å ena sidan den nuvarande socialhjälpens, där förmånerna utgår efter ansökan och efter individuell behovsprövning, och å andra sidan de moderna socialförsäkringarna, där förmånerna utgår efter enkla strikta regler och utan individuell behovsprövning.

Enligt *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbunds* uppfattning är det nödvändigt att anordna återbetalningen på annat sätt än nu. Det är därvid en fördel, att uppskofs- och anståndsregler görs entydiga och att avgörandet i sådana frågor anförtros samhällets organ. Förbundet anser att det vore otillfredsställande, om den sociala prövningen av enskilda fall skulle handhas av bankerna.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har endast den invändningen mot förslaget, att någon generell granskning av de återbetalningsskyldigas ekonomiska förhållanden inte bör äga rum. En låntagare, som önskar avgiftsnedsättning eller avgiftsbefrielse, bör själv ansöka därom och i samband därmed uppge och styrka sin aktuella ekonomiska situation.

Sveriges akademikers centralorganisation motsätter sig att frågan om anstånd med återbetalning prövas efter generella regler och förordar i stället en vidareutveckling av de möjligheter till beaktande av den individuella betalningsförmågan, som nuvarande lånesystem inrymmer. Anståndsörfarandet bör enligt organisationen utformas så, att just de som behöver anstånd kan få det, och få det, när de behöver det. Den sålunda förordade principen kompletteras i yttrandet med följande synpunkter.

Anstånd upp till sammanlagt tre år skall kunna beviljas av vederbörande kreditinrättning, medan anståndsansökningar för längre tid behandlas av den centrala studiesociala nämnden. Anstånd bör normalt beviljas den som bedriver fortsatta studier. Vid licentiand- och doktorandstudier samt vid kompletterande utbildning av betydelse för yrkesutövningen bör detta alltid gälla. Närmare prövning bör ske vid anståndsansökningar för mera perifer utbildning. Längre arbetsförmåga på grund av sjukdom bör normalt leda till att anståndsansökan beviljas. Anstånd på grund av barnsbörd bör kunna beviljas upp till ett år.

Organisationen, som anser att de föreslagna anståndsreglerna inte fyller den avsedda funktionen, ifrågasätter om inte systemet kan få inkomstut-

jämnannde verkningar inom kollektivet av studieskuldssatta. Organisationen fortsätter.

Frågan uppstår då, om en sådan särskild inkomsttjämnning inom studiemedelskollektivet är önskvärd eller inte. Utan att diskutera önskvärdheten av en inkomsttjämnning i och för sig, kan med fog hävdas, att den bör vara generell och inte byggas på genom en särskild form av inkomsttjämnning för de personer som uppburit studiemedel. I den mån studiestödet inte kan göras fullständigt och generellt, så bör dess storlek vara beroende av studietidens längd eller studiekostnadernas storlek, inte av de framtida inkomsternas storlek. I annat fall missgynnas de längre och dyrbarare studievägarna.

Beträffande den närmare utformningen av anståndsreglerna invänder organisationen, att den beskattningsbara inkomsten är en dålig måttstock på den individuella betalningsförmågan samt att det mer och mer uppmärksammas, att den beskattningsbara inkomsten inte ger ett rättvisande uttryck för den faktiska ekonomiska standarden. Enligt organisationen bör man sträva efter att i ökad utsträckning komma ifrån att använda beskattningsbar inkomst som grund för förmåner av olika slag. Sålunda nämnes i organisationens yttrande, att försörjningsbördan gentemot barn starkt påverkar betalningsförmågan, något som utredningen inte beaktat i vidare mån än att den tagit hänsyn till att barn under 10 år kräver särskilda tillsynskostnader. Bland andra omständigheter, som inverkar på den individuella betalningsförmågan men inte på den beskattningsbara inkomsten och vilka inte skall beaktas vid beräkningen av avgiftsunderlaget enligt utredningens förslag, nämner organisationen studieskuldens storlek, antalet inkomstgivande år, tillfälliga utgiftsökningar exempelvis på grund av bosättning eller flyttning samt skattefria inkomster, såsom sjukpenning.

I viss mån liknande synpunkter framföres av *Sveriges förenade studentkärer*, *Sveriges konservativa studentförbund* och *Tekniska läroverkens elevförbund*.

Förslaget att använda den beskattningsbara inkomsten såsom mätare på betalningsförmågan kritiserats i flera yttranden från den synpunkten, att denna inkomst bestämmes först ungefär ett år i efterhand. *Svenska bankföreningen* anför sålunda.

Den eftersträlvade automatiska anpassningen av återbetalningsskyldigheten till växlingar i betalningsförmågan har utredningen sökt vinna genom föreskrifter som i huvudsak innebär att återbetalningsskyldigheten bortfaller, om den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten ej överstiger en viss gräns. Emellertid utgör siffran för beskattningsbar inkomst ingalunda något tillförlitligt mått på den aktuella betalningsförmågan. Den hänför sig nämligen icke till det löpande årets inkomst utan till inkomsten nästföregående år. Följden blir, att om en kredittagare ett visst år, t. ex. 1970, på grund av sjukdom får vidkännas en stark inkomstminskning, så kommer han enligt förslaget likväl ej att bli fri från avgift det året. I stället erhåller han återbäring av preliminäravgifter i slutet av år 1971,

då han kanske tillfrisknat och åter uppbär full lön. En sådan ordning kan enligt bankföreningens mening knappast sägas innebära en smidig anpassning av återbetalningsskyldigheten till betalningsförmågan.

Enahanda uppfattning kommer till uttryck bl. a. i yttrandena från *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län, i Västmanlands län och i Östergötlands län, Centerns studentförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges akademikers centralorganisation.*

Fredrika-Bremer-förbundet vänder sig mot att makes ekonomi skall beaktas vid fastställande av avgiftsunderlaget och anför.

Realiter innebär ett system, där den ena makens ekonomi inverkar på den andra makens avgiftsbelopp, att familjen drabbas av återbetalningsskyldigheten i stället för enbart »låntagaren». Således kan en ekonomiskt svag person på grund av makens starkare ekonomi behöva erlægga en så hög avgift, att han för att bibehålla samma standard som maken måste erhålla ekonomiskt bidrag härför av denne. Omskrivet kan förhållandet uttryckas så att den ena maken ekonomiskt bidrager till att betala den andra makens studieskulder. Enär en bidragssituation måste minska handlingsfriheten inom äktenskapet, bör allt göras för att undvika, att sådana situationer inträffar. Konsekvenserna av utredningens system skulle inträda redan på studiestadiet, där medvetandet om den framtida betalningssituationen kan verka som en hämsko på studieintresset. FBF finner det icke heller här riktigt att ett ingående av äktenskap skall kunna ändra avgifternas storlek.

Lärarrådet vid Sydsvenska sjukgymnastinstitutet understryker betydelsen av utredningens förslag om reduktion av avgiftsunderlag för tid, då den återbetalningsskyldige ej kan vara yrkesverksam på grund av omvårdnaden om barn. Lärarrådet ifrågasätter, om inte den föreslagna regeln, att avgiftsunderlaget skall minskas med ett halvt basbelopp om den återbetalningsskyldige har barn under tio år, är otillräcklig för sitt ändamål.

Enligt *Tjänstemännens centralorganisation* bör vid beräkning av avgiftsunderlag medräknas endast förmögenhet, för vilken skyldighet att erlægga förmögenhetsskatt föreligger. Åsikten att gränsen för beaktandet av förmögenhet bör sättas högre än utredningen föreslagit är företrädd även av ett par andra remissinstanser.

Den närmare avgränsningen av förslagen

Utredningarnas fördelning av skolformer och utbildningslinjer mellan de båda systemen accepteras i allmänhet. Det är endast på enskilda punkter som kritik har framkommit. I fråga om folkhögskoleeleverna uttalas från flera håll att det i sinom tid kan bli aktuellt att överföra dem till studiemedelssystemet. *Skolöverstyrelsen* påpekar att folkhögskoleelevernas genomsnittsålder sannolikt kommer att stiga. *Sveriges konservativa student-*

förbund föreslår att redan nu folkhögskoleelever över 21 år skall omfattas av studiemedelssystemet.

Studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen har var för sig fört sjöbefälsskolorna till sitt system. *Sjöfartsstyrelsen* finner att båda utredningarnas förslag innebär påtagliga fördelar i jämförelse med nu rådande förhållanden. Vid en inbördes jämförelse visar sig dock att studiesociala utredningens förslag är mest ändamålsenligt, och styrelsen tillstyrker därför att sjöbefälsskolorna infogas i studiemedelssystemet. Styrelsen förordar vidare att navigationslärarkurser och den i årets statsverksproposition föreslagna radiotelegrafistutbildningen vid vissa sjöbefälsskolor inordnas i samma system. *Garantilånenämnden* och *Tjänstemännens centralorganisation* ansluter sig till studiesociala utredningens förslag beträffande sjöbefälsskolorna.

Skogsstyrelsen och *skogbrukets yrkesutbildningskommitté* tillstyrker förslaget att statens skogsmästarskola hänföres till studiemedelssystemet. Dessa remissorgan hävdar emellertid att även skogsskolorna borde hänföras dit. Till stöd härför åberopar de att samtliga elever i skogsskolorna under läsåret 1962/63 var äldre än 21 år och att genomsnittsåldern var 26 år.

I detta sammanhang torde även kunna redovisas vissa yttranden angående gränsdragningen inom studiehjälpen mellan den gymnasiala nivån och grundskolenivån.

Studiehjälpsutredningens förslag att den som går i någon av de två sista årskurserna i flickskola skall erhålla studiebidrag och eventuella tillägg, d. v. s. studiehjälp enligt samma regler som elev i fackskola, tillstyrks överlag. *Stockholms stad* anser att även den som går i sista årskursen i praktisk realskola bör behandlas på samma sätt.

Lantbruksstyrelsen diskuterar studiehjälpsutredningens förslag att inkomstprövat tillägg inte skall utgå till elev, som gått över från årskurs 8 i grundskolan till yrkesskola. Enligt styrelsen mottages i den förberedande yrkesutbildningen vid lantbrukets yrkesskolor även sådana elever, som önskar fullgöra sitt nionde skolår i yrkesskolan. Sålunda kan efter särskilt tillstånd klart yrkesbestämda elever efter genoingången årskurs 8 påbörja förberedande yrkesutbildning. Till dessa elever bör enligt styrelsens mening studiehjälpstillägg utgå efter samma grunder, som gäller för sådana elever i den förberedande yrkesutbildningen, som fyllt 16 år.

Organisatoriska frågor

Grunddragen i organisationen av studiehjälpen till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter.

Studiehjälpsutredningens förslag beträffande grunddragen i administrationen av studiehjälpen lämnas i allmänhet utan erinran. Från flera håll sägs att utredningen lyckats i sin strävan att förenkla handhavandet av studiehjälpen.

Utredningens förslag om en ytterligare decentralisering av beslut om studiehjälp — d. v. s. att ansökan om inkomstprövade tillägg skall handläggas lokalt — tillstyrks genomgående. *Skolöverstyrelsen* och några *läns-skolnämnder* — i Kronobergs, Malmöhus och Jämtlands län — vill decentralisera även handläggningen av de behovsprövade tilläggen. *Studiehjälpsnämnden* anser att en sådan åtgärd kan övervägas vid en senare tidpunkt.

Vad beträffar utredningens förslag om den lokala handläggningen av ärendena har på vissa punkter förslag om ändringar framlagts i yttrandena. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* anser att frågan om vilka myndigheter inom kommunen, som skall handha samhällsuppgifter av skilda slag, huvudsakligen är en intern kommunal angelägenhet, som måste bedömas även från kommunal organisatorisk synpunkt. Man tänker sig i yttrandena att barnavårdsnämnden vore en lämplig instans att handha den behovsprövade studiehjälpen. Det ifrågasattes om i studiehjälpsreglementet de olika angelägenheternas ombesörjande skall fastläsas till ett särskilt namngivet kommunalt organ. Även i yttrandet från *skoladministrativa utredningen* berörs arbetsfördelningen mellan olika kommunala organ, varvid möjligheten framhålles att samordna handläggningen av de förlängda barnbidragen med handläggningen av allmänt barnbidrag. Detta skulle vara av särskild betydelse i de kommuner, i vilka det ej finns någon annan skolform än grundskola.

Utredningens förslag att ett sammanförande skall ske av studiehjälpens administration på det centrala planet har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i samtliga yttrandena. Anslutningen är också stor till förslaget om en central myndighet för studiehjälpen.

Studiehjälpsnämnden anser att utvecklingen av de olika centralorganens skiftande praxis beträffande tillämpningen av studiehjälpsreglementets bestämmelser motiverar, att den centrala ledningen bör ligga hos ett enda organ, så att enhetlighet i tillämpningen för olika skolkategorier kan åstadkommas. Starka skäl talar vidare för att centralorganet bör vara ett specialverk, som helt kan ägna sin verksamhet åt studiehjälpsfrågor.

Utredningens förslag om centralorganets uppgifter och organisation lämnas i allmänhet utan erinran. *Studiehjälpsnämnden* menar för sin del, att den nya nämndens verksamhet blir väl så omfattande som den hittills fungerande. Den av utredningen föreslagna personalen är därför enligt nämndens mening i knappaste laget. I avvaktan på de närmaste årens utveckling av verksamheten tillstyrkes emellertid den föreslagna kansliorganisationen.

Grunddragen i studiemedelssystemets organisation.

I det stora flertalet yttrandena lämnas studiesociala utredningens förslag såvitt gäller administrationen utan erinran. Förslaget tillstyrkes av bl. a.

statskontoret, riksrevisionsverket och garantilånenämnden. Utredningens förslag till fördelning av uppgifterna mellan de regionala studiemedelsnämnderna och centralorganet har vunnit allmänt gillande.

Sveriges förenade studentkårer anser att utredningen överskattat möjligheterna till rutinmässig behandling av ansökningarna om studiemedel. Riskerna för en mycket schablonmässig behandling är uppenbara. Organisationen finner det vara principiellt felaktigt, att nämndens sekretariat i administrativ ordning skall kunna vägra studiemedel annat än då gällande bestämmelser otvetydigt visar att studiemedel ej skall utgå. Organisationen förutsätter sålunda att ingen skall vägras fortsatt lån av studietaktskäl utan att ärendet föredragits i nämnden. Även styrelsen för lantbruks-högskolan är inne på liknande tankegångar.

Angående studiemedelsnämndernas sammansättning har skilda åsikter framförts. Garantilånenämnden anser det betydelsefullt att utredningens förslag genomföres. Enligt nämndens mening bör således samtliga ledamöter representera det allmänna och icke ingå som företrädare för särskilda gruppintressen. Statsstipendienämnden i Lund föreslår att det i författningen klart säges ut att en av ledamöterna skall tillsättas efter förslag av studentorganisationerna. Statsstipendienämnderna i Uppsala och Göteborg föreslår att lärar- och studentrepresentationen bibehålles. Samma uppfattning hävdar Centerns studentförbund. Statsstipendienämnden i Stockholm anser att studiemedelsnämnd skall ha rätt att i svårbedömbara fall inkalla en lärare och en student från vederbörande kollegium resp. elevkår. Direktionen för gymnastiska centralinstitutet ansluter sig till den senare uppfattningen. Styrelsen för veterinärhögskolan hävdar att, om det tidigare tillämpade delegationsförfarandet inte kan bibehållas, nämnden bör med sig adjungera en representant för lärarkollegiet vid beredning av ärenden, som berör studenter vid högskolan.

Tjänstemännens centralorganisation har i sitt yttrande föreslagit att av de sju ledamöter, som Kungl. Maj:t skall utse, två skall vara lärarrepresentanter och två tillsatta på förslag av studentorganisationerna. Sveriges förenade studentkårer anser att Kungl. Maj:t skall utse endast tre av ledamöterna. Två bör utses av de akademiska myndigheterna och två av studenternas kårorganisationer. Därjämte bör i nämndens arbete deltaga en studerande från den elevkår, som sökanden tillhör.

Samtliga statsstipendienämnder liksom tekniska högskolans i Stockholm kollegienämnd, Tjänstemännens centralorganisation och Sveriges förenade studentkårer framhåller att studiemedelsnämndernas kanslier måste förstärkas utöver vad studiesociala utredningen beräknat.

Förslaget att bilda ett gemensamt centralorgan genom sammanslagning av garantilånenämnden och studiehjälpsnämnden tillstyrkes av flera remissinstanser. Studiehjälpsnämnden är dock inte helt övertygad om nödvändigheten av en sammanslagning. Nämnden anför vidare följande.

Inom en nämnd med så begränsat antal ledamöter som föreslagits kan omöjligt finnas representerad erfarenhet om så vitt skilda utbildningsgrenar som verksamheten skulle omfatta, en erfarenhet som är en nödvändig förutsättning för att nämnden skall ha god kontakt med olika grupper av klientelet, kunna bedöma deras problem och tillvinna sig auktoritet och förståelse för sin verksamhet. Och detta gäller i all synnerhet då helt nya grunder för studiehjälpen skall börja tillämpas. En allsidigare och för de skilda studiegrupperna mer representativ sammansättning av den centrala ledningen vinnes därför bäst genom två nämnder, vardera av samma storlek som den nu föreslagna enda nämnden. Skulle emellertid en enda nämnd föredragas, måste antalet ledamöter i denna vara avsevärt större än det föreslagna.

Universitetskanslersämbetet har visserligen inte något att invända mot ett gemensamt centralorgan men förordar att det överväges om inte detta organ lämpligen kan infogas i något centralt ämbetsverk, varvid socialstyrelsen närmast torde kunna komma i fråga.

Departementschefen

Allmänna synpunkter

Det nuvarande studiesociala systemet har i huvudsak vuxit fram under efterkrigstiden. Före 1945 kunde elever i realskolor och gymnasier få studiehjälp endast i form av bidrag från allmänna arvsfonden. Vid yrkesskolor och folkhögskolor utgick blygsamma stipendier till obemedlade och mindre bemedlade lärjungar med utpräglad studiebegåvning. För universitetsstuderande fanns vid samma tid ett begränsat antal stipendier, som utdelades efter sträng behovsprövning med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

Den utveckling som sedan följt har medfört att de studiesociala förmånerna höjts samtidigt som de gjorts tillgängliga för allt fler. 1946 infördes den första icke behovsprövade förmånen, ett grundstipendium till läroverks-elever som saknade utbildningsmöjligheter i hemorten. Ett stort steg på vägen mot en generalisering av studiehjälpen togs 1957 med införandet av de allmänna studiebidragen.

Även studiestödet på universitets- och högskolestadiet har utvidgats till allt vidare kretsar. 1950 fattade riksdagen principbeslut om riktlinjerna för den framtida utformningen av de studentsociala åtgärderna. Genom successiva beslut höjdes stipendieanslaget så att stipendier så småningom kunde utdelas till 26 % av de nyinskrivna studenterna under halva studietiden. Tio år senare beslöts en sådan ökning av anslaget att 47 % av de nyinskrivna skulle kunna få stipendier. Studenternas lånemöjligheter har successivt utökats. 1961 fattades beslut om avskrivning med 25 % vid första amorteringstillfället av statliga studielån.

Upprustningen av den statliga studiehjälpen avspeglar sig i budgeten. Ännu budgetåret 1950/51 stannade anslagen på driftbudgeten till statlig studiehjälp vid omkring 20 miljoner kronor. Budgetåret 1959/60 uppgick anslagen till 82 miljoner kronor, och för innevarande budgetår har till studiesociala ändamål anvisats 177 miljoner kronor.

Den översyn av samhällets direkta studiesociala åtgärder som företagits av studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen har utmynnat i förslag, vilkas genomförande skulle innebära den största studiesociala reformen hittills. Förslagen, till vilka jag i det följande kommer att taga ställning, går ut på en genomgripande omdaning av det studiesociala regel-systemet i förening med kraftigt ökade samhällsinsatser. Statens utgifter för studiesociala ändamål skulle för det kommande budgetåret enligt förslagen stiga till nära 390 miljoner kronor.

Det indirekta statliga studiestödet berörs inte av de nu föreliggande förslagen. Inom ecklesiastikdepartementet tillsättes i dagarna en arbetsgrupp för att utreda frågor om särskilda hälsovårdsförmåner för studerande ungdom och vissa andra närliggande spörsmål, som bl. a. rör studentfamiljerna. Jag vill i sammanhanget erinra om att staten efter beslut vid 1963 års riksdag numera svarar för uppförandet av matsalar för de studerande vid universitet och högskolor. Enligt samma riksdagsbeslut lämnas statligt stöd vid byggande av kårlokaler.

Den statliga studiehjälpen är ett av de effektivaste medel vi förfogar över för att påverka rekryteringen till olika utbildningsvägar ovanför den obligatoriska skolan. Rekryteringsaspekten måste stå i förgrunden vid varje diskussion om studiehjälpens utformning. Dessbättre sammanfaller önskemålet om en från demokratiska synpunkter och sociala rättvisesynpunkter godtagbar rekrytering till högre utbildning helt med samhällsekonomiska krav på bästa möjliga tillvaratagande av olika begåvningar.

Det har under 1950-talet skett en glädjande breddning i rekryteringen till högre utbildning. Fortfarande är dock förhållandena långt ifrån tillfredsställande. Från arbetar- och jordbrukarhem, vilka representerar inemot 70 % av befolkningen, rekryteras endast knappt 25 % av de universitets- och högskolestuderande. Från grupperna akademiker, officerare, direktörer m. fl., vilka tillsammans utgör knappt 5 % av befolkningen, rekryteras över 30 % av de studerande.

De olika undersökningar rörande rekryteringen till högre studier som utförts på senare år har visat, att den socialt betingade avtappningen huvudsakligen äger rum vid övergången från lägre skolformer till gymnasium. Vid övergången från allmänt gymnasium till postgymnasiala studier sker inte någon mera betydande, socialt betingad avtappning. Däremot kan ett visst samband skönjas mellan hemmiljön och valet av postgymnasial utbildningslinje.

Med utgångspunkt i dessa rön har utredningarna utformat ett nytt studiesocialt system, där tyngdpunkten i föreslagna förbättringar ligger på de gymnasiala skolformerna och på de icke-akademiska postgymnasiala utbildningslinjerna. Även för flertalet universitets- och högskolestuderande föreslås emellertid betydande förbättringar, och avsikten är att alla studerande skall få en väsentligt ökad trygghet.

Det föreslagna systemet kännetecknas av ett enhetligt synsätt. Studiestödet skall visserligen enligt förslagen av praktiska skäl differentieras efter skolformen, men ytterst bottnar differentieringen i hänsynstagande till skillnader i studieekonomisk situation. I de gymnasiala skolformerna, där huvuddelen av eleverna är under 21 år, skall enligt studiehjälpsutredningens förslag tillämpas en studiehjälp, som i princip tar hänsyn till elevernas anknytning till föräldrahemmet. För de postgymnasiala utbildningslinjerna, där huvuddelen av eleverna fyllt 21 år, har studiestödet i studiesociala utredningens förslag utformats utifrån tanken, att eleverna bör betraktas som vuxna, från sina föräldrar ekonomiskt fristående personer. Utredningarna har varit angelägna om att sörja för att det nya studiesociala systemet blir utbildningspolitiskt neutralt i den meningen, att det inte verkar styrande på den enskildes val mellan alternativa utbildningsvägar. Varje differentiering av studiestödet efter utbildningens värde eller art har varit dem främmande.

Under remissbehandlingen av förslagen har ingen bestritt att statsmakterna nu bör göra särskilda ansträngningar för att förbättra studiestödet inom de gymnasiala skolformerna och vid de icke-akademiska postgymnasiala utbildningslinjerna. Tvärtom har utredningarnas förslag härvidlag mött ett kraftigt gensvar hos så gott som hela remissopinionen. En annan sak är att somliga remissorgan velat förordna att staten tar på sig utgifter för ännu större förbättringar av studiestödet vid universitet och högskolor än studiesociala utredningen föreslagit.

Utredningarnas enhetliga syn på det studiesociala systemet har också vunnit allmänt gillande bland remissorganen. Några få remissorgan har dock en annan uppfattning än utredningarna om hur den i och för sig ofrånkomliga differentieringen av studiestödet efter elevernas studieekonomiska situation praktiskt bör genomföras.

För egen del har jag blivit övertygad om att de riktlinjer för det studiesociala systemet som utredningarna skisserat bör följas vid utformningen av en ny lagstiftning i ämnet. Efter återkommande förbättringar under senare år av studiestödet för universitets- och högskolestuderande är tiden nu inne att låta andra kategorier rycka upp i jämbredd med studenterna. Jag noterar med tillfredsställelse, att en tillämpning av den enhetliga syn som uppbär utredningsförslagen bl. a. kommer att leda till att seminarister och sjuksköterskeelever och andra studerande vid icke akademiska postgymnasiala utbildningslinjer kommer att få samma förmåner som studen-

terna. Förslagen kan bli ett värdefullt stöd för de utbildningspolitiska strävandena att bygga ut yrkesskolor, fackskolor och fackgymnasier liksom även de mera direkt yrkesinriktade postgymnasiala läroanstalterna. De står i god överensstämmelse med de utbildningspolitiska riktlinjer som uppdragits i propositionerna 1960: 119 och 1963: 172.

Det skulle vara tilltalande om man vid den inbördes avgränsningen av det studiesociala systemets två komponenter kunde följa en åldersgräns i stället för att göra en uppdelning efter skolform. Vad som är tilltalande eller principiellt önskvärt i detta hänseende får emellertid vägas bl. a. mot de administrativa och praktiska hänsyn som kräver beaktande. Frågan om hur avgränsningen bör ske får jämförelsevis ringa praktisk betydelse, om man vid utformningen av det nya systemet ser till att förmånerna inom systemets olika delar blir tämligen likvärdiga. Jag anser det viktigt, att man tillvaratar alla möjligheter att inom förslagets ram åstadkomma en dylik likvärdighet. Det studiestöd som samhället lämnar t. ex. en 21-årig folkhögskoleelev bör inte till sitt ekonomiska innehåll eller med hänsyn till trygghetseffekten i någon mera avsevärd grad skilja sig från studiestödet till en seminarist eller en universitetsstuderande i samma ålder.

Jag betraktar den förestående reformen som en betydelsefull etapp men inte som slutmålet för lagstiftningsarbetet på det studiesociala området. Vi får räkna med att det i framtiden kan visa sig lämpligt att justera gränsen mellan studiehjälpen för gymnasiala skolformer och studiestödet för postgymnasiala utbildningslinjer. I förslagets konstruktion finns ingenting som är ägnat att försvåra en sådan anpassning till utvecklingen.

Den utveckling mot en generalisering av studiestödet, som jag inledningsvis berört, är kraftigt markerad i utredningarnas förslag. I den nya studiehjälpen vid gymnasier, yrkesskolor och dylika läroanstalter skall enligt studiehjälpsutredningens förslag de nuvarande behovsprövade förmånerna i huvudsak ersättas med schablonmässiga, inkomstprövade förmåner som skall utdelas på mycket frikostiga villkor. Inom det av studiesociala utredningen föreslagna systemet för universitets- och högskolestuderande m. fl. skall inte längre finnas plats för den nu tillämpade behovsprövningen med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

En annan viktig förbättring är att studiestödet enligt förslagen alltid skall kunna utgå under hela studietiden. Den nu för allmänna studiebidrag tillämpade 18-årsgränsen föreslås slopad, och det studiestöd i form av bidrag som avses för postgymnasiala utbildningslinjer skall till skillnad från de nuvarande naturastipendierna kunna utgå under hela studietiden.

I likhet med en bred remissopinion är jag helt införstådd med den inriktning utredningarna sålunda velat ge reformarbetet.

Jag övergår härefter till att behandla förslagen vart för sig.

**Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl.
läroanstalter**

Grunderna för den nya studiehjälpen m. m.

Den nuvarande studiehjälpen sådan den utvecklats under efterkrigstiden kännetecknas av vissa brister. Bidragstyperna är många, och i flera fall är de belopp som utgår för olika ändamål jämförelsevis små. Inslaget av behovsprövning är alltså starkt framträdande.

Studiehjälpsutredningen har samtidigt med en kraftig förstärkning och breddning av studiehjälpen velat förenhetliga och förenkla själva systemet. Utrymmet för hänsynstagande till individuella förhållanden har därför begränsats, och flertalet regler i utredningens förslag har fått en schablonmässig prägel. Vissa mindre betydelsefulla bidragsformer har föreslagits slopade.

Det har redan sagts, att studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen varit överens om att statsmakternas ansträngningar för att förbättra det nuvarande studiesociala systemet bl. a. av rekryteringsskäl nu i väsentlig grad bör koncentreras på det gymnasiala åldersstadiet. Den väg studiehjälpsutredningen anvisar är att öka bidragen samt att vidga kretsen av bidragsberättigade genom att reducera inslaget av behovsprövning och genom att ta bort den spärr som nu i många fall gör att studiehjälp ej kan utgå under hela studietiden. 18-årsgränsen för allmänna studiebidrag föreslås borttagen.

Denna uppläggning av den nya studiehjälpen för det gymnasiala åldersstadiet har tillvunnit sig remissinstansernas uppskattning. Själv instämmer jag i remissinstansernas erkännande av förslaget förtjänster.

Det är givet att en reform efter de linjer som utredningen uppdragit kommer att föra med sig betydande kostnader. Starka skäl talar emellertid för att staten nu tar på sig dessa kostnader. Jag tänker då inte bara på den effekt en reform kan få på rekryteringen till högre utbildning. Inte mindre viktigt är att ett genomförande av studiehjälpsutredningens förslag tillsammans med den vid årets riksdag föreslagna höjningen av de allmänna barnbidragen innebär välkomna förbättringar för barnfamiljerna.

En fråga av stor principiell och praktisk räckvidd är i vad mån studiehjälpens förmåner bör vara generella, lika för alla. Enligt en allmän uppfattning bör det av rekryteringsskäl även i framtiden finnas särskilda tilläggsförmåner för elever som bor inackorderade på skolorten eller som måste resa mellan hemmet och skolan. Flertalet remissorgan är ense med utredningen om att det av liknande skäl också är nödvändigt att åtminstone för en tid framåt bibehålla någon form av inkomst- eller behovsprövade förmåner.

Jag anser för min del att de av utredningen föreslagna generella studiebidragen är lämpligt avvägda. I likhet med remissopinionen är jag vidare av den uppfattningen att särskilda inkomst- eller behovsprövade tilläggsförmåner inte kan undvaras såsom rekryteringsstimulans för barn från familjer i blygsamma ekonomiska omständigheter.

Den statliga studiehjälpen är i studiehjälpsutredningens förslag i princip tänkt att sättas in vid de frivilliga skolformerna ovanför grundskolan. För vissa grundskoleelever upphör emellertid det allmänna barnbidraget innan de hunnit lämna skolan. Utredningen föreslår för dem en särskild studiehjälp i form av ett förlängt barnbidrag å 50 kronor i månaden.

Konstruktionen med ett förlängt barnbidrag för nu ifrågavarande elevkategorier har av flertalet remissorgan lämnats utan erinran. Jag biträder utredningsförslaget. Med hänsyn till den föreslagna höjningen av det allmänna barnbidraget bör emellertid det förlängda barnbidraget bestämmas till 60 kronor i månaden.

Såsom utredningen funnit har motivet för det behovsprövade stipendium som nu utgår till vissa elever i grundskolan bortfallit. Jag anser i likhet med utredningen att denna bidragsform bör slopas.

Utredningens förslag att avskaffa vissa smärre bidrag i det nuvarande systemet har i allmänhet ej väckt någon diskussion under remissbehandlingen. Några remissorgan vill dock åtminstone för elever vid folkhögskolorna bibehålla någon motsvarighet till det nuvarande resebidraget till inackorderade stipendiater. De har därvid hänvisat till att resebidraget har särskild betydelse för studerande vid skolor med riksomfattande rekrytering. Med den enhetliga syn som anlagts på studiehjälpen är det emellertid svårt att vidta särskilda arrangemang för eleverna vid vissa skolyper. Då jag på denna punkt ansluter mig till utredningens förslag sker det dessutom i insikt om att den nya studiehjälpen på det hela taget kommer att medföra betydande förbättringar för folkhögskolornas elever lika väl som för eleverna vid andra skolor.

Skolöverstyrelsen har i sitt remissyttrande tagit upp frågan om studiehjälp till externatelever vid olika specialskolor för döva och blinda och psykiskt efterblivna. Dessa skolor är snarare att jämföra med grundskolan än med de frivilliga skolformer som studiehjälpsutredningens förslag närmast avser.

Den fråga som skolöverstyrelsen berört i sitt remissyttrande är betydelsefull. Den bör emellertid ses som en del av det större problemet om samhällets stöd åt handikappade under utbildning och i förvärvslivet. På detta område pågår vissa utredningar. Behovet av särskild studiehjälp till specialskolornas externatelever och andra kategorier av handikappade elever kommer därvid att bli allsidigt belyst. Jag har för avsikt att följa frågan med uppmärksamhet.

Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp

För närvarande tillämpas ett studielämplighetskrav beträffande vissa former av studiehjälp. Studiehjälpsutredningen har föreslagit att detta krav skall slopas.

Den som enligt gällande bestämmelser ej kan få studiehjälp därför att han inte uppfyller betygsfordringarna tillåtes likväl fortsätta sin utbildning på egen eller, rättare, föräldrarnas bekostnad. Den riktiga principen för studiehjälpen inom de skolformer varom här är fråga är enligt min mening, att var och en som får utnyttja en utbildningsplats också skall kunna få studiehjälp. Jag biträder alltså utredningens förslag på nu förevarande punkt.

De krav på uppförande och ordning som för närvarande upprätthålles inom studiehjälpen kan i första ögonblicket synas ha större fog för sig än lämplighetskravet. Det är emellertid att märka, att kravet tjänstgör såsom en sanktion mot dåligt uppförande, vilken ofta drabbar föräldrarna i högre grad än den försumlige eleven. Dessutom drabbar sanktionen föräldrar med låga inkomster hårdare än välbärgade föräldrar och föräldrar i glesbygder utan tillgång till högre skolor hårdare än föräldrar i de större tätorterna. Detta sammanhänger med differentieringen av studiehjälpen med hänsyn till ekonomiska och geografiska förhållanden.

En på detta sätt utformad sanktion finner jag olämplig, och jag anser det överhuvudtaget mindre tilltalande att använda studiehjälpen som ett disciplinärt medel. Jag är därför helt ense med utredningen om att elevens uppförande och ordning i fortsättningen inte skall spela någon roll för rätten till studiehjälp. Till skillnad från utredningen anser jag emellertid att konsekvensen bjuder, att man inte heller drar in studiehjälp på grund av avvikelse eller förvisning. En helt annan sak är att studiehjälpen naturligtvis skall dras in för den som under pågående läsår eller kurstid definitivt avbryter sina studier.

I utredningens förslag har införts ett generellt krav på heltidsunderervisning såsom villkor för erhållande av studiehjälp i annan form än lån. Enligt gällande bestämmelser kan stipendier utgå även för deltidsstudier men blott till dem som studerar vid statens kompletteringsgymnasium eller vid något av de statsunderstödda kvällsgymnasierna.

Det stora flertalet av dem som studerar på deltid bedriver sina studier vid sidan av ett förvärvsarbete. Detta är skälet till att studiehjälp för närvarande inte lämnas till andra deltidsstuderande än den nyss nämnda kategorin. Jag anser, att den för hela den studiesociala reformen bärande enhetlighetstanken kräver, att man låter heltidsvillkoret gälla generellt för alla läroanstalter av gymnasie- eller yrkesskolekaraktär. Jag tillstyrker alltså utredningens förslag.

Emellertid vill jag i detta sammanhang erinra om att vuxenutbildningens framtida organisation är föremål för behandling såväl inom gymnasieut-

redningen som inom yrkesutbildningsberedningen. När resultatet av detta utredningsarbete föreligger kan det bli anledning att återkomma till frågan om studiehjälp för deltidstudier.

Enligt utredningens förslag skall studiehjälp i annan form än lån utgå endast för studier som omfattar heltidsundervisning under *m i n s t f y r a m å n a d e r*. Detta överensstämmer i huvudsak med gällande bestämmelser. I vissa fall utgår dock för närvarande stipendier även för kurser som omfattar blott fyra veckor.

I remisskritiken har påpekats, att förslaget kan få menliga följder för rekryteringen till ämneskurserna vid folkhögskolorna och för vissa yrkesutbildningskurser på lantbruksundervisningens område. Berörda olägenheter synes väsentligen kunna avhjälpas, om det nu diskuterade villkoret uppmjukas så att det kommer att gälla åtta veckors heltidsundervisning. Jag förordar att så sker.

Studiebidrag jämte tillägg

Studiehjälpsutredningen har velat lägga tyngdpunkten i en reform av studiehjälpen för elever i de gymnasiala skolformerna på en höjning av studiebidraget. Studiebidraget föreslås av utredningen bestämt till 75 kronor i månaden.

I förening med borttagandet av 18-årsgränsen har höjningen av studiebidraget beräknats kosta 85 miljoner kronor för budgetåret 1964/65.

Under remissbehandlingen har vissa krav framförts på ett högre studiebidrag än det av utredningen förordade. Dessa krav har främst kommit från dem som inte vill ha någon form av inkomstprövning inom studiehjälpen.

Jag anser den av utredningen förordade höjningen utgöra maximum för vad som för närvarande kan tillstyrkas.

Studiebidraget skall, såsom förut framgått, enligt utredningens förslag kompletteras med vissa tilläggsförmåner, nämligen inackorderingstillägg, resetillägg, inkomstprövat tillägg och behovsprövat tillägg.

I n a c k o r d e r i n g s t i l l ä g g e t å 100 kronor i månaden är liksom resetillägget, vilket enligt förslaget skall utgå med belopp varierande mellan 20 och 60 kronor i månaden beroende på avståndet hem—skola, avsett att motverka geografiska studiehinder till följd av utbildningsanstaltens lokalisering.

Jag tillstyrker det föreslagna inackorderingstillägget.

R e s e t i l l ä g g e t har givit upphov till åtskillig diskussion under remissbehandlingen. Motsvarande förmån inom den nuvarande studiehjälpen har allmänt ansetts ha en olämplig konstruktion. Denna reseförmån är beroende såväl av hemortskommun som av färdväg och faktiska resekostnader. Administrationen av förmånen har visat sig besvärlig. Redan med hänsyn till genomförda och planerade kommunindelningsreformer är

det otänkbart att i längden ha en reseförmån som är tillgänglig endast för dem som inte kan få sin utbildning i hemortskommunen.

Men även utredningens förslag, som gör resetillägget beroende av avståndet *fågelvägen* mellan hemmet och skolan, har rönt kritik såsom innebärande en alltför långtgående schematisering. Flera remissorgan har påpekat, att det inte sällan förekommer att den faktiska färdvägen på grund av de geografiska förhållandena är mer än dubbelt så lång som fågelvägen. I dylika fall skulle ett genomförande av förslaget leda till orättvisor.

Utredningens konstruktion av resetillägget är visserligen ägnad att medföra åtskillig arbetsbesparing för den lokala skoladministrationen, något som i och för sig är i hög grad önskvärt. Jag tror emellertid att denna besparingseffekt väsentligen kan nås även om förslaget jämkas så att orättvisor av påtalat slag undvikes. Detta skulle kunna ske på det sättet att man alternativt tar hänsyn till avståndet färdvägen i de relativt få fall då detta avstånd är väsentligt längre än avståndet fågelvägen.

I utredningsförslaget förekommer fem olika klasser för resetillägg beroende på om avståndet hem—skola är 10, 15, 20, 30 eller 40 kilometer. Tilläggsbeloppen är i förslaget 20, 30, 40, 50 och 60 kronor.

Vid utformningen av sitt förslag har utredningen utgått från gällande priser för skolungdom vid färd med statens järnvägars tågförbindelser. Skolungdom åtnjuter enligt gällande taxor 30 % rabatt på månadsbiljetter. Järnvägsstyrelsen har emellertid i sitt remissyttrande påpekat, att dessa rabatter — vilka inte är kommersiellt motiverade — i enlighet med de av statsmakterna antagna allmänna riktlinjerna för taxepolitiken bör slopas.

Enligt min mening måste man i förevarande sammanhang utgå från att berörda rabatter kommer att försvinna. Detta måste föranleda en höjning av de föreslagna resetilläggen. För att inte studiehjälpens värde för många familjer skall urholkas blir det emellertid även nödvändigt att sänka avståndsgränsen i lägsta tilläggsklassen från 10 till 7 kilometer.

Jag förordar att resetillägg utgår med belopp som följer av denna tablå.

Avstånd fågelvägen i kilometer, hem—skola, minst	Resetillägg, kronor per månad
7	30
16	45
26	60
36	75

Bestämmelserna i ämnet bör kompletteras med en regel av innebörd, att resetillägg skall utgå efter närmast högre klass om avståndet färdvägen är minst 10 kilometer längre än avståndet fågelvägen. Är avståndet fågelvägen kortare än 7 kilometer bör resetillägg likväl utgå enligt lägsta klassen, om avståndet färdvägen är minst 12 kilometer.

Enligt min mening är det önskvärt att resetilläggen i händelse av en höj-

ning av järnvägstaxan snabbt kan anpassas efter höjningen. Tilläggsbeloppen bör därför bestämmas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning.

De nuvarande behovsprövade stipendierna har av utredningen föreslagits ersatta med dels ett inkomstprövat tillägg, dels ett behovsprövat tillägg till studiebidrag.

Det inkomstprövade tillägget utmärkes i förslaget av att inkomstskikten är breda och tilläggsklasserna få. Tilläggsförmånen utgår antingen med 25, 50 eller 75 kronor i månaden. Konstruktionen är sådan, att det lägsta tilläggsbeloppet kan utgå t. o. m. vid årsinkomster hos föräldrarna å inemot 30 000 kronor.

Det behovsprövade tillägget skall enligt förslaget utgå med högst 75 kronor i månaden till ensamstående vårdnadshavares barn under förutsättning att barnet är berättigat till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet. I undantagsfall skall behovsprövat tillägg kunna utgå även till andra än ensamstående vårdnadshavares barn.

Gentemot förslaget om inkomstprövat tillägg har kritik anförts, förutom av dem som anser att all inkomstprövning är olämplig inom studiehjälpen, även av några remissorgan som har anmärkningar på den närmare utformningen.

En invändning har därvid varit, att det inkomstprövade tillägget har blivit alltför schabloniserat genom anknytningen till den beskattningsbara inkomsten, vilken är en dålig mätare på den ekonomiska situationen. En annan invändning har varit, att utrymme borde ha säkrats för hänsynstagande till antalet syskon till den studiehjälpsberättigade eleven.

Jag anser, att den av utredningen föreslagna schabloniseringen har fördelar, både av administrativ och annan natur. Dessa fördelar är så stora att betänkligheterna bör få vika. Dock bör man enligt min mening i de lägsta inkomstskikten kunna ta viss hänsyn till syskonfaktorn.

Denna sistnämnda synpunkt synes kunna beaktas utan ändring i de föreslagna reglerna om inkomstprövat tillägg, om man i stället jämkar något på reglerna för behovsprövat tillägg. För det behovsprövade tillägget bör ej uppställas annat villkor än att eleven, trots att han är berättigad till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet, är i synnerligen stort behov av ytterligare studiehjälp. Denna konstruktion hindrar inte att det behovsprövade tillägget i avsedd utsträckning kommer just änkors, fränskilda kvinnors och ogifta kvinnors barn till godo. Förutom av denna kategori barn kommer emellertid tillägget i så fall att på samma villkor kunna åtnjutas främst av barn i barnrika familjer med mycket låga inkomster.

Beträffande det inkomstprövade tillägget har vissa meningsskiljaktigheter yppats om i vilken omfattning man bör jämställa förmögenhet med inkomst. Jag kan för min del inte dela uppfattningen hos dem som anser att utredningen på denna punkt varit för sträng. Dock vill jag förorda den ändringen i utredningens förslag, att beträffande elever som är gifta hän-

syn skall tagas endast till egen och makes förmögenhet, ej dessutom till föräldrarnas förmögenhet.

Förhöjt studiebidrag

Det finns inom de skolformer som omfattas av studiehjälpsutredningens förslag inte så få elever som är vuxna och i realiteten fristående från sina föräldrar i ekonomiskt hänseende. Utredningen har med tanke på denna kategori föreslagit, att den som börjar sina högre studier det år under vilket han fyller 21 år eller senare i stället för studiebidrag jämte tillägg skall erhålla ett förhöjt studiebidrag å 175 kronor i månaden.

I likhet med det stora flertalet remissinstanser kan jag ansluta mig till de föreslagna grunderna för studiehjälpen till äldre elever. Även beloppet anser jag väl avvägt. Jag kan således inte godta vad som från något håll sagts om att de äldre folkhögskoleeleverna borde få förhöjt studiebidrag med högre belopp än andra.

Det kan visserligen inte uteslutas, att bidragsnivån med förslaget kan tänkas bli något lägre än för närvarande för ett mycket ringa antal elever. Vid en omläggning till ett nytt studiesocialt system som bygger på en enhetlig syn och på likvärdighet inom olika delar av systemet kan sådana effekter svårligen helt undvikas.

Studielån

I utredningens förslag har kreditmöjligheterna väsentligt vidgats samtidigt som subventionselementen i de nuvarande studielånen avskaffats. Utredningen har haft den principiella inställningen, att subventionerna i möjlig mån bör ligga på bidragssidan, inte på kreditsidan.

Jag kan instämma med majoriteten av remissorganen i att utredningen funnit en i huvudsak tillfredsställande lösning på kreditfrågorna. Värdefullt är förslaget att den övre gränsen för lån skall lyftas från 2 500 till 5 000 kronor om året och att amorteringstiden skall förlängas till 20 år.

Vid departementsbehandlingen av förslaget har detta genomgått från synpunkten att likvärdighet med studiemedelssystemet borde eftersträvas på kreditsidan lika väl som på bidragssidan. Reglerna om betalningsansånd och om avskrivning har därvid funnits böra vara fördelaktigare för låntagaren än i utredningsförslaget. I händelse av låntagarens död bör den del av lånet som vid tiden för dödsfallet ännu inte förfallit till betalning alltid automatiskt avskrivas.

Full likvärdighet med studiemedelssystemet kan inte åstadkommas inom ramen för ett lån av studielånets typ. De skillnader som måste finnas får emellertid anses godtagbara främst med hänsyn till att studiekrediten är en mycket mindre betydelsefull finansieringskälla för de kategorier som omfattas av studiehjälpsystemet än för universitetsstuderande och andra som omfattas av studiemedelssystemet.

Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter*Grunderna för studiemedelssystemet*

Det nuvarande studiestödet vid universitet och högskolor består i en kombination av behovsprövade stipendier och olika typer av lån med skiftande användningsområden. De brister, som trots åtskilliga reformer ännu vidlåder detta system, sammanhänger dels med begränsningarna i olika hänseenden i dess räckvidd, dels med en viss ojämnhet i tillämpningen. Studiesociala utredningen har sett som sin uppgift att konstruera ett nytt studiesocialt system, som ger i princip alla studerande vid alla postgymnasiala utbildningslinjer ett effektivt och rättvist avvägt stöd under hela studietiden.

Ett radikalt och i och för sig enkelt sätt att lösa uppgiften vore att ge de studerande bidrag av statsmedel motsvarande de genomsnittliga studiekostnaderna eller med utredningens terminologi att införa studielön. Studielön i den bemärkelsen är snarast att betrakta som generell stipendiering och ej som ersättning för arbete. I ett framtida samhälle där allt fler människor under olika skeden av sitt liv kommer att befinna sig under utbildning skulle studielönen kunna bli ett smidigt instrument för en med arbetsmarknadspolitiken nära samordnad utbildningspolitik. Till förmån för studielönens idé kan anföras även andra skäl. Å andra sidan är det tydligt, att studielönens förverkligande måste bli beroende bl. a. av de statsfinansiella förutsättningarna och inkomstutvecklingen i samhället. Såsom framgår av Landsorganisationens yttrande kan det med hänsyn till den postgymnasiala utbildningens lönsamhet ifrågasättas, om det i dagens situation finns skäl för att de, som inte får del av denna utbildning, genom sina skatter skall finansiera de studerandes uppehälle under studietiden.

Ingen har påstått, att studielönen nu i ett slag skulle kunna genomföras fullt ut. I likhet med utredningen och flertalet av de remissorgan, som uttalat sig i frågan, anser jag det inte erforderligt att nu ta upp tanken på studielön till närmare behandling.

Jag är alltså ense med utredningen om att de medel som inom ramen för det nya systemet ställs till de studerandes förfogande till väsentlig del måste vara förenade med återbetalningsskyldighet. Det blir under sådana förhållanden en primär uppgift att sörja för att återbetalningsskyldigheten inte för någon blir oskäligt betungande och att de risker som normalt är förbundna med skuldsättning i möjlig mån undanröjes. För att nå därhän bör man, såsom utredningen förordat, dels begränsa skuldsättningen genom att lämna de studerande en viss del av studiemedlen i form av bidrag, dels införa särskilda, av sociala hänsyn präglade regler rörande återbetalningsvillkoren.

Sveriges akademikers centralorganisation har i sitt remissyttrande givit

uttryck åt uppfattningen, att återbetalningsvillkorens utformning med hänsyn till möjligheterna för den återbetalningsskyldige att erhålla anstånd eller befrielse från återbetalningsskyldigheten skulle vara en fråga av marginell betydelse. Enligt denna organisation kan det utan olägenhet överlämnas åt den enskilde, som hamnat i betalningssvårigheter, att söka nå en uppgörelse med långivaren. Denna uppfattning kan jag för min del inte godta. Den som drabbas av sjukdom eller arbetslöshet eller eljest råkar i ekonomiska svårigheter bör, såsom utredningen föreslagit, ha en ovillkorlig rätt till betalningsanstånd eller lindring i betalningsskyldigheten. För den enskilde är detta en trygghetsfråga av största betydelse. Från samhällets synpunkt är det en fråga om att underlätta rekryteringen till högre studier genom att avlägsna orsakerna till en eljest naturlig känsla av oro eller osäkerhet hos de studerande inför skuldsättning.

Den lämpliga formen för det nya studiesociala systemet är, såsom utredningen och åtskilliga remissorgan ansett, en lagstiftning med fasta och schablonmässiga regler. Denna lagstiftning bör ge den studerande inte blott en möjlighet utan en rätt att få studiemedel. De skyldigheter systemet medför för honom, om han anlitar det, bör på ett otvetydigt sätt framgå av författningstexten.

Det är givetvis en fråga av tämligen underordnad betydelse om man vill åsätta de studiemedel som är förenade med återbetalningsskyldighet beteckningen lån eller någon annan benämning. Godtar man de av utredningen föreslagna principerna för återbetalningen förefaller det mig emellertid praktiskt att markera skillnaderna i förhållande till vanliga lån genom att använda en särskild terminologi.

Rätten till studiemedel

Såsom villkor för rätt till studiemedel måste uppställas vissa krav på studielämplighet. På den punkten är utredningen och remissinstanserna fullkomligt ense. Även jag delar denna uppfattning.

Enigheten är inte lika fullständig när man kommer till frågan hur lämplighetsprövningen bör utformas och på vilket stadium den bör sättas in. Beträffande *nyinskrivna studerande* tillämpas för närvarande vid utdelning av naturastipendier och lån ett betygskrav av innebörd att endast studenter med i genomsnitt minst Ba i studentbetyget kan få del av dessa förmåner. I praktiken har betygskravet betydelse endast för studier vid de s. k. fria fakulteterna.

Jag har förståelse för den tvekan flera remissorgan känt inför tanken på att helt slopa varje betygskrav. Från en viss synpunkt kan en dylik åtgärd sägas innebära, att man lockar studenter med klena betyg till högre studier för vilka de ofta saknar förutsättningar. Från en annan synpunkt kan emellertid sägas, att det är föga tilltalande att åstadkomma en spärr vid de fria fakulteterna genom restriktioner i det studiesociala systemet.

Sådana restriktioner drabbar endast studenter som inte har andra möjligheter att finansiera sina studier.

Ingen betygsgräns kan vara en fullt tillförlitlig metod att mäta studie-lämpligheten, och betygssättningen kan aldrig förutsättas bli så enhetlig att individuella orättvisor helt kan undvikas. Ett betygskrav är också ett osmidigt instrument i så måtto att det inte lämnar andra alternativ vid prövningen av ansökningar om studiemedel än att ge allt eller intet.

Vid övervägande av de olika synpunkter som kan anläggas på frågan har jag i likhet med utredningen kommit till uppfattningen, att den nuvarande Ba-gränsen inte bör få någon motsvarighet i det nya studiemedelsystemet. Innebörden härav är att var och en som uppfyller fordringarna för inträde vid en postgymnasial utbildningslinje också får det studiesociala stöd han behöver för att pröva sina förutsättningar för den valda utbildningen.

Jag vill dock, innan jag lämnar frågan, förutskicka att spörsmålet om vilka krav som skall ställas för inträde vid postgymnasiala utbildningslinjer kan komma att aktualiseras såsom ett resultat av gymnasieutredningens arbete.

Beträffande *tidigare inskrivna studerande* är det helt naturligt att lämplighetskravet måste ta sig uttryck i en prövning av uppnådda studieresultat. Principen bör vara, att studiemedel ges endast till den som bedriver sina studier i en takt som kan anses normal. Ett visst utrymme måste av närliggande skäl finnas för hänsynstagande till personliga förhållanden — såsom sjukdomsfall o. d. — som kan ha inverkat på studieresultatet. Härvidlag vill jag peka på den praxis som statsstipendienämnderna utbildat vid utdelningen av naturastipendier. Denna praxis bör kunna lämna god vägledning även vid tillämpningen av de nya reglerna.

Det har tidigare sagts, att studiemedel bör kunna utgå under hela studietiden. Någon gräns måste emellertid finnas. Den av utredningen föreslagna *maximitiden* om sexton terminer får anses generöst tilltagen. Den bör vara tillräcklig för varje grundläggande utbildning vid en postgymnasial utbildningslinje, och vid universiteten bör den i många fall förslå till en breddad grundexamen, ibland även till en högre examen.

Mera tveksamt med hänsyn till riktlinjerna för den moderna vuxenutbildningen är om det även bör föreskrivas en viss ålder efter vilken den studerande ej vidare skall kunna få studiemedel. Eftersom studiemedelsystemet förutsätter återbetalning av en väsentlig del av studiemedlen kan emellertid en åldersgräns knappast undvaras. Utredningens förslag om en 40-årsgräns, vilken skall kunna överskridas på särskilda skäl, förefaller att vara en godtagbar lösning på det föreliggande problemet. Jag förutsätter då, att de tillämpande organen vid bedömningen av frågan, huruvida särskilda skäl föreligger, skall ta tillbörlig hänsyn bl. a. till den inte obetydliga grupp gifta kvinnor, som — efter att ha varit borta från

arbetsmarknaden ett antal år för att ta vård om hem och barn — vill skaffa sig en postgymnasial utbildning eller fullfölja en sådan utbildning, som de tidigare avbrutit.

Reglerna om *maximibeloppet* för studiemedel har i utredningens förslag utformats såsom schablonregler, vilka i princip inte gör skillnad mellan gifta och ogifta studerande. Den som är gift skall enligt förslaget i allmänhet inte av den anledningen kunna erhålla någon extra tilldelning av studiemedel. Två med varandra gifta studerande skall var och en för sig kunna få ut *maximibeloppet* i studiemedel. För barn till den studerande skall kunna utgå *barntillägg*. Det är att märka att *barntillägget* inte skall ha karaktären av ett bidrag utan liksom huvuddelen av övriga studiemedel vara förenat med återbetalningsskyldighet. Studiemedel skall kunna utgå med högre belopp än som följer av schablonreglerna endast i sådana fall då den studerande kan åberopa synnerliga skäl för en dylik framställning.

Maximibeloppet för studiemedel har i utredningens förslag *indexreglerats* och bestämts till 70 % per termin av *basbeloppet* enligt lagen om allmän försäkring eller i dagens penningvärde 3 360 kronor. Årsbeloppet blir alltså 6 720 kronor. *Barntillägg* skall kunna utgå med 12,5 % av *basbeloppet* eller i dagens penningvärde 600 kronor per termin. *Barntilläggets* årsbelopp, 1 200 kronor, motsvarar barnpensionen och *barntillägget* enligt lagen om allmän försäkring. Det överensstämmer också med *maximibeloppet* för *bidragsförskott* enligt det lagförslag i ämnet som underställts årets riksdag (prop. 70).

Remisskritiken har allmänt godtagit tanken att i nu förevarande hänseende behandla gifta studerande såsom från varandra ekonomiskt fristående personer.

Själv anser jag det av rent praktiska skäl nödvändigt att godtaga denna uppläggnig. Men gör man det får man också vara på det klara med, att detta leder till en mycket generös behandling av studentäktenskapen vilken inte kan få motsvarighet beträffande andra. Ett gift studentpar med ett barn kan då i dagens penningvärde få 14 640 kronor om året i studiemedel. I jämförelse härmed blir standarden betydligt lägre t. ex. för en studerande som också är gift och har ett barn men vars hustru varken studerar eller har förvärvsarbete.

Det för *en* studerande avsedda *maximibeloppet*, 6 720 kronor om året i dagens penningvärde, är högre än motsvarande *normalbelopp* som tillämpas inom ramen för det nu gällande *studiesociala systemet*. Det föreslagna *beloppet* måste anses tillräckligt för alla normala fall, särskilt om man betänker att *beloppet* är avsett att räcka inte för hela året utan för en *studietid* av högst tio månader. Härvidlag är också att märka, att den studerande enligt förslaget skall kunna uppbära inemot 4 000 kronor om året

i inkomst av förvärvsarbete utan att inkomsten reducerar maximibeloppet för studiemedel.

Flera remissorgan har föreslagit ett högre barn tillägg än det av utredningen förordade. I några remissyttranden har framförts tanken att barn tillägget borde vara högre än det föreslagna under barnets första levnadsår. Jag kan för min del inte finna tillräckliga skäl att bestämma barn tillägget till högre belopp än det som motsvarar t. ex. maximibeloppet för bidragsförskott. Att, såsom bl. a. Sveriges förenade studentkårer föreslagit, låta barn tillägget utgå såsom ett särskilt skattefinansierat barnbidrag vid sidan av de allmänna barnbidragen skulle vara att speciellt gynna studentfamiljerna framför andra barnfamiljer. En sådan åtgärd är mig helt främmande.

Det kan givetvis i enskilda fall finnas anledning till avvikelse från de nu berörda schablonnormerna. En möjlighet härtill bör säkras i författningstexten på det sätt utredningen föreslagit. Om man inte vill spoliera de vinster som schabloniseringen syftar till, måste emellertid de tillämpande organen vara jämförelsevis återhållsamma med undantagen. Det är av vikt, att centralmyndigheten noga följer de lokala organens praxis i hithörande ärenden. Centralmyndigheten bör vid behov kunna ålägga de lokala organen att — oberoende av om besvär anförts — underställa myndigheten beslut, som innefattar avvikelse från schablonnormerna.

En fråga av utomordentligt stor räckvidd är huruvida rätten till studiemedel bör vara beroende av någon form av b e h o v s p r ö v n i n g. Utredningen och remissopinionen är ense om att den nu vid utdelning av naturastipendier och räntefria lån förekommande behovsprövningen med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden bör avskaffas. Även jag anser det riktigt och angeläget, att vi tar detta steg. Jag vill emellertid understryka, att detta innebär en mycket stor studiesocial reform, vilken inte kan undgå att få konsekvenser för utformningen i övrigt av det nya systemet. Det finns anledning notera att Sverige, om vi följer utredningens förslag på denna punkt, blir det första demokratiska land som inför generella studiesociala förmåner för alla studerande på postgymnasial nivå oberoende av om de kan få bidrag från föräldrarna eller ej.

Röster har höjts för att man vid den nu förestående studiesociala reformen borde slopa all behovsprövning och således ge varje studerande vid universitet, högskola eller annan postgymnasial utbildningslinje studiemedel med bortseende även från hans egen och, i förekommande fall, hans makes ekonomiska förhållanden. Liksom utredningen och flertalet av remissorganen anser jag att detta inte kan komma i fråga i en tid då antalet studerande ständigt ökar och anspråken på studiemedelssystemet kan väntas stiga mycket hastigt och kraftigt. Såsom garantilånenämnden påpekat måste i detta sammanhang också beaktas risken för skeninskrivningar.

I fråga om behovsprövningen har utredningen ej velat föra ut tanken på

gifta studerande såsom från varandra ekonomiskt fristående personer i sina yttersta konsekvenser. De föreslagna reglerna om behovsprövning innebär att maximibeloppet för studiemedel skall reduceras med hänsyn till både den studerandes egen och hans makes inkomst och förmögenhet, därvid dock för var och en av dem skall tillämpas ett fribelopp. Makes inkomst och förmögenhet beaktas i mindre mån än inkomst och förmögenhet hos den studerande själv.

Praktiskt verkar reglerna så, att en inkomst hos den studerande själv på inmot 4 000 kronor om året och en inkomst hos hans make på inmot 14 000 kronor om året överhuvudtaget inte påverkar rätten till studiemedel. Helt bortfaller studiemedlen först vid en tämligen hög behållen inkomst. Så t. ex. bortfaller rätten till studiemedel för en ensamstående studerande utan barn först vid en behållen totalinkomst (studiemedel + annan inkomst efter avdrag för skatt) av omkring 10 000 kronor om året, och för en gift studerande utan barn, vars make ej har studiemedel, först vid en behållen totalinkomst för makarna av 21 000—25 000 kronor om året.

Förmögenhet ovanför ett visst fribelopp skall enligt förslaget jämföras med inkomst. Det praktiska resultatet av utredningens regler är att en förmögenhet hos den studerande själv å omkring 26 000 kronor eller en förmögenhet hos hans make å omkring 34 000 kronor alltid medför att rätten till studiemedel bortfaller.

Jag anser de av utredningen föreslagna reglerna i stort sett lämpligt utformade. Reduktionen med hänsyn till förmögenhet bör dock, när det gäller den studerandes egen förmögenhet, kunna ske på något mindre stränga villkor än utredningen förordat. Reglerna i ämnet kan dessutom betydligt förenklas, om man avstår från att i detta speciella hänseende göra skillnad mellan den studerandes egna och hans makes ekonomiska förhållanden. Jag föreslår, att det för termin beräknade maximibeloppet för studiemedel skall reduceras, förutom med inkomst hos den studerande själv eller hans make, även med en femtedel av hans egen eller hans makes förmögenhet i den mån denna överstiger fyra basbelopp eller i dagens penningvärde 19 200 kronor. Godtages denna konstruktion kommer först en förmögenhet på omkring 35 000 kronor, oberoende av vem förmögenheten tillhör, att utgöra ett absolut hinder mot beviljande av studiemedel.

Beträffande det inkomstbegrepp som skall komma till användning vid behovsprövningen kan jag oreserverat ansluta mig till utredningen. Det är således inte bara kapitalinkomster och inkomster av förvärvsarbete som skall reducera maximibeloppet för studiemedel utan även sådana förmåner som stipendier och periodiska understöd från föräldrarna. Det är att märka att en hemmaboende studerandes fria förmåner i fråga om kost och logi i förevarande sammanhang skall betraktas såsom inkomst.

Frågan om det studiebidrag som skall utgå vid postgymnasiala studier har tilldragit sig ett betydande intresse under remissbehandlingen

av utredningens förslag. Naturligt nog har skilda meningar yppats i denna viktiga fråga. Det finns de som är tveksamma, huruvida det överhuvudtaget finns anledning att subventionera postgymnasial utbildning genom ett skattefinansierat bidrag, och de har därvid hänvisat dels till akademikernas goda villkor på arbetsmarknaden, dels till den gynnsamma utformningen av återbetalningsreglerna i utredningens förslag. Å andra sidan finns också remissorgan, som vill ha högre studiebidrag än av utredningen förordade 1 750 kronor om året. Beloppet 2 500 kronor har nämnts av flera remissinstanser, men krav har även framställts på ett så högt studiebidrag som 3 500 eller 3 750 kronor om året.

Det har redan framgått av vad jag tidigare sagt, att jag själv räknar med att studiemedelssystemet bör bygga på en kombination av bidrag och återbetalningspliktiga medel. Bl. a. intresset av en socialt rättvis rekrytering talar för att man inte bör slopa varje inslag av bidrag eller stipendium i studiemedelssystemet. Samtidigt har jag fullt klart för mig, att man vid fastställandet av bidragets storlek bör ta hänsyn till de konstruktiva nyheter i studiemedelssystemet om vilka de flesta är ense. En enhällig opinion vill att studiebidraget skall utgå under hela studietiden och inte som naturastipendierna under halva studietiden eller kortare tid. Enigheten är lika stor beträffande riktigheten i att slopa all behovsprövning med hänsyn till föräldrarnas ekonomi.

Dessa ändringar är så genomgripande, att man inte rimligen kan hämta ledning av de nuvarande reglerna om naturastipendier när man söker finna svaret på frågan hur stort bidraget bör vara för att studiemedelssystemet skall kunna motsvara de anspråk som måste ställas på det från rekryteringssynpunkt och från andra synpunkter.

Fastställandet av studiebidragets storlek är naturligtvis en statsfinansiell fråga som rör konkurrensen mellan olika angelägna utgiftsändamål om tillgängliga resurser. Det är emellertid också ett rättvisespörsmål, vid vars avgörande man måste hålla fast vid att förmånerna inom studiemedelssystemet i varje fall inte bör vara avsevärt större än förmånerna inom studiehjälpsystemet för gymnasister, yrkesskoleelever och folkhögskoleelever. Detta är så mycket viktigare som gränsen mellan de båda systemen av praktiska skäl måste bestämmas med hänsyn till skolformen. För mig förefaller det omöjligt att motivera att man ger en 19-årig universitetsstudent ett studiebidrag å t. ex. 350 eller 375 kronor i månaden medan en 19-årig yrkesskoleelev eller folkhögskoleelev skulle kunna få endast 75 eller 175 kronor i månaden.

De som under remissbehandlingen talat om att en höjning av studiebidraget till universitetsstuderande inte med nödvändighet behöver föra med sig en höjning av bidragen till »gymnasisternas föräldrar» har alltså missförstått innebörden i denna rättviseproblematik.

Slutsatsen av det sagda blir, att ett studiebidrag å t. ex. 3 750 kronor om

året till studerande vid postgymnasiala utbildningslinjer skulle föra med sig sådana höjningar av bidragen till studerande inom gymnasiala skolformer, att statens samlade utgifter för studiesociala ändamål skulle stiga till inemot 700 miljoner kronor om året. I detta stycke är jag alltså i likhet med bl. a. Landsortsorganisationen beredd att ge utredningen rätt.

Även i övrigt kan jag ansluta mig till de överväganden utredningen gjort rörande kostnadsutrymmet och studiebidragets lämpliga storlek. Jag förordar alltså ett studiebidrag motsvarande 175 kronor i månaden, vilket är samma belopp som studiebidraget till exempelvis en yrkesskoleelev eller en folkhögskoleelev som påbörjar sina studier det år under vilket han fyller 21 år eller senare. Med en beräknad studietid av 10 månader per läsår blir studiebidraget då 1 750 kronor om året.

Från vissa håll har det föreslagna studiebidraget kritiserats från den utgångspunkten att det skulle innebära en relativ omfördelning av det kontanta stödet mellan olika utbildningsnivåer och utbildningsområden. Medan studiehjälpen på gymnasie- och yrkesskolenivå och vid de icke-akademiska postgymnasiala utbildningsvägarna ökar mycket kraftigt skulle förbättringarna av det kontanta stödet för universitetsstuderande vara mer blygsamma. Jag kan emellertid inte se det rimliga i kompensationsanspråk från de universitetsstuderande som stödes på att andra studerande får välmotiverade förbättringar. Dessutom är i detta sammanhang att märka, att under senare år betydande höjningar av just de universitetsstuderandes förmåner provisoriskt genomförts parallellt med studiesociala utredningens arbete. Sedan den tidpunkt då utredningen tillsattes har, om nu föreliggande förslag medräknas, det kontanta stödet till de universitetsstuderande i själva verket mångdubblats.

I några remissyttranden har påståtts, att utredningens förslag skulle innebära försämrade förmåner för »begåvade barn ur arbetarklassen». De jämförelser som gjorts i detta sammanhang är emellertid missvisande bl. a. av den anledningen att man inte tagit hänsyn till det ekonomiska värdet av de ränteförmåner och trygghetsgarantier som i utredningens förslag är inbyggda i återbetalningsreglerna. Dessa särskilda förmåner är avsedda att finansieras med statsmedel. Väsentligare är emellertid att varje jämförelse mellan två så skilda system som det nuvarande och det föreslagna måste bli haltande. Vill man behandla de studerande som i ekonomiskt hänseende helt fristående från föräldrarna och ser man till att alla studerande får tillräckliga medel för sitt uppehälle under studietiden finns det inte längre skäl att skilja mellan »arbetarklassens barn» och andra barn. Landsorganisationen har obestridligen rätt i sitt påpekande att man inte får föreställa sig att den som haft det sämst ställt inför studietiden med nödvändighet blir den som får det sämst efter studiernas avslutande. Att skydda dem som av någon anledning inte får ett gott ekonomiskt utbyte av sina studier

är nödvändigt. Uppgiften blir därvidlag att finna en lämplig konstruktion av systemets återbetalningsregler.

1961 infördes såsom ett provisorium avskrivningen å studielån med 25 %. Denna subventionsform — som medfört en inte önskvärd ökning av skuldsättningen — bör alltså försvinna.

Studiebidraget skall enligt utredningens förslag utgöra en integrerande del av studiemedlen. I fråga om rätten till studiebidrag skall sålunda gälla de vanliga villkoren beträffande studielämplighet och behovsprövning. Den som har rätt till studiemedel med lägre belopp än maximibeloppet skall i princip få sitt studiebidrag minskat i motsvarande mån. Däremot skall bidragets storlek inte påverkas av hur mycket studiemedel den studerande tar ut. Den som ansöker om studiemedel med lägre belopp än han är berättigad till skall följaktligen i första hand få ut bidragsdelen.

I likhet med flertalet remissorgan anser jag den av utredningen föreslagna ordningen naturlig och riktig.

Några remissinstanser har påtalat det förhållandet, att studiebidraget är det enda belopp på förmånssidan som inte indexreglerats. Jag anser det riktigast, att ett bidrag av denna karaktär i likhet med de olika bidragen och tilläggen inom studiehjälpen och de allmänna barnbidragen fastställs i kronor. Studiebidraget kan självfallet komma att höjas genom särskilt beslut av riksdagen.

På samma sätt måste frågan om framtida standardhöjningar inom systemet bli beroende av riksdagens beslut.

I utredningens förslag saknas regler om studiemedel för studier utom riket.

För närvarande förekommer i viss omfattning att statsstipendienämnderna medger studerande, som har stipendier eller lån, att åtnjuta förmånerna för studier vid utländsk läroanstalt. Så bör kunna ske även beträffande studiemedel. Den grundläggande principen bör vara att studiemedel, efter prövning i varje särskilt fall, skall kunna beviljas svensk studerande för studier utomlands, om dessa inte med lika stor fördel kan bedrivas vid svensk läroanstalt. Jag tänker då *dels* på sådana fall där vederbörande vill skaffa sig en värdefull utbildning utomlands som inte står att få i Sverige eller en utbildning som det visserligen finns motsvarighet till här i landet men som han på grund av platsbrist vid våra institutioner inte kan få tillträde till, *dels* på sådana fall där studierna i och för sig kan bedrivas i Sverige men där nyttan av att studierna kombineras med utlandsvistelse är påtaglig (t. ex. språkstudier).

Med hänsyn bl. a. till svårigheterna att värdera den utländska utbildningen och att kontrollera studielämplighet och studieresultat anser jag det inte tillrådligt att nu generellt gå längre än jag här föreslagit utom beträffande

studier i nordiskt land. För studier i Danmark, Finland, Island och Norge bör gälla samma villkor som för studier i Sverige. I ett senare skede kan det möjligen bli aktuellt att generellt medge studiemedel för studier även i länder utanför Norden. Det bör finnas en möjlighet för Kungl. Maj:t att i administrativ väg förordna härom.

Jag vill till sist i anslutning till förmånerna inom studiemedelssystemet med ett par ord beröra frågan om risker för missbruk. Erfarenheter från det nuvarande systemet med stipendier och lån ger visserligen inte anledning till några större farhågor i detta hänseende, men jag anser det likväl nödvändigt att de tillämpande organen, inte minst under övergångsskedet, har sin uppmärksamhet riktad på hithörande problem. Om oroande tendenser skulle bli märkbara, blir det nödvändigt att ta upp frågan om förebyggande av missbruk till särskild behandling.

Återbetalning av studiemedel

Eftersom studiemedel till väsentlig del skall vara förenade med återbetalningsskyldighet, blir det av största betydelse att reglerna om återbetalningsskyldigheten konstrueras så att skuldbördan blir så lite betungande för den skuldsatte som möjligt.

De studielån som nu förekommer vid universitet och högskolor har av de skuldsatta akademikerna utsatts för kritik från skilda synpunkter. Det har klagats på för korta amorteringstider. Det har klagats på att amorteringsvillkoren ger en ojämn belastning. De största beloppen erlægges i början av amorteringstiden, när akademikerns inkomster regelmässigt är lägst, medan beloppen däremot — till följd av att ränteposten sjunker allteftersom kapitalkulden krymper — blir mindre i slutet av amorteringstiden.

I kritiken mot det nuvarande lånesystemet ligger även inneslutet ett missnöje med villkoren för betalningsansånd och för lindring i betalningsskyldigheten. Lånen baseras på ett vanligt privaträttsligt avtalsförhållande med en i princip ovillkorlig betalningsskyldighet för låntagaren. Bortsett från det skydd för existensminimum som gällande utsöknings- och konkursregler erbjuder är låntagaren hänvisad till långgivarens välvilja, om han vill ha ansånd med amorteringar eller få en amorteringsplan jämkad. Avskrivningar på grund av varaktigt nedsatt betalningsförmåga eller på grund av dödsfall är rena undantagsföreteelser och förutsätter diskretionär prövning i varje särskilt fall.

Utredningen har sett det som något utomordentligt väsentligt att avhjälpa bristerna hos de nuvarande lånen. Det har för utredningen gällt att finna ett återbetalningssystem inom vilket man å ena sidan har sört för att återbetalningsskyldigheten verkligen fullgöres av det stora flertal akademiker och andra med högre utbildning som får goda inkomster men å andra

sidan också har avlägsnat skuldsättningens ekonomiska risker och dess vådor för den minoritet som tillfälligt eller varaktigt får svårt att betala.

Den tekniska lösning som utredningen anvisat innefattas i återbetalningsregler, som ställer den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga snarare än skuldens storlek i centrum. Återbetalningsreglerna garanterar i de flesta fall en mycket lång återbetalningstid, och genom att de avgifter som den återbetalningsskyldige skall erlägga — dessa motsvarar amorteringarna vid ett vanligt lån — indexreglerats har det åstadkommit, att skuldbelastningen blir jämn under hela återbetalningstiden.

Beträffande det önskvärda i att komma till rätta med bristerna hos de nuvarande lånen föreligger inte några avvikande meningar. Med få undantag är remissorganen också ense med utredningen om att en reform av de nu tillämpade återbetalningsvillkoren bör inriktas på att förlänga återbetalningstiden, att åstadkomma en bättre periodisering av återbetalningarna och att skapa trygghet för låntagaren mot att behöva bli pressad över sin förmåga av en tyngande betalningsskyldighet. I väsentlig grad gäller den kritik som avhörts under remissbehandlingen frågan om vilken teknisk metod man bör använda för att nå målet.

Återbetalningstidens längd skall enligt utredningens förslag variera beroende på vid vilken ålder den återbetalningsskyldige träder ut i förvärvslivet. Tanken är att den återbetalningsskyldige skall ha åtminstone två återbetalningsfria år efter studiernas avslutande. Därefter skall i normalfallet betalningarna börja för att sedan fortsätta t. o. m. det år under vilket den återbetalningsskyldige fyller 50 år. Den som under ett eller flera år av återbetalningstiden på grund av låga inkomster blir fritagen från betalningsskyldighet skall dock fortsätta med sina återbetalningar även efter uppnådda 50 år till dess han sammanlagt betalat lika mycket som han uppburit i återbetalningspliktiga medel.

I praktiken blir återbetalningstiden med utredningens förslag i allmänhet 20—25 år. Detta måste bedömas såsom fullt tillräckligt. Beträffande den närmare utformningen av bestämmelserna har jag emellertid en från utredningen något avvikande uppfattning. Den bästa ordningen är enligt min mening att en plan för återbetalningen alltid — oberoende av den återbetalningsskyldiges inkomster — fastställs två år efter det den återbetalningsskyldige senast uppburit studiemedel.

För vissa fall, då vederbörande under studietiden endast uppburit relativt små belopp i studiemedel, bör återbetalningstiden vara kortare än den normala. Detta kan åstadkommas genom vissa regler till vilka jag återkommer senare. Det bör givetvis alltid stå den återbetalningsskyldige fritt att frivilligt betala snabbare än som följer av de generella bestämmelserna.

Svårigheterna att åstadkomma en jämn periodisering av återbetalningarna sammanhänger med att det inte är möjligt att till-

förlitligt bedöma en framtida pris-, löne- och ränteutveckling. Med hjälp av en indexreglering av återbetalningarna — en anknytning av återbetalningarna till konsumentprisindex via basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring — kan man emellertid enligt vad utredningen funnit ordna så att varje återbetalning, oavsett hur penningvärdet utvecklar sig, kommer att utgöra en reellt sett lika stor utgift.

Utredningen har förordat att återbetalningarna indexregleras men att de i gengäld utgår utan ränta. För att inte indexregleringen trots räntefriheten skall ge ett ofördelaktigt ekonomiskt resultat för den enskilde i jämförelse med ett konventionellt lån — detta skulle i och för sig kunna inträffa vid en stark inflation — har utredningen föreslagit att det i efterhand skall göras en resultatsjämförelse och att ett eventuellt överskott skall återbäras till den återbetalningsskyldige.

Frågan om indexreglering av återbetalningarna har väckt en livlig debatt. Flera remissorgan har avvisat den föreslagna indexregleringen med motivering att studielånen vore föga lämpade för experiment med indexklausuler.

Det är beträffande denna kritik att märka att den ofta förbiser skillnaderna mellan de av utredningen föreslagna indexreglerade återbetalningarna och indexlån i den mening vari detta ord vanligen brukar användas. I och för sig vore det inte oskäligt om de studerande i utbyte mot de stora fördelar i form av studiebidrag, lång amorteringstid och trygghetsgarantier som utredningen vill ge dem, åtminstone fick åtaga sig att i normalfallen återbetala realvärdet av återbetalningspliktiga studiemedel. Utredningens förslag går emellertid inte ut på att för staten säkerställa realvärdet av de studiemedel som utlämnats med återbetalningsskyldighet. Genom de föreslagna reglerna om återbäring har de studerande fått en garanti, som innebär att de väl kan vinna men aldrig förlora på indexregleringen.

Inte någon av dem som vänt sig mot indexregleringen har kunnat påvisa vari riskerna med den skulle bestå. Med utredningens konstruktion finns enligt min mening ingen anledning att befara att indexregleringen skall åstadkomma störningar på kreditmarknaden eller eljest vålla svårigheter för kreditväsendet. Denna uppfattning bekräftas av bankofullmäktiges och försäkringsinspektionens remissyttranden.

En annan utgångspunkt för angrepp mot indexregleringen av återbetalningarna har varit, att den skulle utgöra ett onödigt komplicerat grepp för att nå resultat, som man lika väl kunde nå med enklare medel. Därvid har sagts, att ett vanligt lån med fasta eller stigande annuiteter skulle ge lika god periodiseringseffekt.

Inte heller denna kritik förefaller avgörande. Med fasta annuiteter får man en, reellt sett, fallande skala för återbetalningarna, om penningvärdet sjunker under återbetalningstiden. Med stigande annuiteter kan man givetvis i och för sig nå hur långt som helst i motsatt riktning. Vad man inte kan

uppnå är emellertid en anpassning av återbetalningarna till penningvärdet, eftersom penningvärdets utveckling inte med säkerhet kan förutses.

Det har också sagts, att indexregleringen borde avvisas, därför att den hos den skuldsatte skulle medföra en känsla av osäkerhet. Den skuldsatte skulle aldrig kunna veta hur mycket han hade att betala i kronor räknat under kommande år. Jag har svårt att förstå att denna osäkerhet skulle vara någon egentlig nackdel. Erfarenheten visar nämligen, att reallönerna kontinuerligt stiger. För den skuldsatte är det under sådana förhållanden tillräckligt att känna realvärdet av sina åtaganden.

Metoden för periodiseringen av återbetalningarna framstår för mig inte som en principiell fråga utan som ett tekniskt problem, där det gäller att finna en praktiskt användbar lösning. Efter ingående överväganden har jag funnit mig kunna förorda den av utredningen föreslagna lösningen med en kombination av indexreglering och återbäring.

En betydande fördel med utredningsförslaget som inte tidigare berörts är att det för bort ifrån det nuvarande bekymret med räntebetalningar under studietiden.

Fastställandet av återbetalningarnas storlek bör i enlighet med utredningens förslag tillgå så, att summan av de återbetalningspliktiga medel som den återbetalningsskyldige uppburit, räknade i basbelopp, divideras med det antal år under vilket återbetalningarna skall fullgöras. Det belopp som för visst år skall betalas, *avgiften*, framkommer genom en multiplikation av den kvot som sålunda erhållits, *avgiftskvoten*, med det för året aktuella basbeloppet.

Innebörden av reglerna om periodisering och fastställande av avgiftskvot blir t. ex. för den som avlagt en akademisk grundexamen på 4—5 år och i återbetalningspliktiga studiemedel uppburit i dagens penningvärde 20 000—25 000 kronor, att han med nuvarande basbelopp får en avgiftskvot av omkring 0,2 (= en avgift av omkring 1 000 kronor) under förutsättning att han avslutar sina studier i 25-årsåldern och börjar återbetalningarna ett par år senare.

För att undvika att återbetalningar av relativt små belopp sprids på ett alltför stort antal år föreslår jag, att avgiftskvoten alltid skall uppgå till minst $\frac{1}{10}$ (= en avgift av 480 kronor) i stället för av utredningen förordade $\frac{1}{20}$.

Jag övergår här efter till reglerna i utredningens förslag om anpassning av återbetalningsskyldigheten till betalningsförmågan. Dessa regler syftar i första hand till att ge dem som inte har god betalningsförmåga uppskov med återbetalningarna. Uppskov får till följd att återbetalningarna skall fortsätta efter det den återbetalningsskyldige fyllt 50 år. Åren efter 50 skall alltså tjänstgöra som »reservår».

Principen är, att den återbetalningsskyldige skall ha en ovillkorlig rätt till uppskov med återbetalningarna såvida inte hans egen eller/och hans

makes inkomst och förmögenhet överstiger vissa gränser. Inkomsten är i detta sammanhang liktydig med den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten.

Inkomst och förmögenhet sammanräknas till ett *avgiftsunderlag*. I avgiftsunderlaget ingår, förutom den återbetalningsskyldiges egen inkomst och förmögenhet, även hälften av makes inkomst och förmögenhet. Förmögenhet inräknas dock i avgiftsunderlaget endast i den mån den överstiger visst fribelopp (i dagens penningvärde 19 200 kronor). Vid bestämmandet av avgiftsunderlaget skall viss hänsyn tas till om den återbetalningsskyldige har barn under 10 år, men antalet barn spelar ingen roll för avgiftsunderlagets storlek.

Rätt till uppskov föreligger så snart avgiftsunderlaget inte överstiger *avgiftsgränsen*. Avgiftsgränsen, som är indexreglerad, föreslås bestämd till dubbla basbeloppet.

Praktiskt sett innebär utredningens förslag, att ingen är skyldig att betala om inte hans årsinkomst i dagens penningvärde uppgår till minst

- 1) ca 14 500 kronor om han är ensamstående och inte har barn under 10 år,
- 2) ca 21 500 kronor, om han är ensamstående och har barn under 10 år,
- 3) ca 17 500 kronor om han är gift och inte har barn under 10 år, och
- 4) ca 20 000 kronor om han är gift och har barn under 10 år.

Även i denna del har meningarna om utredningens tekniska konstruktioner gått isär under remissbehandlingen. Flera remissorgan välkomnar förslaget såsom en lycklig lösning på ett svårbemästrat problem. Andra är mer eller mindre avvisande. Det enda alternativ som presenterats av de kritiskt inställda remissorganen är att bibehålla det nuvarande lånesystemet, eventuellt med vissa jämkningar i form av direktiv till de förvaltande organen att visa större frikostighet än hittills vid bedömningen av ansökningar om betalningsansånd.

Jag har redan förut sagt, att jag inte kan godta uppfattningen, att man kan låta allt bli vid det gamla av den anledningen att uppskovsfrågan är »marginell» i den meningen att den i praktiken angår endast ett relativt fåtal. För mig är problemet en trygghetsfråga av stor vikt.

Däremot finner jag det värt att diskutera, huruvida utredningen med den förordade metoden på ett ändamålsenligt sätt lyckats lösa uppskovsproblemet. I det sammanhanget är särskilt att beakta de invändningar som framkommit rörande reglernas anknytning till den beskattningsbara inkomsten.

Utredningen torde inte ha föreställt sig, att den beskattningsbara inkomsten skulle vara en helt tillförlitlig mätare på betalningsförmågan. Däremot har utredningen, som jag anser med rätta, funnit att det är den enda mätare som kan komma ifråga om man vill ha fasta regler för upp-

skovsfallen. Vad som brister i exakthet vid mätningen av betalningsförmågan kan, såsom utredningen också förutsatt, motvägas genom att avgiftsgränsen sättes jämförelsevis högt. Det är med hänsyn till de goda inkomstförhållandena för dem som genomgått postgymnasial utbildning likväl inte någon risk för att inte betalningsskyldigheten kommer att fullgöras i normal ordning i den stora mängden av fall. Dessutom är att märka att förekomsten för den återbetalningsskyldige av »reservår» ger utrymme för en viss frikostighet med uppskoven.

Några av dem som yttrat sig över utredningens förslag har uttryckt farhågor för att anknytningen till beskattningsbar inkomst skulle få till följd att uppskov inte skulle kunna åtnjutas vid den tidpunkt då betalningssvårigheterna vore aktuella, eftersom den beskattningsbara inkomsten fastställes först åtskillig tid efter det inkomsten uppburits. Emellertid torde man kunna undgå en sådan eftersläpning genom en preliminär avgiftsdebitering. Debiteringsfrågan är f. n. föremål för vissa undersökningar under medverkan av experter. Redan innan resultatet av dessa undersökningar föreligger kan sägas, att hur man än ordnar debiteringsförfarandet så finns det alltid möjligheter till en preliminär debitering i den formen att den återbetalningsskyldige tillställs ett besked om vad han har att betala för det aktuella året enligt den för honom gällande avgiftskvoten. Den som anser att hans avgiftsunderlag för avgiftsåret inte kommer att överstiga avgiftsgränsen kan meddela detta till debiteringsmyndigheten och tills vidare icke erlägga avgift. Visar det sig i efterhand att avgiftsunderlaget faktiskt överstigit avgiftsgränsen, får han vara beredd att då erlägga avgift enligt slutlig debitering.

Den kritik som i övrigt framkommit mot förslaget uppskavsregler gäller reglernas närmare utformning. För egen del kan jag godta vad utredningen föreslagit om hänsynstagande till makes ekonomiska förhållanden och om behandlingen av förmögenhet. Bl. a. med hänsyn till den stora gruppen gifta kvinnor utan förvärvsarbete anser jag det ofrånkomligt att makes inkomster beaktas i den utsträckning utredningen förordat. Det skulle vara stötande för rättskänslan om reglerna utformades så, att t. ex. en kvinnlig akademiker som gift sig med en man med stora inkomster helt undgick betalningsskyldighet på grund av att hon inte själv hade beskattningsbar inkomst eller förmögenhet. Dessutom skulle en sådan konstruktion av reglerna även kunna minska benägenheten hos gifta kvinnor med högre utbildning att gå ut i förvärvsarbete.

Beträffande avgiftsgränsen kan det finnas rum för viss tvekan om inte utredningen satt denna väl högt. Jag har emellertid tagit intryck av vad som i detta sammanhang från vissa håll sagts om att avgiftsgränsen bör ses mot bakgrunden av de förhållanden på arbetsmarknaden som kan väntas råda om ett antal år. Det faktum att den, som på grund av avgifts-

gränsens höjd får uppskov med återbetalningsskyldigheten, måste fortsätta sina återbetalningar även efter 50 års ålder är också ägnat att skingra tveksamheten.

För att inte avgiftsgränsen skall få besvärande tröskeleffekter är det nödvändigt med vissa kompletterande regler. Utredningen har föreslagit dels en *tröskelregel* av innehåll att avgiften inte får överstiga 25 % av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen, dels en *spärregel* av innehåll att avgiften inte heller får överstiga 10 % av avgiftsunderlaget. Slutligen har i förslaget ytterligare upptagits en bestämmelse om avgiftsnedsättning efter individuell och fri prövning på grund av synnerliga skäl. Jag ansluter mig i hithörande frågor till utredningens förslag.

Jag vill här slutligen ta upp ytterligare en fråga som rör tillämpningen av reglerna om återbetalningsskyldighetens anpassning till betalningsförmågan. Utredningsförslaget är skrivet utifrån tanken, att det varje år för varje återbetalningsskyldig automatiskt skall göras en kontroll av hans inkomst- och förmögenhetsförhållanden för att utröna huruvida avgiftsbetalningen bör uppskjutas eller avgiften nedsättas. Jag tror inte att detta är erforderligt. Från sociala synpunkter måste det vara fullt tillräckligt, om uppskov eller avgiftsnedsättning får åtnjutas av dem som särskilt begär det i samband med den preliminära debiteringen. Kontrollen kan i så fall begränsas till denna mindre grupp av återbetalningsskyldiga, vilket bör vara en betydande administrativ fördel. Jag utgår ifrån att en kommande författning om debiteringen bör utformas i överensstämmelse med vad jag nu förordar.

Jag ansluter mig till vad utredningen med instämmande från remissinstanserna föreslagit om upphörande av återbetalningsskyldigheten när den återbetalningsskyldige uppnår en ålder av 65 år eller dessförinnan avlider.

Det är naturligt att frivillig betalning i förtid bör uppmuntras, inte minst av den anledningen att den som betalar i förtid befriar systemet från en risk. Till vad utredningen föreslagit i detta hänseende vill jag bara foga det förtydligandet att det givetvis inte är att anse som frivillig betalning, vilken skall föranleda särskild reduktion av skuldsumman, om någon preliminärt betalat efter sin avgiftskvot fastän han på grund av att hans avgiftsunderlag ej överstigit avgiftsgränsen varit berättigad till uppskov.

Beträffande dem som är bosatta utom riket finns inte möjlighet att anknyta till den beskattningsbara inkomsten vid bedömandet av uppskovsfrågor. Överhuvudtaget är beträffande denna kategori förhållandena sådana, att vissa särregler är motiverade. Jag biträder utredningens förslag härutinnan.

Några remissorgan har väckt frågan, huruvida återbetalningar av studiemedel bör vara förenade med avdragsrätt vid beskattningen. Denna fråga bör enligt min mening behandlas i samband med utformningen av det framtida skattesystemet.

Den närmare avgränsningen mellan studiehjälpssystemet och studiemedelssystemet

Det är numera allmänt erkänt, att den riktiga principen för samhällets studiestöd är att stödet differentieras endast efter skillnader i de studerandes studieekonomiska situation. Principens tillämpning kan uppenbarligen inte bygga på en individuell prövning av den enskilde elevens ekonomiska förhållanden, utan differentieringen måste ske efter ett generellt kriterium av något slag. Den studerandes ålder torde i och för sig vara det bästa kriterium som står till buds, och en 21-årsgräns får i dagens samhälle anses vara den lämpligaste åldersgränsen.

Flertalet remissinstanser som uppehållit sig vid avgränsningsfrågan är ense med utredningarna om att vi ännu inte är framme vid den tidpunkt då ett helt enhetligt studiesocialt system kan konstrueras. Remissinstanserna instämmer i allmänhet också med utredningarna i att vi t. v. av praktiska skäl bör ha ett studiesocialt system med två komponenter och med en gränslinje dem emellan som är bestämd med hänsyn till skolförmen.

Jag är för egen del av samma mening. Jag vill blott framhålla vikten av att man vid gränsdragningen tar vara på grundtanken om den studieekonomiska situationen såsom det principiellt riktiga skiljemärket. Detta bör, såsom utredningarna föreslagit, ske genom att man i allmänhet hänför de läroanstalter och utbildningslinjer vid vilka huvuddelen av eleverna är under 21 år till studiehjälpssystemet och övriga läroanstalter och utbildningslinjer till studiemedelssystemet. Med någon schematisering kan sägas, att studiehjälpssystemet huvudsakligen bör tillämpas för det gymnasiala åldersstadiet och studiemedelssystemet för det postgymnasiala åldersstadiet.

Det är riktigt, såsom bl. a. studiehjälpsnämnden påpekat, att det i utredningsförslagen inom studiehjälpssystemet göres skillnad mellan dem som börjat sina studier före 21 år och övriga elever och att någon motsvarande skillnad inte förekommer inom det föreslagna studiemedelssystemet. Detta må synas vara en inkonsekvens, men lösningen har starka praktiska och administrativa skäl för sig. Jag anser för min del, såsom jag redan inledningsvis antytt, att olägenheterna av den föreslagna ordningen inte blir stora, om man på det hela taget kan sörja för att förmånerna blir tämligen likvärdiga inom det studiesociala systemets båda komponenter. De olägenheter som trots allt inte kan undgås blir också lättare att acceptera, om man i likhet med mig ser den reform vi nu står inför som en etapp på vägen mot ett helt enhetligt studiesocialt system.

Beträffande avgränsningen i detalj mellan studiehjälpssystemet och studiemedelssystemet har åtskilliga önskemål och synpunkter kommit fram under remissbehandlingen av utredningsförslagen. Jag anser det inte erforderligt att här ta upp dessa olika spörsmål till närmare behandling. Utrednings-

förslagen torde i det väsentliga innefatta en naturlig och riktig tillämpning av den förut angivna principen för gränsdragningen.

Avsikten är att lärarutbildningsanstalterna och vissa fackutbildningsanstalter i enlighet med utredningarnas ståndpunktstaganden skall hänföras till studiemedelssystemet. Eleverna vid dessa utbildningsanstalter har hittills med vissa undantag varit jämförelsevis illa ställda i studiesocialt hänseende, och det är särskilt glädjande att vi nu har fått ett naturligt tillfälle att kraftigt förbättra studievillkoren för dem.

Beträffande sjöbefälsskolorna och skogsskolorna torde det lämpliga vara att även dessa skolor inordnas under studiemedelssystemet.

Med hänsyn bl. a. till utbildningsväsendets snabba expansion torde lagstiftningen om de direkta studiesociala stödåtgärderna böra utformas så, att det ankommer på Kungl. Maj:t att i det enskilda fallet avgöra om en viss läroanstalt eller utbildningslinje skall föras in under studiehjälpssystemet eller under studiemedelssystemet.

Organisatoriska frågor

I skilda sammanhang har i det föregående talats om att de materiella bestämmelserna i de nu gällande studiesociala författningarna är splittrade och delvis svåröverskådliga. Denna splittring i materiellt hänseende har motsvarighet även på det administrativa planet. Studiehjälpstuderingen och studiesociala utredningen har eftersträvat en mera enhetlig och rationell organisation. De har därvid ansett det angeläget dels att åstadkomma en långtgående decentralisering av prövningen av frågor om studiesociala förmåner, dels att få till stånd en gemensam centralmyndighet för hela det nya studiesociala systemet.

Dessa mål för en administrativ reform har av remissorganen genomgående bedömts som riktiga. Jag biträder denna uppfattning.

Inom *studiehjälpssystemet* öppnar de nya materiella reglerna möjligheter till betydande förenklingar. I flertalet fall blir det fråga om att utdela schablonmässigt beräknade förmåner som inte förutsätter någon skönsmässig prövning med hänsyn till den studerandes individuella förhållanden. Av denna natur är inte bara studiebidragen, inackorderingstilläggen och resestilläggen utan även de inkomstprövade tilläggen. Jag delar utredningens uppfattning att alla dessa olika förmåner bör kunna administreras av skolstyrelserna och på rektorsexpeditionerna.

Beträffande behovsprövade tillägg och studielån är däremot en central prövning erforderlig för att säkerställa en enhetlig praxis.

Inom *studiemedelssystemet* skall enligt studiesociala utredningens förslag basorganisationen utgöras av fem regionala organ med säte i Stockholm,

Göteborg, Uppsala, Lund och Umeå. Dessa organ skall handlägga ansökningar om studiemedel. Utredningen räknar med att det alldeles övervägande antalet ansökningar skall bli av den enkla beskaffenhet att de kan handläggas rutinmässigt på tjänstemannaplanet. För prövningen av ett mindre antal kvalificerade ärenden — främst ärenden i vilka sökandens studielämplighet framstår som tveksam — bör emellertid enligt utredningen finnas särskilda kollegiala organ, studiemedelsnämnder.

Tanken på en regional basorganisation för studiemedelssystemet finner jag riktig. Likaså är jag villig att vitsorda behovet av särskilda kollegiala studiemedelsnämnder såsom bärare av denna basorganisation.

Det finns knappast anledning att i detta sammanhang gå närmare in på olika frågor om nämndernas sammansättning och uppgifter. Jag har för avsikt att i annat sammanhang för Kungl. Maj:t framlägga förslag i hithörande spörsmål.

I anledning av påpekanden från flera håll under remissbehandlingen vill jag framhålla, att jag anser det viktigt, att studiemedelsnämndernas personalorganisation i övergångsskedet blir så tänjbar, att en snabb förstärkning kan ske, om arbetsbelastningen skulle bli oväntat stor vid en eller annan nämnd.

I enlighet med vad utredningarna föreslagit bör det nya studiesociala systemet få *en gemensam centralmyndighet*. Åtskilliga fördelar står uppenbarligen att vinna genom en sammanslagning av centrala studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden till ett organ, centrala studiehjälpsnämnden. Inte minst bör en sammanslagning vara ägnad att befordra den enhetliga syn som skall vara grundläggande för det nya studiesociala systemet.

Även när det gäller centrala studiehjälpsnämnden bör det få ankomma på Kungl. Maj:t att reglera sammansättningen och arbetsuppgifterna genom administrativa föreskrifter.

I sådana frågor som *utbetalning* och *registrering* av studiemedel samt *debitering* och *uppbörd* av avgifter till studiemedelssystemet har studiesociala utredningen inte framlagt några slutgiltiga förslag.

Jag räknar med att utbetalningarna — i överensstämmelse med önskemål som kommit till uttryck i flera remissyttranden — skall kunna ske med anlitande av de sedvanliga bank- och kreditinrättningarna. De närmare formerna för utbetalningarna liksom även de olika spörsmål som sammanhänger med registrering av utbetalda studiemedel är för närvarande föremål för överväganden inom ecklesiastikdepartementet under medverkan av experter.

Debiterings- och uppbördsfrågorna har tidigare berörts i samband med studiemedelssystemets återbetalningsregler.

Till den av studiesociala utredningen väckta frågan om inrättande av ett särskilt *studiefinansieringsinstitut* för anskaffande av den för studiemedelsystemet erforderliga krediten och för förvaltning av den utestående skulden

torde ställning böra tagas först i ett senare skede när klarhet vunnits rörande den lämpliga ordningen för debitering och uppbörd av avgifter till studiemedelssystemet.

Ikraftträdandet

I enlighet med vad som förutskickats vid min anmälan av anslagen för studiesociala åtgärder i årets statsverksproposition bör det nya studiesociala systemet sättas i kraft i två etapper. Den nya studiehjälpen för studerande vid gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter bör börja tillämpas den 1 juli 1964, och det nya studiestödet för studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter bör träda i kraft den 1 januari 1965.

I nyssberörda anmälan framhölls, att eleverna vid lärarutbildningsanstalterna och vid vissa fackutbildningsanstalter borde få del av de nya, förbättrade förmånerna från och med den 1 juli 1964.

Avsikten är att ifrågavarande grupper av studerande i ett definitivt skede skall tillhöra studiemedelssystemet. Av administrativa skäl är det lämpligt, att de inordnas under detta system först från och med den 1 juli 1965. I avbidan härpå bör de erhålla förmåner enligt det nya studiehjälpsystemet, och därvid bör för dem — oavsett deras ålder — tillämpas de regler som stadgas för studerande, vilka börjat sina studier det år under vilket de fyllt 21 år eller senare. De kommer alltså med detta förslag att för tiden den 1 juli 1964—den 30 juni 1965 bli berättigade till dels förhöjt studiebidrag med 175 kronor i månaden, dels studielån ur allmänna studielånefonden med högst 5 000 kronor.

För vissa av de nu berörda grupperna — närmast för dem som utbildar sig för vårdirken — uppkommer under övergångstiden en fråga om samordning mellan studiehjälpen och den ersättning som de får från annat håll under den del av utbildningstiden som har karaktären av praktik. För närvarande gäller enligt praxis att de inte får studiehjälp under avlönad praktiktid. Studiehjälpsutredningen har inte föreslagit någon ändring härutinnan.

Utredning pågår rörande utbildningen inom vissa vårdirken. Dessutom planeras vissa förhandlingar rörande de med utbildningen förenade ekonomiska villkoren. I detta läge är jag inte beredd att överväga bestämmelser som tvingar till en jämkning i nuvarande praxis beträffande samordning av studiehjälp och annan ersättning.

Det nya studiemedelssystemets förmåner är avsedda att träda i stället för de naturastipendier, räntefria lån, garantilån och akademikerlån som på grund av gällande författningar utgår till studerande vid universitet och högskolor. Principen för övergången från gamla till nya bestämmelser bör vara, att förmåner enligt det gamla systemet ej skall beviljas för studier vilka kommer att bedrivas efter den 1 januari 1965.

Emellertid finns det en grupp av studerande, som beviljats förmåner enligt

de gamla bestämmelserna för läsåret 1963/64 men som på grund av militär-tjänstgöring eller sjukdom eller av annan anledning inte kunnat utnyttja förmånerna under detta läsår. Många av dem har redan erhållit särskilt tillstånd att i stället åtnjuta förmånerna under läsåret 1964/65. Dessa tillstånd bör inte rubbas genom de nya bestämmelserna.

De som väljer att under vårterminen anlita det gamla systemet bör dock inte dessutom kunna erhålla studiemedel.

Under en övergångstid kommer i enlighet med vad som uttalats i propositionen 1964: 110 värnpliktslånen att finnas kvar vid sidan av det allmänna studiesociala systemet. Jag finner för min del att dylika lån inte bör utgå för tid efter den 31 december 1965. Frågan om särskilda ekonomiska vederlag till värnpliktiga, som frivilligt genomgått befälsutbildning, bör lösas i annat sammanhang.

Jag har tidigare förordat, att den 25 %-iga avskrivningen skall slopas i samband med ikraftträdandet av det nya studiesociala systemet. Inom studie-hjälpsystemet kommer avskrivningsrätt ej att föreligga beträffande lån som avser studier efter den 1 juli 1964.

Inom universitets- och högskolesektorn kommer avskrivningsrätt ej att föreligga beträffande lån som avser studier efter den 1 januari 1965. De som erhållit särskilt tillstånd att åtnjuta förmåner enligt äldre bestämmelser under vårterminen 1965 bör dock få behålla avskrivningsrätten beträffande studielån som avser samma tid som tillståndet.

Beträffande värnpliktslån bör avskrivningsrätten bibehållas under den angivna övergångstiden.

Vid behandlingen av organisatoriska frågor inom det nya studiesociala systemet har sagts, att studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden bör sammanslås till en myndighet under namn av centrala studiehjälpsnämnden. Det nya centralorganet bör träda i funktion den 1 juli 1964. De nya studiemedelsnämnderna bör inrättas från och med den 1 oktober 1964. De bör från samma tidpunkt överta statsstipendienämndernas befattning med kvarstående ärenden enligt äldre bestämmelser.

Specialmotivering

De rättigheter som innehålles i det nya studiesociala systemet blir av sådan betydelse för den enskilde och för samhället att de grundläggande bestämmelserna i ämnet bör upptas i författningar som antages med riksdagen.

I överensstämmelse med de riktlinjer som uppdragits i det föregående har inom ecklesiastikdepartementet upprättats förslag till studiehjälpsreglemente, förordning om förlängt barnbidrag samt studiemedelsförordning.

Utöver vad tidigare anförts torde följande böra nämnas angående förslagen.

Förslaget till studiehjälpsreglemente

1 §.

I paragrafen har Kungl. Maj:t bemyndigats att bestämma det närmare tillämpningsområdet för reglementet. Avsikten är att med stöd av bemyndigandet skall utfärdas en författning innehållande en förteckning å läroanstalter och utbildningslinjer beträffande vilka reglementet skall äga tillämpning.

Eftersom studiemedelsförordningen har en motsvarande bestämmelse är det möjligt för Kungl. Maj:t att i administrativ väg göra den erforderliga gränsdragningen mellan studiehjälpsystemet och studiemedelssystemet.

Beträffande principerna för gränsdragningen hänvisas till den allmänna motiveringen.

I fråga om utsträckningen av studiehjälpen till enskilda läroanstalter och utbildningslinjer är det inte avsett att i tillämpningsföreskrifterna till denna paragraf göra någon ändring i den nu rådande ordningen.

2 §.

Med skolstyrelse avses i denna paragraf skolstyrelsen i den kommun inom vilken läroanstalten är belägen.

3 §.

Till denna paragraf har efter smärre, huvudsakligen formella justeringar överförts de nu gällande reglerna för utlänningars rätt till studiehjälp för studier i Sverige.

4 §.

Inom studiehjälpsystemet göres åtskillnad mellan yngre och äldre studerande. Det avgörande är härvidlag vid vilken ålder den studerande börjat sina studier vid läroanstalten eller utbildningslinjen. Tanken är att samme studerande under hela studietiden skall ha studiehjälp enligt samma regler.

Den som börjat sina studier vid gymnasium före uppnådda 21 år men vid en senare tidpunkt går över till ett annat gymnasium eller en fackskola skall givetvis trots övergången fortsätta att uppbära studiehjälp enligt bestämmelserna i första stycket.

5 §.

Allmänt barnbidrag och studiebidrag kan aldrig utgå samtidigt. Däremot kan den som åtnjuter allmänt barnbidrag medan han studerar vid gymnasium, yrkesskola eller annan läroanstalt som omfattas av förordnande enligt 1 § få inackorderingstillägg eller resetillägg samt inkomstprövat och behovsprövat tillägg.

6 §.

Denna paragraf överensstämmer i sak med motsvarande bestämmelser i nu gällande allmänna studiehjälpsreglemente.

7 §.

Det i denna paragraf stadgade villkoret å åtta veckors heltidsundervisning har behandlats i den allmänna motiveringen.

8 §.

Med stöd av denna paragraf kan exempelvis förordnas, att studielån skall kunna tilldelas studerande vid sådant kommunalt eller enskilt kvällsgymnasium vid vilket studiehjälpsreglementet i övrigt ej äger tillämpning.

9 §.

Beträffande studiebidraget hänvisas till den allmänna motiveringen.

10 §.

För att inackorderingstillägg skall kunna utgå fordras att behov av inackordering föreligger. I regel bör inackorderingstillägg ej medges för inackordering på hemorten.

11 §.

Beträffande resetillägget hänvisas till den allmänna motiveringen.

I anslutning till andra stycket må tilläggas, att det där inskrivna bemyndigandet för Kungl. Maj:t att begränsa tillämpningsområdet för resetillägget är avsett att utnyttjas för sådana orter där de studerande har tillgång till särskilt billiga kommunikationer.

12—13 §§.

Beträffande huvudgrunderna för inkomstprövat tillägg hänvisas till den allmänna motiveringen.

14 §.

Den beskattningsbara inkomsten blir känd först åtskillig tid efter det inkomsten uppburits. För att undvika för den studerande direkt stötande konsekvenser av eftersläpningen har i denna paragraf givits en möjlighet att i vissa fall lägga en beräknad beskattningsbar inkomst till grund för prövningen av fråga om inkomstprövat tillägg. En korrigerig till nackdel för den studerande skall ej i något fall komma i fråga.

15 §.

Den dubbla förutsättningen för rätt till behovsprövat tillägg, att den studerande skall ha rätt till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet och

att behovet av ytterligare studiehjälp skall vara synnerligen stort, anger att paragrafen är avsedd att tillämpas endast beträffande studerande från hem med mycket små inkomster. Främst har man tänkt på gruppen ensamstående vårdnadshavares barn.

Det behovsprövade tillägget är i viss mån avsett att tjänstgöra som en regulator vilken korrigerar den schematisering som ligger i en prövning enbart med hänsyn till beskattningsbar inkomst. Vid prövning av fråga om rätt till behovsprövat tillägg skall alla de omständigheter beaktas som är av betydelse för familjens ekonomiska läge. Sålunda skall hänsyn tagas till antalet syskon till den studerande. Bland inkomsterna skall även beaktas icke skattepliktiga inkomster som t. ex. sjukpenning, familjebostadsbidrag och bidrag från arbetslöshetskassa.

16 §.

Studiehjälpen enligt studiehjälpsreglementet är i princip avsedd att stimulera rekryteringen till frivilliga studier ovanför grundskolan. Den som vill byta ut det nionde obligatoriska året i grundskolan mot yrkesskola har emellertid ansetts böra beredas tillfälle att göra detta utan ekonomisk uppoffring. Han skall därför kunna få inackorderingstillägg eller resetillägg. Man har å andra sidan inte velat stimulera till en dylik övergång genom att låta övergången bli förenad med fördelar i studiesocialt hänseende. Detta är motivet till bestämmelsen i andra punkten, att den som fullgör skolplikt i yrkesskola inte är berättigad till inkomstprövat tillägg eller behovsprövat tillägg.

17 §.

Alla förändringar som är av betydelse för rätten till ersättning eller för ersättningens storlek kan beaktas inom ramen för denna paragraf. En förändring i faktiska förhållanden kan resultera i beviljande, indragning, ökning eller minskning av tilläggsförmån.

18 §.

Det förhöjda studiebidraget har behandlats i den allmänna motiveringen.

19 §.

Vuxenutbildningsbidraget motsvarar det särskilda stipendium under studiernas slutskede som 1962 infördes för studerande vid vissa utbildningsanstalter för vuxna.

I sak har inte gjorts annan ändring i gällande bestämmelser än en jämkning i sättet att bestämma förmånernas belopp.

Paragrafen om vuxenutbildningsbidrag är avsedd att kompletteras med tillämpningsföreskrifter bl. a. om vad som skall förstås med studiernas slutskede.

20—21 §§.

I den allmänna motiveringen har nämnts att lånemöjligheterna vidgats samtidigt som de hittillsvarande subventionselementen borttagits.

De vidgade lånemöjligheterna är i främsta rummet avsedda för vuxna studerande. Några särskilda begränsningar i lånemöjligheterna har visserligen inte föreskrivits för yngre, hemmaboende studerande, men avsikten är att en viss restriktivitet skall iakttagas i hithörande fall.

22 §.

Den som erhåller lån ur allmänna studielånefonden skall erlægga ränta motsvarande normalräntan för lån från statens utlåningsfonder, för närvarande 5 %. Under studietiden behöver den studerande emellertid ej betala ränta, utan räntan lägges då till kapitalskulden.

23 §.

Amorteringstiden är i princip maximalt 20 år. Av 24 § framgår emellertid att maximitiden i vissa fall kan överskridas.

24 §.

Vid tillämpningen av bestämmelserna i första och andra styckena bör beaktas det i den allmänna motiveringen angivna syftet med bestämmelserna att åstadkomma likvärdighet mellan studiehjälpssystemet och studiemedelsystemet. En viss frikostighet är med hänsyn härtill på sin plats vid prövningen av ansökningar om uppskov med amortering.

Befrielse helt eller delvis från betalningsskyldighet på grund av varaktigt nedsatt betalningsförmåga bör dock vara en undantagsföreteelse.

Låntagarens död skall enligt tredje stycket automatiskt föranleda att skulden avskrives. Ogulden amortering eller räntepost som förfallit till betalning före dödsfallet kan dock utkrävas av låntagarens dödsbo.

25 §.

Denna paragraf överensstämmer med 31 § i studiemedelsförordningen, vilket stadgande kommenterats i den allmänna motiveringen.

I paragrafen talas inte uttryckligen om studier i annat nordiskt land än Sverige. Avsikten är emellertid, att med stöd av bemyndigandet i andra stycket skall utfärdas bestämmelser om studier i Danmark, Finland, Island och Norge, vilka i sak väsentligen överensstämmer med nu gällande regler.

En nyhet för studiehjälpssystemet är att studiehjälp skall kunna beviljas för studier utanför Norden.

26 §.

Denna paragraf har betydelse för frågor om inkomstprövat tillägg, behovsprövat tillägg och studielån.

I de fall, då på grund av vad i paragrafen är stadgat hänsyn skall tagas till adoptiv- eller fosterföräldrars eller styvfaders eller styvmoders inkomster, skall i gengäld bortses från de naturliga föräldrarnas inkomster. Ett underhållsbidrag från den naturliga fadern eller modern torde dock i princip vara att betrakta såsom inkomst hos barnet.

27 §.

Vid beräkning av kurstid, som inte sammanfaller med termin, har man att utgå från kursens första dag och därefter bestämma antalet hela månader, varvid som slutdag skall anses den dag i månaden, som genom sitt tal motsvarar den dag, från vilken tidräkningen börjar. Överskjutande dagar omvandlas till hela veckor. Eventuellt återstående dagar berättigar inte till studiehjälp.

28 §.

Regeln i andra stycket har införts främst för att göra det möjligt att undvika omotiverade dubbelersättningar i sådana fall, då studerande får utbildning — ofta i förening med vård — såsom internatelev på en anstalt, där ingen avgift eller blott en mycket ringa avgift uttages.

29 §.

Såsom framgått av den allmänna motiveringen skall ett tillfälligt avbrott i studierna, t. ex. på grund av avvikelse eller förvisning från skolan, ej föranleda indragning eller minskning av studiehjälp. Lika litet får naturligtvis i sådana fall en redan utbetalad studiehjälp återkrävas.

Vid ett definitivt studieavbrott har det emellertid ansetts böra finnas möjligheter att återkräva för mycket utbetalad studiehjälp. Bestämmelserna härom i andra stycket är avsedda att utnyttjas med varsamhet.

30 §.

Bestämmelserna i denna paragraf om överlåtelse- och utmättningsförbud har motsvarighet i åtskilliga andra författningar om sociala förmåner.

31—34 §§.

Dessa paragrafer innehåller vissa grundläggande administrativa regler. De är avsedda att kompletteras med tillämpningsföreskrifter om ansökningsförfarandet, om utbetalning m. m.

35 §.

Med den konstruktion det nya reglementet fått kommer det att bli nödvändigt med åtskilliga följd författningar. Sådana författningar kan utfärdas av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av centrala studie-

hjälpnämnden. En särskild författning bör utfärdas om brevskestipendier. Dessa stipendier regleras nu av allmänna studiehjälpsreglementet.

Förslaget till förordning om förlängt barnbidrag

1—5 §§.

Medan studiehjälpsreglementet tar sikte på frivillig utbildning ovanför grundskolan avser förordningen om förlängt barnbidrag väsentligen vissa elever i grundskolan.

Det förlängda barnbidraget är en form av studiehjälp med stark familjepolitisk motivering. Det är nära släkt med det allmänna barnbidraget.

De som kan komma i åtnjutande av förlängt barnbidrag är bl. a. barn som är födda tidigt på året eller börjat sin skolgång sent eller som av en eller annan anledning blivit fördröjda i sin skolgång.

Förslaget till studiemedelsförordning

1 §.

I första stycket anges ändamålet med förordningen, nämligen finansiering av studier vid universitet, högskolor och vissa andra läroanstalter eller utbildningslinjer. Förutom universitet och högskolor anges i förordningen inte närmare vilka läroanstalter och utbildningslinjer som skall berättiga till studiemedel.

Jfr motiveringen till 1 § studiehjälpsreglementet.

2 §.

Beträffande det administrativa handhavandet av studiemedelssystemet hänvisas till den allmänna motiveringen.

3 §.

Studiemedel är samlingstermen för de förmåner som omfattas av förordningen. I studiemedel ingår normalt dels ett studiebidrag av stipendiekaraktär, dels återbetalningspliktiga studiemedel.

I förhållandet mellan staten såsom fordringsägare och den studerande såsom gäldenär har i denna förordning åtskilliga allmänna rättsregler ersatts med särskilda regler, som fått sin prägel av studiesociala hänsyn. Därvid har tryggheten för den enskilde mot risken av en tyngande skuldbörda skjutits i förgrunden.

I andra sammanhang bör studiemedel i princip vara att behandla efter samma regler som vanliga lån. Så t. ex. bör återbetalningspliktiga studiemedel kunna avdragas såsom skuld i förmögenhetsdeklaration, och vid en bodelning i anledning av hemskillnad eller äktenskapsskillnad bör giftoräts-

gods kunna tillskiftas make för täckande av framtida återbetalningar till studiemedelssystemet. I händelse av den återbetalningsskyldiges konkurs bör staten dock i enlighet med grunderna för studiemedelssystemet ej utnyttja en eventuell bevakningsrätt i konkursen.

I vissa fall kan studiemedel utgöras enbart av studiebidrag eller enbart av återbetalningspliktiga studiemedel. Detta framgår av 15 och 16 §§.

4 §.

Om basbeloppet se 1 kap. 6 § lagen om allmän försäkring samt kungörelsen den 25 maj 1962 (nr 383) med föreskrifter för beräkning av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. I betänkandet Rätt till studiemedel (SOU 1963: 74, s. 66) finns en redogörelse för beräkningen av basbeloppet.

Basbeloppet är sedan januari 1964 4 800 kronor.

5 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om medborgarskap och bosättning såsom villkor för rätt till studiemedel.

6 §.

I första stycket har skrivits in den viktiga nyheten, att det för nyinskrivna studerande vid universitet och högskolor inte längre skall upprätthållas någon betygsgrens för rätt till studiesociala förmåner; själva det faktum att den studerande vinner inträde på utbildningslinjen skall vara tillräckligt för att berättiga till studiemedel. Såsom framgår av 8 § andra stycket erhåller den nyinskrivne i regel studiemedel för högst två terminer, varefter han har att inkomma med ny ansökan. Vid prövning av den nya ansökan blir den studerande att betrakta såsom tidigare inskriven, och hans rätt till studiemedel prövas då efter reglerna i andra stycket.

Andra stycket ger de allmänna riktlinjerna för studielämplighetsprövningen av tidigare inskrivna studerande. Dessa riktlinjer, som är avsedda att ge uttryck för statsstipendienämndernas nuvarande praxis vid utdelning av naturastipendier, avser inte bara det fallet, att en studerande som under fortlöpande studier återkommer med ansökan om studiemedel för ytterligare en period, utan även det fallet, att en studerande efter avbrott återupptar sina studiemedelsberättigande studier eller påbörjar andra sådana studier.

7 §.

I första stycket anges en maximitidrymd av sexton terminer eller åtta år, för vilken studiemedel normalt skall kunna utgå. Det är att märka, att endast de terminer, för vilka den studerande uppbär studiemedel, skall räknas. Det är således möjligt att uppbära studiemedel för de sista terminerna, även

om studierna pågår längre än åtta år, nämligen om studiemedel inte uppburits för någon eller några av de föregående terminerna.

På särskilda skäl skall studiemedel kunna utgå för mer än 16 terminer. Såsom ett sådant skäl kan nämnas, att den studerande tidigare uppburit förhållandevis litet i studiemedel på grund av att han haft ganska stora förvärvsinkomster.

Enligt andra stycket skall för rätten till studiemedel gälla en åldersgräns. Denna innebär att studiemedel skall kunna utgå längst till och med den termin, under vilken den studerande fyller 40 år. Även från denna regel skall undantag kunna göras på särskilda skäl.

8 §.

I andra stycket anges den maximitid för vilken studiemedel vid varje tillfälle kan beviljas. Genom att studiemedel tilldelas den studerande endast för en begränsad tidrymd åt gången uppnås förutsättningar för studielämplighetsprövningen enligt 6 § andra stycket. Maximitiden skall normalt vara två terminer. Studiemedel kan i allmänhet beräknas bli beviljade antingen för läsår (hösttermin + vårtermin) eller kalenderår (vårtermin + hösttermin). Något hinder föreligger inte, att studiemedel beviljas endast för en termin i sänder. Den studerande kan sålunda tänkas ansöka om studiemedel för en termin. Studiemedelsnämnden kan å sin sida anse det motiverat att studiemedel inte utgår för mer än en termin. Såsom framgår av 14 § kan det i vissa fall bli fråga om att bevilja studiemedel för kortare tid än en termin.

För vissa fall skall centrala studiehjälpsnämnden kunna förordna att studiemedel skall kunna på en gång beviljas för tre terminer. Denna möjlighet är avsedd att utnyttjas för sådana studiebanor där studiegången är så bunden och studieprognosen regelmässigt så god, att det inte innebär någon nämnvärd risk att på en gång bevilja studiemedel för ett och ett halvt års studier. Det bör härvid särskilt påpekas, att studiemedel inte bör utbetalas för mer än en termin i sänder. Utbetalning bör inte ske förrän den studerande styrkt att han är närvarande för terminen.

9 §.

Denna paragraf innehåller föreskrifter om maximibeloppet av studiemedel för termin för studerande utan barn.

Maximibeloppet är angivet såsom ett procenttal av basbeloppet. Därigenom åstadkommes att maximibeloppet följer växlingarna i penningvärdet på i princip samma sätt som de allmänna pensionerna.

10 §.

Enligt första stycket utgår barntillägg för barn under 16 år. För rätt till barntillägg kräves att den studerande antingen skall ha vårdnaden om bar-

net eller skall vara skyldig att utge lagstadgat underhållsbidrag till barnet. Barntillägget är att betrakta som en del av studiemedlen, och det är därför underkastat behovsprövning med hänsyn till den studerandes och hans makes ekonomi enligt 11 och 12 §§ på samma sätt som den del av studiemedlen som utgår enligt 9 §.

I andra stycket föreskrives, att makar får uppbära endast ett barntillägg för ett och samma barn. Om makarna inte begär annat, utgår tillägget till mannen, som följaktligen blir återbetalningsskyldig i motsvarande mån. Önskar makarna att tillägget skall utges till hustrun, måste detta bringas till studiemedelsnämndens kännedom. Detta kan ske genom att hustrun men inte mannen ansöker om barntillägg.

11 §.

Denna paragraf innehåller reglerna om behovsprövning med hänsyn till inkomsten — såväl egen som makes.

Reglerna för behovsprövningen innebär först och främst att inkomst upp till ett visst belopp — fribeloppet — inte skall påverka rätten till studiemedel. Fribeloppet är olika för egen och för makes inkomst. När det gäller egen inkomst är fribeloppet för termin räknat 40 procent av basbeloppet (efter basbeloppet vid ingången av år 1964 = 1 920 kronor). Överstiger inkomsten fribeloppet, reduceras rätten till studiemedel med två tredjedelar av det överskjutande beloppet. I fråga om makes inkomst är fribeloppet för termin räknat 140 procent av basbeloppet (= 6 720 kronor), och vid inkomst för maken över fribeloppet är reduktionen endast en tredjedel av det överskjutande beloppet. Det är att märka, att reduktion kan förekomma både på grund av egen inkomst och på grund av makes. Reduktionsreglerna för inkomst kan sammanfattas i formeln: $S - \frac{2}{3} (I - F) - \frac{1}{3} (I_m - F_m)$, där S betyder maximibeloppet för studiemedel inklusive barntillägg, I den studerandes inkomst för terminen och F fribeloppet för sådan inkomst samt I_m makes inkomst för terminen och F_m fribeloppet för denna inkomst.

I andra stycket ges närmare regler om vad som skall betraktas såsom inkomst vid behovsprövningen. För beräkningen av värdet av naturaförmåner skall, i likhet med vad som skett beträffande de inkomstprövade folkpensionsförmåner, närmare föreskrifter utfärdas av Kungl. Maj:t.

Såsom framgår av 9 § skall beräkningen av studiemedel göras för termin. I enlighet härmed måste även inkomstberäkningen ske för termin. Skall studiemedel utgå för mer än en termin, måste vid behovsprövningen hänsyn tagas till den sammanlagda inkomsten för den tid, för vilken studiemedlen är avsedda, och denna inkomst skall fördelas lika på ifrågavarande terminer. Detta gäller, även om inkomsten till större delen hänför sig till en av terminerna. På så sätt kommer alltid ett lika stort belopp att beviljas för var och en av de med ett och samma beslut avsedda terminerna.

12 §.

Såsom framgått av den allmänna motiveringen har det ansetts ändamålsenligt att låta behovsprövningen med hänsyn till förmögenhet ske utan samband med motsvarande prövning med hänsyn till inkomst. Förevarande regler är, såvitt angår hänsynstagande till egen förmögenhet, generösare mot de studerande än de av utredningen föreslagna. Det är att märka, att därest studiemedel skall beviljas för mer än en termin, den vid ansökningsfallet förefintliga förmögenheten skall beaktas för var och en av ifrågasvarande terminer.

13 §.

Vid beräkning av studiemedel skall tillämpas det basbelopp som gäller vid ingången av den termin, för vilken medlen är avsedda, eller, om medlen beviljas för flera terminer, det basbelopp som gäller vid ingången av den första av terminerna. För studiemedel, som beviljas vid höstterminens början, blir alltså basbeloppet för juli månad avgörande och för studiemedel, som beviljas vid vårterminens början, basbeloppet för januari månad.

14 §.

Bestämmelserna i denna paragraf om reduktion av studiemedel åsyftar sådana fall, där den studerande börjar studierna först sedan en avsevärd del av terminen förflutit eller kan beräknas ha slutfört studierna långt före terminens slut. Den omständigheten att den studerande dröjer med att ansöka om studiemedel till långt in på terminen är inte tillräckligt skäl för en reduktion.

Vissa studiekostnader, såsom kostnader för kurslitteratur, påverkas i allmänhet inte av om studierna bedrivs under hela terminen eller endast del därav. Med hänsyn härtill har ansetts, att minskning enligt denna paragraf inte kan göras proportionellt utan får ske i den omfattning som studiemedelsnämnden bedömer såsom skälig.

15 §.

För reglerna i denna paragraf om studiebidrag har närmare redogjorts i den allmänna motiveringen.

Enligt första stycket är studiebidragets storlek beroende av maximibeloppet för studiemedel i det enskilda fallet. Är maximibeloppet 70 procent av basbeloppet eller mera, utgår studiebidrag med 875 kronor för termin. Är maximibeloppet mindre än 70 procent av basbeloppet, skall studiebidraget minskas, så att det blir en lika stor del av 875 kronor som maximibeloppet är av 70 procent av basbeloppet. Studiebidragets storlek räknas ut med hjälp av ekvationen

$$\frac{x}{875} = \frac{\text{maximibeloppet}}{70 \% \text{ av basbeloppet}}$$

Regeln i andra stycket innebär, att rätten till studiebidrag inte påverkas av hur mycket den studerande tar ut i studiemedel. Det är således möjligt att uppbära endast studiebidragsdelen.

16 §.

I denna paragraf öppnas möjlighet för studiemedelsnämnd att efter särskild prövning bevilja studiemedel utöver vad som följer av de generella reglerna i 9—12 och 14 §§ liksom att bevilja sådana medel i fall, där den studerande till följd av bestämmelserna i 11 eller 12 § inte är berättigad till studiemedel. Denna prövning är, såsom närmare utvecklats i den allmänna motiveringen, avsedd att vara restriktiv.

Av formuleringen i 15 § första stycket följer att studiemedel, som beviljas enligt denna paragraf, inte till någon del utgöres av studiebidrag.

17 §.

För att hindra att studiemedelsnämnderna betungas med ärenden rörande förhållandevis obetydliga belopp, har i förevarande paragraf föreskrivits, att rätten till studiemedel skall bortfalla, om den för termin räknat inte uppgår till mer än 5 procent av basbeloppet (= 240 kronor med basbeloppet 4 800 kronor).

18 §.

Denna paragraf inleder bestämmelserna om återbetalningsskyldigheten. Återbetalningsskyldigheten avser uppburna studiemedel, till den del de inte utgör studiebidrag, och den skall fullgöras genom årliga avgifter.

19—23 §§.

I 20 och 21 §§ ges reglerna om *avgiftsunderlaget*.

Bestämmelserna om beräkningen av avgiftsunderlaget har behandlats i den allmänna motiveringen. Den omständigheten, att makes inkomst och förmögenhet beaktas vid fastställande av avgiftsunderlaget och därmed kan komma att påverka avgiftsskyldigheten, innebär givetvis inte, att make ansvarar för andra makens avgifter.

Avgiftsgränsen, som regleras i 22 §, har bestämts till ett belopp, motsvarande två gånger basbeloppet, dvs. 9 600 kronor med basbeloppet 4 800 kronor.

Principen för bestämmande av *avgiftskvoten* återfinns i 23 §. Den innebär, att summan i basbelopp av de återbetalningspliktiga studiemedel, som den

studerande uppburit, skall delas med det antal år, varunder återbetalningen beräknas äga rum. Återbetalningstiden är avsedd att normalt sträcka sig från och med tredje året efter det, under vilket den återbetalningsskyldige senast uppburit studiemedel, till och med det år, under vilket han fyller 50 år. Anknytningen till det år under vilket den återbetalningsskyldige senast uppburit studiemedel är avsedd att möjliggöra en enkel kontroll. Med studiemedel avses ej blott återbetalningspliktiga medel utan även studiebidrag.

För den som tar ut studiemedel efter det avgiftskvot fastställts för honom höjes avgiftskvoten från och med det följande året.

Avgiftskvoten får aldrig vara mindre än 0,1, vilket med basbeloppet 4 800 kronor motsvarar en avgift av 480 kronor. I de fall, där denna regel blir tillämplig, kommer alltså återbetalningen i allmänhet att vara avslutad före det år, under vilket den återbetalningsskyldige fyller 50 år.

Avgiftskvoten skall angivas med tre decimaler. Den största avvikelse från den exakta kvoten, som därigenom kan uppstå, uppgår till 0,0005, vilket med basbeloppet 4 800 kronor motsvarar en avgift av 2 kronor 40 öre.

24 §.

Huvudregeln är, att den återbetalningsskyldige, sedan avgiftskvot fastställts för honom, varje år skall erlägga avgift. Han har dock på grund av denna paragraf en ovillkorlig rätt till uppskov med avgiftens erläggande under år då hans avgiftsunderlag ej överstiger avgiftsgränsen. Beträffande den praktiska tillämpningen av uppskovsförfarandet hänvisas till den allmänna motiveringen.

Den som är bosatt utom riket kan inte åberopa sig på reglerna om uppskov i första stycket. För honom finns inte någon beskattningsbar inkomst till vilken man skulle kunna anknyta. I hithörande fall finns ingen annan uppskovsmöjlighet än den som följer av 26 §.

25 §.

Bestämmelserna i denna paragraf om avgiftens storlek har behandlats i den allmänna motiveringen.

26 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser som möjliggör uppskov med betalning även i fall då de i 24 och 25 §§ angivna förutsättningarna ej är uppfyllda. Förutsättningen för paragrafens tillämpning är, att synnerliga skäl för dylikt uppskov föreligger.

27 §.

I denna paragraf fastslås principen, att ingen skall i avgifter erlägga mer än realvärdet av de återbetalningspliktiga studiemedel som han uppburit.

Härvid skall realvärdet av uppburna studiemedel bestämmas på grundval av basbeloppet vid ingången av den termin, för vilken de utgivits (23 § sista stycket) och realvärdet av avgift på grundval av basbeloppet vid ingången av det år för vilket avgiften gällt.

I andra och tredje styckena finns regler, enligt vilka avgift kan definitivt bortfalla. Definitivt bortfaller avgift först om den återbetalningsskyldige inte fullgjort sin återbetalningsskyldighet med utgången av det år, under vilket han fyllt 65 år, eller före det år, under vilket han avlider.

Att under vissa förutsättningar återbäring kan komma i fråga, sedan återbetalningsskyldigheten upphört, framgår av 30 §.

28 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om frivillig inbetalning. Såsom nämnts i den allmänna motiveringen skall frivillig inbetalning i regel tillgodoräknas den återbetalningsskyldige med viss förhöjning. Till belysning av hur förhöjningen närmare beräknas kan anföras följande exempel.

En återbetalningsskyldig vill det år, under vilket han fyller 30 år, genom frivillig inbetalning helt frigöra sig från återbetalningsskyldigheten. Det återstår alltså då 20 hela år till utgången av det år, under vilket han fyller 50 år. För ettvarvt av de fem sista av nämnda 20 år blir förhöjningen 0,3 procent och för ett vart av de återstående femton åren 0,1 procent. Den sammanlagda förhöjningen blir alltså ($5 \times 0,3 + 15 \times 0,1 =$) 3 procent. Om den sammanlagda återbetalningsskyldigheten uppgår till 2 basbelopp och basbeloppet vid ingången av ifrågavarande år är 5 000 kronor, skall den återbetalningsskyldige (enligt ekvationen $1,03x = 2 \times 5\,000$) erlægga 9 709 kronor.

29 §.

Den omständigheten att en utomlands bosatt återbetalningsskyldig brister i avgiftsbetalningen föranleder normalt att han blir skyldig att genast fullgöra hela sin återbetalningsskyldighet.

Det finns emellertid möjlighet att dispensera från denna regel på särskilda skäl. Ett sådant särskilt skäl kan vara att utlandsvistelsen uppenbarligen är tillfällig. Det finns då anledning att räkna med att avgiftsbetalningen åter skall kunna fortgå normalt, när den återbetalningsskyldige återkommer till riket. Ett annat fall, där dispens är tänkbar, är, när man trots betalningsförsummelsen har anledning att förutsätta god betalningsvilja hos den återbetalningsskyldige.

30 §.

I denna paragraf ges de grundläggande reglerna för återbäring.

Återbäringen bygger på en jämförelse mellan, å ena sidan, den återbetalning som följer av de föregående reglerna i förordningen och, å andra sidan,

en återbetalning av en skuld till motsvarande belopp, vilken löper med ränta från den dag skulden uppkommit.

Den ränta som skall användas vid ifrågavarande jämförelse är normalräntan för lån från statens utlåningsfonder. Denna ränta har senast fastställts till 5 %.

Vid jämförelsen beaktas jämväl den omständigheten att ränteutgift är avdragsgill vid beskattningen. Av naturliga skäl kan det inte bli fråga om att ta hänsyn till de individuella variationerna i marginalskatten, utan vid jämförelsen tillämpas en för alla återbetalningsskyldiga gemensam marginalskattesats av 40 procent. Beaktandet av skatteeffekten sker på det sättet, att man vid jämförelsen inte tar hänsyn till hela den tänkta räntekostnaden för ett motsvarande lån utan endast till 60 procent därav.

31 §.

Denna paragraf, som innehåller bestämmelserna om studiemedel vid studier utom riket, har behandlats i den allmänna motiveringen.

32 §.

Med hänsyn till missbruksriskerna har det ansetts nödvändigt med en bestämmelse, enligt vilken studiemedel i vissa fall kan återkrävas.

33 §.

Utgångspunkten för bestämmelsen i andra stycket är, att beviljade studiemedel är avsedda för finansieringen av studierna under en viss termin. Om den studerande inte lyfter medlen under den termin, för vilken de är avsedda, måste det förutsättas, att han inte varit i behov av medlen. Hans rätt till medlen bör därför vara förverkad.

34 §.

Ansökan om studiemedel skall i regel prövas av studiemedelsnämnd. Kungl. Maj:t skall dock för vissa fall kunna förordna, att centrala studiehjälpsnämnden skall omhänderha prövningen. Sådant förordnande torde eventuellt kunna komma i fråga för studier utom riket. När det gäller studier i de övriga nordiska länderna eller andra studier, beträffande vilka Kungl. Maj:t meddelat sådant förordnande som avses i 31 § andra stycket, bör dock prövningen anförtros åt studiemedelsnämnderna. Att studiemedelsnämnds beslut om studiemedel i visst fall skall underställas centrala studiehjälpsnämnden följer av 35 § andra stycket.

35—36 §§.

Besvärsrätten gäller endast studiemedelsnämnds beslut, och den är vidare inskränkt till sådana beslut som avser rätten till studiemedel. Besvärstiden

regleras av lagen den 4 juni om besvärstid vid talan mot förvaltande myndighets beslut. Enligt nämnda lag skall vid äventyr av talans förlust besvärerna ha inkommit till vederbörande myndighet inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet.

Stadgandet i 35 § andra stycket ger centrala studiehjälpnämnden möjlighet att, om så finnes erforderligt, föreskriva underställning av beslut, varigenom studiemedelsnämnd överskridit det för normalfallen gällande maximibeloppet för studiemedel. När ett underställningsförfarande tillämpas, bör studiemedelsnämndens beslut ej verkställas förrän centrala studiehjälpnämnden prövat ärendet. Verkställigheten av studiemedelsnämndens beslut kan uppskjutas med stöd av stadgandet i 35 § tredje stycket.

37 §.

Av följdförfattningarna till förordningen synes den som skall avse debiteringen och uppbörden av avgifter vara av sådan vikt att den bör beslutas av Konungen och riksdagen gemensamt, medan övriga följdförfattningar bör kunna meddelas av Konungen ensam eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpnämnden.

Kostnader

Anslagsäskanden för budgetåret 1964/65

I detta sammanhang torde få anmälas även myndigheternas anslagsäskanden för budgetåret 1964/65.

Anslaget till avlöningar vid studiehjälpnämnden är för budgetåret 1963/64 uppfört med 208 000 kronor och anslaget till omkostnader med 45 000 kronor. *Studiehjälpnämnden* har för nästa budgetår äskat 228 000 kronor till avlöningar och 51 000 kronor till omkostnader.

Anslaget till avlöningar vid garantilånenämnden (inklusive statsstipendienämnderna) är för innevarande budgetår uppfört med 419 000 kronor och anslaget till omkostnader med 83 000 kronor. *Garantilånenämnden* har för budgetåret 1964/65 äskat en ökning av anslaget till avlöningar med 83 400 kronor till 502 400 kronor och av anslaget till omkostnader med 23 000 kronor till 106 000 kronor. Nämnden förordar inrättande av en ny statsstipendienämnd i Umeå. Vidare förordas, vad gäller garantilånenämnden, uppflyttning av en tjänst som förste byråsekreterare från lönegrad Ae 21 till Ae 23 samt av en tjänst som kansliskrivare i lönegrad Ae 11 till tjänst som kontorsskrivare i lönegrad Ae 13.

Anslaget till studiebidrag och stipendier till elever i gymnasier m. fl. läroanstalter är för innevarande budgetår uppfört med

141 000 000 kronor. *Studiehjälpsnämnden* föreslår en höjning av detta belopp med 2 450 000 kronor till 143 450 000 kronor. Under nionde huvudtiteln är för innevarande budgetår anvisade 4 280 000 kronor till studiehjälp åt elever vid lantbrukets yrkesskolor m. m., statens skogsmästarskola, statens skogsskolor och deltagare i skogsbrukskurser (grundutbildning). *Lantbruksstyrelsen* har äskat en höjning med 80 000 kronor av anslaget till studiehjälp vid lantbrukets yrkesskolor m. m., vilket anslag därvid skulle komma att uppgå till 3 130 000 kronor. För övriga skolor innebär myndigheternas anslagsäskanden en uppräknig med hänsyn främst till elevantalets ökning.

Anslaget till naturastipendier vid universitetet m. fl. läroanstalter är för budgetåret 1963/64 uppfört med 26 270 000 kronor. Av innevarande års anslag har beräknats 10 000 kronor till bokstipendier. *Garantilånenämnden* har föreslagit, att anslaget skall höjas med 8 040 000 kronor till 34 310 000 kronor. I framställningen erinras om att fortsatta stipendier beviljas med förtursrätt framför nya stipendier. På grundval av uppgifter från statsstipendienämnderna beräknar nämnden, att behovet av fortsatta stipendier under budgetåret 1964/65 motsvarar 7 230 hela stipendier. Vid beräkningen av antalet nya stipendier har nämnden utgått från nu gällande regler, som innebär att nytt stipendium skall tilldelas studerande, som har minst Ba i genomsnittligt studentbetyg eller motsvarande kvalifikationer och som uppfyller nu tillämpade ekonomiska behovskriterier. Härför erfordras enligt nämnden 6 740 hela stipendier. Vidare föreslår nämnden en höjning av stipendiebeloppet med 50 kronor till 2 600 kronor.

Sveriges förenade studentkårer och *Sveriges akademikers centralorganisation* har var för sig inkommit med skrifter rörande anslaget till naturastipendier. Organisationerna föreslår bl. a. att vid prövningen av de sökandes ekonomiska villkor hänsyn inte skall tagas till föräldrars inkomst- och förmögenhetsförhållanden.

För budgetåret 1963/64 är anslaget till statens lånefond för universitetsstudier uppfört med 15 300 000 kronor. *Garantilånenämnden* föreslår, att ett investeringsanslag av 16 900 000 kronor anvisas för budgetåret 1964/65. Nämnden hemställer i första hand, att anslaget ökas så att det — utöver de för ett vidmakthållande av utlåningen nödvändiga ökningarna av antalet fortsatta lån — medger att den för läsåret 1963/64 såsom målsättning uppsatta utlåningsfrekvensen beträffande nya lån av 7,5 % av antalet aktivt studerande kan bibehållas. Det totala utlåningsmyndigandet bör enligt nämnden ökas från 20 560 000 kronor under budgetåret 1963/64 till 23 900 000 kronor under budgetåret 1964/65.

Anslagsbehovet för nästa budgetår beräknar nämnden till 16 900 000 kronor, vilket i förhållande till anslaget för föregående budgetår innebär en

ökning med 1 600 000 kronor. Uppgifter rörande medelsbehållning, amorteringar och medelsförbrukningar har av nämnden sammanställts i följande tablå.

<i>Medelstillgång</i>		<i>Medelsförbrukning</i>	
Medelsreservation per 30.6.63	7 300 000	Beräknad medelsförbrukning för	
Anslag för 1963/64	15 300 000	1963/64	19 100 000
Amorteringar 1963/64	3 500 000	1964/65	23 900 000
Erforderligt anslag för 1964/65	16 900 000		
	Summa kronor 43 000 000		Summa kronor 43 000 000

<i>Budgetår</i>	<i>Antal lån</i>	<i>Medeltal per lån, kr.</i>	<i>Medelsförbrukning, totalt, kr.</i>
1962/63	12 100	1 503	17 624 000
1963/64	9 225	2 210	19 100 000
1964/65	10 807	2 210	23 900 000

Garantilånenämnden föreslår en utlåning av sammanlagt 10 760 räntefria studielån under budgetåret 1964/65. Nämnden har därvid förutsatt, att fortsatt lån skall kunna beviljas 6 482 tidigare låntagare, dvs. i överensstämmelse med hittillsvarande erfarenheter till ca 70 % av innevarande års låntagare. Antalet nya lån har beräknats med utgångspunkt i att de skall kunna utgå till 7,5 % av det beräknade antalet aktiva studerande och därmed bibehållas på oförändrad nivå. Nämnden har vidare utgått från ett oförändrat genomsnittligt lånebelopp av 2 210 kronor.

Sveriges förenade studentkårer har hemställt, att för nästa budgetår måtte beviljas ett investeringsanslag av 44 000 000 kronor. I framställningen föreslås bl. a. att vid den ekonomiska prövningen för utdelande av räntefria studielån hänsyn inte bör tagas till föräldrarnas inkomst- och förmögensförhållanden.

För budgetåret 1963/64 är anslaget till allmänna studielånefonden uppfört med 15 300 000 kronor. *Studiehjälpsnämnden* föreslår, att ett investeringsanslag av 22 500 000 kronor anvisas för budgetåret 1964/65. Uppgifter om medelsbehållning, amorteringar och medelsförbrukningar har av nämnden sammanställts i följande tablå.

<i>Medelstillgång</i>		<i>Medelsförbrukning</i>	
Medelsreservation per 30.6.63	1 400 000	Beräknad medelsförbrukning för	
Anslag för 1963/64	15 300 000	1963/64	31 500 000
Amorteringar 1963/64	12 300 000	1964/65	33 300 000
Amorteringar 1964/65	13 300 000		
Erforderligt anslag för 1964/65	22 500 000		
	Summa kronor 64 800 000		Summa kronor 64 800 000

<i>Budgetår</i>	<i>Antal år</i>	<i>Medeltal per lån, kr.</i>	<i>Medelsförbrukning totalt, kr.</i>
1962/63	17 539	1 800	29 820 350
1963/64	17 500	1 800	31 500 000
1964/65	18 500	1 800	33 300 000

I detta sammanhang torde få anmälas två skrifter från *Tekniska läroverkens elevförbund* och *Blivande lärares riksförbund*. I den förstnämnda

framställningen hemställas om en vidgad lånegivning till eleverna i tekniska gymnasier och i den sistnämnda om vissa provisoriska åtgärder under budgetåret 1964/65 i fråga om studielån till bl. a. elever vid folkskoleseminarier.

Departementschefen

Vid bedömningen av medelsbehovet för nästa budgetår har jag i tillämpliga delar utgått från — förutom myndigheternas äskanden — studiehjälpsutredningens och studiesociala utredningens beräkningar.

Till studiebidrag och stipendier till elever i gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter har för innevarande budgetår anvisats under åttonde huvudtiteln 141 000 000 kronor. Av detta belopp har 3 000 000 kronor beräknats till studiehjälp åt elever i lärarutbildningsanstalter och vissa fackutbildningsanstalter, vilka framdeles skall erhålla studiemedel. Under nionde huvudtiteln har till studiehjälp åt elever vid lantbrukets yrkesskolor m. fl. anvisats 4 280 000 kronor.

Studiehjälpsutredningen har i sitt betänkande beräknat utgiftsökningen för nästa budgetår vid en fortsatt tillämpning av nu gällande normer på grund av stigande elevantal till 12 000 000 kronor. Utredningens reformförslag till vilka jag i det föregående i huvudsak anslutit mig, medför en ökning av medelsbehovet med 112 120 000 kronor.

Jag har i det föregående förordat vissa ändringar i utredningens förslag. Sålunda bör det förlängda barnbidraget enligt min mening utgå med 60 kronor per månad i stället för med det av utredningen förordade beloppet 50 kronor. Denna höjning medför ett ökat medelsbehov av 3 000 000 kronor. Den ersättning till de dagligen resande eleverna, som jag föreslagit, innebär en kostnadsökning utöver utredningens förslag med 17 000 000 kronor. Att ge studiehjälp till kurser om minst åtta veckors kurstid kan, jämfört med utredningens förslag, väntas öka medelsbehovet med 1 700 000 kronor. Slutligen bör beräknas viss ökning av medelsbehovet på grund av att personer under 21 år med vissa undantag ej längre skall kunna erhålla omskolningsbidrag; jag uppskattar medelsbehovet för den ökade belastningen av studiehjälpsanslaget till 4 500 000 kronor. Det sammanlagda medelsbehovet på driftbudgeten för studiehjälp vid gymnasier m. fl. läroanstalter kan mot bakgrunden av det nyss sagda beräknas till 292 600 000 kronor.

Som jag tidigare föreslagit skall eleverna i de lärar- och fackutbildningsanstalter, vilka i princip skall föras till studiemedelssystemet, erhålla förmåner från studiehjälpsystemet under hela budgetåret 1964/65. Jag beräknar medelsbehovet härför till 20 400 000 kronor. De sammanlagda kostnaderna för studiehjälp under budgetåret 1964/65 kan sålunda beräknas uppgå till $(292\,600\,000 + 20\,400\,000 =) 313\,000\,000$ kronor.

Det av *studiesociala utredningen* förordade studiemedelssystemet skall enligt mitt förslag träda i kraft den 1 januari 1965, vilket innebär att naturstipendier till studerande vid universitet och högskolor skall utgå också för höstterminen 1964 samt i vissa övergångsfall även under vårterminen 1965. Garantilånenämnden föreslår såsom framgår av det tidigare, att anslaget för nästa budgetår höjes med 8 040 000 kronor till 34 310 000 kronor.

För egen del anser jag, att garantilånenämndens beräkningar rörande stipendiebehovet bör läggas till grund för beräkning av medelsbehovet. Med hänsyn till att stipendierna avses för studier fram till den 1 januari 1965, dvs. endast under höstterminen 1964, anser jag det vara tillräckligt att för utdelning efter nuvarande regler räkna med ett medelsbehov för nästa budgetår av 16 500 000 kronor. Detta innebär, att förevarande anslag kan minskas — jämfört med innevarande budgetår — med 9 770 000 kronor.

Studiesociala utredningen har beräknat medelsbehovet på driftbudgeten budgetåret 1964/65 för det föreslagna *studiemedelssystemet* till 114 000 000 kronor, varav 98 000 000 kronor för studiebidrag. Vidare föreslås att ett belopp av 12 000 000 kronor upptas på budgeten för framtida kostnader för avgiftsbortfall och 4 000 000 kronor som en ersättning för de ökade skatteintäkter, som uppkommer i och med att studiemedelsavgifterna ej uppdelas i en amorterings- och en räntedel och sålunda någon årlig avdragsrätt för gäldräntan ej medges.

Såsom jag nyss anfört måste vid bedömningen av medelsbehovet hänsyn tas till att studiemedelssystemet skall träda i kraft först den 1 januari 1965 och fram till den 1 juli detta år endast omfatta studerande vid universitet och högskolor. Med beaktande härav torde utgifterna för studiebidraget inom ramen för studiemedel för nästa budgetår kunna beräknas till 36 000 000 kronor. Jag förordar, att kostnaderna för bidragsdelen av studiemedlen täcks genom medelsanvisning på driftbudgeten och — vad avser nästa budgetår — kostnaderna för den återbetalningspliktiga delen genom medelsanvisning på kapitalbudgeten. Vid bifall till detta förslag torde något belopp för framtida avgiftsbortfall m. m. ej behöva beräknas. På riksstaten bör under åttonde huvudtiteln på ett nytt förslagsanslag, benämnt Studiebidrag m. m., uppföras kostnaderna för studiestödet såväl på det gymnasiala som det postgymnasiala stadiet, dvs. för budgetåret 1964/65 (313 000 000 + 36 000 000 =) 349 000 000 kronor.

De totala anslagen på driftbudgeten för studiesociala ändamål under nästa budgetår — bortsett från anslaget Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti — skulle enligt dessa beräkningar uppgå till (349 000 000 + 16 500 000 =) 365 500 000 kronor, vilket — jämfört med innevarande budgetår — innebär en ökning med 193 195 000 kronor.

Jag övergår här efter till frågan om medelsbehovet på kapitalbudgeten.

För budgetåret 1963/64 är anslaget till statens lånefond för

u n i v e r s i t e t s s t u d i e r uppfört med 15 300 000 kronor. Garantilånenämnden har föreslagit en höjning av investeringsanslaget till 16 900 000 kronor. Nämnden har därvid beräknat medelsförbrukningen till 23 900 000 kronor. Jag kan för egen del biträda nämndens beräkning av antalet erforderliga studielån. Med hänsyn till att lånen endast skall utdelas för höstterminens studier bör emellertid medelsförbrukningen beräknas till omkring hälften av vad garantilånenämnden äskat eller 12 000 000 kronor. Det erforderliga anslaget för nästa budgetår blir därvid 5 000 000 kronor, vilket innebär en minskning i förhållande till det för innevarande budgetår uppförda anslaget med 10 300 000 kronor.

Ett genomförande av utredningens förslag till studiefinansieringssystem förutsätter, vilket jag anförde vid min anmälan av hithörande spörsmål i statsverkspropositionen, enligt min bedömning att under budgetåret 1964/65 de nödvändiga medlen anvisas under kapitalbudgeten. De för budgetåret erforderliga medlen bör anvisas över en särskild fond, benämnd s t u d i e m e d e l s f o n d e n.

Studiesociala utredningen har beräknat att i återbetalningspliktiga studiemedel skulle för 1964/65 åtgå ett belopp av 200 000 000 kronor. Med hänsyn till att studiemedel ej skall utges förrän för studier under vårterminen 1965 och under beaktande av att elever vid folkskoleseminarier m. fl. läroanstalter under hela läsåret 1964/65 har att ansöka om lån ur allmänna studielånefonden, räknar jag med ett lägre medelsbehov. I avvaktan på att närmare erfarenheter vinnes rörande omfattningen av studiemedelssystemet har jag funnit, att för nästa budgetår bör anvisas 89 000 000 kronor till studiemedelsfonden.

För budgetåret 1963/64 har anvisats ett investeringsanslag av 15 300 000 kronor till a l l m ä n n a s t u d i e l å n e f o n d e n. Därjämte har i propositionen 1964: 105 äskats ytterligare 4 900 000 kronor för detta ändamål på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64. Studiehjälpsnämnden föreslår — vid oförändrade utdelningsnormer — ett anslag om 22 500 000 kronor för nästa budgetår. Studiehjälpsutredningen har framlagt förslag om höjning av lånetaket från 2 500 kronor till 5 000 kronor per läsår, till vilket förslag jag i det tidigare anslutit mig. Emellertid torde lånebehovet inte komma att öka i motsvarande grad, bl. a. beroende på förbättringen av de direkta studiebidragen. Under budgetåret 1964/65 skall emellertid eleverna vid lärarutbildningsanstalter och vissa fackutbildningsanstalter erhålla studielån från fonden. Med hänsyn härtill räknar jag för budgetåret 1964/65 med en ökning av medelsförbrukningen till 44 800 000 kronor. Anslaget till allmänna studielånefonden för nästa budgetår torde med hänsyn härtill böra uppföras med 34 000 000 kronor, vilket innebär en ökning med 13 800 000 kronor i förhållande till innevarande budgetår, därest äskat anslag på tilläggsstat II för innevarande budgetår anvisas av riksdagen.

Anslagen på kapitalbudgeten till här ifrågakvarande studiesociala ändamål

skulle därmed under nästa budgetår uppgå till sammanlagt 128 000 000 kronor, vilket belopp jämfört med nu utgående innebär en ökning med 92 500 000 kronor, varvid hänsyn även tagits till äskade medel på tilläggsstat.

Såsom framgår av vad jag anført i det föregående bör studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden den 1 juli 1964 sammanslås till en centralmyndighet, centrala studiehjälpsnämnden. Jag har vidare föreslagit att fem studiemedelsnämnder, varav en nytillkommande i Umeå, skall från den 1 oktober ersätta de nuvarande statsstipendienämnderna. På riksstaten bör under åttonde huvudtiteln uppföras ett för centrala studiehjälpsnämnden och studiemedelsnämnderna gemensamt förslagsanslag till avlöningar, benämnt Centrala studiehjälpsnämnden m. m.: Avlöningar.

Medel för tjänster, arvoden m. m., som för innevarande budgetår beräknats under avlöningsanslaget till studiehjälpsnämnden respektive garantilånenämnden, bör — med de förändringar jag i det följande kommer att föreslå — fr. o. m. nästa budgetår anvisas under avlöningsanslaget till centrala studiehjälpsnämnden m. m. Samtidigt bör de på personalförteckningen vid respektive nämnd uppförda tjänsterna överföras till personalförteckning för centrala studiehjälpsnämnden m. m. För de nuvarande tjänsteinnehavarna kommer detta — med i det följande redovisat undantag — ej att medföra någon förändring i anställningshänseende.

Utredningarnas beräkningar av medelsbehovet för *administrationen* av de studiesociala åtgärderna synes mig vara i huvudsak väl avpassade. Jag tillstyrker, i överensstämmelse med studiehjälpsutredningens förslag, inrättande av en byråchefstjänst i lönegrad Be 1 vid centrala studiehjälpsnämnden. I enlighet med utredningarnas förslag tillstyrker jag, att en förste byråsekreterartjänst i Ae 21 vid studiehjälpsnämnden och en förste byråsekreterartjänst i Ae 21 vid garantilånenämnden i samband med överförandet till centrala studiehjälpsnämnden uppflyttas till lönegraden Ae 23. Vidare beräknar jag medel för inrättande av en kanslisttjänst i reglerad befordringgång samt för omvandling av en tjänst som kansliskrivare i lönegrad Ae 11 vid garantilånenämnden till kanslist i reglerad befordringgång vid centrala studiehjälpsnämnden.

I enlighet med studiehjälpsutredningens förslag räknar jag ej för nästa budgetår med någon ersättning till granskningsmän av stipendieansökningar. Vidare anser jag i likhet med utredningen att en begränsning av biträdespersonalen vid den nuvarande studiehjälpsnämnden kan ske med två kontorsbiträden. Till arvoden för expeditionsvaktsgöromål vid nämnden räknar jag med ett belopp av 5 000 kronor och för vissa utredningar på det studiesociala området 10 000 kronor. Med hänsyn till att studielån ur allmänna studielånefonden skall beviljas elever vid lärar- och fackutbildningsanstalter även under nästa budgetår räknar jag med en förstärkning av

ersättning till extrapersonal m. m. utöver studiehjälpsutredningens förslag med 5 000 kronor. För arvoden och särskilda ersättningar bestämda av Kungl. Maj:t beräknar jag slutligen i enlighet med studiesociala utredningens förslag 28 000 kronor.

Studiesociala utredningen har ej framlagt förslag i fråga om registrering av uppburna studiemedel. Vissa undersökningar i denna fråga har påbörjats inom ecklesiastikdepartementet. Det står emellertid klart att en viss förstärkning av centralorganets personalresurser utöver utredningsförslaget måste ske. Jag beräknar därför medel för en tjänst som kontorist i lönegraden Ae 9.

Kostnaderna för avlöningar vid centrala studiehjälpsnämnden kommer, vid bifall till vad jag nu förordat, att för nästa budgetår uppgå till 369 000 kronor. Detta belopp, vilket bör anvisas under särskild rubrik under avlöningsanslaget till centrala studiehjälpsnämnden m. m., innebär — jämfört med avlöningsanslagen för innevarande budgetår till studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden — en ökning med 13 000 kronor. Med hänsyn till svårigheterna att beräkna den erforderliga personalen för en ny organisation förordar jag, att anslagsposten till övrig icke-ordinarie personal under budgetåret 1964/65 uppföres förslagsvis. Anslagsposten bör dock inte få belastas med högre belopp än det i staten angivna utan Kungl. Maj:ts medgivande.

I fråga om personalorganisationen vid studiemedelsnämnderna har i vissa yttranden över studiesociala utredningens förslag framhållits, att omfattningen av arbetsuppgifterna och därmed personalbehovet kan väntas bli avsevärt större än vad utredningen räknat med. Handläggningen av studiemedelsansökningarna kan emellertid antas bli avsevärt enklare än handläggningen av nuvarande låne- och stipendieärenden. Studiesociala utredningens förslag innebär vidare en icke oväsentlig förstärkning av personalresurserna. Med hänsyn till de övergångsproblem som blir aktuella under nästa budgetår räknar jag dock i det följande med en viss förstärkning av anslagsmedlen till avlöningar vid studiemedelsnämnderna. Dessa medel bör anvisas på en särskild post under avlöningsanslaget till centrala studiehjälpsnämnden m. m.

Studiemedelsnämnden i Umeå får under sitt första verksamhetsår ett begränsat arbetsfält. Jag beräknar medelsbehovet för nämnden under budgetåret 1964/65 till 15 000 kronor, varav 2 000 kronor till arvoden. I enlighet med studiesociala utredningens förslag beräknar jag för nästa budgetår för försöksverksamhet med kuratorer sammanlagt 36 000 kronor vid studiemedelsnämnderna i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. I Umeå bör dylik försöksverksamhet komma till stånd fr. o. m. den 1 juli 1965. I enlighet med studiesociala utredningens förslag tillstyrker jag inrättandet av en tjänst som sekreterare i lönegrad Ae 21 vid studiemedelsnämnden i Stockholm. Vidare beräknar jag medel för omvandling av fyra tjänster som

kansliskrivare vid de nuvarande statsstipendienämnderna till tjänster som kanslist i reglerad befordringsgång, en vid var och en av studiemedelsnämnderna i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. Som jag nyss anfört motiverar övergången till det nya studiefinansieringssystemet vissa särskilda anordningar. Jag föreslår därför att ett belopp om 50 000 kronor ställes till Kungl. Maj:ts disposition. Vad utredningen i övrigt förordat har inte gett mig anledning till erinran.

Kostnaderna för avlöningar vid studiemedelsnämnderna — under denna benämning hänföres här och i fortsättningen statsstipendienämnderna så länge dessa består — kan beräknas till 415 000 kronor, vilket jämfört med nu utgående medelsanvisning till statsstipendienämnderna innebär en ökning med 144 000 kronor.

Vid bifall till vad jag nu förordat bör på personalförteckningen vid centrala studiehjälpnämnden m. m. uppföras följande tjänster, nämligen för den centrala nämnden en byråchef i Be 1, två förste byråsekreterare i Ae 23 och ett kontorsbiträde i Ao 5 och för studiemedelsnämnden i Stockholm en sekreterare i Ae 21.

För bestridande av utgifterna för omkostnader vid dels centrala studiehjälpnämnden, dels studiemedelsnämnderna bör på riksstaten under åttonde huvudtiteln uppföras ett förslagsanslag, benämnt Centrala studiehjälpnämnden m. m.: Omkostnader.

I överensstämmelse med utredningarnas förslag förordar jag vad beträffar den centrala nämnden vissa höjningar för nästa budgetår i förhållande till de för innevarande budgetår till studiehjälpnämnden och garantilånenämnden anvisade medlen. Anslagsposten till sjukvård m. m. bör uppräknas med 300 kronor. Under posten till reseersättningar beräknar jag en ökning med 5 000 kronor. Delposten till bränsle, lyse och vatten bör uppräknas med 500 kronor. För de övriga expenserna beräknar jag — i syfte att bl. a. åstadkomma en ökad information om de studiesociala åtgärderna och med hänsyn till det ökade behovet av blanketter — en höjning med 44 500 kronor. För en utökad konferensverksamhet inför övergången till studiemedelsystemet beräknar jag slutligen 1 000 kronor.

Medelsanvisningen till omkostnader vid den centrala nämnden skulle därmed komma att uppgå till 150 000 kronor, vilket jämfört med vad som anvisats för innevarande budgetår till studiehjälpnämnden och garantilånenämnden innebär en ökning med 51 300 kronor.

För omkostnader vid studiemedelsnämnderna räknar jag för nästa budgetår med en ökning av medelsbehovet jämfört med vad som för innevarande budgetår anvisats till statsstipendienämnderna med 15 700 kronor. Härav avser 3 000 kronor den nya nämnden i Umeå. Medelsanvisningen till omkostnader vid studiemedelsnämnderna skulle därmed komma att uppgå till 45 000 kronor.

De av mig i det föregående förordade medelsanvisningarna för studie-

sociala ändamål innebär sammanfattningsvis att på riksstaten för budgetåret 1964/65 bör uppföras följande anslag, nämligen till

Centrala studiehjälpnämnden m. m.: Avlöningar 784 000 kronor.

Centrala studiehjälpnämnden m. m.: Omkostnader 195 000 kronor.

Studiebidrag m. m. 349 000 000 kronor.

Naturastipendier till studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter 16 500 000 kronor.

Statens lånefond för universitetsstudier 5 000 000 kronor.

Studiemedelsfonden 89 000 000 kronor.

Allmänna studielånefonden 34 000 000 kronor.

Departementschefens hemställan

Under åberopande av vad jag i det föregående anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

I. antaga inom ecklesiastikdepartementet upprättade förslag till

a) *studiehjälpsreglemente*;

b) *förordning om förlängt barnbidrag*;

c) *studiemedelsförordning*;

II. a) besluta att studiehjälpnämnden och garantilåne-
nämnden skall upphöra med utgången av juni 1964;

b) besluta att i enlighet med vad jag förordat i det föregående från och med den 1 juli 1964 inrätta en central myndighet för studiesociala åtgärder, benämnd centrala studiehjälpnämnden;

III. a) fastställa personalförteckning för centrala studiehjälpnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65 i enlighet med vad jag förordat i det föregående;

b) godkänna följande avlöningsstat för centrala studiehjälpnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65:

Avlöningsstat

I. Centrala studiehjälpnämnden

1. Avlöningar till ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	100
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	28 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal <i>förslagsvis</i>	235 100
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	105 800
	<hr/>
	369 000

II. Studiemedelsnämnderna

1. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	30 000
2. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	231 300
3. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	103 700
4. Medel till Kungl. Maj:ts disposition	50 000
	415 000
	Summa kr. 784 000

c) till *Centrala studiehjälpsnämnden m. m.*: *Avlöningar* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 784 000 kronor;

d) till *Centrala studiehjälpsnämnden m. m.*: *Omkostnader* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 195 000 kronor;

IV. till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 349 000 000 kronor;

V. till *Naturastipendier till studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor;

VI. till *Statens lånefond för universitetsstudier* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kronor;

VII. till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 34 000 000 kronor;

VIII. till *Studiemedelsfonden* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor.

IX. bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångs-
anordningar och vidtaga de åtgärder i övrigt som erfordras
för förslagens genomförande.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med in-
stämmande av statsrådets övriga ledamöter hem-
ställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen
skall avlåtast proposition av den lydelse bilaga
till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britt Bentana-Grüting

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Propositionen</i>	1
Förslag till studiehjälpsreglemente	3
Förslag till förordning om förlängt barnbidrag	10
Förslag till studiemedelsförordning	12
 <i>Utdrag av statsrådsprotokollet den 3 april 1964</i>	 20
Det nuvarande studiesociala systemet	23
Gällande bestämmelser	24
Studiehjälpen till elever i grundskola, gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter	24
Studiestödet till studerande vid universitet och högskolor	28
Vissa särskilda former av studiestöd	31
Kostnader	32
 Vissa undersökningar rörande rekryteringen till högre utbildning m. m. ..	34
Rekryteringen till högre utbildning	34
De studerandes ekonomiska förhållanden	38
Elevantal och elevernas ålder vid vissa läroanstalter	43
 Utredningarnas förslag	43
För förslagen gemensamma utgångspunkter	43
Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter	47
Grunddragen i den nya studiehjälpen	47
Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp	54
Studiebidrag jämte tillägg	56
Förhöjt studiebidrag	61
Studielån	62
Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter	63
Grunddragen i studiemedelssystemet	63
Rätten till studiemedel	66
Återbetalning av studiemedel	81
Den närmare avgränsningen av förslagen	95
Organisatoriska frågor	98
Grunddragen i organisationen av studiehjälpen till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter	98
Grunddragen i studiemedelssystemets organisation	100
Studiefinansieringsinstitutet	102
Kostnader	102
Studiehjälpen till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter ..	102
Studiemedelssystemet	103
Administrationn	104

	Sid
Yttrandena	105
Allmänna synpunkter	105
Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter	108
Grunddragen i den nya studiehjälpen	108
Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp	110
Studiebidrag jämte tillägg	111
Förhöjt studiebidrag	119
Studielån	120
Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter	122
Grunddragen i studiemedelssystemet	122
Rätten till studiemedel	127
Återbetalning av studiemedel	135
Den närmare avgränsningen av förslagen	146
Organisatoriska frågor	147
Grunddragen av organisationen av studiehjälpen till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter	147
Grunddragen i studiemedelssystemets organisation	148
Departementschefen	150
Allmänna synpunkter	150
Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter	154
Grunderna för den nya studiehjälpen m. m.	154
Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp	156
Studiebidrag jämte tillägg	157
Förhöjt studiebidrag	160
Studielån	160
Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter	161
Grunderna för studiemedelssystemet	161
Rätten till studiemedel	162
Återbetalning av studiemedel	170
Den närmare avgränsningen mellan studiehjälpssystemet och studiemedelssystemet	177
Organisatoriska frågor	178
Ikraftträdandet	180
Specialmotivering	181
Förslaget till studiehjälpsreglemente	182
Förslaget till förordning om förlängt barnbidrag	187
Förslaget till studiemedelsförordning	187
Kostnader	196
Anslagsaskanden för budgetåret 1964/65	196
Departementschefen	199
Departementschefens hemställan	205